

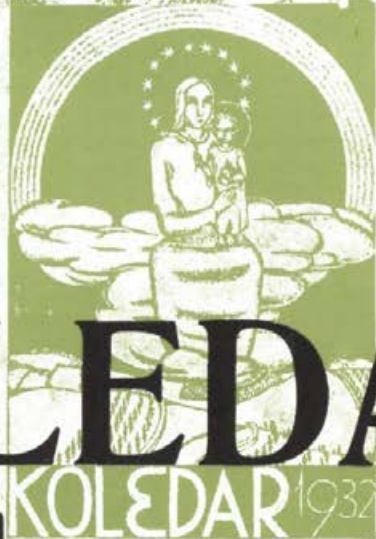
Goriška knjižnica »Franceta Bevka«
ŠTUDIJSKI ODDELEK

8414

1974.

BO
LEDAR
HORJEVE DRUŽBE

LEDAR
HORJEVE DRUŽBE

KOLENDAR 1974

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1974

Izdala Goriška Mohorjeva družba

Gorica 1974

S cerkvenim dovoljenjem

8414

1974.

D 77.208 / 1977

Natisnila tiskarna Budin v Gorici

LETO 1974

je navadno leto in ima 365 dni. Začne in konča se s torkom.

Začetek letnih časov

Pomlad se začne :	21. marca	ob 1,07
Poletje » » :	21. junija	» 19,38
Jesen » » :	23. septembra	» 10,59
Zima » » :	22. decembra	» 6,57

Sončni in lunini mrki

V letu 1974 bomo imeli dva sončna in dva lunina mrka. V Srednji Evropi bosta vidna le zadnja dva.

1. *Delni lunin mrk* bo od 4. na 5. junij in bo trajal od 20,24 do 2,08. Viden bo v Evropi in v nekaterih predelih Azije, Avstralije in Južne Amerike.
2. *Popolni sončni mrk* bo 20. junija in bo trajal od 3,32 do 8,02. Viden bo od Indijskega oceana preko jugozahodnega dela Avstralije do južnega dela Tihega oceana.
3. *Popolni lunin mrk* bo 29. novembra in bo trajal od 13,25 do 19,01. V Srednji Evropi bo viden le drugi del, v celoti pa v Aziji in Avstraliji.
4. *Delni sončni mrk* bo 13. decembra in bo trajal od 15,03 do 19,23. Viden bo v Severni in Srednji Ameriki ter na severnem Atlantiku.

1	Torek	Osmina Gosp. rojstva; Marija božja Mati 3
2	Sreda	Bazilij (Vasilij) Vel., škof; Gregor Nacijanški
3	Četrtek	Genovefa, dev.; Bertila spok.
4	Petek	Angela Folinjska, red.; Gregor Langreski
5	Sobota	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.
6	Nedelja	2. po božiču - Gosp. razgl. (Trije kralji); Ermin, op.
7	Ponedeljek	Valentin (Zdravko), škof; Rajmund, red.
8	Torek	Severin, opat; Erfard, škof; Jurij iz Hozibe 30
9	Sreda	Julijan, muč.; Bazilisa, muč.; Hadrijan
10	Četrtek	Viljem, škof; Agaton, papež; Gregor X., papež
11	Petek	Pavlin, oglejski škof; Teodozij, opat; Salvij, škof
12	Sobota	Alfred, opat; Tatjana, muč.; Ernest, muč.
13	Nedelja	1. navadna - Jezusov krst; Hilarij (Radovan), škof
14	Ponedeljek	Oton, menih; Feliks (Srečko) Nolanski
15	Torek	Pavel, pušč.; Maver, opat; Habakuk, prerok 6
16	Sreda	Marcel, papež; Berard, Oton in Peter, franč. muč.
17	Četrtek	Anton (Zvonko), opat, pušč.; Sulpicij, škof
18	Petek	Marjeta Ogrska, dev.; Suzana, muč.
19	Sobota	Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.
20	Nedelja	2. navadna - Fabijan, papež, in Sebastijan, mučenca
21	Ponedeljek	Neža (Janja, Ines), dev., muč.; Fruktuoz (Rastko)
22	Torek	Vincenc (Vinko), diakon, muč.; Anastazij, pušč.
23	Sreda	Ildefonz, škof; Janez Usmiljeni, patriarh 31
24	Četrtek	Frančišek Saleški, škof, cerkv. uč.; Felicijan, škof
25	Petek	Spreobrnitev sv. Pavla; Ananija iz Damaska, muč.
26	Sobota	Timotej, škof; Tit, škof; Pavla, spokornica
27	Nedelja	3. navadna - Angela Merici, dev.; Vitalijan, papež
28	Ponedeljek	Tomaž Akvinski, cerkv. uč.; Peter Nolasco, red.
29	Torek	Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik
30	Sreda	Martina, dev., muč.; Hiacinta (Jacinta), dev.
31	Četrtek	Janez Bosco, duhovnik; Marcela, spokornica 3

1. 1. Lk 2, 16-21 »Našli so Marijo, Jožefa in Dete...«
 6. 1. Mt 2, 1-12 »Z vzhoda smo se prišli poklonit kralju«
 13. 1. Lk 3, 15-16, 21-22 »Oče pričuje o Sinu«
 20. 1. Jan 2, 1-12 »Jezusov prvi čudež«
 27. 1. Lk 1, 1-4, 14-21 »Pismo se spolnjuje na Jezusu«

KSENIJA PRUNKOVA: Mesečno zaglavje (Koledar 1940)

☾ Prvi krajec	1. 1. ob 16.15
☾ Polna luna	8. 1. » 8.09
☾ Zadnji krajec	15. 1. » 19.44
☾ Mlaj	23. 1. » 1.28
☾ Prvi krajec	31. 1. » 6.29

Sonce stopi v znamenje *vodnarja*
20. januarja ob 11.46

1	Petek	Brigita Irska, dev.; Pionij, muč.; Sever, škof
2	Sobota	Jezusovo darovanje (Svečnica); Simeon in Ana
3	Nedelja	4. navadna - Blaž, škof, muč.; Oskar, škof; Odorik
4	Ponedeljek	Andrej Corsini, škof; Jonez de Britto
5	Torek	Agata, dev., muč.; Albuin, škof, muč.
6	Sreda	Pavel Miki in tovariši, japonski muč.; Teofil, muč.
7	Četrtek	Egidij od sv. Jožefa, red.; Rihard, kralj Ⓜ
8	Petek	Hieronim Emiliani, red.; Janez de Matha, red.
9	Sobota	Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.; Sabin, škof
10	Nedelja	5. navadna - Sholastika, dev.; Viljem, pušč; Sotera
11	Ponedeljek	Lurška Mati božja; Saturnin, muč.
12	Torek	Evlalija, muč.; Benedikt Anianski, opat; Meletij šk.
13	Sreda	Katarina Ricci, dev.; Hermenilda, spok.; Gregor II.
14	Četrtek	Ciril in Metod, slov. apostola; Valentin, muč.; €
15	Petek	Jordan Saški, red.; Sigfrid (Zmago), škof
16	Sobota	Julijana, muč.; Onezim, škof
17	Nedelja	6. navadna - Aleš in drugih 6 ustanoviteljev servitov
18	Ponedeljek	Simeon, škof, muč.; Flavijan, škof
19	Torek	Konrad, spok.; Julijan, muč.
20	Sreda	Silvan, muč.; Leon, škof; Sadot, muč.
21	Četrtek	Maksimilijan, škof; Peter Damiani, škof; Irena, dev.
22	Petek	Sedež ap. Petra; Marjeta Kortonska, spok. ●
23	Sobota	Polikarp, škof, muč.; Dositej, menih, Romana
24	Nedelja	7. navadna - Sergij, muč.; Montan, muč.; Lucij
25	Ponedeljek	Valburga, dev.; Viktorin in Viktor, muč.
26	Torek	Pust - Aleksander Aleksandrijski, škof; Matilda
27	Sreda	Pepelnica - Gabrijel Žal. Matere božje; Leander, škof
28	Četrtek	Roman, opat; Osvald, škof; Hilarij, papež

3. 2. Lk 4, 21-30 »Jezus ni prerok samo za Jude«
 10. 2. Lk 5, 1-11 »Apostoli pustijo vse in gredo za Jezusom«
 17. 2. Lk 17, 20-26 »Blagor ubogim, gorje bogatinom«
 24. 2. Lk 6, 27-38 »Bodite usmiljeni, kakor je Bog usmiljen«

KSENIJA PRUNKOVA: Mesečno zaglavje (Koledar 1940)

☾ Polna luna	7.2. ob 19.39	Sonce stopi v znamenje <i>rib</i>
☾ Zadnji krajec	14.2. » 15.10	19. februarja ob 1.59
● Mlaj	22.2. » 18.55	

1	Petek	Albin, škof, opat; Antonina, muč.	☩
2	Sobota	Neža (Janja, Ines) Praška, dev.; Henrik (Hinko)	
3	Nedelja	1. postna - Kunigunda, cesarica; Marin, muč.	
4	Ponedeljek	Kazimir, kraljevič; Hadrijan, muč.	
5	Torek	Hadrijan (Jadran), muč.; Janez Jožef od Križa	
6	Sreda	Fridolin, opat; Koleta (Nika), dev.; Marcijan, muč.	
7	Četrtek	Perpetua in Felicita, mučenki; Gavidioz	
8	Petek	Janez od Boga, red.; Janez Avilski, duhovnik	☩
9	Sobota	Frančiška Rimska, red.; Gregor Niški, škof	
10	Nedelja	2. postna - Makarij, škof; Janez Ogilvie, škof, muč.	
11	Ponedeljek	Sofronij, škof; Evlogij, muč.; Konstantin, spok.	
12	Torek	Doroteja, muč.; Maksimilijan iz Theveste, muč.	
13	Sreda	Kristina, dev., muč.; Nikefor, škof; Evfrazija, vd.	
14	Četrtek	Matilda, kraljica; Fiorentina, opatinja; Evtihij	
15	Petek	Klemen M. Dvoržak, red.; Ludovika Marillac	€
16	Sobota	Hilarij, oglejski škof, muč.; Tacijan (Tihomil)	
17	Nedelja	3. postna - Patrik (Patricij), škof; Jedrt (Jerica)	
18	Ponedeljek	Ciril Jeruzalemski, škof, cerkv. uč.	
19	Torek	Jožef, Jezusov rednik; Sibilina, dev.	
20	Sreda	Klavdija in tov. muč.; Kutbert, opat	
21	Četrtek	Nikolaj iz Flüe, pušč.; Serapion, škof; Filemon	
22	Petek	Lea, spok.; Zaharija, papež; Katarina, spok.	
23	Sobota	Turibij de Mongrovejo, škof; Liberat, muč.	●
24	Nedelja	4. postna - Dionizij, muč.; Aleksander	
25	Ponedeljek	Gospodovo oznanjenje; Dizma; Humbert, opat	
26	Torek	Ludgar, škof; Kastul, muč.; Evgenija, muč.	
27	Sreda	Rupert Salzburški, škof; Lidija, muč.; Lazar	
28	Četrtek	Sikst III., papež; Milada Praška, dev.; Bojan, knez	
29	Petek	Bertold, red.; Ciril, diakon, muč.; Evstracij, muč.	
30	Sobota	Amadej (Bogo) Savojski, knez; Janez Klimak, opat	
31	Nedelja	5. postna - Modest, škof; Gvido; Benjamin	☩

3. 3. Lk 4, 1-13 »Jezus, zavrne skušnjavca«
 10. 3. Lk 9, 28b-36 »Jezus se med molitvijo spremeni«
 17. 3. Lk 13, 1-9 »Pokora odvzame božjo kazeno«
 19. 3. Mt 1, 16.18-21a »Jožef je ubogal angela«
 24. 3. Lk 15, 1-3, 11-32 »Izgubljeni sin se vrne k očetu«
 31. 3. Jan, 1-11 »Grešnik ne sme obsojati grešnika«

MAKSIM GASPARI: Mesečno zaglavje (Koledar 1928)

☾ Prvi krajec	1. 3. ob 8.42
☾ Polna luna	8. 3. » 8.46
☾ Zadnji krajec	15. 3. » 12.09
☾ Mlaj	23. 3. » 9.37
☾ Prvi krajec	31. 3. » 21.40

Sonce stopi v znamenje *ovna*
21. marca ob 1.07

- 1 Ponedeljek Hugo, škof; Venancij, škof, muč.
- 2 Torek Frančišek Paolski, red.; Marija Egiptovska, spokor.
- 3 Sreda Rihard Chichesterski, škof; Agapa (Ljuba)
- 4 Četrtek Izidor Seviljski, škof, cerkv. uč.; Benedikt Niger
- 5 Petek Vincenc Ferrer, duhovnik; Irena (Miroslava), muč.
- 6 Sobota Viljem, opat; Marcellin, muč.; Irenej Sirmijski ☉
- 7 Nedelja Oljna (cvetna) - Janez Krstnik La Salle, duhovnik**
- 8 Ponedeljek Albert, škof, muč.; Valter, škof; Julija Billiart, dev.
- 9 Torek Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski, muč.
- 10 Sreda Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., mučenci
- 11 Četrtek Veliki četrtek - Stanislav, škof, muč.; Gema
- 12 Petek Veliki petek - Lazar Tržaški, škof, muč.; Zeno, škof
- 13 Sobota Velika sobota - Martin I., papež, muč.; Hermenegild
- 14 Nedelja Velika noč - Valerijan in tov., muč.; Lambert ☽**
- 15 Ponedeljek Helena (Jelka), kraljica**
- 16 Torek Bernardka Lurška, dev.; Benedikt Labre, spokor.
- 17 Sreda Inocenc (Nevenko) Tortonski, škof; Fortunat
- 18 Četrtek Apolonij, muč.; Elevterij Ilirski, muč.
- 19 Petek Leon IX. (Lavoslav), papež; Ema
- 20 Sobota Hilda, devica; Teotim (Teo), škof
- 21 Nedelja Bela nedelja - Anzelm, škof, cerkv. uč.; Konrad P.**
- 22 Ponedeljek Aleksander (Saša), muč.; Luka, muč. ●
- 23 Torek Jurij, muč.; Vojteh (Vojko), škof, muč.; Gerard,
- 24 Sreda Fidel iz Singmaringena, duhovnik, muč.; Melit
- 25 Četrtek Marko, evangelist; Ermin, škof, muč.; Kalist
- 26 Petek Pashazij, opat; Franka Visalta, opatinja; Antonin
- 27 Sobota Hozana Kotorska, dev.; Cita, dev.; Kastor, muč.
- 28 Nedelja 3. velikonočna - Peter Chanel, muč.; Vital (Živko)**
- 29 Ponedeljek Katarina Sienska, dev., cerkv. učit. ☽
- 30 Torek Pij V., papež; Jožef Cottolengo, red.; Jakob, diakon

7. 4. Lk 22, 14-71 »Trpljenje našega G. Jezusa Kristusa«
 12. 4. Jan 18, 1-40, 19, 1-42 »Trpljenje našega G. Jezusa Kristusa«
 13. 4. Lk 24, 1-12 »Jezusa ni med mrtvimi, ker živi«
 14. 4. Jan 20, 1-9 »Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih«
 21. 4. Jan 20, 19-31 »Čez osem dni je prišel Jezus«
 28. 4. Jan 21, 1-19 ali 1-14 »Jezus dá apostolom jesti«

MAKSIM GASPARI: Mesečno zaglavje (Koledar 1928)

☾ Polna luna	6. 4. ob 22.47	Sonce stopi v znamenje bika
☾ Zadnji krajec	14. 4. » 8.29	20. aprila ob 12.19
☀ Mlaj	22. 4. » 21.33	
☾ Prvi krajec	29. 4. » 15.09	

1	Sreda	Jožef Delavec - Praznik dela
2	Četrtek	Atanazij, škof, cerkv. uč.; Saturnin; German
3	Petek	Filip (Zdenko) in Jakob mlajši, apostola; Mavra
4	Sobota	Florijan (Cvetko), muč.; Cirijak, škof
5	Nedelja	4. velikonočna (nedelja za poklice) - Gotard, škof
6	Ponedeljek	Dominik Savio, dijak; Evodij, škof ☉
7	Torek	Gizela (Željka), opatinja; Domicijan, škof; Flavij
8	Sreda	Viktor (Zmago) Milanski, muč.; Bonifacij IV., papež
9	Četrtek	Pahomij, opat; Herma, učenec sv. Pavla
10	Petek	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.
11	Sobota	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, škof; Ignacij
12	Nedelja	5. velikonočna - Nerej in Ahilej, muč.; Pankracij
13	Ponedeljek	Servacij, škof; Peter Regalati, red.
14	Torek	Matija, apostol; Mihael Garcoits, red.; Justina €
15	Sreda	Izidor, kmet; Zofija (Sonja), muč.; Torkvat, muč.
16	Četrtek	Janez Nepomuk, muč.; Andrej Bobòla, muč.; Ubald
17	Petek	Paskal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt, opat
18	Sobota	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, kralj
19	Nedelja	6. velikonočna - Celestin (Rajko) V., papež; Ivo
20	Ponedeljek	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spokornica
21	Torek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov. ●
22	Sreda	Renata, spokor.; Julija, dev., muč.
23	Četrtek	Vnebohod - Dezider (Željko), škof; Leon Rostovski
24	Petek	Marija Pomočnica kristjanov; Socerb (Servul)
25	Sobota	Beda Častitljivi, duhovnik, cerkv. uč.; Gregor VII.
26	Nedelja	7. velikonočna - Filip Neri, duhovnik; Lambert
27	Ponedeljek	Avguštin Canterburyjski, škof; Julij, muč.
28	Torek	German Pariški, škof; Bernard Menthonski, D
29	Sreda	Maksim Emonski, škof, muč.; Teodozija, devica
30	Četrtek	Ivana Orleanska, devica; Ferdinand Aragonski, kralj
31	Petek	Marijino obiskanje - Petronila, dev.

5. 5. Jan 10, 27-30 »Dobri pastir daje večno življenje«
 12. 5. Jan 13, 31-33a, 34-35 »Nova zapoved medsebojne ljubezni«
 19. 5. Jan 14, 23-29 »Sveti Duh nas uči evangelija«
 23. 5. Lk 24, 46-53 »Jezus blagoslavlja apostole in gre v nebo«
 26. 5. Jan 17, 20-26 »Jezusovi učenci naj bodo vsi eno«

MAKSIM GASPARI: Mesečno zaglavje (Koledar 1928)

☾ Polna luna	6. 5. ob 13.50	Sonce stopi v znamenje dvojčkov
☾ Zadnji krajec	14. 5. » 2.26	21. maja ob 11.36
☾ Mlaj	21. 5. » 7.07	
☾ Prvi krajec	28. 5. » 21.56	

1	Sreda	Jožef Delavec - Praznik dela
2	Četrtek	Atanazij, škof, cerkv. uč.; Saturnin; German
3	Petek	Filip (Zdenko) in Jakob mlajši, apostola; Mavra
4	Sobota	Florijan (Cvetko), muč.; Cirijak, škof
5	Nedelja	4. velikonočna (nedelja za poklice) - Gotard, škof
6	Ponedeljek	Dominik Savio, diak; Evodij, škof [☉]
7	Torek	Gizela (Željka), opatinja; Domicijan, škof; Flavij
8	Sreda	Viktor (Zmago) Milanski, muč.; Bonifacij IV., papež
9	Četrtek	Pahomij, opat; Herma, učenec sv. Pavla
10	Petek	Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.
11	Sobota	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, škof; Ignacij
12	Nedelja	5. velikonočna - Nerej in Ahilej, muč.; Pankracij
13	Ponedeljek	Servacij, škof; Peter Regalati, red.
14	Torek	Matija, apostol; Mihael Garcoits, red.; Justina €
15	Sreda	Izidor, kmet; Zofija (Sonja), muč.; Torkvat, muč.
16	Četrtek	Janez Nepomuk, muč.; Andrej Bobòla, muč.; Ubald
17	Petek	Paskal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt, opat
18	Sobota	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, kralj
19	Nedelja	6. velikonočna - Celestin (Rajko) V., papež; Ivo
20	Ponedeljek	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spokornica
21	Torek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov. ●
22	Sreda	Renata, spokor.; Julija, dev., muč.
23	Četrtek	Vnebohod - Dezider (Željko), škof; Leon Rostovski
24	Petek	Marija Pomočnica kristjanov; Socerb (Servul)
25	Sobota	Beda Častitljivi, duhovnik, cerkv. uč.; Gregor VII.
26	Nedelja	7. velikonočna - Filip Neri, duhovnik; Lambert
27	Ponedeljek	Avguštin Canterburyjski, škof; Julij, muč.
28	Torek	German Pariški, škof; Bernard Menthonski, ☽
29	Sreda	Maksim Emonski, škof, muč.; Teodozija, devica
30	Četrtek	Ivana Orleanska, devica; Ferdinand Aragonski, kralj
31	Petek	Marijino obiskanje - Petronila, dev.

5. 5. Jan 10, 27-30 »Dobri pastir daje večno življenje«

12. 5. Jan 13, 31-33a, 34-35 »Nova zapoved medsebojne ljubezni«

19. 5. Jan 14, 23-29 »Sveti Duh nas uči evangelija«

23. 5. Lk 24, 46-53 »Jezus blagoslavlja apostole in gre v nebo«

26. 5. Jan 17, 20-26 »Jezusovi učenci naj bodo vsi eno«

MAKSIM GASPARI: Mesečno zaglavje (Koledar 1928)

☾	Polna luna	6. 5. ob 13.50
☾	Zadnji krajec	14. 5. » 2.26
☾	Mlaj	21. 5. » 7.07
☾	Prvi krajec	28. 5. » 21.56

Sonce stopi v znamenje dvojčkov
21. maja ob 11.36

- 1 Sobota Justin, muč.; Pamfil, muč.; Enekon
- 2 Nedelja Binkošti - Marcellin, muč.; Peter, muč.; Erazem**
- 3 Ponedeljek Karel (Drago) Lwanga in tov., ugandski mučenci
- 4 Torek Frančišek Caracciolo, red.; Kvirin, škof, muč. ☉
- 5 Sreda Bonifacij, škof, muč.; Dorotej, muč.; Svetko
- 6 Četrtek Norbert, škof, red.; Filip, diakon; Bertrand Oglejski
- 7 Petek Robert Newminsterski, opat; Vilibald, škof
- 8 Sobota Medard (škof); Viljem (Vilko), škof; Severin, škof
- 9 Nedelja Sv. Trojica - Efrem Sirski, diakon; Primož**
- 10 Ponedeljek Bogumil, škof; Itamar, škof; Zaharija, muč.
- 11 Torek Barnaba; Feliks (Srečko); Fortunat, muč.
- 12 Sreda Janez Fakundski, red.; Adelajda, devica
- 13 Četrtek Sv. Rešnje telo in kri Kristusova - Anton Padov. ☽**
- 14 Petek Elizej, prerok; Valerij, muč.; Rufin, muč.
- 15 Sobota Vid (Vitomir), muč.; Benilda, muč.
- 16 Nedelja 11. navadna - Gvido Kortonski, red.; Beno**
- 17 Ponedeljek Gregor Barbarigo, škof; Rajneri, škof
- 18 Torek Marcellijan, muč.; Marko, muč.; Amand (Ljubo),
- 19 Sreda Romuald, opat; Gervazij in Protazij, mučenca
- 20 Četrtek Mihelina, spok.; Silverij I., papež, muč. ●
- 21 Petek Srce Jezusovo - Alojzij Gonzaga, red.
- 22 Sobota Brezmadežno Srce Marijino - Pavlin iz Nole
- 23 Nedelja 12. navadna - Agripina, dev., muč.; Jožef Cafasso**
- 24 Ponedeljek Janez Krstnik (rojstvo); Niketa, škof
- 25 Torek Eleonora, kraljica; Viljem (Vilko), opat; Doroteja
- 26 Sreda Vigilij (Stojan), škof; Janez, muč.; Pelagij ☽
- 27 Četrtek Ema (Hema) Krška, kneginja; Ladislav (Vlado)
- 28 Petek Irenej (Hotimir), škof, muč.; Marcela, mučenka
- 29 Sobota Peter in Pavel, apostola; Marcel, muč.**
- 30 Nedelja 13. navadna - Adolf, škof**

2. 6. Jan 20, 19-23 »Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Sv. Duha.

9. 6. Jan 16, 12-15 »Duh oznanja, kar ima Sin od Očeta«

13. 6. Lk 9, 11b-17 »Vsi so jedli in se nasitili«

16. 6. Lk 7, 36-50; 8, 1-3 »Jezus odpusti spokorjeni grešnici«

23. 6. Lk 9, 18-24 »Jezus napove svojo smrt«

29. 6. Jan 21, 15-19 »Jezus izroči Petru skrb za svoje ovce«

30. 6. Lk 9, 51-62 »Jezusove zahteve do učencev«

JUNIJ

ROŽNIK

FRANC GORSE: Mesečno zaglavje (Koledar 1930)

☾ Polna luna	4. 6. ob 3.15
☾ Zadnji krajec	13. 6. » 4.54
☽ Mlaj	20. 6. » 14.56
☽ Prvi krajec	26. 6. » 6.15

Sonce stopi v znamenje *raka*
21. junija ob 19.36

1	Ponedeljek	Estera; Teobald, puščavnik
2	Torek	Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), muč.
3	Sreda	Tomaž (Tomislav), apostol; Bernardin Realino, red.
4	Četrtek	Elizabeta Portugalska, kraljica; Urh (Ulrich) ☉
5	Petek	V slovenskih škofijah: Ciril in Metod, slov. apostola
6	Sobota	Marija Goretti, dev., muč.; Bogomila, spokornica
7	Nedelja	14. navadna - Izaija, prerok; Vilibald, škof
8	Ponedeljek	Kilijan, muč.; Hadrijan III. (Jadran)
9	Torek	Veronika Giuliani, opatinja; Brikcij, škof
10	Sreda	Amalija, red.; Rufina in Sekunda, muč.
11	Četrtek	Benedikt, opat; Olga Kijevska, kneginja; Žibert
12	Petek	Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert €
13	Sobota	Henrik I. (Hinko), kralj; Evgen, škof, muč.
14	Nedelja	15. navadna - Kamil de Lellis, red.; Bogdan
15	Ponedeljek	Bonaventura, škof, cerkv. uč.; Vladimir Kijevski
16	Torek	Karmelska Mati božja; Evstahij, škof; Vitalijan
17	Sreda	Aleš, spok.; Marcelina, dev.; Vestina (Vesna), muč.
18	Četrtek	Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnold, škof
19	Petek	Avrea (Zlatka), dev.; Simah, papež; Arsen ●
20	Sobota	Marjeta Antiohijska, dev., muč.; Elija, prerok
21	Nedelja	16. navadna - Danijel (Danilo); Lovrenc iz B.
22	Ponedeljek	Marija Magdalena (Majda), spok.; Teofil, muč.
23	Torek	Brigita Švedska, red.; Apolinarij, škof, muč.
24	Sreda	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, mučenca
25	Četrtek	Jakob starejši, aspostol; Krištof (Kristo), muč.
26	Petek	Joahim in Ana, starši Device Marije; Valens ☽
27	Sobota	Klemen Ohridski, Gorazd in tov.; Natalija (Božena)
28	Nedelja	17. navadna - Nazarij in Celzij; Samson (Samo)
29	Ponedeljek	Marta iz Betanije; Beatrika, muč.
30	Torek	Peter Krizolog, škof; Abdon in Senen, muč.
31	Sreda	Ignacij Lojolski, red.; Helena (Jelka), mučenka

7. 7. Lk 10, 1-12.17-20 »Kristusovi učenci prinašajo mir«

14. 7. Lk 10, 25-37 »Kdo je moj bližnji?«

21. 7. Lk 10, 28-42 »Marta sprejme Jezusa«

28. 7. Lk 11, 1-13 »Jezus obljublja uslihanje vztrajne molitve«

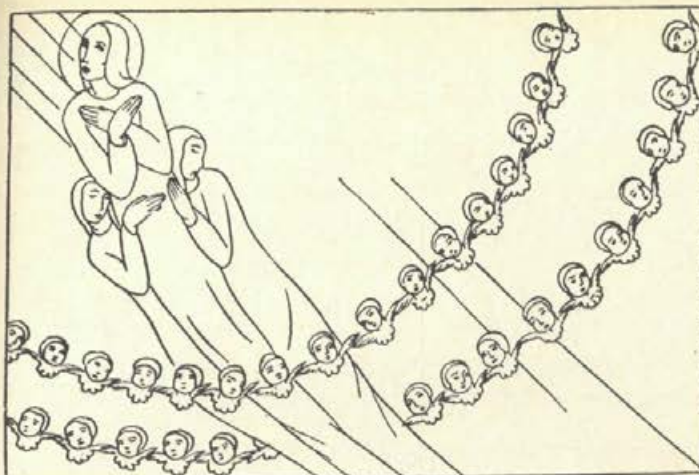

MAKSIM GASPARI: Mesečno zaglavje (Koledar 1928)

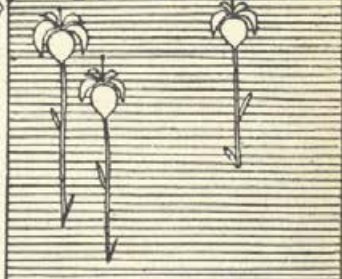
☉ Polna luna	4. 7. ob 20.21	Sonce stopi v znamenje leva
☾ Zadnji krajec	12. 7. » 13.56	23. julija ob 6.30
☽ Mlaj	19. 7. » 21.47	
☽ Prvi krajec	26. 7. » 17.05	

1	Četrtek	Alfonz de' Liguori, škof; Makabejski bratje; Nada
2	Petek	Porciunkula - Evzebij iz Vercellija, škof
3	Sobota	Lidija, žena; Peter Julijan Eymard, duhovnik ☺
4	Nedelja	18. navadna - Janez Vianney, arški župnik; Tertulin
5	Ponedeljek	Posvetitev bazilike Marije Snežne; Osvald, kralj
6	Torek	Jezusova spremenitev na gori; Pastor, muč.; Just
7	Sreda	Kajetan, red.; Donat, škof, muč.; Klavdija
8	Četrtek	Dominik, red.; Cirijak, Larg in Smaragd, mučenci
9	Petek	Jaroslav (Verijan), muč.; Peter Faber, red.
10	Sobota	Lovrenc (Lovro), diakon, muč.; Pavla, mučenka
11	Nedelja	19. navadna - Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč. €
12	Ponedeljek	Hilarija, muč.; Herkulan, škof
13	Torek	Poncijan, papež; Hipolit, duhovnik; Janez Berhmans
14	Sreda	Maksimilijan Kolbe, duhovnik, muč.; Demetrij
15	Četrtek	Marijino vnebovzetje - Tarcizij, muč.
16	Petek	Štefan Ogrski, kralj; Rok, spok.
17	Sobota	Hijacint, red.; Liberat (Svobodan), opat, muč. ●
18	Nedelja	20. navadna - Helena (Jelka, Alenka), cesarica
19	Ponedeljek	Janez Eudes, red.; Boleslav, muč.
20	Torek	Bernard, opat, cerkv. uč.; Samuel (Samo), prerok
21	Sreda	Pij X., papež; Sidonij (Zdenko), škof; Fidel
22	Četrtek	Marija Kraljica; Timotej in tov. mučenci
23	Petek	Roza iz Lime, dev.; Filip Benizzi, red.; Klavdij
24	Sobota	Ludovik IX., kralj; Jožef Kalasanc, red.; ☾
25	Nedelja	21. navadna - Jernej (Bartolomej), apostol; Zlatka
26	Ponedeljek	Rufin, škof; Evana E. Bichier, red.
27	Torek	Monika, mati sv. Avguština; Cezarij, škof
28	Sreda	Avguštin, škof, cerkv. uč.; Hermes; Pelagij
29	Četrtek	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.
30	Petek	Feliks (Srečko), muč.; Gaudencija, muč.
31	Sobota	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, škof

4. 8. Lk 12, 13-21 »Jezus svari pred lakomnostjo«
 11. 8. Lk 12, 32-48 »Vedno moramo biti pripravljeni«
 15. 8. Lk 1, 39-56 »Bog povišuje nizke«
 18. 8. Lk 12, 49-53 »Za Jezusa se je treba odločiti«
 25. 8. Lk 13, 22-30 »Jezus je Odrešenik vseh ljudi«

AVGUST

VEL. SRPAN

MARA KRALJEVA: Mesečno zaglavje (Koledar 1932)

☾ Polna luna	3. 8. ob 10.42	Sonce stopi v znamenje <i>device</i>
☾ Zadnji krajec	11. 8. » 21.02	23. avgusta ob 13.29
☀ Mlaj	17. 8. » 4.40	
☾ Prvi krajec	24. 8. » 7.01	

1	Nedelja	22. navadna - Egidij (Tilen), opat; Verena, dev. ☺
2	Ponedeljek	Maksima, muč.; Antonin, muč.
3	Torek	Gregor Véliki, papež; Evfemija, Tekla, Doroteja
4	Sreda	Rozalija (Zalka), dev.; Ida, spok.; Mojzes
5	Četrtek	Lovrenc (Lovro) Giustiniani, škof; Viktorin, škof
6	Petek	Petronij, škof; Favst, Makarij in tov. mučenci
7	Sobota	Regina, dev.; Bronislava, red.; Marko Križevčan
8	Nedelja	23. navadna - Marijino rojstvo; Hadrijan; Natalija
9	Ponedeljek	Gorgonij, muč.; Peter Klaver, red. ☾
10	Torek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Luka, muč.
11	Sreda	Prot in Hijacint, muč.; Emilijan (Milko, Milan)
12	Četrtek	Gvido, spok.; Elbij, škof; Tacijan (Tihomil)
13	Petek	Janez Krizostom, škof, cekv. uč.; Amat (Ljubo)
14	Sobota	Povišanje sv. Križa - Notburga, dev.; Krescencij
15	Nedelja	24. navadna - Žalostna Mati božja (Dolores)
16	Ponedeljek	Kornelij, papež, muč.; Ciprijan, škof ●
17	Torek	Robert Bellarmino, škof; Rane sv. Frančiška
18	Sreda	Jožef Kupertinski, duh.; Irena (Mira); Zofija
19	Četrtek	Januarij, škof; Teodor (Božidar, Božo), škof
20	Petek	Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.; Vincenc
21	Sobota	Matej (Matevž), apostol, evang.; Jona, prerok
22	Nedelja	25. navadna - Tomaž Villanovski, škof; Mavricij
23	Ponedeljek	Marta Perzijska, dev., muč.; Paternij, škof ☾
24	Torek	Marija, rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25	Sreda	Avrelija (Zlatka, Zora), dev.; Sergij Radoneški
26	Četrtek	Kozma in Damijan, muč.; Nil, opat
27	Petek	Vincencij Pavelski, red.; Adolf in Janez, muč.
28	Sobota	Venčeslav (Vaclav), muč.; Lioba (Ljubica), red.
29	Nedelja	26. navadna - Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli
30	Ponedeljek	Hieronim, duhovnik, cerkv. uč.; Zofija (Sonja)

1. 9. Lk 14, 1.7-14 »Kdor se ponižuje, bo povišan«

8. 9. Lk 14, 25-33 »Odpoved prinaša svobodo«

15. 9. Lk 15, 1-32 »Veselje v nebesih zaradi spreobrnjenja grešnikov«

22. 9. Lk 16, 1-13 »Izbira med Bogom in bogastvom«

29. 9. Lk 16, 19-31 »V večnosti ima vse drugačno vrednost«

SEPTEMBER — KIMAVEC

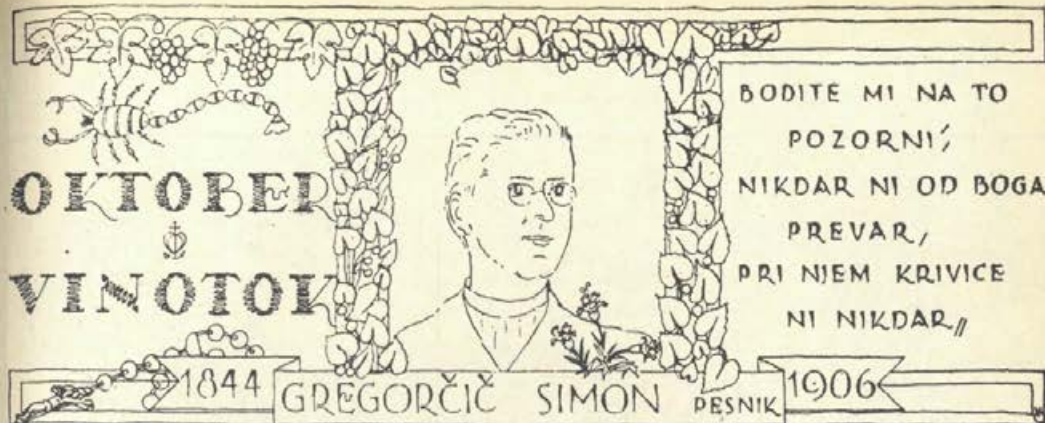
FRANC GORŠE: Mesečno zaglavje (Koledar 1930)

☾	Polna luna	1. 9. ob 0.16
☾	Zadnji krajec	9. 9. » 3.07
☾	Mlaj	16. 9. » 12.48
☾	Prvi krajec	23. 9. » 23.57

Sonce stopi v znamenje *tehtnice*
23. septembra ob 10.59

1	Torek	Terezija Deteta Jezusa, dev.; Remigij, škof	☉
2	Sreda	Angeli varuhi; Teofil (Bogumil), spokornik	
3	Četrtek	Evald, muč.; Gerard, opat; Kandid (Žarko), muč.	
4	Petek	Frančišek Asiški, red.; Petronij, škof	
5	Sobota	Marcelin, škof; Apolinarij, škof; Flavija, muč.	
6	Nedelja	27. navadna - Bruno, red.; Renato, škof; Fides, dev.	
7	Ponedeljek	Rožnovenska Mati božja; Marko I., papež; Sergij	
8	Torek	Pelagija, spok.; Marcel, muč.; Tajda, spok.	☾
9	Sreda	Dioniz Areopagit, škof; Janez L., red.; Abraham	
10	Četrtek	Frančišek Borja, red.; Danijel (Danilo), muč.	
11	Petek	Emilijan (Milon, Milko), škof; German, škof, muč.	
12	Sobota	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj	
13	Nedelja	28. navadna - Edvard, kralj; Koloman, muč.	
14	Ponedeljek	Kalist I., papež, muč.; Gaudencij (Veselko), škof	
15	Torek	Terezija (Zinka) Vélika Avilska, cerkv. uč.	●
16	Sreda	Hedvika (Jadvisa), red.; Marjeta Alacoque, dev.	
17	Četrtek	Ignacij (Igo) Antiohijski, škof; Viktor (Zmago)	
18	Petek	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik	
19	Sobota	Izak Jogues, duh.; Pavel od Križa, red.; Peter Alk.	
20	Nedelja	29. navadna (misijonska) - Irena (Miroslava), muč.	
21	Ponedeljek	Uršula, muč.; Hilarion, opat.	
22	Torek	Bertila Moscardin, red.; Marija Saloma, žena	
23	Sreda	Janez Kapistran, red.; Roman, škof; Severin	☽
24	Četrtek	Anton Marija Claret, škof; Martin, opat; Feliks	
25	Petek	Krizant in Darija (Darinka), muč.; Krišpin, škof	
26	Sobota	Lucijan, muč.; Florij, muč.; Rustik, škof	
27	Nedelja	30. navadna - Sabina, muč.; Frumencij, škof	
28	Ponedeljek	Simon in Juda Tadej, apostola; Cirila, dev.	
29	Torek	Narzicij, škof; Ermelinda, dev.; Ferucij, muč.	
30	Sreda	Alfonz Rodriguez, red.; Marcel, muč.	
31	Četrtek	Volbenk, škof; Kvintin, muč.	☽

6. 10. Lk 17, 5-10 »Prosimo za močno vero«
 13. 10. Lk 17, 11-19 »Pohvala hvaležnega ozdravljenca«
 20. 10. Lk 18, 1-8 »Bog pomaga do pravice«
 27. 10. Lk 18, 9-14 »Bog odpušča skesanemu grešniku«

VILKO CEKUTA : Mesečno zaglavje (Koledar 1947)

☾ Polna luna	1. 10. ob 13.06	Sonce stopi v znamenje Škorpionja
☾ Zadnji krajec	8. 10. » 9.21	23. oktobra ob 20.11
☾ Mlaj	15. 10. » 23.19	
☾ Prvi krajec	23. 10. » 19.05	
☾ Polna luna	31. 10. » 5.46	

1	Petek	Vsi sveti - Dacij, muč.
2	Sobota	Spomin vseh vernih rajnih - Marcijan, puščavnik
3	Nedelja	31. navadna - Just, tržaški muč.; Martin Porres
4	Ponedeljek	Karel Boromejski (Drago), škof; Vital, muč.
5	Torek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika
6	Sreda	Lenart (Narte), opat; Sever, škof; Demetrij (Mitja)
7	Četrtek	Ernest, opat; Engelbert, škof; Vilibrord, škof €
8	Petek	Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
9	Sobota	Teodor (Božidar, Darko), muč.; Posv. lat. bazilike
10	Nedelja	32. navadna - Leon I. Véliki, papež, cerkv. uč.
11	Ponedeljek	Martin (Davorin) iz Toursa, škof
12	Torek	Jozafat Kunčevič, škof, muč.; Emilijan, opat
13	Sreda	Stanislav Kostka, red.; Didak, red.; Arkadij, škof
14	Četrtek	Lovrenc O'Toole, škof; Dufrigij, škof; Serapion ●
15	Petek	Albert Véliki, cerkv. uč.; Leopold, knez
16	Sobota	Marjeta Škotska, kraljica; Jedrt (Gertruda), dev.
17	Nedelja	33. navadna - Evfemija in Tekla, tržaški mučenki
18	Ponedeljek	Roman, diakon; Posv. bazilik sv. Petra in Pavla
19	Torek	Narsej, škof, muč.; Barlam, muč.
20	Sreda	Feliks (Srečko) Valoaški, red.; Edmund, muč.
21	Četrtek	Marijino darovanje - Albert škof; Gelazij ☩
22	Petek	Cecilija (Cilka), dev., muč.; Maver, škof, muč.
23	Sobota	Klemen I. (Milko, Milivoj), papež, muč.; Kolumban
24	Nedelja	Kristus Kralj - Flora (Cvetka), dev., muč.
25	Ponedeljek	Erazem, muč.; Katarina, dev., muč.
26	Torek	Silvester (Silvo), opat; Konrad, škof; Leonard
27	Sreda	Virgil, škof; Valerijan, škof; Fakund, muč.
28	Četrtek	Katarina Labouré, dev.; Gregor III., papež
29	Petek	Saturnin, muč.; Radbod (Radogost, Radivoj) ☪
30	Sobota	Andrej, apostol; Justina, dev., muč.

1. 11. Mt 5, 1-12a »Veliko je plačilo v nebesih«
 3. 11. Lk 19, 1-10 »Jezus vabi grešnike k pokorja«
 10. 11. Lk 20, 27-38 »Bog daje večno življenje«
 17. 11. Lk 21, 5-19 »Stanovitno čakajmo Kristusov prihod«
 24. 11. Lk 23, 35-43 »Desni razbojnik prosi za sprejem v Kristusovo kraljestvo«

NOVEMBER — LISTOPAD

FRANC GORSE: Mesečno zaglavje (Koledar 1930)

☾ Zadnji krajec 7. 11. ob 17.04
 ☉ Mlaj 14. 11. » 13.01
 ☽ Prvi krajec 21. 11. » 15.10
 ☾ Polna luna 29. 11. » 1.14

Sonce stopi v znamenje *strelca*
 22. novembra ob 17.39

1	Nedelja	1. adventna (izseljenska) - Eligij, škof; Natalija
2	Ponedeljek	Herta, dev.; Blanka, spok.
3	Torek	Francišek Ksaver, red.; Kasijan, muč.
4	Sreda	Janez Damaščan, duh., cerkv. uč.; Barbara (Barica)
5	Četrtek	Saba, opat; Nikolaj Tavelić, muč.; Krispina, muč.
6	Petek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč. €
7	Sobota	Ambrož, škof, cerkv. uč.; Jožefa Rosello, red.
8	Nedelja	2. adventna - Marijino brezmadežno spočetje
9	Ponedeljek	Valerija, muč.; Peter Fourier, red.
10	Torek	Loretska Mati božja; Melkijad, papež, muč.
11	Sreda	Damaz I., papež; Sabin, škof; Barsaba, muč.
12	Četrtek	Ivana Franciška Chantal, red.; Amalija (Malka)
13	Petek	Lucija (Lučka), dev., muč.; Otilija (Tilka), dev. ●
14	Sobota	Janez od Križa, duh., cerkv. uč.; Spiridion (Dušan)
15	Nedelja	3. adventna - Kristina (Krista), dev.
16	Ponedeljek	Adelajda, cesarica; Albina, dev., muč.
17	Torek	Lazar, škof; Olimpija, red.; Vivina, dev.
18	Sreda	Teotim, muč.; Bazilijan, muč.; Gracijan, škof
19	Četrtek	Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, muč.
20	Petek	Evgen, muč.; Makarij, muč.; Dominik Siloški
21	Sobota	Peter Kanizij, duh., cerkv. uč.; Severin, škof Ɔ
22	Nedelja	4. adventna - Demetrij (Mitja), muč.
23	Ponedeljek	Janez Kancij, duhovnik; Viktorija, dev., muč.
24	Torek	Sveti večer - Adam in Eva, prva starša; Irma
25	Sreda	Gospodovo rojstvo - božič; Anastazija, muč.
26	Četrtek	Štefan, prvi mučenec; Zosim, papež
27	Petek	Janez, apostol in evangelist; Fabiola, spokornica
28	Sobota	Nedolžni otroci; Antonij Lerinski, red.
29	Nedelja	Sv. Družina - Tomaž (Tomislav) Becket; David ①
30	Ponedeljek	Evgen, škof; Liberij, škof
31	Torek	Silvester, papež; Melanija, opatinja; Pavlina

1. 12. Mt 24, 37-44 »Jezus opominja, naj bomo pripravljeni«

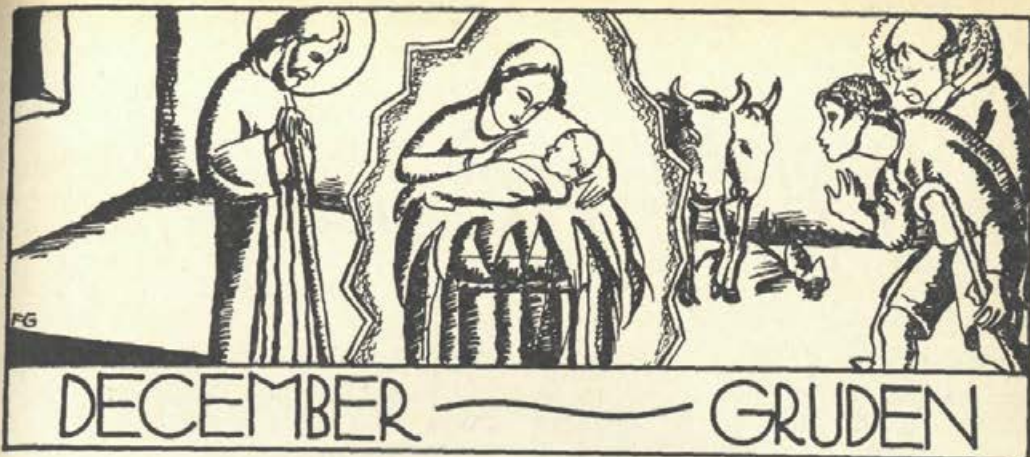
8. 12. Lk 1, 26-38 »Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj«

15. 12. Mt 11, 2-11 »Janez Krstnik vprašuje o Kristusu«

22. 12. Mt 1, 18-24 »Jezusova mati je iz Davidovega rodu«

25. 12. Jan 1, 1-18 »Beseda se je učlovečila in se naselila med nami«

29. 12. Mt 2, 13-15.19-23 »Jožef po božji volji reši sveto Družino«

FRANC GORSE: Mesečno zaglavje (Koledar 1930)

☾	Zadnji krajec	6. 12. ob 3.27
☾	Mlaj	13. 12. » 5.48
☾	Prvi krajec	21. 12. » 10.42
☾	Polna luna	29. 12. » 12.38

Sonce stopi v znamenje *kozoroga*
22. decembra ob 6.57

Pot v Emavs

Komel z ženo, Možina z ženo in stari samec Obreza, pesnik, so se ob sedmih zjutraj zagledali od Obeliska proti jugu. Bilo je čudovito, kako so se daleč na drugem bregu zaliva v soncu svetica istrska mesteca. Stali so tam še malce zadihani in se blagrovali, da imajo za seboj že vso brežino, strmo rastočo iz mesta in morja, umito, v beli rumeni roza tenčici cvetja z odsevi daljin. Le debeli oblaki nad njimi so jih skrbeli.

»Nič se ne bojmo, dež se je umaknil! Dim v Žavljah se suklja v pravo smer. Poglejte tisto iskrenje nad Istro, pogledajte sinjino morja — en sam obet lepega dneva!« je vzkliknil Obreza.

Lirično navdahnjeni in po evangelijih razgledani Komel je rekel z zadovoljnim nasmehom: »No, nekaj tistih šestdesetih tečajev velikonočnega ponedeljka od Jeruzalema do Emavs smo le že prehodili.«

»Upajmo, da bodo naslednji manj naporni,« je vzdihnila zajetna Možinka.

Pred njimi se je odprla kraška planota z gmajnami, in ko je tisti hip sonce predrlo strop oblakov, je zasijala v taki spremenjenosti, da so vsi ostrmeli: kakor da je pred njimi čisto nov svet.

Aleluja!

Po grmovju in drevesih, kjer so se še iskrile kaplje nočnega dežja, so se brsti že razpuščali v zelenje. Živočrni rumenokljuni kosi so skakljali po vejicah in čakali svoje ure. Odmevali so vriski ščinkavcev, in samotna vrana vrh daljnega jesena je ob vsakem »kra« iztegnila glavo naprej in se lahko poklonila.

Burjica od Nanosa je pila roso. Oblaki so se vzdignili, raztrgali in porazgubili — in sonce je začelo greti z vso milino zgodnjega aprila.

»Čutite značilni vonj gmajne, ki jo je rekel Obreza, obstal in vlekel sapo skozi nos. »Ne pomnim, da bi bilo kdaj v marcu toliko požarov ko letos. Tudi škode so naredili. Grozno je s temi Tržičani ob nedeljah! Trava zraste seveda še lepša, smili pa se mi posmojeno brinje. A največji siromaki so bori.«

Komel je držal ženo za roko in se smehljaj. Lisičja rjavina borov je žarela v soncu — ali vršičev, ki so poroštvo življenja v prihodnosti, ogenj lanskega poletja ni dosegel ne omrtvil. Bolj na levi se je na deviški, iz nedavno zgorele usehline zrasli travi paslo umito kamenje ko neštevilna in negibna ovčja čreda.

Vse to je videl Komel, vso to od smrti vstalo svetlozeleno travo. Toda pravo besedo je našel Obreza; poln sreče je ugotovil: »Čas pomeša zublje in pepel in nalive in sonce — nakar gmajna vzbrsti, ozeleni, zadiši, iz zraka, trav in prsti privre svetla muzika, sladka omama nosi metulje od cveta do cveta ob toplih stezah...«

Hodili so in hodili. Obreza je molčal, a v njegovem obrazu je bila vesela napetost.

»Če Bog da, nas čaka majhno presenečenje!«

Ustavil se je ob samotnem borovcu kraj steze in se zagledal v rušo pod njim. Obraz se mu je sprostil v svetlobi.

»Glejte: mojih osem encijanov se je tudi letos srečno odprlo! Nihče jih ni našel — ali pa so jim vsi prizanesli, prevzeti od njih modrine, šibki, dobri...« In čez čas je vzkliknil: »Najžarnejša in najponižnejša modrina! Moj Bog, ali ni to resnično dan aleluje?«

Strmeli so v čudež pod borovcem in čutili, da bi bila vsaka beseda odveč. Nihče se encijanov ne bo drznil dotakniti, so upali, in ko so šli dalje, so jim od vseh strani pele ptice, ki jim je sonce z obljubo razkošne pomladi širilo srca.

Čez prostrano jaso je Obreza priveedel družbo na živo kamnita bela tla, razjedena od padavin tisočletij, s kotanjami vseh oblik, polnimi nove deževnice.

»Tukaj se pomenljivo pravi Na modrasici.«

Preplašena od ljudi se je svarilno vreščè spreletela velika ptica in sedla na drevo nekje bolj v goščavi.

»Šoja: da bi imel sinje-belo peresce iz tvojih peruti... da bi ga nosil za klobukom!« je zakoprnel Komel, ki so ga spomini zanesli v detinstvo na deželi.

Prekoračili so opuščeno železniško progo, ki so po nji — dvotirni — sto let podnevi in ponoči drveli vlaki. Bori, gabri, jeseni in rešelike so se ji morali umakniti... zdaj pa je že spet iz zrvanane, tračnic in pragov osvobojenega kamenja poganjala robida; pridruževali so se ji šipkovi grmi, akacije, gabri, bori in ga zmeraj bolj zakrivali. Sto let trajajoča civilizacija je podlegla neukrotljivi moči narave, nad katero se je ta trenutek razlilo pritrkavanje.

»Saj nimate nič proti temu, če jo mahremo na hrib k cerkvi?« je vprašal Obreza. »Rad bi župniku voščil, prijatelj! Če bo gor malo bolj navkreber, bo pa na drugi strani dol prijeteje.«

»Seveda pojdemo!« je vzkliknila Komelka. »V tem soncu!«

Ko so dospeli vrh griča, je Obreza obstal ob zidu in se zagledal mimo

Nanosa nekam na vzhod. Za trenutek je zamižal in videl, kako tam daleč onstran tiho cveto črešnje, kot bi čakale nekoga najdražjega.

Župnik je ves lep, gladko obrit, na drugo maševanje pripravljen stopil na prag. Stisnil je roko vsem povrsti, dal se je greti soncu in si začel obredno počasi zapenjati gumbe na talarju.

»Zadnje tedne sem tja čez mejo prodajal same barve. Kar vidim jih, srečnike, kako si barvajo vikende,« je vedro povedal Možina, trgovec.

»Izkoristiti je treba čas,« je mnogoumno pripomnil Komel.

»Se vam ne zdi, da lastovk ni več toliko ko nekoč?« se je oglasila Možinka.

»Zmeraj manj je živine, in ni muh... izginili bodo počasi še zadnji hlevi... muhe in mušice pa živijo od gnoja,« je pojasnil Obreza.

»Nocoj sem slišal prvega slavčka tu doli,« je povedal župnik in zapenjal zadnji gumb. »Še malo, in oglasila se bo kukavica... tam ko lani, tam ko vsako leto.«

»Kukavica: Bog daj srečo!« je rekel Komel, in spustili so se nizdol.

Bližal se je poldan. Komelka je možu ljubeznivo pomolila k obrazu šopek vijolic, ki jih je natrgala na župnikovi gredi, in ga koketno prijela pod roko.

»Kam pa pravzaprav gremo, Obreza?« se je oglasil Možina. »Ves dan nas menda ne boš gnal čez gmajne!«

»Kaj ni bajna ta steza?« se je uprla Komelka. »Med samim drenom pelje, vse je rumeno! Zapomniti si jo moramo za drugo leto. Dajmo ji ime! Hej, na dan s predlogi!«

»Drenova aleja,« se je oglasil Komel. »Ne zveni, vem. Bolje bi bilo: Drenov gaj.«

Zaploskali so, da so ptice za hip umolknile. Samo žolna je nekje vztrajno tolkla po deblu.

»Koliko tečajev imamo še do vigvama, Obreza — ti, ki si to našo pot organiziral?« je spet vprašal Možina. »Da se usedemo! Da popotnico odpremo!«

»Ne bom vas razočaral, če Bog da. Poplačani boste, da ste se za en dan odrekli avtu! Vem, kam gremo. Vem, kje je osmica in pol.«

»Pri Mahničju na Prisojniku?« je vprašal Komel. Obreza je odgovoril družbi s svetlim pogledom. Komelka je poduhala črni trn, ki je silil na stezo in je bil zdaj od drobcenega cvetja ena sama belina. Pogled na modre hribe na severu pa ji je poredno skalil Obreza: tik pred njo je stresel lesko, da se je iz abrankov rumeno pokadilo na vse strani.

»Tam je torej naš Emavs!« je ob stal in s slovesno iztegnjeno roko vzkliknil Komel. »Mahnič na Prisojniku!«

Velika, čvrsta poslopja na ravnici med drevjem, s terasasto urejenimi vinogradi pod sabo.

Posedli so okoli mize in občudovali spretno ženske roke, ki so devale nanjo pisane dobrote. V svetlobi mogočne sobe in sredi nepoznanih ljudi so se po dolgi hoji počutili ko otroci v toplem materinem naročju.

»Kaka blaženost v mojih kolenih, da sedim!« se je smehljajl Možina.

»Poglejte no tja!« je ostrmel Komel. »Tistega pa lani še ni bilo.«

Obreza se je samo smehljajl... zadovoljen, da jim je pripravil presenečenje.

Zagledali so se v verze, ki so z bele stene, vsak s svojo rdečo začetno črko, slavili vino in zemljo... pa tudi nju-nega nepoznanega slavilca.

*Povsod sije julij in dela čudež
ob fortissimu škržatov,*

je prebral Možina, malo premolknil in nadaljeval:

*Jaz pa sedim pod orehom:
ne žge me več sonce,
greje me vino od znotraj —
in sapa od morja me hladi.*

Spet je umolknil, nato pa potihokakor drugi bral dalje.

Sedim pod orehom,

pod brajdo košato z zelenimi grozdi.

Zemlja, izmučena od rodenj in vedno rodeča:

hvala ti za to predvečerno uro oddiha,

hvala ti za obljubo prihodnjih veselih ur!

Štirje pari oči so obstali na Obrezi.

»Če si ti avtor, koliko si pa plačal pleskarju?« je Komel skušal ginjenost preusmeriti v dovtip.

Obreza se je molče smehljajl in naliveal v kupice temnordeče vino. Nato si je prižgal cigareto in se odsotno zagledal v cvetoče breskve onkraj še golih latnikov.

Ko sta se Možinka in Komelka vrnili vsaka s svojim šopkom toplih dišečih rožic, je nizko rdeče sonce od vedno bliže poljubljalo Benečijo. Njuna kozarca sta bila polna, moški pa so bili glasni od pijače: nič jim ni manjkalo, nič jih ni grizlo, imeli so občutek, da življenje kar čvrsto držijo za roge. Ne da bi se ozirali ven, so vedeli, da sonce mežika tik nad daljnim obzorjem in da nebo na zahodu gori v višnjevo rdeči zarji.

Vzdignili so se iz hrupa pivcev, ko je pod stropom zasvetila luč, in se z merlotom v žilah uživajoče pretegnili na svežem zraku. Prvi mrak je zabrisal ostrine, barve cvetja so mehko sijale od blizu in daleč. Na še golih vejah akacije je iz zime visela črna krpa dežnika ko razsrjen kos samec. Dišale so lehe prekopane zemlje.

Okoli njih, ki so se polni vedrine spuščali po peščenem kolovozu, so počasi potihovali kosi in se s činkanjem sklicevali. Cesta daleč doli za gmajnami je bila ena sama zlata črta lučic, ki so — prihajajoč iz mraka in gubeč se v mrak — neslišno lovile druga drugo proti nevidnemu mestu globoko za robom obzorja. Ko so se v poltemi ustavili, da doženejo najpripravnejšo pot proti domu, jim je vetrič izpod dreves v ogradi prinesel vonj po pomarančah. Tam so od neznane družbe ostali samo pregreti zlatorumeni olupki, ki jih bo kmalu oblila svetloba pojemajočega prvega pomladnega ščipa.

Najbolj odprta meja

»Jaz že ne pojdem prav noter z obiski! Samo do vrat jih pripeljem, potem pa stečem domov. Nočem, da bi gospod Izidor spet kričal name, ker sem jih pripeljal k njim,« se je Inko zadihano rotil mami, ko so obiski, iščo mene, povprašali prvega — in Inko je zmeraj na cesti pred cerkvijo ko konjska figa. Zadeli so terno in čakali na pločniku, da skoči fantič mami povedat, kam gre.

Ne da bi poslušal kak mamin navsvet, je z živahno družbo, ki je avto pustila v senci, krenil proti nam.

»Mi smo otroci polke in valčka,« sem tisti čas razlagal nekdanjemu učencu, ki me je z debelostjo in s plešo, pa tudi z dohodki že zdavnaj presegel. »V mojih mladih letih smo plesali čustveni valček pa uživali duh vijolic in narcis. A zdaj, pod socializmom, polka na polko! Iščejo himno, padajo predlogi, lomijo se duševna kopja. Jaz bi jim svetoval, naj razpišejo — vsaj enkrat — svobodne volitve. Ni treba, da kandidirajo ljudje. Naj si prihranijo spore in zamere! Kandidirajo naj polke! Izbrana polka, pač najbolj priljubljena, mogoče Na Golici, bi bila krasen skupni imenovalec tega čudnega naroda — bolj cesarskega od cesarja, bolj kraljevskega od kralja, bolj papeškega od papeža, bolj marksističnega od Marksa, vobče bolj uslužnega od — «

Besede mi je presekala dolg zvonec, in ko so obiski glasni in podjetni prihajali po stopnicah, je mladi prijatelj razumevajoče skopnel iz hiše.

Prvič so me osrečili tisti ljudje, ko smo bili še v prejšnjem stanovanju, in so mi napolnili glavo ko škaf, pa ne s kakimi narodnimi problemi, načrti in predvidevanji. Zato sem sklenil biti nekoliko bojevit.

A pravičnost nad vse: vsaj začelo se je pri socialnem vprašanju.

»Izidor, ali se pri vas kaj sliši, da bo dinar vnovič devalviran?«

Ker je dinar vse prej ko predmet

mojega poklicnega in srčnega zanimanja, jim nisem znal odgovoriti. V strahu, da se mu utegne zgoditi kaj hudega, so zbrali ves denar in ga prenesli čez najbolj odprto mejo, da ga z nakupi ali s prelivom v devize še pravočasno porabijo.

Gospa je povedala zaupno in malce sramežljivo: »Na prsih... tule vmes, verjemi ali ne... sem danes dopoldne imela en cel milijon.«

Od začudenja mi je v obraz šinila vročina. Pogled mi je obzirno zdrsnil mimo gospejinih ne ravno majhnih prsi.

»Kaj sem užila straha! Bilo je prvič in zadnjič!«

Še mi je brnelo v glavi nekaj bridkih knjig od onstran Frnetičev, ki sem jih prebral tiste dni, in nekatere novice v listih so me pretresle.

»Kako pa kaj drugače pri vas — če odštejemo grožnjo nove devalvacije?«

»Eh,« se je gospod Sever spravljivo nasmehnil, »se kar živi: zaslužiš, zapraviš — kdo bi varčeval! Človek samo enkrat živi, in življenje je tako kratko.«

»Silne dolgove si nalagate, vi kot država,« sem pikro pripomnil. »Kako se bo to končalo?«

»Na to naj gledajo tisti na vrhu. Oni že vejo. Glavno je, da je mir in da nam nič ne manjka.«

»Ja, ja,« je pritegnila gospa, »za mir pa kar skrbi naše vodstvo. Greh bi bilo godrnjati! Ljudje so zadovoljni. Lačen ni nihče.«

Tretji, moj nekdanji sovaščan, ki se je po osvoboditvi naglo povzpela, je vedro pristavil:

»Tudi svobode je zdaj veliko. Za potni list ni danes več nobenih težav.«

»Verjamem: posebno za v Zvezno Nemčijo ne! Marka je zelo ugledna gospa. Kdo se ji ne bi poklonil! — Kaj se pa pri vas govori po preklicu tistih obsodb pred osemnajstimi leti?«

Spogledali so se, in gospod Sever

je rekel: »Veliko je že to, da je sodna oblast sploh kaj priznala.«

Nisem takoj našel besede. Trpel sem pod zmagoslavlnimi pogledi Tretjega, ki je začel kariero že v domači vasi. Kaj ni fantič pred vuzmom na peči primerno osušil svoje pomaranče, da so pri sekanju kovanci odskakovali od njih kakor od žog, on pa se je smehljaj in spravljal denarce! Kaj ni v Grosupljem vsakokrat, ko smo se peljali na počitnice, stopil iz vlaka... in potem do odhoda vpričo vseh, ki smo ga zavistno gledali z oken, z veliko slastjo použil na peronu svojo hrenovko z gorčico in belim kruhom!

In zdaj ti je uprl vame sive, radostno sebične oči in rekel:

»Oh, glavno je, da so ostali živi. Čedna odškodnina jih čaka.«

»Dvomim, da bi bil Vekoslav Radman istega mnenja. Imeti za seboj tri leta taborišča, biti potem brez dokazov, samo na temelju obtožbe obsojen na dvajset let, jih devet in pol odsedeti — poldrugo leto v samici, dve leti na Studencu, osumljen blaznosti — in potem biti pomiloščen in slišati: Tovariš Vekoslav Radman, zgodila se ti je krivica, ti si nedolžen človek; pravica se je zaletela in preklicuje svojo zмотo.«

»Pri moji duši, Izidor, ti si pa natančneje vse prebral ko mi!« je vzkliknil Tretji. A jaz sem nadaljeval:

»Tolažnik Vekoslava Radmana pravi, da je za take napake odgovorna tudi skupnost, češ zakaj pa dopušča, da o usodi ljudi v njenem imenu odločajo neprimerni in nesposobni sodniki. Jaz pa vprašam: Ali si sodnike pri vas izbira ljudstvo? Si jih skupnost postavlja po lastnem preudarku?«

»Sodnike nastavlja vendar država.«

»Torej smo spet pri tistih na vrhu, ki skrbijo za red in mir, pri vodstvu. Ali pa imate koga, ki bi vodstvo pozval na odgovor, če bi bilo treba? In v primerih, kakršnen se je pripetil Vekoslavu Radmanu in še dvanajstim drugim, bi bilo treba nekomu nekje visoko pač naviti učesa. In mu dopovedati, naj se sodstvo že jenja spreminjati v transmisijsko za izvajanje političnih sklepov.«

»Izidor, vidi se, da pazljivo bereš naše liste, a da ne živiš pri nas.« se je pokroviteljsko nasmehnil gospod Sever.

»Pri nas si takšnih stvari ne žene mo preveč k srcu. Vse človeka lahko doleti, če hoče biti drugačen, kot so drugi,« je rekla gospa, pripadnica naroda, čigar himna je polka.

»Glej ga, zlodja,« sem se razburjeno zagledal ven, »palež nam bo vse paradižnike osmodil! Spet jih bom moral škropiti.«

Iz oblaka, ki je počasi priplaval iznad Proseka, namenjen čez mejo nad Frnetiči, se je namreč — ko je pravzaprav še pripekalo sonce — šumoma usul svetel dež natanko na naše grede. In še zagrmelo ni nič prej!

»Ste se namenili kam daleč?«

»Oh, samo do Benetk,« je rekla gospa. »Jaz sem kot krvodajalka dobila za nagrado prost delovni dan — pa gremo malo na rekreacijo. Tako si človek privoščiti tri dni: petek, soboto in nedeljo.«

Gospod Sever si je lagodno prižgal novo cigareto, žleb je zveneče izbruhal deževnico... in čas bi bil mirno tekel dalje, da se nisem nenadoma nečesa spomnil in se ves zbral.

»Pojutrišnjem torej se boste vračali. Čujte, ali bi mi naredili majhno uslugo? Bi mi nekaj vrgli čez najbolj odprto mejo? Avto imate, in zdaj — v turistični sezoni — pregledovanje ni tako natančno.«

Spogledali so se... za spoznanje oprežno.

»Izidor, če je kaj tiskanega, rajši ne,« je iztisnil Tretji.

»Jaslice,« sem rekel, »ki jih je pri nas pustil neki vaš župnik.«

In sem jim, osuplim, povedal, kako so prišle v našo klet.

... Presrečen, da je na Zahodu dobil tako lepe jaslice za svojo faro, je župnik prišel na Frnetiče. Tam pa je carinika nekaj pičilo: hotel je videti čisto vse, kar je bilo v paketu. Sicer podjetni dušebrižnik je zaskrbljeno povesil glavo, odprl paket in začel odvijati mavčne figurice. Ko so vse stale na mizi, jih je carinik preudarno od-

biral, kot bi drugo za drugo spuščal skozi lesu.

»Ovce grejo lahko — tudi ovni — tudi vol — tudi osel — tudi pes — tudi pastirji — tudi hlev — tudi zvezda... čeprav bi bila boljša rdeča. To je dovoljeno.«

»Pa Jezušček, Marija, sveti Jožef in angelci?« je goreče zaprosil mašnik in razširil dlani.

»To pa ne!« je odsekano odgovoril carinik. »Uvažanje mistike v socializmu je prepovedano.«

Duhovnik je vzdihnil in se vdal. Ker pa so jaslice nedeljive, so šle vse figurice spet v papir, v paket — in dva kilometra nazaj proti Zahodu, da pri nas v kleti počakajo na ugodnejšo priložnost...

Vnovič so se spogledali. In vnovič sem jih naskočil.

»Se vam ne zdi, da bi bil vaš samoupravni socializem precej okusnejši in mogoče tudi rodovitnejši z malo duhovne začimbe? Naredite nekaj veselja tistemu župniku — in tudi meni!«

Obljubili so, da bodo. Kako srečen bom pojutrišnjem zvečer!

VINKO BELIČIČ

Dar pozabe

V noči pred binkoštni se je skuhalo nevihta. Bliski, treski — in vendar je bilo pol neba v mesečini! Nenadoma se je začulo ostro, suho hrumeenje.

»Toča! Prekkk-le-ta!« je Jurca siknil skozi stisnjene zobe in v duhu gledal, kako ledeno zrnje cefra in zbija v tla krompir, ki se je komaj začel razcvetati. »Vse bo pokončano! Zakaj sem se toliko mučil? In kako čudovito je kazal vrt!«

Peščeno ostri hrup pa je kmalu potihnil, prišel je spanec — minila je noč, in binkoštno jutro je zasijalo v najčistejšem soncu. Jurca je pogledal skozi okno svoj krompir. Oddahnil se je.

»Glej no — bal sem se, da ga bo huje zdelalo. Mlad je še in si bo opomogel.«

Odpravljal se je v cerkev in mislil na znanca, s katerimi bo spet skupaj pred istim oltarjem. Nekje na levi bo Svilojka z ruto na glavi, povešenih dolgih trepalnic, mirna in zbrana. On sam bo stal na svojem mestu za zadnjimi moškimi klopmi. Meter proč pa bo stal trgovec Jereb — vzravnan, samozavesten, skoraj kot da bi stal na pragu svoje bogate trgovine. Semtertja bo nestrpo potegnil sapo skozi nos ali se ozrl na zapestno uro, kot da bi mu bogoslužje potekalo prepočasi. Stregel bo poglede in prikimal, češ tudi jaz sem tukaj.

Misel na trgovca Jereba je Jurco zaskolela. Z njim edinim si že lep čas ni bil dober; žalostilo ga je, da ima tisti človek nekaj proti njemu in da tega nič ne skriva. Izogibala sta se srečanja na samem, ob nedeljah in praznikih sta gledala eden mimo drugega, čeprav sta pomakala prste v isti kropilnik, poslušala isto pridigo, molila istega Boga, poklekovala pred isto hostijo in za isti blagoslov.

Potekala je prva obletnica, kar je sonce vsak dan zahajalo za njuno sprstostjo: odkar so bila prejšnje leto ob koncu šole razdeljena spričevala.

»Gospod Jurca, zakaj ste mojemu sinu znižali red v vedenju? Ali je slabši od tistih, ki imajo odlično? Povejte mi, kaj je storil, da sam obračunam z njim!«

»Nič takega ni zagrešil, gospod Jereb,« je pomirljivo in malce v zadregi odgovoril Jurca. »A splošni vtis, primerjava z drugimi, veste, in potem gosti izostanki...«

Jereb ga je ostro prekinil.

»Ne maram in ne bom trpel, da bi se mojemu sinu godila krivica, kakor se je meni!«

»To bi pa hoteli, da vaš sin dela krivico, kakor so jo drugi vam?« je s komaj brzdan krotkostjo pripomnil Jurca.

»Kakšno krivico dela?« je popadel Jereb.

Jurca se je nasmehnil s priprtimi očmi.

»Ste mu kdaj ali mu niste nikdar podpisali opravičila za odsotnost, ko je ostal doma in študiral, ker še ni znal vsega za odliko?«

Jereb je zagorel.

»V moji družini sicer podpisuje take stvari žena. A jaz vas vprašam: ali je študiranje za odliko krivica?«

»Po mojem krivica do tistih, ki si takega športa, kot je izostajanje, ne morejo privoščiti.«

Jereb je pribil svojo obtožbo.

»Pripravili ste ga ob odliko in s tem ob štipendijo. Vam se imamo za to zahvaliti, vam kot razredniku, gospod Jurca!«

»Jaz bi krivico rajši pretrpel nego jo vede storil drugim,« je odgovoril obtoženi.

»In vendar ste nam jo storili. Sin je zelo užaljen, ker mu je šla štipendija letos po vodi.«

»Po tej vzgojni poti, gospod Jereb, bomo prišli v čase, ko bodo morali starši otrokom tlakovati cesto še tri dni po smrti.«

»Vsi smo osmešeni. A vi, gospod Jurca, tega ne morete razumeti, ker nimate otrok. O, tega vam ne pozabim!«

»No, upam,« je razburjeno vrnil Jurca, »da zaradi ene zgubljene štipendije še ne pojdete beračit.«

»Jaz pa vam tole povem, gospod Jurca: tisto, kar profesorji znate, sem jaz že davno pozabil!«

Razšla sta se brez pozdrava.

Zdaj se je bližala prva obletnica tiste njune notranje odtujitve, ki je Jurca naskrivaj žrla in se je ni mogel znebiti. Bolj ko je potekal čas, manj pomemben je postajal tisti spor — toda senca med profesorjem in trgovcem je ostala in ni kazalo, da bi prešla: hladen, drugim neopazen ali vsaj nerazumljiv zid.

S svetlobo prežarjeni binkoštni dan je priklical v cerkev mnogo več ljudi ko druge nedelje. Vse je bilo notri v rdečini, v zlatu, v lučih; obetala se je dolga in slovesna liturgija.

Trgovec Jereb se ni počutil dovolj čil, da bi ta dan stal: usedel se je na stol v zadnji vrsti in se zastrmel predse. Jurca je ob vstopu videl, da je edino ob njem še prostor. Začutil je na preskušnji svoj pogum, svojo notranjo moč.

»Se res ne bom upal tja, kristjan — zaradi onih nepremišljenih besed? Bom res tako smešno malenkosten?«

Usedel se je zraven Jereba in sklonil glavo.

»Pridi, sveti Duh, delivec moči, modrosti, umnosti in pobožnosti! Le s Tvojo pomočjo bom premagal težave, ki me ovirajo na poti k sveti Trojici v večnost! Stoj mi na strani v tem svetu egoizma, zahrbtnosti in nereda!«

Vonj zgodnjepunijskega cvetja z oltarjev; orgle in petje; bogoslužni predmeti in barve v blišču, ki je sijal skozi visoka okna.

Ko je mašnik pred obhajilom povabil vernike z besedami »Podajte si roke v znamenje miru in sprave!« ter se začel po vrsti rokovati s socelebrantom in z ministranti, je Jurca začutil, da je treba končno prebiti led. Iztegnil je roko proti Jerebu in ga pogledal z nasmehom, ki je bil napol prošnja napol veselje. Jereb je za trenutek otrdel od zadrege, potem pa je ponujeno roko čvrsto stisnil.

Mrlič minulosti v njima je splahnel. Stekel je studenec preko sveta, ki je s svojimi bridkostmi ležal na tleh.

»Spet lahko vsakomur svetlo pogledam v oči — samo ne za dolgo, da ne zbledi ta čista, žarna pot, ki zdaj lahko vzpeta pelje naravnost v moč, pripravljenost in mir.«

Jurca je nadaljeval in dokončal svojo binkoštno misel v predpopoldanski uri, v soncu med svojimi gredami, ko se je končno spet čutil cel in zdrav.

»Nič besed, nič spominjanja, nič gledanja nazaj! Pozabiti! Iti dalje, rasti in cveteti dalje, porajati sad in zoreti za dan Gospodovega prihoda! Kakor ta moj vrt. Kako ves nov je po sinočnji preskušnji — malce izmučen sicer, a zmagosladen!«

O hipnozi in hipnotizmu

Sodobna psihologija se zelo zanima za različna duševna stanja človeške svesti, skozi katera se pretaka naše življenje. Vsakomur je jasno, da pri vsakdanjem doživljanju samih sebe in svojega okolja, nismo vedno pri polni zavesti. Včasih smo popolnoma čuječi in budni, potem spet premišljujemo in sanjarimo o nečem in se marsičesa ne zavedamo. Naša zavest je spet zelo različna, ko spimo in sanjamo. Zavest se tudi zelo spremeni, ko smo pod vplivom mamil, kot so alkohol, marijuana ali LSD. Na drugi strani je človeška zavest zelo različna, ako primerjamo zdravega odraslega človeka z novorojencem, ali bolnikom, ali slaboumnežem.

Eno izmed takih duševnih stanj človeške svesti je tudi hipnoza, o kateri razpravlja veda, ki jo imenujemo hipnotizem. Hipnoza je svestveno stanje, ki je zelo različno od vseh drugih, različno tudi od spanja. Najbolj podobna je doživljanju, ko bereš zanimivo knjigo ali gledaš privlačen film in se tako zamakneš v zgodbo, da se ti zdi, da si sam del dogajanja, tako da ne vidiš in ne slišiš tega, kar se dogaja okoli tebe. Bolj kot spanje ali stanje nezavesti (koma) je hipnoza stanje zamaknjenosti, v kateri se naša pozornost osredotoči na en predmet ali na majhno število predmetov in istočasno se odtržemo od svojega okolja.

NEKAJ ZGODOVINSKIH PODATKOV

Zanimanje za hipnozo in uporaba hipnoze gotovo sega v sivo davnino človeške zgodovine. Na zgodovinsko pozornico znanstvenega zanimanja in razpravljanja pa je stopila šele pred dvesto leti. Kot začetnik tega zanimanja in proučevanja se navadno imenuje dunajski zdravnik iz časa Marije Terezije F. A. Mesmer (1734-1815). Tak sloves

si je ustvaril, da sta besedi mesmerizem in mesmerizirati prešli v razne moderne jezike in se še danes uporabljata v pomenu hipnoze in hipnotizirati. Mesmer je imel čudne pojme o človeškem zdravju in bolezni. Prepričan je bil, da je človeško telo nasičeno s tako imenovanim »živalskim magnetizmom«, ki se kot nekak fluid pretaka in razteza po našem telesu in povzroča zdravje in bolezni. Kdor ima oblast nad tem magnetizmom, ima tudi oblast nad človeškim zdravjem in boleznijo. Mesmer si je domišljjal, da on sam ima tako oblast in je začel zdraviti ljudi s tem, da se jih je dotikal z magnetom. Na Dunaju so ga razglasili za šarlatana in odšel je v Pariz, kjer je odprl svoj salon. Tam je zdravil bolnike najprej z magneti, potem pa samo z dotikom roke, s pogledom in z besedo. Imel je precej uspehov, kar spet ni ugajalo zdravnikom v Parizu. Spet je bil proglašen za mazača in umaknil se je v Švico, kjer je umrl nepoznan in pozabljen. Danes vemo, da je Mesmer uporabljal hipnotično sugestijo, dasi se tega ni zavedal, in imel je uspehe pri tako imenovanih »namišljenih bolnikih«, to se pravi pri ljudeh, katerih bolezni so bile histeričnega značaja in se dajo zdraviti s sugestijo.

V prvi polovici 19. stoletja se je zanimanje za hipnozo ohranilo le pri posameznikih, zlasti v Franciji in Angliji. Med temi je zlasti pomemben angleški zdravnik James Braid, ki je vpejal v znanstveni mednarodni slovar besedo »hipnoza« (od grške besede »hypnos«, ki pomeni spanje). Ob koncu stoletja se je zanimanje za hipnotizem spet poživilo in sicer med zdravniškimi krogi v Franciji. Dve nevrološki šoli sta postali pomembni, ena v Parizu, ki jo je vodil slavni nevrolog J. M. Charcot (1825-1893) in druga v

Nancy-ju, ki jo je započel podeželski zdravnik A. A. Liébeault (1824-1904) in pozneje proslavil nevrolog H. Bernheim (1837-1919). Obe šoli sta bili navzkriž, kar se tiče hipnoze. Charcot je učil, da je hipnoza histerični simptom in zato abnormalen pojav. Bernheim je pa poudarjal, da je hipnoza posledica sugestije in zato nekaj čisto normalnega. To zadnje mnenje je prevladalo in danes je čisto jasno, da sta sposobnost koga hipnotizirati in hipnoza sama normalna psihološka pojava.

Zanimanje za hipnozo je bilo tako živo ob koncu stoletja, da se je zdelo, da bo preplavilo znanstvene kroge. Na nesrečo pa se je to zanimanje zavrlo, česar je bil kriv početnik psihoanalize Sigmund Freud (1856-1939). Freud sam je nekaj časa kazal veliko zanimanje za hipnozo in je celo nekaj časa študiral pri Charcotu in pri Bernheimu. Tudi je v začetku hipnozo uporabljal pri zdravljenju duševnih bolezni. Kmalu pa je sprevidel, da hipnoza ne koristi veliko. Opustil jo je in s tem spočasnil razvoj hipnotizma vsaj za pol stoletja. Medtem ko so znanstveniki hipnozo zanemarjali, je ta postala priljubljena domena raznih neizvedencev in mazačev, ki so hipnozo izrabljali (in deloma ponekod še izrabljajo) kot »odrski spektakel« in kot vir dohodkov s tem, da varajo lahkoverne ljudi in jim obljublajo hitre ozdravitve in nagle rešitve osebnih problemov s pomočjo hipnoze.

Po drugi svetovni vojni se je zanimanje za hipnozo in proučevanje hipnotizma spet pojavilo in zelo okrepilo na področju psihologije in psihiatrije. To se je zgodilo zlasti iz dveh razlogov: 1. hipnoza je lahko v veliko pomoč pri zdravljenju duševnih in drugih bolezni, 2. hipnoza je bogato ležišče psiholoških pojavov, katerih raziskovanje lahko osvetli marsikatero skrivnost človeške osebnosti.

Hipnotizem je danes dosegel visoko stopnjo »znanstvene uglednosti« in je predmet proučevanja na zelo širokih področjih psiholoških in medicinskih znanosti. Znanstveniki so organizirani v raznih narodnih in mednarodnih

udruženjih za proučevanje hipnoze. Najuglednejše združenje severnoameriških psihologov (American Psychological Association) je pred par leti ustanovilo v okviru istega združenja poseben oddelek za proučevanje hipnoze.

KAJ HIPNOZA NI

O hipnozi je še vedno, celo med izobraženci, veliko nerazumevanja in krivega pojmovanja. Naj na kratko naštejemo nekaj takih krivih pojmov:

1. Hipnoza ni isto kot spanje. Dasi sta si obe stanji vsaj na zunaj zelo slični, vendar je razlika med obema zelo velika tako fiziološko kot psihološko. Hipnotiziranec res napravi vtis, da je v globokem spanju, ker se zdi popolnoma nesvesten in se ne odziva na zunanje dražljaje. Človek v spanju je res nesvesten in le deloma reagira na zunanje okolje. Hipnotiziranec je vedno pri zavesti, dasi je ta omejena in osredotočena: zaveda se samega sebe, česar se speči človek ne, razen morda ko sanja; zaveda se zelo živo svojega odnosa do hipnotizerja in njegovih navodil; in večkrat se zaveda ljudi in predmetov okoli sebe. Tudi fiziološko se stanje hipnoze razlikuje od spanja. Eden najbolj zanesljivih kriterijev za proučevanje spanja je oblika elektroencefalograma (EEG) ali tako imenovanih električnih možganskih valov. Ugotovilo se je, da je EEG hipnotiziranca bolj podoben možganskim valovom budnega človeka kot spečega.

2. Hipnoza ni magičen in nadnaraven pojav. Vsakdo lahko postane hipnotizer brez posebnih težav in ne zahteva se, da ima kake posebne izvennaravne ali čarovniške sile. Skoraj vsak dorasel, povprečno inteligenten človek, ki ga hipnotizem zanima, se lahko nauči, da postane dober hipnotizer. Hipnotizer ima nekaj vpliv čez hipnotiziranca, toda ta vpliv ni omejen tako, da bi si človeka podvrigel in zaslužnil ter z njim ravnal kot z igračo. Zgodbe o hipnotizerjih s čarovniško silo, ki se včasih berejo v romanih in gledajo v filmih, so izrodki domišljije ne pa odraz stvarnosti.

3. Hipnoza ni za vsakega človeka. Nekateri ljudje se ne dajo hipnotizirati. Kot pri drugih človeških lastnostih tako tudi pri hipnotizabilnosti zadenemo na globoke individualne razlike. Ljudje nismo enaki po telesu, po umskih in duševnih zmožnostih in prav tako nismo enaki po sposobnostih, da bi se pustili hipnotizirati. Ta zmožnost je predvsem odvisna od voljnosti in sodelovanja — nihče se ne da hipnotizirati, ako ne sodeluje s hipnotizerjem — a še bolj odvisi od globokega ustroja človeške osebnosti, o katerem ne vemo veliko. So nekateri ljudje (morda kakih 25 %), si se sploh ne dajo hipnotizirati, četudi so voljni in željni. Spet kakih 25 % se da hipnotizirati z lahkoto in doseže zelo globoko stanje hipnoze. Ostalih 50 % pa je le več ali manj dovtetnih za hipnozo: eni ostanejo zelo površno hipnotizirani, drugi pa bolj temeljito. Najlaže je doseči globoko hipnozo pri mlajših od 7 do 14 let. Kar se tiče spolnih razlik, se zdi, da so ženske nekoliko bolj sugestibilne kot moški, vendar je ta razlika zelo majhna. Psihologi se danes zelo trudijo, da bi dognali razloge za te razlike. Zdi se, da ti razlogi segajo zelo globoko v samo strukturo človeške osebnosti.

4. Hipnoza ni znak manjvrednosti, nezrelosti, slaboumnosti ali sploh duševne abnormalnosti. Hipnoza je naraven psihološki pojav normalne in zdrave osebnosti, dasi je seveda možna tudi pri bolnikih in abnormalnih ljudeh. Resnica je, da se slaboumnii in nevrotični ljudje ne dajo tako lahko hipnotizirati kot pa zdravi in normalni ljudje. Razlog je v tem, da abnormalni ljudje imajo težave s pozornostjo, da točno sledijo navodilom hipnotizerja. Iz tega, da je nekdo hipnotizabilen, se ne da sklepati, da je neumen, lahkoveren, nevrotičen, abnormalen, temveč edinole, da ima osebnostne lastnosti, ki so sicer normalne, toda različne od lastnosti ljudi, ki se ne dajo hipnotizirati.

5. Pod hipnozo človek ne zgubi svoje proste volje in ne postane voljna in

nebojgljena igrača v hipnotizerjevih rokah. O tem se veliko razpravlja in eden glavnih pomislekov, ki jih ima moralna teologija o hipnozi, je ta, da hipnoza človeka oropa svobodne volje in odgovornosti. To ni povsem točno. Tipično za hipnozo je vpliv sugestije, katere se hipnotizer poslužuje, da hipnotizirancu nekaj dopove. Vendar ima tudi sugestija svoje meje. Hipnotiziranec se lahko hipnotizerju upre, in to se pogostoma zgodi, zlasti ko ta zahteva stvari, ki človeka psihološko ali moralno ogrožajo. Med znanstveniki se zelo razpravlja o vprašanju, ali je mogoče komu pod hipnozo sugerirati zločin ali kako drugo nemoralno dejanje. Bistvo problema je v tem: je-li mogoče nekoga prepričati, da izvrši nemoralno dejanje v stanju hipnoze, ko bi ga drugače brez hipnoze ne mogli prepričati? Jasno je namreč, da je mogoče mnoge ljudi prepričati, da ravna nemoralno tudi brez hipnoze. Ko problem tako formuliramo, se velika večina psihologov strinja, da do sedaj še nimamo nobenega dokaza, da je to mogoče. Morda je to sploh nemogoče, kar bi pomenilo, da človek tudi pod hipnozo ohrani svojo moralno odgovornost. Večkrat, ko pod hipnozo zahtevamo od človeka nekaj, kar je proti njegovi vesti, ga to tako pretrese, da se zbudi iz hipnoze. Iz tega seveda ne sledi, da brezvesten hipnotizer nikdar ne more hipnoze izrabiti z uspehom v svoje sebične in nemoralne namene.

6. Posledice hipnoze ne trajajo dolgo časa. Hipnoza je odvisna od sugestije in že iz vsakdanjega življenja vemo, da prigovori, vsiljevanje idej, navsveti itd. imajo zelo omejen vpliv na naše delovanje. Kaj bi se npr. zgodilo, ako bi hipnotizer pustil osebo v stanju hipnoze za vedno? Prej ali slej bi se vpliv sugestije sam po sebi zmanjšal in hipnotiziranec bi se sam od sebe dehipnotiziral. Bolj zanimivo je vprašanje tako imenovane pohipnotične sugestije: hipnotizer naroči osebi pod hipnozo, naj nekaj izvrši pozneje v stanju budnosti. Take sugestije ne trajajo v nedogled, polagoma obledijo in treba

jih je ponavljati pod hipnozo. Nekoč sem skušal pomagati dijaku, ki je močno jecljal. Pod hipnozo sem mu sugeriral, da ne bo več jecljal ne pod hipnozo ne pozneje, ko se bo prebudil. Pod hipnozo res ni jecljal, toda pozneje v stanju budnosti je sugestija učinkovala le par dni, in treba jo je bilo ponoviti. To, kar se včasih v romanih bere o pohipnotični sugestiji, ki traja leta in leta, so le prazne marnje.

KAJ JE TOREJ HIPNOZA?

Najlaže se razume, kaj je hipnoza, ako opišemo način hipnotiziranja. Hipnotizer in hipnotiziranec se navadno sestaneta sama v tihi sobi. Hipnotiziranec se usede v lagoden naslonjač in se skuša napraviti zelo udobnega. Hipnotizer mu razloži, za kaj gre, pojasni vprašanja, ki jih utegne imeti, in nato ga prosi, naj se zazre v neko točko na zidu pred njim (to je tako imenovana tarča). Opomni ga, naj vso svojo pozornost osredotoči na to točko in naj svojih oči ne odmakne od nje. To je zelo važno. Človek, ki je raztresen, ki se ne more koncentrirati, se bo težko pustil hipnotizirati. Hipnotizer začne potem s celo vrsto sugestij in navodil. Najprej skuša hipnotiziranca pripraviti do tega, da se oddahne, odpočije in znebi vsake živčne in mišične napetosti. V stanju take nenaporne, udobne in prijetne oddahnitve, postane hipnotiziranec še bolj dovzeten za druge sugestije. Dasi hipnoza ni spanje, vendar se hipnotizirancu sugerira, naj zapre oči in zaspi. Hipnotizer vztrajno ponavlja in dopoveduje hipnotizirancu, da je celo njegovo telo prijetno spočito, vsi udje se oddihavajo, napetost mineva, in polasča se ga prijeten občutek oddiha, počitka in globokega spanja. Istočasno pa mu pravi, da naj posluša glas hipnotizerja, sledi njegovim navodilom in sploh ostane v stalnem stiku z njim. Navadno se ta odpočitost pokaže na celem telesu hipnotiziranca: *obrazne poteze ohlapijo*, dihanje postane mirno, glava večkrat pade na prsa, in navadno je to cela prikazen človeka, ki je zaspal v svojem naslonjaču. V

globokem stanju oddahnitve in telesnega odpona, postane oseba voljna, da sledi sugestijam in navodilom hipnotizerja. Ko hipnotiziranci pozneje skušajo opisati to stanje, označijo sledeče točke: to je prijetno stanje počitka, v katerem se nikakor ne čutijo prisiljene, onemogle, oropane svoje volje in odgovornosti; počutijo se tako odpočite in ohlapne, da se jim ne zljubi zoperstaviti se navodilom hipnotizerja; bolj prijetno je slediti navodilom kot pa se upreti. Včasih poudarijo: ako bi hotel, bi se lahko uprl. Včasih se to zgodi. Ko hipnotizer zahteva od osebe nekaj, kar je velike važnosti, zlasti ako je moralnega značaja, se hipnotiziranec nekako zdrami iz svoje lagodne otopelosti in se postavi po robu s tem, da se upre navodilu ali kratkomalo zbudi iz hipnoze.

HIPNOTIČNI POJAVI

Kar dela hipnozo tako zanimivo, je to, kar se dogaja v tem stanju. Hipnotiziranec, tako se zdi, je zmožen napraviti v hipnozi stvari, ki jih navadno ne dela v stanu budnosti. Treba pa je takoj pribiti, da hipnotiziranec ne more delati tega, kar bi presegalo njegove moči ali človeške zmožnosti na splošno. Čudeži ali nadnaravna dejanja se ne vršijo v stanju hipnoze. Splošno pravilo je, ki ga enoglasno sprejemajo vsi psihologi: hipnotiziranec ne zmore ničesar pod hipnozo, česar bi ne zmožl napraviti v budnosti. Vsi hipnotični pojavi se dajo naravno in psihološko razložiti, četudi se zdijo čudoviti in nenaravni. Ti pojavi se dogajajo na področju človeškega vedenja in imajo opravka s čutenjem in zaznavanjem, spominom in domišljijo, govorico in gibanjem telesa. Naj na kratko naštejemo in opišem najbolj pomembne med temi pojavi:

1. Halucinacija: oseba je prepričana, da zaznava nekaj, za kar ni nobenega dražljaja. Po sugestiji se oseba prepriča, da vidi nekaj ali nekoga, da sliši glasove, ki jih v resnici ni, da občuti mraz in toploto, dotik in bolečino, da čita lepo knjigo, da govori z nekom itd.

Celotno obnašanje osebe je tako, kot bi v resnici doživljal to, kar mu je bilo pričarano pred čute.

2. Anestezija in analgezija: sugestija brezčutnosti in nebolečnosti. Pri dobrih subjektih je mogoče poriniti iglo skozi kožo in meso, ne da bi občutili bolečine. Veliko je primerov obsežnih kirurških operacij brez anestetičnih sredstev, samo pod vplivom hipnoze.

3. Katalepsija ali mišična otrplost: osebi se dopove, da ne bo mogel odpreti oči, upogniti stegnjene roke ali odpreti ust in glasno povedati svojega imena.

4. Amnezija ali zguba spomina: sugerira se npr., da bo pozabil svoje ime, svojo starost, da bo pozabil vsa liha števila pri naštevanju od ene do dvajset, vse, kar se dogaja v stanju hipnoze. Amnezija se navadno sugerira tudi za pohipnotično stanje. Hipnotizirancu se reče: »Ko se prebudiš iz hipnoze, boš pozabil vse, kar se ti je pripetilo, dokler ti ne dam dovoljenja, da se smeš vsega spomniti.« Samo kratek ukaz: sedaj se smeš vsega spomniti — odpre vrata do spomina.

5. Starostna regresija ali povratek v mlajša leta: hipnotizirancu se sugerira, da postaja mlajši in mlajši, dokler ni npr. pet let star. Ko se dodobra zaživi v petletno starost, se mu navadno poživi tudi spomin na ona leta, da se večkrat spominja podrobnosti, ki jih drugače ne pomni. Celotno obnašanje osebe je večkrat bolj v skladu s petletnim otrokom kot pa z 20-letnim mladeničem. Pisava je npr. čisto otroška, prav tako njegovo znanje in spomin. Zgodilo se mi je že, da mi je akademik, ki je regresiral do četrtega leta, rekel, ko sem ga prosil, naj napiše svoje ime: »Zal mi je, toda ne znam, ker še ne hodim v šolo.« Starostna regresija je eden izmed najbolj skrivnostnih hipnotičnih pojavov, katerega ni lahko pojasniti.

6. Pohipnotična sugestija: osebi se naroči v stanju hipnoze, da bo pozneje, ko se prebudi, nekaj napravil, ne da bi se spomnil, da mu je bilo naročeno. Navadno se pohipnotična sugestija na-

veže na kak znak ali signal. Primer bi bil sledeč: »Ko potrkam po mizi, boš postal zelo žejen; šel boš iz sobe, poiškal malo vode in se spet vrnil v sobo.« Dobri subjekti izvršijo navodilo zelo vestno, ne da bi se zavedali, zakaj. Ne vedo, da jim je bilo naročeno, in da sugestija deluje nezavestno v njihovi duševnosti in jih nagiba, da nekaj napravijo. Pohipnotična sugestija nam nudi enega najlepših dokazov za Freudov pojem o dinamični nesvestnosti.

PRAKTICNE UPORABE HIPNOZE

1. Dandanes je morda največja uporaba hipnoze na področju psihološkega raziskovanja. To raziskovanje ima velik pomen za razumevanje človeške osebnosti. Naj samo nakažem nekatere probleme, ki so predmet tega proučevanja: Kaj je sugestija, kako vpliva na človeka in pod kakimi pogoji? Kako se človek lahko ustavi sugestiji? Kakšne osebnostne lastnosti so važne pri hipnotični sugestibilnosti? Kako človeška telesnost vpliva na duševne doživljaje? O mehanizmih človeškega spomina in amnezije. Delovanje domišljije. Kako nesvestni motivi, katerih se ne zavedamo, delujejo na nas in usmerjajo naše vedenje? Ali je mogoče, da nam hipnoza pomaga, da izboljšamo svoje čutno zaznavanje, pozornost, spomin, nadzor nad našim telesom?

2. Hipnoza ima važno vlogo pri psihoterapiji, pri pomoči, ki jo nudimo ljudem, ki so duševno bolni ali ki trpijo na kakih drugih težavah. Dá se npr. uspešno posluževati v primerih ljudi, ki preveč kadijo, pijejo ali trpijo na pretirani debelosti. Razni klinični psihologi imajo uspehe pri zdravljenju homoseksualnosti s pomočjo hipnoze. Seveda ne smemo pričakovati nikakih čudežnih uspehov. Pri vseh teh primerih je terapija počasna in zavisi od mnogih drugih dejavnikov.

3. V raznih medicinskih strokah, kot npr. pri kirurgiji, zobnem zdravništvu, porodništvu ipd. se dá hipnoza z uspehom aplicirati. Seveda je treba tudi tukaj upoštevati razne omejitve. Nekaterih bolnikov sploh ni mogoče hipno-

izirati. Druge pa, ki so dobri primeri, je treba temeljito pripraviti na hipnozo, kar vzame veliko časa.

MORALNA PRESOJA HIPNOZE

V sami praksi hipnoze ni ničesar, kar bi jo delalo samo po sebi nemoralno. S tem pa ni rečeno, da sme vsakdo hipnotizirati kogar koli ob kateri koli priložnosti. Ne sme se uporabljati v zabavo ali iz same radovednosti. Hipnotizer se mora vedno zavedati, da ima opravka s človeško osebnostjo, s katero mora postopati resno in spoštljivo.

Hipnotizer mora biti temeljito poučen v sami psihologiji in tehniki hipnoze ter jo mora uporabljati samo v znanstvene ali zdravilne namene. S prakso hipnoze so povezane nekatere nevarnosti, ki jih mora hipnotizer poznati, predvideti in se jim izogniti. Ako se med hipnozo samo pripeti kaj nepredvidenega (tako npr. primer osebe, ki se noče prebuditi iz hipnoze), mora hipnotizer vedeti, kaj v takem primeru storiti. Zlasti mora hipnotizer paziti, da ne zlorabi svojega vpliva na hipnotiziranca v nemoralne in nepoštenne namene.

VINKO BELICIC

Pisatelj Andrej Čebokli

Ob petdesetletnici smrti

Hudo je, kadar odide s sveta človek, nadarjen, sposoben in poln načrtov, ko je komaj zastavil pero, da so se sodobniki v veseljem pričakovano in velikih upih ozrli vanj.

Tak primer je pisatelj Andrej Čebokli, ki je prišel iz Kobariškega kota, iz dolinice ob Idriji in Nadiži med Matajurjem, Stolom in Mijo. Od tam je bil tudi tri leta starejši Joža Lovrenčič, pesnik in mladinski literarni vzgojitelj.

Andrej Čebokli se je rodil pri Jurcovih v Kredu 27. novembra 1893. Še preden mu je v prijazni gorski vasi poteklo detinstvo, ni mu bilo še deset let, že je jokalo ob očetovem grobu z materjo, dvema bratoma in sestrico, staro nekaj dni. Ker je v šoli pokazal veliko bistrost in pridnost, ga je želja po študiranju privedla v Gorico.

Tu je imel strica Andreja, ki je bil nadpaznik v kaznilnici, in pri njem je

fantič za začetek našel svoj drugi dom. Najprej je hodil dve leti na pripravnico, in ko si je pridobil zadostno podlago, je prešel na gimnazijo. Kmalu je bil na priporočilo domačega krejskega vikarja Fona sprejet v deško semenišče, kjer je bil oskrbljen s potrebno telesno in duševno hrano. Zadnja leta gimnazije pa je stanoval v mestu in se preživljal z inštrukcijami. Star enaindvajset let je poleti 1914 maturiral in se odločil za profesorski poklic.

Vse krasne načrte pa je Andreju Čebokliju prekrizal nenadni izbruh prve svetovne vojne. Namesto na univerzo je moral mladi fant v kasarno in zatem na razna bojišča, kjer je preстал veliko hudega. Vendar se je v prelomnem letu 1918 srečno vrnil v svojo gorsko vas ob mladi Nadiži. Eno celo leto, do jeseni 1919, se je zadrževal doma v Kredu, da bi se znebil revmatizma, ki se ga je nalezal v vojnih letih. Res se je kmalu čutil boljšega.

Tako mu je bilo že šestindvajset let, ko je jeseni 1919 prišel v Ljubljano in se vpisal na tedaj ustanovljeno univerzo. Tri leta je študiral slavistiko in romanistiko, in ko je študije dokončal, je bil v šolskem letu 1922/23

nastavljen za suplenta na ženskem liceju v Ljubljani. Učil je slovenščino in italijanščino.

Profesorsko službo pa je Andrej Čebokli opravljal samo eno leto, in še to leto je bilo treba veliko volje, da je vztrajal. Vojna mu je namreč vcepila tudi kal jetike, ki ga je vidoma stiskala in izčrpavala. Upal je, da ozdravi; ali ko je konec leta odhajal domov na Kobariško na poletne počitnice, je bil že hudo bolan. Vsi so vedeli, da je zapisan smrti. In res je umrl še tisto jesen. Ne goriško sonce ne velika materina skrb ga nista mogla več rešiti. Dne 17. oktobra 1923 ob dveh zjutraj je zatisnil oči z besedami: »Kako sem jaz srečen, vzemite me k sebi!« Cez dober mesec bi bil dopolnil trideseto leto življenja.

Tako je umrl Andrej Čebokli, o katerem so sodobniki vedeli, da je talentiran pisatelj v polnem razvoju. Že kot gimnazijec je pisal ekspresionistično zastavljene pesmi v katoliški dijaški list »Zoro«. Kot osmošolec je v »Ljubljanskem zvonu« objavil povestico iz krajev ob Nadiži *Potokarjev Tine*; podpisal se je s psevdonimom »Andrejanov«. Med vojno je kot vojak — vedno med življenjem in smrtjo — gledal, opazoval in razmišljal. Po vojni je, živeč in delujoč v Ljubljani, v spisih oznanjal in klical novo človeštvo, v katerega je veroval: ki bo živelo po evangeliju in njegovih resnicah.

Svoje spise — književna poročila in leposlovje — je Andrej Čebokli objavljaval v vodilnih katoliških časopisih, ki so bili tedaj »Čas«, »Dom in svet« in »Mladika«. Njegove zadnje, torej najbolj zrele stvari so bile natisnjene v letih 1920-1923. Za kritike se mu je zdel najprimernejši list »Čas«, ki je bil glasilo Leonove družbe. V »Mladiki« je 1922 priobčil leposlovna spisa *Sanje božičnega večera* in *Ločeni svetovi*. Najrajši pa je imel Čebokli »Dom in svet«, in v njem je izšlo tudi največ njegovih pripovednih spisov. Bilo jih je skupno sedem, in njih naslovi so tile: *Otok živih*, *Velikonočno pismo*, *Črnček*, *Otrok gladu*, *Solnce se smeje nad čr-*

nimi rakvami, *Idijot Marko* — in nazadnje še črtica *Pod mrtvimi drevesi*.

Uredništvo »Doma in sveta«, ki sta ga tedaj predstavljala France Koblar in France Stele, je v bridki in občuteni osmrtnici konec leta 1923 zapisalo o svojem zvestem sodelavcu Andreju Čebokliju med drugim tudi naslednje besede: »Izšel je iz idealne mladine predvojnih let... Prebolel je svetovno vojno kot vojak, kot človek je ni prebolel: zajedla se mu je bila v telo in dušo... Naš pokojni prijatelj je z vso voljo prodiral v skrivnosti Lepote, z veliko ljubeznijo do besede je oblikoval svoje sanje in dognanje. Ko je šlo za zadnje njegovo delce, priobčeno v našem listu, se je zdelo, da bi za besede rad štel dni življenja.«

Smrt je Andreju Čebokliju takorekoč iztrgala pero iz roke. Da bi bil še veliko napisal, dokazuje njegova obilna literarna zapuščina. Najpomembnejša v rokopisu ostala spisa sta drama *Tragedija nerojenega otroka* in doktorska razprava o goriškem (kobariškem) pesniku Josipu Pagliaruzziju-Krilanu.

Kaj pa misli o Andreju Čebokliju pol stoletja po njegovi smrti slovenski literarni zgodovinar? Kakšno mesto mu odmerja? Predvsem ugotavlja, da je idealni mladi fant iz Kreda »obtoževal bogati, nemoralni svet za gorje, ki ga prinaša ljudstvu z vojsko, lakoto, okostnjaki po begunskih taboriščih ali s čutno razbrzdanostjo za fronto«. Kritično pa se izraža o Čeboklijevem »črno-belem slikanju, ki je le prerado afektirano, prenapeto, skrivljeno«.

Andrej Čebokli, skozi čigar mlado, idealov polno dušo je šla groza vojnih let, je našel najprimernejšo obliko za izražanje svojih čustev in spoznanj v sunkovitem ekspresionističnem slogu. V ostrih črtah, barvah in krikih je klical novega, duhovnega, boljšega človeka. Tako so delali tudi drugi iz njegove generacije. Toda medtem ko so se oni sčasoma unesli in se vsaj nekoliko pomirili z realnim svetom, je zgodaj umrl Andrej Čebokli kot pisatelj ostal torzo — lik nedokončanega, sredi dozorevanja spodsekanega človeka.

Ob dvajsetletnici Trinkove smrti

Mi Slovenci poznamo Ivana Trinka kot voditelja beneških Slovencev, kot profesorja v videmskem semenišču in vzgojitelja slovenskega duhovniškega naraščaja, kot pesnika, zgodovinarja in člana videmske akademije; kot velikega posrednika med italijansko kulturo in kulturami slovanskih narodov ter še zaradi raznih njegovih duhovniških in javnih dejavnosti.

O njegovem političnem delovanju vemo le toliko, da je zmagoval na pokrajinskih volitvah v videmski pokrajinski svet. Niso pa nam bili znani nadrobni podatki, kje in kako se je uveljavljal msgr. Ivan Trinko v političnem svetu. In vendar se je Trinko krepko in odločno uveljavljal v političnem življenju nad 30 let, in sicer že od leta 1895 v vodilni vlogi katoliškega gibanja v videmski pokrajini in škofiji. Volili so katoliški krogi Ivana Trinka v pokrajinske škofijske odbore in v razne druge katoliško usmerjene organizacije v Furlaniji, ko italijanski katoličani še niso imeli svoje lastne stranke. To so katoličani v Italiji dobili šele po prvi svetovni vojni, ko je don Luigi Sturzo ustanovil ljudsko stranko (partito popolare). Tudi v tej ljudski stranki je deloval na vodilnem mestu v pokrajinskem odboru od 1919 do 1925, ko je fašizem, po krizi zaradi umora Matteottija, razbil vse italijanske nefašistične stranke.

Proti koncu 19. stoletja so se zadnja leta pojavili na politični pozornici profesorji velikega semenišča v Vidmu in javno politično delovali v raznih katoliških organizacijah, najprej socialnih, nato v krščansko-demokratskem gibanju, ki pa še ni imelo trdnih organizacijskih vezi, v Opera Congressi, ki je prirejala katoliške kongrese in končno v škofijski katoliški organizaciji pod vodstvom škofov, ko so razne

oblike katoliškega javnega gibanja doživele neuspehe ali pa so jih prehudo napadali takratni italijanski vladni framašonski krogi, ki so se zaganjali proti Sveti Stolici, proti samemu papežu in proti vsemu, kar je bilo katoliškega v Italiji. Katoličani se namreč potem, ko je Italija zavzela Rim 20. septembra 1870, niso udeleževali političnega delovanja in sploh niso volili na volitvah poslancev za rimski parlament. Pač pa so imeli po raznih pokrajinah dobrodelna društva ter poskušali zelo oprezno izvoliti svoje katoliške može v občinske svete in šele ob koncu prejšnjega stoletja v pokrajinske svete.

Ivan Trinko je že v 90 letih prejšnjega stoletja pisal v katoliški list *Il Cittadino Italiano*, ki je izhajal do leta 1900 in nato v njegovega naslednika *Il Crociato*, ki je izhajal do leta 1911 in nato v *Il Corriere del Friuli*, ki je izhajal do leta 1917, ko so ga ukinili zaradi njegovega aktivnega pacifističnega sta-

lišča. Po prvi svetovni vojni je Trinko kot vodilni katoliški politik sodeloval pri katoliškem listu *La Nostra Bandiera* in pri pomembnem katoliškem dnevniku *Il Friuli*.

Ivan Trinko je deloval s samimi pobudniki in voditelji italijanskega katoliškega gibanja v Furlaniji z odv. Casasola, z odv. Brosadola, s katoliškim politikom Edoardom Marcuzzijem, ki je bil znamenit kot duhovnik in novinar, s kolegoma iz semenišča prof. Gorijem in Giuseppom Ellerjem, ki je bil hkrati odličen furlanski pesnik in politik ter znan profesor v semenišču.

TRINKO PRVI KATOLISKI IZVOLJENI POLITIK V FURLANJI

Ivan Trinko je bil prvi katoliški politik v Furlaniji, ki so ga katoličani v videmski pokrajini izvolili na pokrajinskih volitvah 13. julija 1902, na katerih je zmagal s 1.460 glasovi. Njegova izvolitev je razburila ne le radikalne liberalne kroge, temveč tudi zmernejše demokratično liberalno krilo. Zmerni liberalni list *La Patria del Friuli* je 14. julija 1902 pisal, da je »Trinko "prvi prete", ki vstopa v videmski pokrajinski svet, kar so z grenkim občutkom opazili nepopustljivi antiklerikalci, ker se pojavlja skupina, ki se zavzema za čisto nasprotno ideje«. Pač pa je *Patria del Friuli* prikazala Trinko »zaradi njegove zelo široke izobrazbe, ki jo vsi visoko cenijo, in tudi, ker je Trinko poglavljal svoje študije na Dunaju in drugod. Prav malo prej so ga izvolili za člana videmske Akademije, ki jo pa ne moremo smatrati za klerikalni brlog«. Seveda je ta zmerni liberalni list naštel še vse druge Trinkove vrline, da je »literat, zgodovinar, folklorist, glasbenik, ki ga veže sodelovanje s filozofom msgr. prof. Gorijem, s pesnikom Ellerjem in še drugimi odličnimi razumniki. Je odličen predstavnik kulture in razumnštva v našem patriarhalnem semenišču v Vidmu«.

Drugi katoliški kandidati niso še mogli prodreti na teh pokrajinskih volitvah, niti odv. Brosadola, ki je bil glavna gonilna sila prebujajočega se

katoliškega gibanja v videmski pokrajini. Trinko so nato volili njegovi slovenski volivci v Beneški Sloveniji še na vseh pokrajinskih volitvah do prve svetovne vojne in še po prvi svetovni vojni v oktobru 1920 v pokrajinski svet, ki ga je nato razgnal fašizem. Znamenita je bila Trinkova zmaga na pokrajinskih volitvah 12. junija 1910, ko je zmagal nad svojim rojakom Francescom Musonijem iz Seržente, dobrim in znanim zgodovinarjem, ki je sicer zastopal radikalno liberalno krilo, ki ni dovoljevalo slovenskega jezika v Beneški Sloveniji, a je Musoni vseeno poročal objektivno in z ljubeznijo o zgodovini beneških Slovencev.

Ivan Trinko ni bil le skozi dvajset let neprestano izvoljen za pokrajinskega svetnika, ampak so ga tudi postavili za člana pokrajinske deputacije, ki je konkretno izvajala sklepe pokrajinskega sveta. Seveda ni mogel konkretno ničesar pomembnega napraviti za svoje Slovence v Nadiških dolinah, ker je znano, kako ozka je krajevna samouprava v italijanskem sistemu pokrajine, ko smejo pokrajinski sveti odločati le o nekih pokrajinskih cestah, o zidanju šolskih poslopij in skrbeti le za nekaj posebnih krajevnih bolnišnic. Poskušal je na razne načine, kako bi uporabljali vsaj kot pomožni jezik slovenščino v osnovnih šolah Benečije, kjer je o učnem jeziku, o italijanščini, odločala le vlada v Rimu. Zato pa je Trinko s svojo politično osebnostjo v katoliškem političnem gibanju ščitil slovenski jezik v vseh duhovnijah Beneške Slovenije pri verouku in je branil domače beneške učitelje, ki so uporabljali v šolah domače slovensko narečje kot didaktično pomoč pri učenju predmetov in same italijanščine. Do fašizma je bila tako slovenščina nepriznani pomožni jezik. V mnogih krajih je bilo slišati v prvih razredih to domače narečje skozi celo obdobje fašizma, ker je bila prikazana ta uporaba slovenskega narečja kot uspešno sredstvo, da se otroci dobro naučijo italijanščino. Sele po drugi svetovni vojni, pod vladavino krščanskodemokratske stranke so z de-

narnimi in drugimi kaznimi izgnali iz šole ubogo beneško slovensko narečje kot barbarski, državni nevaren jezik.

TRINKO USTANOVI URAD ZA DELO

Pač pa so bile pokrajinske ceste v Beneški Sloveniji tudi po posebnem Trinkovem zanimanju boljše od avstrijskih onstran meje.

Velik uspeh je želo katoliško politično gibanje, ko je Ivan Trinko leta 1908 skupaj z drugimi vodilnimi politiki — Brosadola in Casasola — dal pobudo, da so ustanovili Pokrajinski urad za delo (Ufficio del lavoro), ki je bila za takratne razmere velika in napredna pridobitev za delavske kroge. Trinko sam je sodeloval pri reševanju sporov, ki so nastajali med delodajalci in delovno silo.

Neznatne so bile gospodarske koristi pokrajinske deputacije, ki so pricurjale na ozemlje videmske pokrajine, a so zato bile debate pokrajinskih svetnikov na ravni političnih problemov, ki so razburjali celotno italijansko politično javnost. Tako je tudi Ivan Trinko kot eden izmed vodilnih katoliških pokrajinskih svetnikov dajal dokaze zvestobe katoliški Cerkvi in privrženosti katoliškim organizacijam v videmski pokrajini in škofiji.

Ob 50-letnici zavzetja Rima in združene Italije si je rimski takratni župan in znan frامason Ernest Nathan privoščil v svojem jubilejnem govoru napad na Sv. Stolico, papeža in katoliško Cerkev v Italiji, ker je pač bilo takrat še nerešeno rimsko vprašanje. Vsi katoliški krogi v Italiji in morda še bolj po svetu so se čutili užaljeni v svojem spoštovanju in vdanosti papežu. Kjer koli so mogli, so italijanski katoličani v svojih listih in v redkih javnih demokratičnih oblastnih ustanovah krajevnega značaja, kjer so živeli izvoljeni katoliški zastopniki, krepko in glasno dvigali svoj protest proti Nathanovemu govoru. Tako so storili tudi katoliški pokrajinski svetniki na zasedanju videmskega pokrajinskega sveta dne 8. maja 1911. Bilo je navzočih sedem ka-

toliških svetnikov: Brosadola, Candolini, Casasola, Cozzi, Goja, Fantoni in Trinko, ki so skoro vsi dali kakšno izjavo, zakaj niso glasovali pri izjavi solidarnosti, ki so jo drugi pokrajinski svetniki dali v zvezi z rimskim Nathanovim govorom. Pomembne so izjave Casasole, Brosadole, Fantonija in Trinka. Vsi katoliški govorniki so obžalovali blatenje papeža, toda vsak posameznik je zavzel drugačno stališče do Italije in do zgodovinskih dogodkov, ki so pripeljali do zavzetja Rima in njegove proglastitve za prestolnico zedinjene Italije. Trinko je v svoji izjavi povedal naslednje: »Nisem nasproten italijanskim ustavnim ustanovam, ki so zmerom potrebne in ki sem jih pripravljem braniti. Nočem se spuščati v obravnavanje preteklih, sedanjih in prihodnjih zgodovinskih dejstev. Vzdržujem se glasovanja, ker mi moje katoliško prepričanje ne dovoljuje, da sodelujem v dejanju, ki povzroča bolečino in žali poglavarja Cerkve in mu ne more biti prijetno. Mi nočemo nikogar žaliti, toda potrebna je predvsem resnica. Ta prepričanje me ne zanima, saj s tem se ne ukvarja pokrajinski svet.«

Vladna večina liberalnih pokrajinskih svetnikov se je ob Trinkovi izjavi razburjala in ga obsula z medklici, ker je izjavil, da ne more glasovati za vladno resolucijo, ki je žaljiva za papeža. Casasola in Brosadola sta bila radikalnejša od Trinka, ker sta napadla zgodovinske dogodke, to je zavzetje papeževega Rima po italijanskih četah. Zgodovinarji so sedaj priznali Trinku, da je opustil sleherno misel, da ni bilo prav, ko je italijanska vojska zavzela Rim in ga odvzela papežu.

SEMENISČE SREDISČE PANSLOVENSКИH AGITACIJ IN BRLOG KATOLIŠKIH ORGANIZACIJ

Nekaj dni kasneje pa je 15. maja 1911 na seji videmskega občinskega sveta svetovalec ing. Enrico Cudugnello napadel semeniškega profesorja Giovanni Cattapa, ki je pismeno protestiral proti videmskemu županu, da je

organiziral napade proti udeležencem nameravanega katoliškega kongresa v Vidmu. Očital mu je, da je semenišče »središče panslovenskih agitacij, brlog katoliških organizacij, ki so proti zedinjenju («centro delle agitazioni panslovene, covo delle associazioni cattoliche antiunitarie»). Vsi videmski občinski svetovalci so se dvignili in aplavdirali ing. Cudugnellu za njegov napad proti semenišču.

V tem razbeljenem ozračju, ko katoličani v videmski pokrajini niso hoteli glasovati za resolucijo v čast kralju in Italiji ob njeni petdesetletnici, so vsi videmski listi vladne večine in vse organizacije obsojale na svojih zborovanjih »slovenski iredentizem, ki naj bi ga propagirali v Furlaniji duhovniki v Nadiških dolinah«. Vsa društva in listi so poudarjali, »da je treba povečati in zaostri kontrolo in sankcije« (»l'irredentismo slavo di cui sarebbero portatori in Friuli i preti del Natisone, e perciò la necessità di intensificare controlli e sanzioni«).

(Komaj štiri leta kasneje je izbruhnila štiriletna vojna proti avstro-ogrski monarhiji, in so se vsi beneško slovenski duhovniki z vsemi svojimi verniki borili proti Avstriji. V celi Italiji ni bilo edino v Beneški Sloveniji, po uradnem priznanju, nobenega dezerterja - Op. A. R.)

Videmski nadškof Anastasio Rossi je že med vojno dne 22. aprila 1916 s posebno okrožnico javil duhovščini in laikom med drugim tudi to, da je imenoval Ivana Trinka v novo ustanovljeno organizacijo Ljudska zveza (Unione popolare) v škofijski odbor, da vodi župnijske skupine. Potrebno je bilo, da župnijske skupine nekoliko nadomestijo 140 duhovnikov videmske škofije, ki so jih poklicali pod orožje. Med njimi tudi večino slovenskih duhovnikov Beneške Slovenije.

TRINKO V VODSTVU STRANKE

»POPOLAROV«

Kmalu po vojni je bila ustanovljena že februarja 1919 italijanska ljudska stranka, ki je bila avtonomna stranka

ljudi, ki so se združili na podlagi socialnih in človečanskih načel krščanstva. Seveda je tudi Ivan Trinko vstopil v to stranko, da bi zastopal interese beneških Slovencev. Tajnik ljudske stranke je bil odv. Pettoello, ki je na seji pokrajinskega odbora dne 7. junija 1920 poročal, da sta dva strankina člana in pokrajinska svetnika msgr. Ivan Trinko iz semenišča in grof Francesco di Martignano na njegovo pobudo pripravljena posredovati med federacijo spolovinarjev in najemnikov ter med zastopstvom zemljiških posestnikov. Po živahni diskusiji je pokrajinski odbor italijanske stranke »popolarov« privolil, da Trinko skupaj z grofom Decianom reši spor predvsem glede kolonske pogodbe, ki so jo hoteli posestniki čimprej skleniti. Pogajanja so dolgo trajala in se srečno zaključila. Pač pa je 5. avgusta 1920 na pokrajinskem kongresu ljudske stranke v Vidmu odv. Candolini, ki je takrat vodil sindikalno delo in zlasti pomagal kolonom v njihovem boju, kritiziral, da je strankin tajnik Pettoello sprožil posredovalno akcijo msgr. Ivana Trinka, češ da se je stranka mešala v čisto sindikalne stvari in bi morala to prepustiti sindikatom. Trinko pa je branil, tudi v imenu Decianija, v odgovoru svoje posredovanje med kolonskimi nemiri, ker ga je pri tem vodila želja, da doseže socialno pomirjenje in je hkrati obžaloval, da je Candolini nekoliko popačil dejstva.

Pri pokrajinskih volitvah v oktobru 1920 so popolari premagali liberalno stranko, ki je vladala v pokrajini, odkar je ta obstajala. Med 36 izvoljenimi ljudskimi poslanci je bil seveda tudi Ivan Trinko, ki je dotlej že 18 let zastopal beneške Slovence v pokrajinskem svetu in tudi v pokrajinski deputaciji. Skupaj s Trinkom so bili izvoljeni zastopniki italijanske ljudske stranke in sindikatov, ki so odigrali pomembne vloge še nekaj povojnih let, dokler ni fašizem zadušil sleherni ne-fašistično dejavnost. Nekateri od teh krščanskih demokratov so preživeli vso dolgo dobo fašizma in so se vključili v vseitalijansko odporniško gibanje. In

končno so se preostali demokrščanski politiki iz bojev proti fašizmu in okupatorskemu nacizmu v Italiji pojavili spet v ospredju na politični pozornici obnovljene demokratične Italije. Krščansko demokratska stranka je po 23 letih preganjanja postala nenadoma vladna stranka. Še več: od 1945 do 1974 je nenehno na vladi sama ali z drugimi strankami.

Dne 17. novembra 1920 se je sestel novi pokrajinski svet. Demokrščanska večina (36 svetovalcev) je izvolila v pokrajinsko deputacijo 11 članov in 4 namestnike. Med namestnike so izvolili Ivana Trinka; poleg njega so bili namestniki še Domenico Agnola, Giustino Candotti ter Agostino Faleschini. Za predsednika so izbrali odv. Agostina Candolinija. In končno so sredi junija 1923 na poslednjem pokrajinskem kongresu italijanske ljudske stranke v Vidmu izvolili v novi pokrajinski odbor 23 članov novega odbora, med njimi msgr. Ivana Trinka. Med izvoljenimi so bili tudi trije Goričani: duhovnik dr. Ettore Delfabro, dr. Antonio Pontoni in dr. Luigi Pettarin. Leta 1923 so namreč fašisti ukinili goriško pokrajino in jo priključili videmski.

Za člane pokrajinskega odbora so bile izvoljene naslednje pomembnejše osebnosti iz videmske pokrajine: odv. Giovanni Brosadola iz Čedad, odv. Agostino Candolini iz Vidma, Roviglio Cisilino iz Vidma, Girolamo Moro iz Tumeča, dr. Leopoldo Peratoner iz Vidma in drugi. Člani tega zadnjega pokrajinskega odbora ljudske stranke so tudi bili njeni trije poslanci v rimskem parlamentu: Biavaschi, Fantoni in Selmi.

Že sam kongres ljudske stranke leta 1923 je bil blede podoba prejšnjih katoliških verskih ali strankinih zborovanj in kongresov. Fašizem je divjal po deželi in govorniki na kongresu niso smeli govoriti jasno ter kritizirati nasilnega postopanja fašizma proti drugim strankam. Komaj dober mesec po kongresu so fašisti naglali iz krajevnih uprav vse krščanskodemokratske župane, odbornike in občinske svetovalce.

Naslednji dve leti je ljudska stranka le še životarila; po letu 1925 je morala popolnoma prenehati z delovanjem.

TRINKOVIH DVAJSET LET DELA V KATOLISKIH ORGANIZACIJAH

Ivan Trinko je bil nad dvajset let eden glavnih delavcev v katoliških organizacijah ter v ljudski stranki po prvi vojni do konca njenega delovanja. Hkrati je bil ves čas zastopnik beneških Slovencev v pokrajinskem svetu in tudi pokrajinski odbornik katoliških verskih in političnih organizacij pod vodstvom škofov do prve svetovne vojne in po prvi vojni odbornik v pokrajinskem odboru ljudske stranke. Ko je stranka prenehala delati, je imel 62 let, dovolj krepak in bister, da je skrbel za svoje Slovence v Benečiji. Tudi katoliški krogi v videmski pokrajini in škofiji so se strinjali z njegovim poslanstvom, tako da so jih nacionalistični krogi liberalno demokratskega bloka pred prvo svetovno vojno napadali z nesmiselnimi obtožbami, da podpirajo slovenski iredentizem v Nadiških dolinah. Povsod v cerkvenih krogih so spoštovali slovenski jezik pri verouku in v božji službi in to celo pod nekoliko nacionalističnim škofom Anastazijem Rossijem, ki je opravljal kočljivo službo do leta 1927, ko ga je Vatikan odpoklical s tega mesta.

Ivan Trinko je preživel večino fašističnega režima v vzgajanju novega fur-lanskega in slovenskega duhovniškega naraščaja v videmskem semenišču. Gledal je in strmel nad surovim preganjanjem slovenskega jezika iz cerkva Beneške Slovenije, ko je upravni fašistični aparat preko prefektуре, kvesture in karabinjerjev sprožil uničevalno ofenzivo proti slovenskemu jeziku, slovenskemu cerkvenemu jeziku in proti slovenskim katekizmom ter drugim slovenskim knjigam. Ivan Trinko je videl, kako je videmski nadškof Nogara počasi popuščal pod pritiskom fašističnih oblasti, da bi naposled ne samo popustil, ampak celo ali iz strahu ali takratne ustrahovalne miselnosti tistega časa, je sam zadal zadnji udarec branju

slovenskih beril in evangelijev med svetimi mašami. Sama konfiniranja slovenskih duhovnikov in uradni opomin fašističnih oblasti Trinku, ki ga je vezal na stanovanje in mu pretil s konfinacijo, ako bi kakorkoli poskušal, da bi zadržal nekrščansko križarsko vojno proti slovenskemu jeziku, ki so ga bili vpeljali blagovestniki prvih oglejskih patriarhov v cerkve oglejskega patriarhata in beneške republike, je branilca Slavije Ivana Trinka manj pretresel od splošnega preganjanja slovenskih narječij vernikov.

Ivanu Trinku je bilo 80 let, ko se je jeseni 1943 zrušil nekrščanski fašizem ter je videl nekatere vodilne člane nekdanje italijanske ljudske stranke, kako so se vključili v italijansko odporiško gibanje. V to gibanje so se vključili stari prijatelji iz katoliških krogov Furlanije in sodelavci iz časa pred prvo vojno in prvih let po vojni: Candolini, Fantoni, Tessitori in drugi. Njegov program v odporiškem gibanju je imel v načrtu, da odpravi vse nedemokratske ukrepe fašizma in tudi, da morajo dobiti Slovenci v Furlaniji zopet svojo avtonomijo, kot so jo imeli pod beneško republiko.

Ko se je 9. maja 1945 končala vojna in so pod zavezniško upravo prišli na upravo italijanski antifašisti, zlasti ljudje iz gibanja odpora, opazuje 82-letni Ivan Trinko, da se ne na prefekturi v Vidmu, kamor so postavili za prefekta njegovega starega političnega sodelavca odv. Agostina Candolinija, ne v videmski kuriji, na čelu z nadškofom Nogarom, ne v drugih ustanovah ni ničesar spremenilo, niso odpravili niti enega izmed fašističnih ukrepov proti slovenskemu jeziku.

**TRINKO VESEL CANDOLINIJEVEGA
PISMA GAB. 4569**

Msgr. Trinko je z veselim pričakovanjem bral okrožno pismo, Gab. 4569 z dne 18. septembra 1945, ki ga je poslal prefekt Candolini nekaterim slovenskim duhovnikom in drugim slovenskim osebnostim v videmski pokrajini. V

tem pismu je bilo rečeno, da mu je predsednik prve povojne italijanske koalicijske vlade in hkrati tudi notranji minister Parri naročil naslednje: »Hočem, da se popolnoma spoštuje pravica, ki jo ima slovenska narodnost v okviru vsakodnevnega življenja v italijanski državi, da jo vsi s spoštovanjem priznavajo, in bom v tem smislu izdal konkretne uredbe.«

»Če se bo pojavila kakšna posebna nepravilna, Vas prosim, da mi jo točno javite, in sicer da navedete osebe, čas in kraj nepravilne; jaz bom prav gotovo posegel vmes.«

»Medtem mi je zdaj prijetno zagotoviti Vam, da se nacionalna vlada živo interesira, da bi slovenska ljudstva, ki so vključena v našo državo, dobila vse svoboščine. Pri tem Vas prosim, da ustrezno ocenite vso daljnosežnost izjav, ki jih je v avgustu glede teh pravic izdal ministrski svet.«

V italijanskem izvorniku se je krožno pismo iz kabineta prefekta Agostina Candolinija, dvajsetletnega sodelavca msgr. Ivana Trinka, po vseh katoliških krogih in krščansko demokratskih strankinih organih priznanega voditelja beneških Slovencev glasilo takole:

Al signor prefetto dott. Agostino Candolini - Udine.

Intendo che sia rispettato pienamente il diritto al culto della nazionalità slava nell'ambito della vita dello stato italiano e in tal senso darò disposizioni.

Se qualche specifico inconveniente si verificasse, Vi prego di segnalarmelo in modo preciso indicando persone, tempo e luogo, ed io non mancherò di intervenire.

Frattanto mi è grato assicurarvi il vivo interessamento del Governo nazionale a favore delle libertà delle popolazioni slave incluse nel nostro stato e Vi prego di valutare debitamente la portata delle dichiarazioni che nell'agosto emetteva in proposito il Consiglio dei ministri.

Izjava ministrskega sveta iz avgusta 1945, ki jo je omenjal v svojih navodi-

lih prvaku demokršćanske stranke in prefektu v Vidmu dr. Agostinu Candiniju je pa naslednja:

»Italijanska vlada ponovno poudarja, da mora demokratična reorganizacija države nujno poskrbeti za vrsto posebnih jamstev državljanom neitalijanskega jezika. Dopustili bomo in zagamčili uporabo jezika ne le v zasebnih odnosih, na javnih zborovanjih, pri verskih obredih in v tisku, temveč tudi v odnosih s političnimi, upravnimi in sodnimi oblastmi. V krajih, kjer žive v znatnem sorazmerju državljani neitalijanskega jezika, bomo zagamčili v javnih šolah pouk in uporabo materinega jezika. Posebne potrebe na območjih, kjer živi prebivalstvo drugih tradicij, bomo zaščitili tako, da bomo svobodno uporabljali primeren sistem krajevnih samouprav nalašč v ta namen.«

Ostalo je samo pri zagotovilih prve italijanske koalicijske vlade; medtem niso krajevne oblasti v Vidmu, ki so bile od maja 1945 pa do današnjih dni l. 1974, izjavile, da obstajajo v videmski pokrajini beneški Slovenci, kaj šele, da bi kaj ukrenile po navodilih rimske centralne vlade.

TRINKOVA ZALOST NAD DEMOKRŠĆANSKO IZDAJO SLOVENCEV

Ivan Trinko je gledal razočaran in žalosten skozi devet let, dokler ga niso položili k večnemu počitku v Trčmunu 26. junija 1954, da so krščanski demokrati na vladi v Rimu, na prefekturi v Vidmu v pokrajinski palači Belgrado v Vidmu, na strankinem demokristjanskem sedežu izdali in zatajili Slovence v videmski pokrajini. Osupel je gledal, da se je cela videmska krščansko demokratska stranka oklenila vseh ukrepov proti slovenskemu jeziku, ki jih je vpeljal fašizem in da je glede tega obstala stoddotno na idejnem nestrpnem nekrščanskem stališču fašizma.

Doživel pa je ubogi Trinko še hujše udarce od krščanske stranke, od svojih političnih sodelavcev v dvajsetletnem delu v katoliških političnih organizacijah in v stranki »popolarov«, da so se spravili na njegove duhovne sobrate, na

slovenske duhovnike v Beneški Sloveniji, ker so si upali brati na prižnicah svojih cerkva berila in evangelije Kristusovega nauka v domačih slovenskih narečjih.

Kršćanska demokracija je skupaj s svojimi starimi nasprotniki nacionalističnimi liberalci iz prve vojne in pa z ljudmi, ki so dvajset let nosili črne srajce ali pa so se navzeli pod fašizmom nekrščanskega duha proti beneškim Slovincem in so po maju 1945 presedlali v druge stranke in neredki v vrste in celo v samo vodstvo krščanske demokracije, vodila strupen boj po celem tisku, ki ga je imela proti slovenskim duhovnikom samo zaradi tega, ker se niso mogli odpovedati Kristusovemu nauku: Pojdite in učite vse narode! Anton Cuffolo, kaplan v Lazah, nekdanji bojevnik iz prve svetovne vojne, večkratni odlikovanec in ranjenec je skušal s Trinkovo pomočjo spet vrniti slovensko božjo besedo v 13 duhovnij Beneške Slovenije, od koder jo je peklenska sila fašizma izgnala.

Župnik Angelo Cracina iz Sv. Lenarta se je v prvih povojnih letih uprl splošnim napadom proti domačim slovenskim duhovnikom, ki so jih na vse načine sramotili, ker so nadaljevali tradicijo katoliških krogov pred vojno in še po prvi svetovni vojni, ko je v njihovem vodstvu delal Ivan Trinko, da so namreč takrat v opoziciji do vlade v Rimu zagovarjali uporabo slovenskega jezika v cerkvi. V povojni dobi po zadnji vojni pa so bili tudi krščanski demokrati na strani nacionalistično usmerjenega tiska dnevnikov v pokrajini in samega najpomembnejšega italijanskega dnevnika »Il Corriere della Sera« v Milanu. Slovenske duhovnike, ki so brali berila in evangelije pri svetih mašah in učili verouk otroke, ki je bil njihov materini jezik domače slovensko narečje, so prikazovali, da so nevarni »filoslavi«, to je pomenilo v takratnem političnem prizvoku, da so neke vrste antiitaliani. Nikakor niso mogli takrat v videmski pokrajini in tudi v škofiji prenašati navzočnosti Slovencev v videmski pokrajini. Tisti slovenski

duhovniki na Goriškem in Tržaškem so bili ravno tako Slovenci in »filoslavi« v zdravem in ne politično izpačenem pomenu besede. Saj kakšen pa je Italijan v svetu kot Italijan, več kot filoitaliano, saj je že samo dejstvo, da so bili Slovenci v videmski pokrajini Slovenci po svojem bistvu, to je po materinem svojem jeziku in po svoji posebni slovenski kulturi, je to več kot pa samo biti »filoslavi«. Tako je torej biti Slovenec postalo v videmski pokrajini zločin proti italijanski državi kljub določilom nove italijanske ustave. Angel Cracina je branil svoje duhovne sobrate pred temi postfašističnimi anahronističnimi popadki in je zmagal v velikem procesu proti nacionalističnemu italijanskemu tisku. Ne kurija in ne prefektura v Vidmu, ki sta stali takrat na strani nasprotnikov slovenstva v videmski pokrajini, nista hoteli dovoliti, da bi skromni in zvesti slovenski duhovniki zmagali in so pritisnili na župnika Cracino, da je prišlo do poravnave.

Slovenskih domačih duhovnikov niso mogli več napadati v listih, da so proti državi, ker berejo v domačem slovenskem narečju evangelij in pa pridgajo po slovensko. Pač pa niso več obnovili slovenščine v tistih duhovnijah, kjer je fašizem prepovedal avgusta 1933 slovenščino v kateri koli obliki v cerkvah. S tem so zmagali nekrščanski in tudi nekatoliški vidiki v videmski kuriji in v uradni demokrščanski javnosti. Slovenščina je ostala le v nekaterih duhovnijah, kjer so se slovenski domači duhovniki, edini v škofiji, z apostolskim ognjem in hrabrostjo še držali Kristusovega nauka o učenju vseh narodov v njihovih jezikih.

KAJ BI REKEL TRINKO, ČE BI VSTAL IZ GROBA

Kaj bi rekel voditelj katoliških Slovencev Ivan Trinko, če bi zdaj po 20 letih vstal iz groba in pogledal, ali so katoliški krogi, cerkveni in krščansko demokratični krogi le prišli do spoznanja, da je oznanjanje Kristusovega nauka v materinem slovenskem narečju

slovenskih vernikov skladno z vesoljskim katoliškim naukom ter skladno s tisočletnim priznavanjem slovenščine po oglejskem patriarhatu in beneški republiki. Beneška republika je nad sto let vodila v 16. in 17. stoletju krvave bitke z Avstrijo, a ni beneškim providurjem niti v glavo padlo, da bi izgnali iz cerkva slovenščino in vpeljali benečansko italijanščino. Stoletja so stražili beneški Slovenci meje onstran Idrije in na Kolovratu, Matajurju in Miji ob vzhodnih mejah, a jim je dala beneška republika avtonomijo v upravi in v sodstvu v njihovem domačem narečju. Nekrščanska pamet italijanskega nacionalizma v novi zedinjeni Italiji je pa misilla, da bo italijanščina bolje čuvala meje od zvestih slovenskih strazarjev.

Zgrozil bi se msgr. Trinko, duhovnik katoliške Cerkve, ko bi slišal, da nista ne škofijska kurija in ne krščansko de-

Ivan Trinko: Mostiček (perorisba)

mokratska vladajoča stranka v vladi, v deželi, v pokrajini in v občinah ter v svojem videmskem vodstvu šli za apostolskim zgledom sv. očeta Pavla VI. na trgu Prvega maja v Vidmu dne 15. maja 1972, ko je pozdravil Slovence, ki jih »toliko zgodovinskih in narodnostnih vezi veže na to pokrajino«. V večini cerkva z italijanskimi duhovniki, ki sta jih postavila nadškofa Nogara in še več Zaffonato, niso sploh sporočili vernikom v cerkvi tega posebnega papeževega pozdrava slovenskim vernikom v teh krajih! Še bolj bi se čudil Ivan Trinko, če bi slišal, da sta že pretekli dve leti od papeževega pozdrava, ki je ugotovil versko navzočnost Slovencev v videmski škofiji, ki jo še zmerom zanika kurija celo pri izvrševanju dušnega pastirstva nad njimi.

Msgr. Ivan Trinko, ki je desetletja opravljal visoko poslanstvo kulturne izmenjave med slovanskimi narodi in Italijo bi se čudil, kako je to mogoče, da krščanska demokracija goji vse mogoče zemeljske zveze in odnose s prijateljsko državo Jugoslavijo, a uničuje

posebne jezikovne in druge kulturne dobrine beneških Slovencev in s tem žali jugoslovanske narode, zlasti slovenskega, da ta krščanska stranka stoji še trdovratno na stališčih fašističnega režima, ki je vpeljal v videmsko pokrajino to nekrščansko idejo in prakso ter naravnost sovraštvo do slovenskega narečja v nekdanji Slaviji, sedanji Furlanski Sloveniji.

Slovenski verniki v 60 duhovnijah videmske nadškofije se bodo s prošnjami obračali do sv. očeta Pavla VI., a v molitvah na Sveto Trojico, da bi Sveti Duh razsvetlil videmske cerkvene in katoliške politične kroge, da bi šli po poti prave krščanske ljubezni tudi do svojih bratov v Kristusu, do slovenskih vernikov v videmski pokrajini kot že gredo cerkveni in demokrščanski krogi v goriški in tržaški pokrajini. Naj v duhu zadnjega cerkvenega koncila in po konkretnem zgledu sv. očeta Pavla VI. v celi deželi Furlaniji-Julijski krajini in sicer prav v Furlaniji, zmaga enakopravnost slovenskega jezika v cerkvi in v upravi!

DRAGO STOKA

Kaj smo Slovenci prejeli z ustanovitvijo dežele Furlanije-Julijske Benečije in kaj moramo še doseči

Dne 10. maja 1974 poteče deseta obletnica prvih volitev v deželni svet Furlanije-Julijske Benečije. Za Slovence je ta obletnica resnično važna, saj predstavlja priložnost preverjanja našega dela v okviru deželnega sveta in obenem priložnost preverjanja dela vodilnih organov, to je deželnega odbora in predsedstva deželnega sveta.

Ko smo pred desetimi leti stopali na volišča in volili na podlagi posebne statuta dežele Furlanije-Julijske Benečije, ki je bila ustanovljena z ustavnim zakonom z dne 31. januarja 1963 št. 1, predstavnike v deželni svet, smo z ustanovitvijo dežele in s prvimi volitvami v deželni svet prišli nekje na

razkrižje: bomo stopili na primernejšo pot reševanja naših narodnostnih pravic? Bo imela dežela dovolj posluha za vse probleme, ki so bili dotlej v Rimu tako daleč? Se bo dežela lahko dokončno spopadla s tematiko Slovencev v njenih mejah in ustvarila tisto sožitje med tu živječimi narodi, ki je nujno, da se ustvari ob meji? In še: kako se bomo Slovenci, posebej seveda tisti, ki že ves povojni čas zagovarjamo potrebo in nujno samostojnega nastopanja na volitvah, predstavili pred volivci najprej in potem prek volivcev celotni državi in posredno svetu? Bomo izvolili svojega zastopnika v deželni svet, kjer bo moral biti glasnik slovenskih pravic, sa-

mostojen v svojih iniciativah, nepodvržen oz. ne vključen v kakršno koli italijansko stranko in zato svoboden v svojem delu, poslušen le svojemu slovenskemu vodstvu in slovenskim volivcem.

To so bila vprašanja, ki so nemalo vznemirjala vodstvo Slovenske skupnosti iz Trsta ter SDZ iz Gorice, ki sta se odločili za skupen nastop že pri prvih volitvah v deželni svet Furlanije-Juljske Benečije in v skupnih naporih izglasovali z 10.000 glasovi svojega prvega deželnega svetovalca v najvišje demokratično izvoljeno telo v deželi. Sicer iz kotla volivnih ostankov (kakor se je to ponovilo tudi pri dveh naslednjih volitvah v deželni svet leta 1968 in leta 1973, ko smo prejeli 10.842 oz. 10.180 glasov), pa smo že v tretje prodrli in izvolili svojega človeka v deželni parlament.

KRIVICEN STATUT DEŽELE FURLANIJE-JULJSKE BENEČIJE

Kar zadeva volivni sistem, katerega je parlament določil s posebnim statutom, moramo takoj poudariti, da je neprimeren in za slovensko manjšino globoko krivičen. Vodstvi Slovenske Skupnosti iz Trsta ter SDZ iz Gorice sta že takoj po izglasovanju posebnega statuta s strani rimskega parlamenta poudarili, da ga Slovenci v Italiji ne moremo pohvaliti, saj ni v tretjem členu, kjer je govor o zaščiti jezikovnih skupin, besedice o slovenski narodnosti skupnosti, kar je v kričečem nasprotju tako s statutom Južne Tirolske kot Doline Aoste, kjer sta obe narodnostni manjšini v posebnih statutih izrecno in večkrat imenovani. Poleg tega pa nas je posebni statut dežele Furlanije-Juljske Benečije razdelil na pet volivnih okrožij in Slovence tako razkosal kar na štiri volivna okrožja. Štiri okrožja torej, da so nas lahko totalno razkosala: Slovenci smo se znašli namreč v tržaškem, goriškem, videmskem in v tolmeškem volivnem okrožju (v slednjih dveh Benečani in Slovenci iz Kanaleske doline), medtem ko nas ni le v

pordenonskem volivnem okrožju. Če bi živeli tudi v pordenonskem okrožju, bi gotovo iznašli recept, ki bi jim legalno omogočal še tam razcepitev Slovencev v nova okrožja. Žal — in to sta vodstvi Slovenske skupnosti in SDZ vedno ponavljali — se je to zgodilo s pomočjo in aktivnim dviganjem rok v parlamentu predstavnikov vseh italijanskih strank tako imenovanega ustavnega loka, to je KD, PSDI, PSI, KPI itd. To je izvirni greh, ki ne bo mogel izprati krivde, dokler ne bo krivica popravljena. Parlament mora, že ko se danes ogromno govori o decentralizaciji in novih pristojnostih, ki so bile dane in bodo še dane deželam z navadnim statutom, ponovno vzeti v pretres vprašanje slovenske tematike v deželi Furlaniji-Juljski Benečiji in izglasovati tiste dopolnilne in spreminjevalne norme k obstoječemu deželnemu statutu, ki bodo Slovence ovrednotile kot skupnost in kot posameznike in jim dale pečat legalnosti tudi v posebnem statutu. Parlament lahko vedno spreminja besedilo posebnega statuta, saj je že danes jasno, da je po desetih letih potrebno statut predelati in mnogokje izpiliti. Slovenci v deželi Furlaniji-Juljski Benečiji zahtevamo, da parlament vnese v statut dopolnila, oz. take spremembe, po katerih nam bo omogočeno lažje življenje na podlagi prenovljenega besedila tretjega člena statuta ter da bomo istočasno deležni takega volivnega sistema, ki nam bo vedno omogočil izvolitev vsaj enega predstavnika v deželni svet, da ne bomo morali izvolitev v volitve trepetati za svojega predstavnika v deželnem svetu in da ne bomo venomer odvisni od »dobrohotnosti«¹ italijanskih vsedravnih strank, ki nam glasove jemljejo z veliko žlico, z malo žličko pa pošiljajo predstavnike v izvoljene organe, če jih seveda pošiljajo. Vemo, da ni lahko pravno rešiti vprašanje, kako naj se slovenski manjšini stalno omogoči izvolitev svojega predstavnika v deželni svet, vemo pa tudi, da ni nikjer juridično tako zapletenega vprašanja, ki se mu ne bi

dalo v taki ali drugačni obliki najti ustrezne rešitve. Italija je zibelka prava, zato ji gotovo ne bo težko najti te rešitve. Pri tem bi bil lahko parlamentu primeren zgled Doline Aoste, kateri so ne glede na njeno številčnost, omogočili stalno izvolitev enega poslanca in enega senatorja iz enega samega razloga: ker tam živi francoska manjšina, katero so hoteli imeti zastopano v rimskem parlamentu. Tudi za slovensko manjšino morajo vodilni in odločujoči faktorji dobiti tako rešitev, drugače bomo že čez kako leto recimo ob poslanca v rimskem parlamentu, kate-rega izvolitev pač zavisi od trenutnega razpoloženja stranke, ki ima možnost in posluh kandidiranja Slovence na svoji listi. Doslej je samo komunistična stranka omogočila izvolitev slovenskih komunistov v parlament, oz. v deželno zbornico. Vse druge italijanske vsedržavne stranke so doslej le izkoriščale emocionalna in ideološka čustva Slovencev v Italiji in jim v zame-no za oddane glasove, za zvesto pod-oro ob volitvah doslej nudile le mi-loščino. Posebej čaka tu velika odgo-voornost pred zgodovino Krščansko de-mokracijo, ki ni v zameno za volivno zvestobo beneških Slovencev doslej ni-ti pomislila, da bi enega beneškega Slo-venca kdaj poslala v parlament ali v deželno zbornico. Izvolitev pri zadnjih deželnih volitvah beneškega Slovence Romana Specogna (pustimo zaenkrat pri miru vprašanje njegove narodnost-ne zavednosti oz. pripadnosti slovenski narodnostni skupnosti, ki jo bo že sam dokazal v govorih, ki jih bo v teku pe-tih let imel v deželni zbornici!), je bila bolj igra slučajnosti kot vnaprejšnje do-ločitve stranke. Dejansko drži namreč, da je bil ta kandidat izvoljen le zara-di udarnosti struje, kateri pripada v stranki, in pa odločnosti pisanja »Do-ma«, to je glasila beneških duhovni-kov, ki je z velikim pogumom v svoji številki pred volitvami zapisal, da niso italijanske stranke vredne niti enega glasu beneških ljudi, ker so vse stavile na kandidatne liste beneške Slovence le za vabo glasov. To pogumno stališče

je nedvomno, in to ni nobena skrivnost, vznemirilo kroge okrog Krščanske de-mokracije, kar je povzročilo reakcijo in nato izvolitev v deželni svet — prvič po desetih letih — beneškega Sloven-ca, na sicer italijanski listi.

TEMELJNO VPRAŠANJE V ZAMEJSTVU: SLOVENSKA POLITIČNA SAMOSTOJNOST

Vendar pa je le čas, da bi kot pri-padniki slovenske narodnostne skupno-sti prenehali biti le igračka v rokah italijanskih vsedržavnih strank, ki nam pač nudijo le to, kar jim trenutna ma-tematična igra ali politična nuja su-gerira. Če vzamemo deželni svet, vidi-mo, da je KD šele po desetih letih iz-volila enega Slovence (ponovno pra-vim, da pustimo zaenkrat pri miru ugo-tavljanje barometra njegove slovenske pripadnosti), da je KPI imela v prvi zakonodajni dobi dva direktno izvolje-na Slovence, v drugi enega direktno in enega, ki je vskočil v polovici dobe in nadomestil kolega, ki je odstopil, v tretji zakonodajni dobi ima pa KPI le enega deželnega svetovalca. Na trinajst izvoljenih svetovalcev bi KPI morala imeti v svojih vrstah vsaj tri slovenske komuniste, če upoštevamo volivne re-zultate. Najbolj žalostno pa je s slo-venskimi pristaši PSI. Ta italijanska vsedržavna stranka, čeprav napredna, ni še nikdar izvolila slovenskega socia-lista v deželno zbornico. Njeni sloven-ski pristaši v Trstu in Gorici so se pač zadovoljili s tem, da so postali trnki pri lovu na tkzv. slovenski glas in pa podpiralci v bistvu vedno enega in iste-ga kandidata, italijanskega kolega, in še to navadno v boju proti sokandi-datu na isti listi.

Takšno, v bistvu volivno izkorišča-nje slovenskega prebivalstva, pa ni za celotno slovensko narodnostno skupnost bogve kako modro politično dejanje. To je dejansko siromaštvo, ki nas je Slovence le razbilo na nebroj italijan-skih strank, kjer igramo že vso povoj-no dobo le podrejeno vlogo kjer smo stalno le orodje v rokah drugih sil. Na-ša prihodnost ni v taki politiki, to bi morali nekateri dejavniki po izkušnjah

skoro tridesetih let le spoznati. Če bomo kot Slovenci, in tu mislim seveda na vse Slovence, vsrkavali vase misel, da je naša pot, da je naša bodočnost, da je naša »obljubljena dežela« v okviru smeri, ki pelje v vključevanje v italijanske vsedržavne stranke, v našo spojenost s strankarskim ogrođjem večjih in močnejših strank, potem bomo Slovenci vedno bolj hodili proti razsulu, razkropljenosti, strankarski razdvojenosti, politične nemoči in narodnostni nezavednosti. Ni večjega potujčevalnega, oz. z lepšo tujko povedano asimilacijskega orožja, kot je spojitev slovenskega posameznika ali večje skupine v veliko italijansko vsedržavno stranko. S tem da je vodstvo te vsedržavne stranke osvojilo zahteve slovenske grupacije v svoji sredi, oz. celo programske zahteve celotne slovenske narodnostne skupnosti, ni napravilo prav nič revolucionarnega in velikega, saj je danes težko biti proti reševanju manjšinskih vprašanj. Še Avstrija trdi, da je za rešitev koroškega vprašanja, obenem pa omogoča v taki ali drugačni obliki atentate na slovenske spomenike in sedeže slovenskih organizacij. Pa tudi če bi bila pri vsedržavni stranki ta načelna deklaracija o »nujnosti rešitve slovenskih vprašanj« res kaka pridobitev za slovenske člane v tej stranki in posredno za vso narodnostno skupnost, je pa cena v zameno še vedno prevelika: italijanski občevalni jezik v italijanski oz. nemški jezik v avstrijski stranki v Avstriji. Vse seje, vsi občni zbori, vsi sestanki skoro izključno v jeziku večinskega naroda, kar prej ali slej privede do narodnostne mlačnosti in nato odpadništva. To so dejstva, ki jih skoro ni mogoče zanikati. Veseli bi bili in bi te trditve takoj preklicali, če bi izkušnja bivanja, tridesetletnega bivanja pod streho italijanske stranke v Italiji ter avstrijske stranke v Avstriji, dokazovala drugače. Tega pa ne more dokazati še tako vnet statistik znotraj stranke same.

Dalj časa sem se ustavil pri tem problemu, ker je pravzaprav neznansko velik problem slovenskega zamejstva. Za-

to tudi, ker smo rojaki, ki izpričujemo nujnost, modrost, politično preudarnost in učinkovitost nastopanja okrog skupne slovenske liste in v slovenskih političnih strankah, pravzaprav stalno pod nekim političnim in psihološkim pritiskom, ki naj bi šel v smer vključevanja v vsedržavne stranke. Pomislimo samo na določen tisk pri nas, kako je znal zapostavljati, minimizirati veliki pomen slovenske liste, recimo pri zadnjih deželnih volitvah. Tako smo brali približno take stavke: »Na listi KPI kandidira ta Slovenec, na listi PSI tale Slovenec, na listi PSDI tudi ta Slovenec, ali vsaj bivši Slovenec, na listi KD tale človek napredne skupine, na listi PRI je več naprednih kandidatov, na listi Slovenske skupnosti pa kandidat...« Tako smo Slovenci, ki verujemo v nujnost politične avtonomije in slovenskega svobodnega nastopa na volitvah in v političnem življenju, bili zvijačno prezrti recimo od tržaških tkzv. vodilnih krogov, ki znajo biti tudi odprti ljudje, širokih pogledov, in vendar so v svojem tedniku slovensko listo dejansko zatajili, oz. jo celo smešili. Vse te okoliščine zgovorno dokazujejo, da nima slovenska lista lahkega življenja. Marsikom je napoti. Ni povsem jasno zakaj, ker je vse — zgodovina in politični dejavniki — prej njej v prid.

Toda Slovenci se od zgodovine nismo dosti naučili. Ostri ideološki konflikti, besedni spopadi so nam pred enotnostjo in mirno urejenostjo, daleč pred njo; zato imajo z nami drugi lahko delo. V kompleksni majhnosti, oz. malostevilnosti iščemo pot v »velike« kroge, v »velike« stranke, misleč, da se bomo tam osvobodili vseh naših manjvrednosti in reševali svet; v bistvu pa smo si deli na ramena še skupek šibosti v krogu vsedržavnih strank.

Morda bodo prišli časi, ko bomo Slovenci v zamejstvu uvideli, da taka naša politična pot ne pelje prav nikamor, da smo sicer lahko nekaj drobtinic dosegli v stranki, ki ima naše rojake v svojih vrstah, morda tudi kakšne zakone, vendar so to le premajhne pridobitve, preneznatne dobljene bitke

v vojni, katero bomo za vselej izgubili. Se je čas, da ustavimo tok vode, ki nas pelje v morje asimilacije in politične nemoči, še je čas, da se zavemo nenadomestljive važnosti, ki jo za vsako narodnostno manjšino predstavlja enotnost in politična moč v lastni stranki in v lastnem političnem nastopanju na volitvah. Verjeti hočemo, da se bodo Slovenci v zamejstvu vedno bolj zavedali, da ni druge poti razen te, ki jo že ves povojni čas nakazuje slovenska lista.

Misel samostojnega slovenskega političnega nastopanja me je nekoliko oddaljila od glavne teme, ki sem si jo zadal v tem članku. Zato se povrnem nanjo.

STORJENI KORAKI

Nedvomno je sama ustanovitev dežele Furlanije-Juljske Benečije — ne glede na omenjene pomanjkljivosti posebnega statuta — bila za Slovence v deželi blagodejna stvar. Mnoga vprašanja, ki so bila prej v razmerju statičnosti z rimskimi oblastmi, so se po letu 1964 začela premikati. Tako so zadihala s polnejšimi pljuči naša društva, dobili smo oprijemljivejše stike z našimi beneškimi rojaki ter Slovenci iz Kanalske doline, katerim je dežela tudi veliko pomenila in dala novega zagona v narodnostnem prebujanju. Z ustanovitvijo dežele smo se Slovenci tako povezali od Trsta do Trbiža kot že dolgo ne v svoji zgodovini. Če izvzamemo nekatere dogodke oz. spodrsoljaže, je pa le dežela pomenila in pomeni še danes neko svežost v našem življenju, tudi zaradi tega, ker je prisilila državljane italijanskega jezika, da so se začeli dnevno soočiti s slovenskimi vprašanji, ki so na stalnem dnevnem redu v deželnem svetu in komisijah v okviru dežele: od kulturne deželne komisije prek deželnega socialnega in ekonomskega odbora do komisije za kulturni inventar, v katerih smo Slovenci, čeprav v nezadostnem številu, zastopani. Dežela je pripomogla tudi k utrditvi mirnega sožitja in večjega spoštovanja

med tu živečimi narodi ter med obmejnima državama, to je Italijo in Jugoslavijo.

Vse to in še marsikaj drugega (ni namen tega članka podrobneje naštevati vse pozitivne strani in pridobitve, ki smo jih dosegli z ustanovitvijo dežele Furlanije-Juljske Benečije, saj je bilo ob desetletnici deželnega statuta, to je januarja 1973 precej napisanega o teh vprašanjih v slovenskem zamejskem tisku) nam je prinesla ustanovitev dežele, ki ji bo maja 1974 poteklo deset let aktivnega življenja.

Ko se kot deležni svetovalec Slovenske skupnosti oziram na opravljeno delo v deželnem svetu vseh teh deset let, moram reči, da ga je le bilo nekaj opravljenega. Slovenska skupnost iz Trsta in Gorice se je od prvega zakonskega osnutka, ki ga je vložil njen prvi deželni svetovalec dr. Škerk o kazenski zaščiti manjšin, do prodora in izglasovanja v deželnem svetu zakonskega predloga, ki ga je vložil pisec tega članka, po katerem smo vendarle postali v deželni zakonodaji »Slovenci« in tako izgnali iz deželnih zakonov žaljivo frazo, za katero smo bili ves čas le »skupnost posebnih interesov«, pa do bistvenih predlogov, ki nam jih je uspelo vključiti v številne deželne zakone, bila ves čas v ospredju boja za slovenske narodne pravice.

DELO, KI NAS ČAKA

Kot Slovenska skupnost imamo pred očmi ogromno dela, ki nas še čaka v tej mandatni dobi. Naš program smo v bistvu že izkristalizirali in ga dali v preučitev strankam, ki so letos julija sestavljale deželni program in odbor za nadaljnjih pet let. Tiste naše zahteve, ki gredo od splošnega zaščitnega zakona, upoštevanja slovenskega jezika v uradih in zemljiški knjigi do toponomastične ureditve v naši deželi, bodo Slovenski skupnosti nenehno pred očmi. Ker nismo v deželi vezani na nobeno formulo, na noben program, bomo zato svobodni, neodvisni in vendar nenadomestljivi v naših zahtevah. Prav

zato, ker smo Slovenska skupnost, bomo — čeprav z enim samim svetovalcem — igrali vlogo, ki nam je ne more nihče odreči. Ni lahko reči, če bomo prišli do novih dosežkov, to bo pač odvisno od marsikakšnega dejavnika, tudi mednarodnega, lahko pa že danes rečemo, da bomo ogledalo vsem, posebej pa vladnim strankam, ko bo šlo za dokončno in pravično rešitev vseh naših vprašanj. Po skoro tridesetih letih zloma nacifašizma, bi pač bil že čas, da bi tudi v konkretnih normah bili Slovenci upoštevani in od vseh priznani v naših narodnostnih pravicah. Vztrajali bomo v tem našem demokratičnem boju do dokončne zadovoljive ureditve vseh naših vprašanj, tudi zaradi tega, da bi se lahko posvetili potem, ko bi bila vsa naša narodnostna vprašanja rešena, vsem tistim problemom, ki stalno tarejo vse prebivalstvo dežele Furlanije-Juljske Benečije.

PRISTOJNOST DEZELE

Predvsem pa bomo posvečali skrb, kot sem že napisal, dokončni in globalni ureditvi naših narodnostnih vprašanj ter rešitvi pristojnosti med državo in deželno. Odločno bomo predlagali in zagovarjali tezo, po kateri naj drža-

va dá čim več pristojnosti, posebej seveda v reševanju narodnostnih vprašanj, deželi Furlaniji-Juljski Benečiji. Naša dežela je bila ustanovljena zaradi prisotnosti Slovencev v njenih mejah. Danes se to prerado pozablja. Zato mora biti dežela tudi pristojna v reševanju naših vprašanj. Kjer ima dežela danes možnost izglasovanja deželnih zakonov, naj to stori. Kjer ji je to danes onemogočeno, ker stoji država trdno na stališču, da gre za njene pristojnosti, naj parlament ali vlada s posebnimi zakoni ali pa s primerno spremembo posebnega statuta posežeta v ta problem tako, da bo dežela končno pristojna za reševanje vprašanj slovenske narodnostne skupnosti.

Kot je parlament dodelil pristojnost južnotiroolski deželi (oz. bocenski pokrajini), tako naj parlament in vlada nadaljujeta po tej poti in uredita vprašanje slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski Benečiji. V pomoč jima bosta pri tem poleg ostalih zakonskih prispevkov tudi predlog Slovenske skupnosti iz Trsta in SDZ iz Gorice, ki sta ga vložili v parlamentu na podlagi člena 50 italijanske ustave, ter v deželni zbornici preko svojega deželnega svetovalca, na podlagi člena 26 statuta dežele Furlanije-Juljske Benečije.

ANDREJ CEBOKLI

Otok živih

Pred enim stoletjem je bila volja božje previdnosti: vetrovi naj utrgajo seme z belih in črnih hoj, z bukev in z jesenov, z borov in s hrastov in z drugih dreves ter naj ga vržejo v sredo golega nadiškega proda.

Vetrovi so čuli zapoved, jo izpolnili — in danes objema voda Nadiža mlad zelen gozdič sredi belega proda in poje z njim hvalo božji previdnosti: veličastno zveneč mezzo-sopran valov v duetu z visokim koralnim baritonom zdaj šumenja bukev in hrastov, zdaj

šuštenja borov in hoj, zdaj žuborenja belih topolov. Tako strastno ga objema, da se zajeda vanj in izpodkopuje tihe domove mirnim družinam ptičk in drugih živalic, kot iz nagajive ljubosumnosti nanje, ki se smejo v gozdu igrati in peti.

Vendar čemu ta gozdič?!

Za igračko nadiškim valovom —?!

Ali je vzrastel tako hitro in se razrastel tako lepó, da si tisoč in tisoč živalic ustvari v njem svoje domove, ker jih je preganjal ves svet — ? — —

Kdo vé — morda pa je ravno meni, neukrotljivemu vaškemu otroku, vzrastel v največje veselje — — in mi rastle v edino tolažbo tega sveta — ? —

I.

Odkar mi domá, v šoli in v vasi postaja pretesno — odkar sem že vsakemu v nadlogo in povsod odveč — odkar že delam škodo po polju in po gozdovih — od tedaj, če le morem, se vsak dan ukradem materi in šoli in hitim v varno okrilje samotnega gozdiča: rajši ga imam kakor svoj dom, v njem mi je ljubše kakor pri materi.

Ves srečen tečem, a iz nenadnega strahu se še skrivam zdaj za zid, zdaj za drevo in pogledujem, če kdo ne sledi za menoj. Zakaj bojim se, da me ulovi in odpelje nazaj k ljudem — —

Zdim se že globoko v gozdiču. Postojim sredi sončne jase in se začuden oziram po visokem drevju, po pisanih ptičkah in za škrjančkom v nebo.

In mine me ves strah pred ljudmi. Prsi se mi napnejo, roke dvignem kvišku, silijo mi z očmi za škrjančkom v nebo in vzdihnem, ker še ne znam vzklikniti čustva in misli z lepo besedo: »Svoboda — — !« — globoko in glasno:

»Aaaa — — — !«

Bos, in kakor sem umazan in strgan, plešem, čeravno ne znam. Pojem, a ne dolgočasnih cesarskih in šolskih, temveč svoje in po svojem. Vriskam, da me slišijo kar v deveto deželco — — vpijem in s škratcem se pogovarjam.

Takega junaka se čutim, da se tudi povodnega moža ne bojim — — da bi se pretepal z zajcem in z lisico.

Skakljam dalje, mimo bukev in jesenov — pa se mi nekaj pordeči v košati češnji in vzkliknem:

»Ojoj !«

In že sem v njej. Češnjice mi kar migljajo, kakor kri rdeče. Toliko jih je, kakor bi mi jih sveti Miklavž — naš patron — gosto nabral na dolge vrvice. In čim više plezam, tem več jih je in tem lepše so. Brž sedem v koračo dveh debelih vej in trgam češnjice z usti, eno po eno.

O sveti Duh, kakó sem se jih najedel! Kakor nikjer in nikdar več na svetu.

Pod hladno češnjo ležim na hrbtu v zelenožametnem mahu. A ta mah je lepši in mehkejši kakor moja posteljica. Tu ne bi me budile iz sna strašne sanje o mršavem mlinarju in črnem Rezijan u rdečih oči — — ne o škratu in ne o povodnem možu — —. Marveč tu bi mirno spal in sanjal o čisto drugih ljudeh: ki so lepši — — ki so boljše — — ki vse drugače govorijo.

A moje sanje o sreči in lepem življenju so kratke — —. Prehitro se zbudim iz njih in pogledam v nebo:

» — — o dá, Božec je še boljše ko mamka.«

Zmislil sem, da gledam danes prvič takó izvznaka v nebo. Čisto in zelenomodro ko voda Nadiža mi postaja sinje in sinje — — nedosegljivo, kakor utrudljiva in mučna neskončnost —. Vse to čutim v svoji otroški duši, silno čutim — le razodeti si ne morem, zakaj — — — in vroče vzdihnem:

»O, Božec, kako si daleč, daleč od nas !«

Spomnim se rajnke sestrice in rajnkega bratca. Stara mamica mi vsak večer pripoveduje: »Rožici in Francku je Bogec dal še v gorkem grobu velike bele peruti. Zletela sta ko angelčka k njemu v neskončna nebesa.«

In premišlujem:

»Zakaj so nebesa tako daleč, daleč? Koliko časa, koliko let bodeta frlela v nebesa? Revčka, kako bodeta trudna.«

Po nebeškem jezeru prijadrajo beli oblački.

»Glej, glej bele ovčice, kako hitre imajo nožice — —.«

Za tisočerimi oblački se vleče črn oblak.

»Halo! Za njimi pa v črnem plašču stari in skrbni pastir.«

Skozi liste švigne in zašumi.

— — — ?

Oreh počí.

»Morda jé škratec lanske orehe?« Zaderem se:

»Ahaa — — .«

Prav tiho se plazim do oreha, gre-

dé poberem dobršen štrkelj in ga vržem na vso moč:

»He.«

A preden je udaril štrcelj ob steblo, je že čepela veverica vrhu češnje. In še čepi, kakor prestrašena in upehana.

Kaj še, upehana? Komaj trenem z očmi, ho, jo že vidim v jesenu, kako kuka izza debla s prav velikimi očmi. In še posmehuje se mi. Nakar poberem drug štrkelj in zaženem:

»Ná.«

In je ne vidim več.

Pod istim, do tal obraslim jesenom zagledam pri sivi skali napol skrito slavčkovo gnezdo. Iz njega molijo trije drobni kljunčki in mi ščeketajo. Pa jim nimam kaj dati. Vzamem jih na dlan vse tri in jih gorko pobožam:

»Mraz vam je?«

In kakor na eno je starka že nad mano. Z veje na vejo skače v strahu in trepetu za svoje mladiče in težko čaka, kdaj se spravim.

Premladi so. Nazaj jih denem v gnezdo, ki je mehko postlano, in grem.

Ozrem se, da bom dobro vedel za mesto. Medtem že stoji starka na zadnji vejici pred gnezdom in se še vedno huduje nad mano. Jaz pa ji odgovorim:

»No, čakaj! Čez štirinajst dni so pa moji.«

Potem pozobljejo trije kljunčki vsak svojo mušico.

Spet šumi listje. Nekaj se tiho plazi od desne.

»Zdaj me imajo.« In se skrijem za najbližje drevo.

»Ne boj se. Utekel sem mu tudi jaz.«

To je sosedov Tonček, s šolsko torbico čez rame.

»Veš kaj.« Prav tiho govori in mi kaže leskov grm. »Tam, pod tistim grmom leži zajec in se v soncu greje. Mlad je. Ubijva ga.«

»S čim?«

»S kolom. Saj spi.«

»Prej nama uteče.«

»Pa s kamnom.«

Vsak od svoje strani greva nanj,

vsak po naročje kamnov. A koj nato jaz postojim in čisto tiho kličem:

»Tonček, Tonček!«

Pogleda me vprašujoče.

»Gleda.«

»Res. Pa še gane se ne. Dela se, kakor bi spal.«

Zajček naju gleda, gleda z velikimi, sivimi, skoraj belimi očmi. Bolj ko se mu bližava, manj se naju boji. Kakor bi se norčeval iz naju.

Tedaj velim:

»Tonček. Štej: ena — dve — tri!«

Kamenje frči, zadene zdaj eno, zdaj drugo drevo, zajca pa ne.

»Vidiš — kaže zdaj Tonček v smeri za zajcem — »kako se naju boji.«

»Kakor veverica mene.«

»Mogoče naju pa že pozna, da vse pobijeva —.«

Medtem zaslišim kosa peti na leskovem grmu in ga pokažem Tončku:

»Glej ga, kako rumen kljun ima in kako dolg rep. Lanski bo.«

»Uloviva ga.«

»A v gajbi ne poje tako rad kakor tu.«

»Mu pa vrat zadrgnem.«

II.

Kadar se najbolj bojim ljudi — kadar najmanj verujem v življenje — tedaj se zatečem v gozdič sredi belega proda, da se oddahnem in spet vzljubim življenje.

Tu, v blaženem miru in tihi samoti, sem in bom več en otrok. Še večji ko ob svojem rojstvu. Ničesar si ne lastim, kar ni moje; ničesar ne kratim živalcam tega gozdiča — ker danes vem, kako mi je hudo, odkar so mi okradli dom in odkar sem prišel ob svoje najlepše mladostne dni — . Ne kradem več otrok materi ptički — ne preganjam več veverice s štrkljem — ne kamnam več zajčka — ne pohodim več črva in mravlje — ker noč in dan mislim na to: kako so vzeli ljubečega sina materi na vojsko — kako so me lovili z železnimi hlodi — kako so me z vročim jeklom kamnjali — kako so mi hoteli stopiti na grlo in glavo.

Sele tu se čutim človeka, živ atom milijonskega človeštva — vendar z vso pravico do življenja. Majceno delce sem, soživeče in sodelujoče v velikanski masi tisočletnega kolesa. Petindvajset let ristem in se pripravljam za življenje. In če bi me že prvo uro vojne zadel en gram trdega jekla, ali če bi me umorili z eno kapljo najhujšega strupa — — Bog sam tedaj vé, koliko materinih skrbi v trudu in trpljenju bi bilo zastoj, koliko očetovih, koliko mojih — —. In vse to in še koliko lepih upov in sladkih nad tiho me ljubečega srca bi bilo v eni uri — nič, razen mrtvega mesa in mrtvih kosti —. Neskončnega gorjá pa bi bilo za štiri leta manj!

O ironija — — — !

Pa saj sem v živem otočnem gozdiču, v žgočem soncu sredi poletja. V mehkem mahu ležim ter gledam in poslušam. Vidim in slišim ono, kar sem videl in slišal kot otrok, samo čudroge so moje misli — — .

Veverica skoči iz votlega panja starega hrasta. Počepne na vejo in se zagleda vame. Jaz vanjo, oko v oko. Mirne so njene oči, okrogle in velike. Čiste in svetle. In nič se me ne boji. — Ali ne pozna nič strahu, kakršnega poznam jaz: ko je vendar toliko in toliko hudobnih ljudi na svetu, ki mučijo, morijo in ubijajo — — ?! Ali pa se čudi mojim očem, ki so vsak večer zalite s solzami — — ?!

Jaz bi jo do večera rad gledal, da bi imel vsaj eno noč suhe in čiste oči — — . Ona pa ne. Poskoči in izgine.

Čez par trenutkov priskaklja od nekod z orehom v ustih. Odkod ga ima? Kje je neki tista shramba? Ali tudi ona veriži, kakor vsak tretji človek?!

Prav blizu panja, svojega doma, počepne, z lepim košatim repom pokonci, in grize. Prej ko pregrize luščino, prilazijo iz panja njeni trije mladiči, drobni in nežni in s cvetočimi repi. Pozorni jo gledajo: učijo se orehe jesti. Potem jih pelje. Uči jih plezati po deblu in po vejicah; skakljati z vejice na vejico in naposled skriti se.

»Veverica, povej mi, kje je neki tvoja shramba? Tja pojdem in jih zgrabim polno prgišče, da jih poneseš neki materi, ki nima niti toliko, da bi učila jesti svojega otroka. — Jaz pa znam že jesti — a tudi nimam kaj. Zato bi se rad vsaj orehov pošteno najedel. — Pa še prinese mi jih mora, čeravno znam plezati in skakljati: učili so me, da sem plezal in skakljal za ljudmi — — . A zdaj ne morem več. Moje roke in noge so suhe in toge od samega glada: kri mi gre na vodo, kakor tisočerim drugim ljudem — — — .

Težko vstanem in grem dalje. Kosmati črv, učeni inženjer, mi prekrži pot. Zdaj vem: steza skozi gozdič je 99 pedi široka.

Kam gre? Si išče nov dom? Gotovo ga dobi. Če pa gre vdova s šestimi otroki, ki ji je granata raztrgala dom in moža, iskat po svetu nov dom, tedaj ga čisto gotovo ne dobi: zakaj človek se boji človeka — — .

Spet mi nekdo križa pot. Živa veriga mravelj se vleče čez njo. Kako veselo hitijo. Ali gredo na svatbo, ali na božjo pot? Saj mari ne na vojsko — ?

Pod skalo zagledam v soncu gadje gnezdo, belo in črno pisano okroglo ploščo. Premrzi me in postanem. Ko pa vidim in čutim mir, v katerem spijo, mi postaja spet gorko. In ne bojim se jih več, ker vem, da so gadje, če jih le ne zdražiš, manj strupeni kakor ljudje — — .

Še celo pod mano grebejo živalce. Koliko bujnopisanih metuljev leta okoli mene, koliko prepevajočih ptičk nad mano. Tisoče in tisoče prebivalcev ima ta gozdič — pa Bog naj vé vsem za dom in za ime.

Kamor stopim in koder grem, hodim med domovi mrčesa, ptic in drugih živalic. Vse bolj so vesele kakor mi — — . Ljubijo svoj red in svoj mir in v svojem nagonu izpolnjujejo božje zapovedi. A svojega nagona ne zlorablajo tako, kakor zlorablamo mi, gospodarji vsega sveta, iz gole lakomnosti silo človeškega razuma — — . O, žival je boljša ko človek!

Kamor se ozrem, vidim in slišim

življenje, lepše in resničnejše kakor naše — —. Smrti pa veliko manj kakor med ljudmi — — —.

Sonce gre k božji gnadi. Iz temnega grma odmeva glasna, v hrepenenju vzklikajoča pesem slavčkova. Vem, poje le njej in svojim otrokom. Na druge pa nič ne misli.

In jaz?!

Še nisem zapel in ne pojem pesmi, da ne bi mislil na tisoče in na milijone drugih ljudi, ki tudi v sreči ljubezni trpijo v trudu in skrbeh — —; ki stradajo vsakdanjega kruha in hirajo od gladu — —; ki umirajo od strahu in groze peklenskega ognja tega sveta — —.

Vsako noč se spomnim sebe in vseh iz let strahu in groze. Zdi se mi, da sem sredi med njimi, da iz noči vpijem med nje:

»Žival bi bil rajši ko človek — — !«

ANDREJ ČEBOKLI

Velikonočno pismo

Mati je imela edinega sina. In ta sin je bil tako lep, da ga je vse mesto poznalo, vsi moški in vse ženske.

Nosil je dolge zlate kodre, tako mehke in tako lepó počesane, kakor bi mu jih bila ljubica oprala in počesala vsako jutro in vsak večer — —.

Njegov mladi obraz je bil bel in rdeč, kakor roža z belimi in rdečimi listi, cvetoča poleti in pozimi — —: kakor bi bil ta sin pil samo mleko in kri svoje mlade matere — —.

Njegove črne oči so žarele kakor dva dragocena kamna, v katera se je zamaknilo vsako žensko oko in sanjalo celo noč o njih — —.

V Latermanovem drevoredu se je zdaj na enem zdaj na drugem koncu utrgala živa veriga šetajočih se parov: množica je delala pot kralju lepote. V nebeškorazsvetljeni dvorani so v tempu sanjavega valčka vztrepetala mlada

deviška telesa pod tanko plesno toaletto — —: med nje je stopil Afroditin sin — —.

In kjerkoli je bil, so ga vsi videli. Kjer ga pa ni bilo, tam so vsi povpraševali po njem.

Le njegove duše ni še nihče videl — — le po njej ni še nihče vprašal — —!

In ker je bil tako lep in čvrst in krepak, je moral iti tudi na vojsko. Moral je — čeravno je tisoč src prosilo zanj Boga.

A ni šel sam. Šel je s tisoči mladih in čvrstih fantičev čez strme Karpate, skozi ozke doline in valoveča gališka polja in se tam izgubil — — —

In mati?!

Mati je tri leta plakala za njim. Tri leta je noč in dan molila in prosila Boga:

»Razodeni — — naznani mi vsaj njegovo smrt!«

A tisoč dni in noči polnih molitve in prošenj je bilo zaman.

Vse dni je toliko pisala na vse strani sveta in povpraševala po izgubljenem sinu, da ji je umirala roka — — da so ji krvavele oči. Od povsod pa je dobila kratek in mrzel odgovor:

»Izgubljen.«

In vendar še ni obupala žalostna mati. Temveč še iskreneje je molila in upala, da se ji razodene — — četudi sinova smrt.

Kak večer suženj svojega življenja je človek. Čaša mora biti polna solz — — knjiga polna vzdihov — — predno se odkupi le za toliko, da se reši okov in verig. Prost pa še ni. Življenje se še ni odpovedalo svojim pravicam: zahteva, kar mu gre, in kdor mu noče dati, tega zopet vklene in mu izsili — —.

In ta mati — — ?!

Njena čaša je bila že davno polna solz, njena knjiga že davno polna vzdihov — — — da je moral priti dan po veliki noči, ki je rešil mater z belim pismom, kakor bi ji ga bil angel prinesel iz nebes. Bilo je sinovo velikonočno pismo:

Predraga mati!

Glej me, Tvoj sin je oživel! Od mrtvih je vstal z duhom in s telesom —!

Kar si mi otroku pripovedovala o dobrem Bogu, vse sem le poslušal — razumel pa nič. Ko si me učila moliti, je moj jezik molil s Teboj — ne pa jaz! Mislim sem: »Čemu te prošnje v očenašu? Saj imamo cesarja, ki je še več kakor kralj. In karkoli on ukaže, vse se zgodi. — Zakaj prosim vsakdanjega kruha? Saj mi ga mamica dá, belega in sladkega. Kaj sem storil Bogu, da ga prosim odpuščanja? Rajši prosim mamico, ki mi vse odpusti, če jo ujezim in razžalim, kakor pozabim tudi jaz, da je pela šiba po meni. Ona me tudi varuje, da me ne ukrade parkeljček ali cigancček.« — Ah, beseda »Bog« je padla v mojo otroško dušo brez odmeva!

Zato pa je na ves glas odmevala v meni pravljica! Vse, kar si mi otroku pripovedovala o daljnem pravljicnem svetu: o večnosončnih poljanah in gradovih polnih srebrá in zlatá, o kraljih in princih tega bogastva, o njihovih čarobnobelih kraljičinah in princezinjah, ki nosijo celó čeveljčke iz čistega zlatá — — vse to je odmevalo in živelo v moji otroški duši kakor pravo resnično življenje.

In o tem pravljicnem svetu sem sanjal dalje. Že kot deček sem ga iskal na tej zemlji: ko si me vozila po velikih parkih in bogatih graščinah, v gledališča in k velikim slavnostim. Če si me pa opomnila in mi rekla: »Otrok, móli!« — tedaj sem sanjal samó o tem pravljicnem svetu in življenju.

Zgodaj sem skočil s Tvojega varnega naročja. Prezgodaj sem se skril Tvojim očem in se zaklenil v sobo. Tu sem stopil pred veliko zrcalo in vzkliknil: »To sem jaz, zlatokodri fantič?!« Mislim sem, da sem kak princ iz pravljicne dežele: ravnotako lep in čvrst in krepak. Od dne do dne sem se videl lepšega, zmeraj rajši sem imel fantiča v zr-

calu. Mislim sem samó na svoj obraz in se zaljubljal vanj. Več sem stal pred zrcalom kakor pri Tebi.

Nato sem šel na cesto in moje oči so povpraševale: »Pa življenje?« In življenje se mi je odpiralo na desno in na levo: stotero oči me je prosilo ljubezni — stotero duš se mi je ponujalo — — . Na plesu sem bil kralj noči: najlepša deviška telesa so me iskala — v tempu tihega valčka plavala z menoj po jezeru strasti in trepetala v mojem tesnem objemu, kakor da bi se bila hotela zgruditi pod mano za vsak greh — .

Vse to si Ti videla in vedela in me svarila: »Otrok, ne pozabi na Boga!« Jaz pa sem bil že fant in strogo sem Ti prepovedal: »Ne imenuj mi več Boga!« Ti si me ubogala, jaz Tebe pa ne: kajti od takrat nisem izgovoril več besede: Bog. — — —

Pa je prišel oni dan, ko je treščila prva granata pred me. Na kose je trgala mlade fantiče, da mi je v obraz škropila njihova kri. O groza! Pozabil sem na svoj lepi obraz. Ves mrzav peklenškega ognja me je zlomil v tla in od nekod iz dna moje duše je jeknil glas, močnejši ko grom granat: bil je odmev Tvoje besede: Bog! In izpregledal sem kakor na sodni dan: videl sem svoje prazno in mrtvo življenje in ves grešni svet! Razodelo se mi je: človek živi, da zalezuje duše — — da mori ljudi — — . Spoznal pa še nisem, zakaj je bilo prazno in mrtvo moje življenje.

Na galiških poljih in v karpatskih gozdovih sem postajal zopet otrok — a otrok brez matere. Hotel sem moliti, pa nisem znal. Tebe ni bilo pri meni, da bi me učila, kakor nekdanj vsako jutro in vsak večer. Moliti sem moral sam in moja molitev so bili sami vzdih otroka: »O Bog — o Bog —!« Moje telo je bilo žejno odmeva te besede, ki se še ni včlovečil v moji duši — — . A čim več sem molil, tem bolj sem trpel: tem bolj sem slišal praznoto, čutil ničnost svojega telesa: mrtev sem bil v živem telesu.

In v tem obupu sem povpraševal

zemljo in svet: »Pa življenje?« Molčala sta stvar in človek. Oh, gorje mu, kdor mora čuti ta molk! — — —

Vendar ima tudi molk svoj odmev. Po treh letih se je odzval v meni z vzdihom čistega spoznanja: »O moj Bog!« Tri leta, o mati, sem molil in do danes trpel v molitvi ene same Tvoje besede: Bog. Tri leta je gorelo moje telo v ognju pekla na zemlji in ni zgorelo — — . Ali danes, o mati, se je v

meni razmahnila velika noč v veliki dan: Tvoja beseda »Bog« je postala moja duša in prebiva v meni!

In glej me, ljubljena mati, Tvoj sin je res oživel. Od mrtvih je vstal z duhom in telesom. Na karpatski gori stoji in praznuje Vstajenje: z gromom topov in z ognjem žvižgajočih raket pojem hvalo Kristu, ki je v meni. O mati, še Ti poj z nami:

»Aleluja!«

JOZA LOVRENCIČ

Drugi pogovor z Andrejem Čeboklijem

OB DVAJSETLETNICI NJEGOVE SMRTI

I.

Dvajset let, že dvajset let počivaš pri Svetem Miklavžu, Dreja, ki te biló je samo življenje in si bil v cvetju odlomljena veja.

Tam v spodnjem kotu spiš tiho in snivaš ob šumu Židane vode, ki hiti mimo otoka tvojega Bečja, pojoč staro pesem usode.

Skrivnost ločenih svetov pod mrtvimi drevesi te več ne muči, otroka gladu, ki vse dni lepoto si sanjal, — idiot Marko vidi: Sonce se smeje nad črnimi rakvami ...

In pišeš nam velikonočno pismo — iz njega diha upanje in veselje: Ne zabite — preko Golgote trpljenja pot v vstajenje pelje! ...

II.

Tam v drugem koncu pod zvonikom naš dobri gospod vikar Jakob vstane: »No, Jurecev, boš kaj povedal?« In gresta na sprehod do Poljane.

Na Žarščah pri znamenju se ustavita in, kakor je imel navado, po cesti potrka s palico: »Tu so zgodovinska tla, tu je začetek naše krejske povesti!«

In gresta dalje. Gospodu ne zmanjka besed: o Rutarju ti govori, ki je tod hodil in o starosti davnih grobov po žarah in fibulah sodil ...

Na okljuku pod Robiškim čelom, kjer reka
pridruži se cesti, Kovačevo jamo
pokaže ti s palico: »Tam je zgodovina,
ki jo še tako malo poznamo!« —

Pod Javornikom, Srčnikom in vse do Skale
po beli cesti gresta, oba zgovorna,
in doživljata vek za vekom,
srečujoč Cezarja ... Napoleona ... Cadorna ...

Pod Skalo. Gospod obstane in spet pokaže:
»Vidiš, fant, tam je Poljana
in v živo preko nje mejniki mrzli —
še zdaj so moja velika rana! ...«

V mesečino iz stolpa svetega Miklavža
srebrno težko je udarilo eno —
Nič več vaju ni ... Jaz sam grem po cesti
in ob spominu srce mi je ko prebodeno ...

III.

Na sredi vasi pod košatim orehom
v gorsko tiho poletno noč
fantje so zbrani in pojo
svoje sanje, v vas gredoč.

Dreja poje kakor slavec naprej
o soncu, ki je za gore šlo,
in luno, kaj bi povedala, vpraša,
ko je prišla na nebo.

Luna se za oblake skrije,
odgovora mu ne da —
O Dreja, o Dreja, še zdaj te slišim
v pesmi, vsega hrepenečega ...

O, kadar bom prišel spet domov
in bo vse, kot je bilo včasi,
ob nedeljah popoldne med možaki
pod orehom se ustavim na vasi.

In bomo modrovali in med nami
boš ti in vsi naši dragi
z gospodom vred in kljub žalosti
veselje bo pred krejskimi pragi ...

OPOMBE. Pisatelj *Andrej Čebokli* (1893-1923) je umrl kot mlad profesor doma v Kredu 17. oktobra. Pokopan je na domačem pokopališču pri cerkvi sv. Miklavža, kjer počiva tudi dolgoletni krejski vikar Jakob Fon († 1917), ki je v svojih mlajših letih nabral in priobčeval narodno blago, ustanovil dve dijaški štipendiji in bil navdušen lokalni zgodovinar. — *Židana voda* = Nadiža, kot jo je Č. v metatezi krstil v svoji prvi povesti iz Kobarškega kota »Podlokarjev Tine« v Lj. Zv. 1914. — *Bečje* njegov »Otok« iz Doma in sveta, v katerem je priobčil še »Velikonočno pismo«, »Otrok gladu«, »Idijot Marko in oni«, »Črnček«, »Solnce se smeje nad črnimi rakvami«, »Pod mrtvimi drevesi«, v Mladiki »Ločene svetove« itd. Tudi v Almanahu kat. dijaštva je nekaj njegovih črtic in še drugod. — *Jurecev*, hišno ime pri Čeboklijevih. *Rutar* Simon, znani goriški zgodovinar. *Zaršče* itd. krajevna imena v krejski okolici in ob Nadiži. Prvi moj pogovor s Č. glej Dom in svet 1933.

Slovenskemu dekletu v spomin

Povojni pisci o primorskih partizanih med zadnjo vojno in osvobodilnem boju na Primorskem zelo pogosto prikazujejo našo tedanjo stvarnost v ponarejeni luči: svoje komunistične poglede projicirajo na vse Primorce. To je pa zelo zgrešeno s stališča zgodovinske resničnosti. Ljudje tostran nekdanje italijansko-jugoslovanske meje smo vojno in osvobodilni boj ter revolucijo doživljali v čisto drugačnem razpoloženju kot pa se je to dogajalo v tedanji Ljubljanski pokrajini ali na Štajerskem oziroma Gorenjskem pod nemško okupacijo. Mi smo si takrat želeli predvsem to, da bi se rešili fašizma, prišli z ostalimi Slovenci v Jugoslavijo in tam živeli prosto in svobodno življenje. To so bili ideali nas mladih takrat, to je bila primorska stvarnost v težkih letih 1939-1945. Na to sem opozoril v svojih spominih na prvo svobodo na spodnjem Krasu, ki so izšli v kalendarjih GMD v letih 1970, 1971 in 1972. Podoba raznih povojnih piscev, ki v Sloveniji pišejo o takratnih Primorcih in nas kažejo kot pristaše komunizma, kot prijatelje Stalina in Sovjetske zveze je ponarejena. Slovensko primorsko ljudstvo je bilo prijatelj Jugoslavije, v kateri je videlo narodno državo, kjer smeš po slovensko govoriti, brati, pisati, peti; kjer uživaš vse tiste pravice, ki nam jih je fašizem kratil. Slovenski primorski človek ni bil ne komunistič-

no ne protikomunistično nastrojen, če izvzamemo redke izjeme; bil je narodno zaveden in je čakal le na narodno osvobojenje v Jugoslaviji, ki si jo je predstavljal kot narodno pravično in demokratično državo. Zato smo bili potrti ob zlomu Jugoslavije v aprilu 1941 in navdušeni, ko smo slišali o nastopu generala Mihajloviča in njegovih četnikov. Tedaj bi šli vsi k četnikom, če bi se bili pojavili pri nas. Pozneje se je to navdušenje preneslo na partizane in OF, navdušenje, ki je zajelo najširše množice primorskih ljudi brez izjeme, verne in neverne, liberalce in komuniste, na deželi kot v Gorici in Trstu. Le redki so bili, ki so razumeli spore in boje, ki so se razvijali v Ljubljanski pokrajini med OF in njenimi nasprotniki. Primorski človek dolgo ni mogel dojeti, da se za OF skriva kaj drugega poleg boja proti fašizmu za Jugoslavijo. Tako je bolj ali manj ostalo do konca vojne in se zaradi tega domobranstvo in druge oblike protikomunističnega boja pri nas niso mogle nikoli prav razviti in pognati korenine med ljudstvom; ostale so precej osamljen pojav, nikdar »ljudski«. Simpatije so bile pri partizanih in pri Jugoslaviji. O kaki revoluciji in komunistični diktaturi, ki sta se skrivali za OF, se preprosti primorski Slovenec ni dal prepričati. Spoznanje je prišlo kasneje, po končani vojni, ko so

Primorci videli, da nova Jugoslavija ni tisto, kar so sanjali in pričakovali.

* * *

O opisani podobi slovenskega človeka v letih med zadnjo vojno pričajo tudi zapiski slovenskega dekleta, ki sem jih dobil v roke, ko sem začasno upravljal sovodenjsko župnijo po smrti župnika Vladka Komaca. Gre za Berto Češčut, mlado 16-letno dekle, ki je odšla v partizane in tam padla o božiču 1943. Ker se dosedaj tega dekleta iz Sovodenj ni še nihče spomnil kot se spodobi, in ker njeni zapiski pričajo ravno o resničnem razpoloženju primorskih ljudi med zadnjo vojno, bom tukaj navedel nekaj važnejših odlomkov, ki nam bodo prikazali to slovensko dekle v vsem njenem mladostnem idealizmu, vernosti in predanosti slovenski ideji. Naj služi tudi to za pristnejšo podobo slovenskih partizanov na Primorskem.

* * *

Berta Češčut se je rodila v Sovodnjah ob Soči 4. julija 1927. Njen oče je bil Ivan, po poklicu kovač, njena mati pa Frančiška Petejan. V družini je bil še nekoliko starejši brat Ivo, starejša sestra Danica in mlajša Terezika. Berta je obiskovala osnovno šolo v Sovodnjah. Ta je takrat bila izključno italijanska. Vendar italijanska vzgoja v šoli nanjo ni vplivala. Bolj se pri njej pozna vpliv župnika Petra Butkoviča-Domna. Ta je zapustil v Sovodnjah sledove, ki so še danes vidni, čeprav je umrl že leta 1953. Vsi Sovodenjci, ki so pod njim rastle, hranijo nanj zelo hvaležen spomin kot na dobrega duhovnika, čutečega človeka in pristnega Slovenca. V tem duhu je vzgajal tudi otroke pri verouku, kjer jih je poleg krščanskega nauka učil tudi slovensko brati in pisati, kot so to delali takrat vsi slovenski duhovniki na Primorskem. Tudi Berta Češčut se je pri njem naučila po slovensko brati in pisati, pa tudi slovensko čutiti, kolikor ni tega prinesla že iz domače družine in iz celotnega sovodenjskega okolja.

O njeni slovenski zavesti pričajo celotni njeni zapiski. Naj iztržem nekaj

stavkov iz zapisov z dne 20. oktobra 1942. Bil je to čas, ko so pri nas že številni fantje odšli v gozdove med partizane. Mlada, 15-letna Berta sočustvuje z njimi in materjo Slovenijo takole:

»Ali je v tem življenju mnogo sanj? Da, mnogo jih je. V njih vidim svoj narod z rdečim madežem. (Pri tem misli na Paveliča in na generala Rupnika.) Joj, kaj je to? Kaj je ta klic, ki prihaja od Donave do Soče in odmeva kot strašen krik? Brat, poslušaj. To je klic tvojih bratov, ki nimajo miru in ga ne bodo imeli, dokler ne boš ti, brat, opral tega rdečega madeža... Slovenec, spomni se, da je tudi tebi Bog dal eno zemljo, eno mater, eno svobodo. Sinovi jočejo nad tvojo razvalino, nad tvojo opešano močjo... Mati Slovenija sliši svoje sinove, sliši vse, ki že dvajset let trpijo, preganjani na lastni zemlji. Vstani, ker v temi so srca, ki te bodo zopet postavila v prejšnjo lepoto, ker ona te ljubijo, četudi so zrastle v okuženem zraku; njihova mlada narava bo zmagala in ona so tista, ki bodo prinesla svobodo in slovensko zastavo do Soče in do Gospe Svete.

Mati Slovenija, kaj bi ne jokali tvoji sinovi zate, ko vidijo, da je tvoje ozemlje tentano od tuje pete in napolnjeno s prelito krvjo tvojih sinov! Slovenec nima doma, nima lastne hiše, kjer bi položil svojo trudno glavo. Njegov dom je bivališče tujca in njegovo življenje je stalno preganjano. Skrivati se mora kot žival v samotni naravi zato, ker ne more zatreti velikodušne ideje o svobodni domovini...»

Po tem izlivu mladega srca je pretekkel kak mesec. Prišla je zima 1942-43. Iz nadaljnjih spominov je videti, da je Berta hitro zorela v svojem odnosu do naroda; niena ljubezen se je bolj izčistila in dobila novo potezo, pripravljenost na žrtve za domovino. Ne gre več samo za čustvo, odpira se že pripravljenost iti za drugimi v gozd za domovino, za bratom Ivotom in drugimi prijatelji in znanci, ki so že izbrali to pot. O tem priča zlasti zapisek pozimi 1942, ki ne nosi datuma.

»Bratje moji, kje ste zdaj vi v tej temni noči? Kako rada pohitim v mislih tja do vas, v gore, v trdo noč, da zatisnem vaše od trdih naporov trudne oči... Imam šele 16 let, pa bi vas rada potolažila in vam vlila materno čustvo, da bi občutili, da nad vami bdi še ena duša, katera z vami trpi in obrača svoje rosne oči k Stvarniku, naj vas on, ki je mogočen, obvaruje in pripelje zopet v materino naročje. Za vas so izgubljena najlepša, najnežnejša leta. In vendar, kaj smo zakrivali, da moramo toliko trpeti? Preveč smo ljubili in prejasno čuli strti klic naše trpeče matere Slovenije. Kako rada bi dala svojo mladost, študije in tudi svoje mlado življenje za domovino. Korajžna bi bila tudi v trenutku, ko bi me Bog poklical k sebi. Saj živim tesno združena z njim in hočem tako živeti, dokler ne bodo opešale moje zadnje moči in moje trudne roke ne bodo zadnjič stisnile križa in ga krčevito pritisnile na moje umirajoče srce. Takrat porečem: Dala sem življenje za dve največji ljubezni: za BOGA, za DOMOVINO.«

Po končani osnovni šoli v Sovodnjah je Berta šla v Gorico in se vpisala na triletno strokovno šolo (avviamento professionale). Nato je dovršila še dvoletno nadaljevalno šolo. Petnajstletna je potem ostala doma v pričakovanju službe.

V italijanskem okolju ni utrpela škode ne njena narodna zavest ne njena vernost. Pač pa je doživela hudo preizkušnjo. Spoznala je fanta, ki ni bil njenega rodu, in se vanj zaljubila z vso svojo mlado močjo. Takole pravi sama.

»V svoji mali sobici sem zaigrala pesem Spomini. Moja roka je le s težavo prebirala bele tipke. Ko je zadonela prva srebrna struna, je moje srce bolešno kriknilo...«

Solze in bol srca mi priključijo v spomin onega človeka, ki ga je moje srce sprejelo z vso močjo moje nežne mladosti. Moje srce tava v noči in išče kraj, kjer bi se odpočilo... Koliko trpljenja in obupa v tem resnem živ-

ljenju! Oh, ko bi on vedel, da ga tako strastno ljubim! Eno samo besedo... in osrečil bi me. Usoda je bila z menoj res strašna, ker jaz sem Slovenka, a on je... Ali naj zatajim svoj narod, svojo rodno zemljo? Ne vem, kaj bi odgovorila na to vprašanje. Najrajši se obrnem k Materi Mariji, ki me gleda s sladkim materinskim nasmehom. Saj je tudi ona trpela. H komu naj se obrnem, če ne k njej? Mati, potolaži me.

Prva ljubezen je res čista in nežna, ljubezen, ki ljubi na veke v sreči in nesreči.

Skušala ga bom pozabiti, a vem, da bo vse zaman. Vem, da bo moje srce ostalo zvesto moji prvi, nežni ljubezni, dokler ne bo izkravelo in moje umirajoče ustnice ne bodo izrekle zadnji umirajoči pozdrav...«

Iz zapiskov je videti, da je bila Berta Češčut izredno čuteče dekle, tesno povezana z Bogom in prežeta s slutnjo, da bo morala trpeti in mlada umreti. Na sveti večer 1942 si je zapisala naslednje razmišljanje:

»Noč je meglena in ledena in skozi njo poje ledeni veter; poje svojo novo pesem Detecu, ki bo kmalu prišlo na svet... Tudi jaz te željno pričakujem. Pusti, moje Dete, naj jaz zate trpim, ker sem že pripravljena s tabo trpeti, saj v tem bo moje veselje, moj mir, moje vse... Hotel si, da ti moje srce bije že od prve moje mladosti, od prvega trenutka, ko sem prišla na svet. Vsadil si mi nerazumljivo ljubezen do tebe in veliko hrepenenje po trpljenju... Slišala sem, ko si me klical, naj s teboj trpim. Oh, saj sem žejna tvojega trpljenja — napolni me s trpljenjem in moja duša se bo radovala...«

V mesecu avgustu 1943 piše:

»V tej avgustovi noči gledam nebo in zemljo. Iz daljave čujem lajanje psa, s travnikov mi prihaja monotona pesem čričkov. Poslušam iz daljave lepo pesem, ki mi sega globoko v srce.

"Tam gori je moj dom, kjer jaz živel bom."

Zdi se mi, da ta pesem prav meni

Cerkev v Sovodnjah leta 1939

poje: tam gori v gozdu, v temni noči, pod milim nebom, tam je moj dom.

Tebi je tako določeno: tam boš živel zdaj v trpljenju, nato pa v veselju in zmagi. Tam te čakajo, tja te kličejo tvoji bratje. Tebi, ki ti tvoje življenje ni mar, tebi, ki si pripravljena dati svoj cvet, ki se razvija v svoji lepoti, tebi, ki si tesno združena v trpljenju, tebi, edino tebi gre ta pesem, ki se bolj in bolj zgublja v nočni tišini...«

Sredi poletja 1943 je Berta že bila odločena, da gre tudi sama v gozd, v partizane. O tem razmišlja v svojih zapiskih:

»Blizu se mi zdi trenutek, ko bom morala zapustiti svojo rojstno hišo in se podati v krvavi boj tja v temni gozd. Morala bom zapustiti mamo in vse, kar mi je najdražje, ter se napotiti na Kalvarijo, kjer bom lahko morala zapustiti svet in s tem dati svojemu narodu

to, kar imam najdražjega na tem minljivem svetu — svoje življenje. Pa smrt me ne straši, le solze moje zlate mamice mi zbuja žalost. »Mamica, ti pa ne jokaj za menoj, ko boš zvedela, da sva jaz in brat v borbi za dom. Jaz bom z veliko hčerkinjo ljubeznijo iz nebes gledala nate in te tolažila v tvojem globokem trpljenju. Prosila bom, naj ti ljubi Bog povrne mojega brata, da te bo on tolažil v pozni starosti in ti obujal sladek spomin na tvojo hčerko. Pri Materi Mariji bom neprenehoma molila zate...«

Kar je Berta tukaj slutila, se je kmalu res zgodilo. Domnevati se dá, da je v Sovodnjah občevala s terenci in raznimi aktivisti, ki so prihajali v vas zlasti z Vogrskega, kjer je bilo takrat močno propagandno središče Osvobodilne fronte. Iz zapiskov je zaznati, kako se je počasi odločala za ta korak iz same čiste ljubezni do matere Slovenije. Nikjer ni opaziti kake politične ideje, nikdar ne imenuje komunistične partije, Rusije, Stalina ali kaj podobnega. Ponavljajo se le misli o Sloveniji in njeni nesreči, o fantih, ki so odšli v gozd, o Kristusu in o Materi božji, kot je razvideti tudi iz zgoraj navedenih mest. Bila je to čista in idealna duša, ki bi lahko prav tako mirno šla v samostan, kot je šla v partizane. Njena odločitev je padla v oktobru 1943. Tiho in neopaženo se je pripravila. V nedeljo 13. oktobra se je popoldne pripravila, kakor da gre k blagoslovu. Na vratih je pozdravila: »Mama, zbogom.« »Pojdi, pojdi,« je odvrnila mama, »rajši pohiti, da ne zamudiš.« Mislila je, da se napravlja k blagoslovu.

Tisti »zbogom« je bil za zmeraj.

Namesto k blagoslovu je Berta šla v bližnje Gabrje k prijateljici Jelki Kranjc. Z njo sta bili domenjeni, da gresta skupaj v partizane. Odšli sta in se nista več vrnila.

Kolikor se da ugotoviti, je bila njena kratka partizanska pot naslednja. Iz Gabrij je še isto popoldne odšla naprej v Renče, kjer je bilo zbirno mesto za nove partizane. Tu so jo dodelili Gradnikovi brigadi skupaj s prijatelji-

co Jelko. Z brigado je šla na Otlico in naprej na Gorenjsko. Mami se ni več javila.

Bližal se je božič. Iz zapiskov je videti, da je bil to na poseben način njen praznik. Kako se je nanj pripravljala to leto? Prejšnje leto je zapisala:

»Iz daljave se oglašča zvon v tiho noč. Zvezde s svojimi svetlimi očmi gledajo na svet in hočejo uživati nebeški mir, ki ga prinašaš človeštvu. Toda, Jezušček, glej: Kar me najbolj boli, je to, da toliko mojih bratov in sester ne morejo videti in čutiti tebe, moj mali Jezušček, ne morejo občutiti božične noči...«

Nimamo zapiskov iz njenih partizanskih dni, toda smemo sklepati, da je v samotnih nočeh adventa 1943, ko je stala na straži ali ko je brodirala po snegu v temnih nočeh, pogosto gledala na zvezde »s svetlimi očmi« in mislila na svojega malega Jezuščka, ki ji je rekel: »Ker sem bil preganjan jaz, boš preganjana tudi ti, moja mala nevesta«. Imam samo petnajst let, a moje hrepenenje po Jezusu je nerazdružljivo... Hočem z njim nositi križ na strmo Kalvarijo, kjer se blišči krona zmage« (29. novembra 1942).

Ta »krona zmage« je prišla nepričakovano dne 23. decembra 1943. Gradnikova brigada je prišla z Gorenjske in en bataljon se je ustavil v hišah na Javorniku nad Črnim vrhom. Morda zato, da bi tam obhajali božične praznike v miru pred Nemci, ob božičnem drevescu in jaslicah pa ob božičnih pesmih. Kako naj bi bilo drugače? Domačini so mi pravili, da so za božič poslali partizanom v gozd razne dobrote. Gotovo so si zato partizani želeli, da bi se tu ob praznikih poveselili in odpočili. Toda dne 23. decembra nekaj pred poldne se pojavijo Nemci. Poročilo v Primorskem dnevniku (28. novembra 1956) pravi, da so bili z Nemci tudi domobranci in da je partizane izdala neka ženska. Težko je to preveriti, ker so partizanska poveljstva med vojno svoje poraze smeraj pripisovala izdajalcem, nikoli niso bili krivi sami ali njih premajhna budnost. Ka-

kar koli, tudi tukaj gre za tragedijo, ki bi se ji verjetno mogli izogniti, če bi bilo med partizani več previdnosti. Sklicevati se na meglino in da zaradi nje niso dovolj zgodaj opazili Nemcev, ko jih je vendar bilo nekaj sto, pa na izdajstvo ob belem dnevu, je precej malo verjetno. Gotovo pa ni bilo zraven domobrancev, ker so ti prišli na Primorsko kasneje.

Vendar tu ne gre, da bi raziskovali, zakaj je prišlo do nenadnega napada in do obkolitve. Dejstvo je, da so napadalcem obkolili nič hudega sluteče partizane tako, da jim ni bilo več izhoda. Del njih se je skušal rešiti z izpadom proti Colu. Kakih 50 se jih je pri tem rešilo, številni so pa padli. Med temi sta bili obe dekletki, Berta Češčut in Jelka Kranjc. Tisti partizani, ki so ostali v hišah, so postali žrtev nemških strojnic in bomb. Le trije ali štirje so se po nekakšnem čudežnem naključju rešili, med njimi Bertin rojak iz Sovodenj Franc Novak. Padlo je takrat 60 in tudi več partizanov, saj točnega števila niso nikoli povedali.

Tragedija je bila dovršena na dan pred božično vigilijo. V spominih je Berta Češčut-Mirjam, v slutnji, da bo pri partizanih padla, zapisala materi v tolažbo:

»Potolaži naj te misel, da sem s križem na prsih umrla in s podobo svoje deviške Matere pred očmi.«

* * *

Pozneje so domačini pokopali padle partizane na pokopališču v Podkrajju. Ko so domači v Sovodnjah in Gabrjah zvedeli, da sta obe dekletki padli, so šli iskat njun grob. Našli so ju obe skupaj pokopani v istem grobu. Pozneje po vojni so leta 1946 obe pripeljali domov in pokopali eno v Sovodnjah, drugo v Gabrjah.

* * *

Kot je videti iz zapiskov, je mlada Berta šla v partizane iz samega čistega idealizma kot na novo križarsko vojsko. Ali ni slutila, kakšni so bili resnični nameni Osvobodilne fronte in komunistične partije, ki je OF vodila. Doma v Sovodnjah gotovo ne. Se je tega začela

zavedati pri partizanih ob političnih urah? Ne vemo. V partizanih je preživela le dva meseca in deset dni, padla je, ko je komaj dopolnila 16 let.

*»Tam gori je moj dom,
kjer jaz živela bom.
Tam gori v gozdu v temni noči
pod milim nebom je moj dom.«*

Tako je dobro leto prej zapisala v svojih zapiskih. Mislim, da taka idealna žrtev zadnje vojne zasluži ob 30-letnici tragične smrti svetel spomin vseh Primorcev.

JOZKO KRAGELJ

Peter Butkovič - Domen Pisatelj-ugankar in risar

Dne 27. februarja 1973 je minilo že dvajset let od smrti znanega goriškega kulturnega delavca in župnika Petra Butkoviča-Domna.

Septembra sem obiskal sovodenjsko pokopališče. Sprehajal sem se med grobovi, bral sem napise na lepih spomenikih, toda spomenika Petra Butkoviča, žal, nisem našel. Neka ženica, ki je prišla na grob svoje hčerke, mi je povedala, da je pokopan v materinem grobu in mi pokazala spomenik. Lepe so besede, ki jih je Butkovič dal zapisati na grob svoje matere, njemu pa ni nihče napisal besede — niti imena nisem našel. Naj bodo te vrstice skromen spomenik možu, ki je napravil veliko dobrega Sovodenjcem in vsemu primorskemu ljudstvu.

Peter Butkovič je bil rojen v Sovodnjah od Soči dne 22. februarja 1888. Ljudsko šolo je obiskoval v Sovodnjah, nato je hodil peš na goriško gimnazijo. Nekaj časa je stanoval v deškem semenišču, kot osmošolec pa v mestu. Nato je stopil v bogoslovje in bil posvečen za mašnika 26. julija 1913. Novo mašo je daroval na Sveti gori. Kot duhovnik je služboval najprej v Kamnjah na Vipavskem, nato je odšel na Lokve, od koder se je leta 1922 preselil v Zgonik na Krasu, kjer je ostal osem let. Leta 1930 se je zopet približal Sveti gori in je pasturoval nekaj mesecev v Ravnici. Po smrti župnika Čarga pa je prišel v svoj rojstni kraj Sovodnje (1. marca 1931), kjer je služboval skoraj 22 let — do svoje smrti.

Butkovič je bil zelo nadarjen. Že v prvih gimnazijskih letih je s sošolci osnoval »Pomladne cvete«. Sam je pisal, risal in skrbel za uganke in rebuse. Predstojniki so listič zatrli. Dijaki pa niso odnehali. V tretji šoli so izdajali »Strune«, v četrti pa »Razvoj«. V četrti šoli je s podlistki zalagal »Gorico«. Podpisoval se je »Domen Otilijev« ali pa samo »Domen«. Ta psevdonim je ohranil do smrti. Osnoval je tudi literarni krožek za učiteljsčnice. V prvem letniku bogoslovja je pripomogel do tiskanega dijaškega lista »Alfa«. V bogoslovju je sodeloval pri internem krožku

teologov in bil nekaj časa tudi tajnik. Zapiski o tem so ohranjeni v župnišču v Črničah.

Njegovo delo pa se ni ustavilo le v Gorici. V Ljubljani so v tem času začeli izdajati dijaški list »Mentor«. Butkovič se je oglasil že v prvih številkah in je vsa leta bogoslovja zalagal časopis s svojimi bogatimi, zreliimi črticami. Tu je objavil tudi svojo razpravo o Gregorčičevem Jobu. Iz bogoslovja je pisal tudi v »Zoro«, »Mir« in »Novi čas«. Začel je pisati tudi pesmi. Nekaj jih je objavil v »Domu in svetu«. V »Cas« pa je pisal razprave.

Po prvi svetovni vojni je sodeloval v vseh primorskih časopisih in časnikih. »Mladiki«, ki je začela izhajati v Gorici in se je pozneje preselila k Mohorjevi v Celje, je ostal zvest, dokler so bili možni stiki z Jugoslavijo. Pridno je zalagal tudi »Naš čolnič« z risbami, ugankami in prevodi. Peti letnik ima njegove platnice in je ves posejan z njegovimi vinjetami. Urednik ga je takrat predstavil tudi bralcem. Objavil je njegovo fotografijo in med drugim zapisal: »Naši čitatelji so gotovo že opazili, da prinaša "Čolnič" slike in prevode pod psevdonimom "Domen" in "Grušenjka" Kdo pa je ta mož? Piše se Peter Butkovič in je župnik v Zgoniku na Krasu. Širom dežele je znan kot izvrsten ugankar. Sodeluje pri vseh važnejših naših slovenskih listih in s spretnim peresom marsikaj lepega napiše in nariše. Posebno pa beli glave z ugankami...« Risal je tudi naslovne strani »Goriške pratike« in drugih izdaj.

Pod psevdonimom »Grušenjka« je takrat prevajal odlomke iz Reymontovih »Kmetov« tj. iz poljščine in švedsko Nobelovo nagrajenko Selmo Lagerlöf za Goriško Mohorjevo družbo.

Če pregledamo bibliografijo »Mladike«, srečamo neštokrat njegovo ime. Pisal je pesmi, članke, literarno-zgodovinske razprave, zbiral je gradivo za zabavo in šalo, neprekosljiv pa je bil v ugankarstvu. V tej stroki je oral ledino. Kot je njegov sorojak Uršič postavljaj temelje slovenski šahovski igri,

tako je Butkovič uvedel v naše liste zanimanje za to stroko. Leta 1925 je v Mladiki razlagal, kako zastavljamo uganke. Tujim izrazom je dal slovenska imena. Tako zvemo, da je homonym-istoimenka, anagram-premena, logogriph-črkovnica, palindròm-obratnica, šarada-zlogovnica, rebus-podobnica itd.

Do leta 1928 so iz raznih krajev Slovenije romala v Zgonik pisma, ki so jih Butkoviču pisali sodelavci Mladike. Vsa ta leta je namreč ostal urednik ugankarskega koticčka Mladike in Colniča.

Pisal je tudi o Vatikanski knjižnici, o Mednarodnem knjižnem trgu in tudi članek »Mati in ljubezen do knjig«.

V Mladiki je objavil članke o Goetheju, Flaubertu, Tagoreju, o italijanskem modernem pesništvu, o D'Annunziju in drugih.

Zadnja leta se je posvetil prevajanju. Studiral je slovenske jezike in jezike severnih narodov. Iz poljščine je prevajal Marjo Rodziewiczovno in sicer njeno najbolj brano delo Hrast-Dewajtis. Polovico te knjige je prevedel Tine Debeljak in je izšla v Slovenčevi knjižnici leta 1943.

Iz italijanščine je prevajal nabožne stvari, ki so mu jih razmnoževali na stroju, ker jih v dobi fašizma ni bilo mogoče tiskati.

Pri Sigmii je izšla knjiga »Ljubezen in sovraštvo«.

Butkovič je bil zelo delaven. Svojih zmožnosti ni precenjeval. Ljubil je skromnost, domačo zemljo in domačo pesem.

Že leta 1911 je zapisal v črtici *Majev spomin*: »Osrčje Azije poznaš in izvir Nila ti ni neznan, domovina pa ti je tuja, prijatelj! Literaturo Rusa in literaturo Španca poznaš, na biblijo pa je legel že davno počitniški prah. Pesmi ti zлага, pa še Davida in Salomona ne pozna!... Poet, in nisi še užival prave poezije!«

Ni napisal veliko pesmi. Večina teh je odmev na grozote svetovne vojne: *Ob zadnji uri*, *Vojaško pokopališče*, *Samotni grob*, *Naš november*, *Mrtvih dan 1915*, *Soseda*, *Grob neznanega vo-*

jaka itd. V nekaterih pesmih pa izpoveduje svoje notranje krize in boje.

Zelo lepe so Butkovičeve črtice. Ko jih človek prebere, začuti, da je vse narekovala ljubezen do matere in da je vodilni motiv njegove proze prav mati. V drugem letniku Mentorja (1909/10 št. 7) je objavil črtico *Svoji materi*, kjer pravi: »Imam pa še Tebe, samo Tebe. Kakor trta, kateri je zločesta roka izrula oporo, bi bil klonil k tlom brez energije in brez upa v bodočnost, ko bi Tebe ne imel, edino voditeljico v resnih dnovih. Zato naj Ti bodo v tem in v bodočem času posvečena vsa moja dela in vsi moji nameni!«

V črtici *Joza* (Mentor 1911/12 št. 11) opisuje mladega dijaka, ki ni občutil materine ljubezni: »Daleč za njim je bilo nekaj, na kar je Joza mislil v jutrih in večerih in ni mu šlo iz spominov, četudi niso bili veseli. Bilo je materino srce. Kakor sončnica za soncem, tako so se v duhu obračale oči, da bi ga ugledale in se zveselile v njem. Nedolžna živalca se stisne k materi, da jo ogreje in varuje pred nezgodo, in bi človek ne? Mati! Kakor kol v vinogradu, na katerega se opira vinska trta! Mati! Blagor mu, ki jo ima, in dvojno srečen, ako ga ljubi: gorje mu, ki jo je izgubil po lastni krivdi in dvojno gorje, ako ga ni ljubila; in blagor in gorje za onega, ki je ljubil in ni bil ljubljen.«

V črtici *Krizanteme* — *ve vzcvetite!* opisuje malega Milka, ki hodi jokati na materin grob in pravi: »Nehalo je biti zanj tisto dobro srce, ki ga je nadvse ljubilo, otrpnili sta roki, ki sta ga tolikrat božali in ugasnil je ogenj na ustnih, ki so ga tolikrat poljubile na blede lice. Vse so mu zagrebli z materjo. Še solze so mu ukradli, edino tolažbo v življenju...«

Tudi v črtici *naše zakotne doline* opisuje mater, ki je šla v mesto obiskat bolnega sina. Našla ga je na mrtaškem odru. Vse njene nade so se razblinile in kmalu nato je tudi sama izdihnila.

V črtici *Dom ob akacijah* (Mentor

1908/1909 št. 9) pripoveduje o dekletu, ki je kljub materinim prošnjam odšla v svet. Tam je zbolela. Bolna se je vrnila domov in pripoveduje prijatelju: »Ali veš, Rasto, kaj je materina ljubezen? Nisem je poznala prej, a sedaj jo poznam. Vem za tisto ljubeče, žrtvujoče, skrbi polno srce, kateremu sem tako lahkomišljeno nasprotovala, vem za izraz očesa, ki me je spremljal po vseh potih, vem za srečo, ki je samo doma... In to je, ki tli v srcu, ki peče, ki grize...« In zaključí: »Niso-li to naši ljudje, naši odrasli otroci, ki šele v tujini spoznajo materino ljubezen? Ni-li mnogo takih domov ob akacijah?«

Po vsem tem nam je lažje razumeti, zakaj je hotel biti pokopan poleg svoje matere in je dal napisati na njen grob Finžgarjeve besede:

*Delo in skrb je bilo njeno življenje
ljubezen in vedro lice ji je bila luč
v vseh borbah —*

*Močna, prava svetopisemska žena,
ki ni nikdar klonila pod križem.*

Na koncu naj omenim tudi njegovo ljubezen in skrb za cerkve, kjer je služboval. Ker je več let preživel na Krasu, je spoznal vse vrste kraškega marmornja. Domačo sovodenjsko cerkev je s kraškimi marmorjev tako lepo okrasil, da si je s tem postavil še lepši spomenik, kot bi ga imel na svojem grobu.

JOZKO KRAGELJ

Andrej Uršič

pionir slovenskega šaha

Prihodnje leto bo minilo 110 let, odkar se je rodil šahist Andrej Uršič. Na Primorskem žal malokdo ve za njega, čeprav je bil naš rojak.

Rodil se je 28. septembra 1864 v Sovodnjah ob Soči. Studiral je v Go-

Andrej Uršič

rici. Bil je sošolec bivšega goriškega kanonika Ignacija Valentinčiča. Posvečen je bil 6. julija 1890. Služboval je kot kaplan v Kanalu, nato kot vikar v Orehku in v Oblokah, odkoder je prišel v Goriška Brda in pastiroval v Šlovincu do začetka prve svetovne vojne. Od tu so ga Italijani odpeljali v internacijo. Skoro štiri leta je preživel v Firencah. Ni se mu dobro godilo. Dne 15. maja 1918 je takole pisal svojemu prijatelju:

»Če bom še ostal tu in koliko časa bom ostal, ve samo Bog in krajevna kvestura. Sijajno se nam godi. Na nakaznico dobimo mesečno 800 gramov pašte ali riža ali koruzne moke. Dnevno dobimo 13 gramov olja, 280 gramov kruha in 4 sladkorja (saharina), če ga imajo. Slanine sploh ne dobiš, salama stane 18 lir kilogram. Maslo in sir spadata v stari vek... Za stanovanje moram plačati 100 lir mesečno. Mesto je natrpno, ker je prišlo 57.000 beguncev iz Benečije in Furlanije...«

Iz internacije se je vrnil leta 1919 in je do svoje smrti služboval na Vogerskem. Umrli je 1. septembra 1925.

Uršič se je že kot dijak navdušil za šah. V hribovski župniji, kjer ni imel veliko dela, je v dolgih zimskih večerih šahiral. Preštudiral je razne nemške učbenike in priročnike in začel tudi

sam sodelovati v nemških revijah. Gotovo se je zanimal za dijake in z dijaki šahiral. Ko je zvedel, da so v Ljubljani začeli izdajati dijaški list »Mentor«, je kmalu navezal stike z urednikom in mu poslal svoja »Navodila za šahovsko igro«. Že v peti številki prvega letnika zveemo, da so prišli prvi zgodovinski podatki o šahu iz Kitajske, da je okoli leta 960 prišel šah v Arabijo in da so ga križarji prinesli v Evropo.

Nato dijaku nazorno pripoveduje, da mora biti šahovnica tako postavljena, da ima beli in črni na desni strani belo vogalno polje. Bela dama mora biti na belem, črna pa na črnem polju. Regina regit colorem - kraljica določa barvo!

Zatem razlaga, kakšno pot imajo posamezne figure in vse to prikazuje na diagramih. Nekatere stvari še posebej ponavlja, da bi si vsak dijak dobro zapomnil in mu pravi: Ne jezi se, da stavek ponavljam! Repetitio mater studiorum!

Potem našteva razne tehnične izraze in pove, kaj je šah, kaj šah-mat, kaj je pat in kaj je rokada. Pove tudi, kaj je »zadušen mat«, kaj je remi, gambit, kaj večni šah in kaj je »osamljen kralj« (roi depouillé). Poleg slovenskih izrazov navaja tudi nemške, francoske in angleške.

V drugem letniku Mentorja uvaja dijaka v šahovsko partijo in prikazuje partije raznih mojstrov 18. in 19. stol.

V tretjem in četrtem letniku Mentorja prikazuje naloge raznih šahovskih mojstrov in med temi tudi svoje.

V petem letniku nam pove, kakšne lastnosti mora imeti dobra naloga ter našteva: pravilnost, lepoto in varčnost sredstev.

V šestem letniku pa nam zopet nana niza nekaj partij, ki so bile odigrane na raznih turnirjih.

Kdorkoli želi spoznati zapletenost šahovskih figur, more še danes prebrati navodila, ki jih je napisal naš rojak, duhovnik in šahist Andrej Uršič.

Vatikanska radijska postaja in njen slovenski program

Po vsem katoliškem svetu so leta 1971 praznovali 40-letnico vatikanske radijske postaje. Sedaj pa je dobila svoj dokončni sedež in novo ureditev. Na razpolago ima vso veliko palačo posvečeno Piju XII. v ulici della Conciliazione. V prvem nadstropju palače so tudi novi prostori sekcije za slovenski program.

Vatikanska radijska postaja je izredno važna za katoliške vernike vsega sveta, še posebej za tiste, katerim je edini glasnik njihove vere in njihovega duhovnega življenja, edina povezava s središčem krščanstva in z ostalim svetom.

Ne doma ne v svetu ni slovenski tisk nikoli podrobneje poročal o njej. Naj letošnji goriški Mohorjev koledar izpolni to vrzel.

I. - VATIKANSKA RADIJSKA POSTAJA

NEKAJ PODATKOV IZ PRETEKLOSTI

Ko je Pij XI. pristal na lateransko pogodbo, ki je s strani italijanskih oblasti jamčila obstoj, ozemelske meje in suverenost vatikanske države, je hotel, da je vanjo vključena tudi vatikanska radijska postaja kot vidni znak suverenosti in neodvisnosti Sv. sedeža in kot važno središče apostolata.

Dne 12. februarja 1931 ob 16.30 je Viljem Marconi, ki si je vatikansko radijsko postajo zamislil in zgradil na griču za baziliko sv. Petra po najbolj naprednih pridobitvah znanosti in tehnike, ganjen zaprosil Pija XI. naj spregovori pred mikrofonom, da bo njegov glas slišal ves svet. Pij XI. je s sveto-pisemsko slovesnostjo prebral svojo poslanico vsemu stvarstvu. Prvič so mogli slišati papežev glas po vsej zemeljski površini.

Nadangel Mihael patron vatikanske radijske postaje

Kasnejši papeži so se vedno bolj posluževali mikrofonom vatikanskega radia. Danes si skoraj ne moremo misliti, da bi mogel papež v celoti vršiti svoje vesoljno poslanstvo, ne da bi razpolagal s sredstvom, ki tako uspešno odgovarja zahtevam evangeljskega poslanstva.

Razlog ustanovitve in stalne skrbi papežev za razvoj in neprestano izpopolnitev vatikanske radijske postaje z vedno novimi pridobitvami znanosti in tehnike je bila predvsem želja, da bi papež razpolagal s čim bolj primernim sredstvom za poslanstvo rešenja vse Cerkve, ki naj bi ga čim bolj približalo

drugim pastirjem in vernikom ter vsem ljudem, tudi tistim, ki se zaradi krajevnih pogojev in posebnih okoliščin čutijo ločeni od njega.

V radiu ima svojo oporo tudi Sv. sedež za razvoj svojega poslanstva, navduševanja, zedinjevanja in vodstva v službi episkopata, ki po vsem svetu vodi krajevne Cerkve, in vse do božjega ljudstva.

Istočasno pa vatikanska radijska postaja oznanja v vseh jezikih, na vseh zemljepisnih dolžinah in vse ure dneva tistim, ki ne verujejo, Kristusa: tako vrši tudi misijonsko dejavnost. Vedno se tudi trudi ustvarjati znotraj Cerkve in v svetu solidarne odnose, zlasti v svetu, skozi katerega gre Cerkev kot romarica svojemu večnemu cilju naproti.

PROGRAMSKO PODROČJE

1. februarja 1931. Pij XI. s svojo prvo radijsko poslanico vsemu stvarstvu odpre vatikansko oddajno postajo.

1931-1939. Obdobje poskusov in organizacije programov.

1939. Pričeli so z rednimi radijskimi programi na mednarodni ravni. Januarja 1940 je vatikanska radijska postaja oddajala dnevno v številnih jezikih.

1940-1946. V tej dobi je bila vatikanska radijska postaja na razpolago predvsem službi beguncev, pogrešanih vojakov in ujetnikov. To službo je vršil vatikanski obveščevalni urad, ki ga je ustanovil Pij XII. pri državnem tajništvu. Po mikrofoni vatikanskega radia so oddali skupno 1.240.728 poročil in poizvedb, kar znaša 12.105 ur oddaj, to je osem ur dnevno. Drugi programi so bili deloma spremenjeni deloma zmanjšani, pač pa so se takoj razširili in povečali po končani vojni.

1948. Vatikanski radio oddaja v 19 različnih jezikih. Po zaslugi pok. patra Prešerna je to leto pričel oddajati tudi v slovenščini.

1964. Število različnih jezikovnih programov se poveča na 32. To povečanje so po eni strani omogočale nove naprave, po drugi pa so ga zahtevale krajevne Cerkve. Da bi dali vsem jezikovnim oddajam skupno osnovno usmeritev, so ustanovili glavno uredništvo, ki je pričelo pripravljati članke in študije o različnih verskih vprašanjih. Vse oddaje mora spremljati bistve-

na misel, ki jo daje cerkvena učeniška služba in je izražena v dejavnosti in naukih vsakokratnega papeža. Poslej pričnejo tudi s splošnimi verskimi oddajami, z rožnim vencem v latinščini, sv. mašo v latinščini in italijanščini ter v vzhodnih obredih. Uvedejo tudi glasbene programe najprej občasno nato pa stalno ob torkih in četrtek.

5. januarja 1967. Vodstvo programov je priznано kot samostojno področje vatikanskega radia in podrejenó neposredno glavnemu vodstvu.

13. junija 1967. Programsko vodstvo in uradi za razne jezikovne programe se preselijo iz bivšega Petrijanskega muzeja v palačo Torlonia. Povečali so število osebja raznih programov, nudili primernejše prostore in delovne pripomočke. Preuredili so urnik oddaj.

1. januarja 1970. Preselitev iz palače Torlonia na stalni sedež v palačo posvečeno Piju XII.

VATIKANSKA RADIJSKA POSTAJA DANES

V letu 1973 je postal glavni ravnatelj vatikanske radijske postaje italijanski jezuit pater Robert Tucci. Programski ravnatelj je španski jezuitski pater Blajot, ravnatelj za radijski dnevnik in drugo obveščevalno službo italijanski jezuitski pater Farusi, vodja tehnične službe je p. Sabin Maffei.

Vsak narodnostni in jezikovni program ima svojega vodjo, namestnika, pisarniško moč in večje ali manjše število sodelavcev. Vatikanska radijska postaja trenutno oddaja sledeče jezikovne programe: albanskega, arabskega, armenskega, beloruskega, brazilskega, bolgarskega, češkega, kitajskega, hrvaškega (vodja jezuit Scheibel), etiopskega, filipinskega, francoskega za francosko Afriko, japonskega, indijskega, angleškega, za angleško Afriko, za angleško Avstralijo, za ZDA, špansko-ameriški program, italijanskega (vodja p. Pellegrino), latinskega (vodja češki jezuit Ovečka), letonskega, litvanskega, poljskega (vodja jezuit P. Rostworowski), portugalskega, za portugalsko Afriko (vodja jezuit Da Silva), romunskega, ruskega (vodja jezuit p. Bossuyt), skandinavskega, slovaškega, slovenskega (vodja jezuit p. Leskovec), španske

ga, nemškega (vodja jezuit p. Hoffmann), ukrajinskega in madžarskega; skupno 36 programov.

Vseh oseb, ki delujejo na vatikanski radijski postaji je okrog 260: 18 pri glavnem vodstvu, 144 na programskem področju, 30 na področju radijskega dnevnika in časnikarske in poročevalne službe, 74 na tehničnem področju; tem je treba prišteti še 150 stalnih ali občasnih sodelavcev. Pri glavnem vodstvu, na tehničnem področju in na področju radijskega dnevnika ter časnikarske službe so razen štirih ravnateljev in enega podravnatelja, samo laiki Italijani.

Na programskem področju pa je 61 redovnikov in redovnic (10), ki pripadajo 22 redovom, kongregacijam in moškim ter ženskim zavodom, 28 svetnih duhovnikov, 35 laikov, 30 laikin, ki so predvsem pisarniške moči, strojepiske ipd. Nekatere tudi sestavljajo programe in govore pred mikrofoni. Vsi ti pripadajo 35 narodnostim. Glavno jedro odgovornih za narodnostne in jezikovne programe predstavlja 28 jezuitov, ki se izključno posvečajo vatikanskemu radiu.

DELAVNOST

Vatikanska radijska postaja oddaja tedensko 470 programov, to je 70 programov na dan ali vsak dan 19-20 ur, ki so takole porazdeljeni: za Evropo 259 programov, za Afriko 112 programov, za Ameriko (Severno in Južno) 42 programov, za Azijo 28 programov ter za Avstralijo in Novo Zelandijo 14 programov.

Verskih programov je 11, v latinškem in vzhodnih obredih. Tedensko oddaja dva koncerta.

Poleg rednega dela postaja izvaja izredne programe, ki se tičejo posebnih slovesnosti iz življenja Cerkve ali delavnosti sv. očeta. Ob kakem izrednem dogodku vatikanska postaja oddaja v povezavi z inozemskimi radijskimi ustanovami tudi 30 programov istočasno.

Precej je tudi registracij raznih programov, ki jih vatikanska postaja pošilja v oddajanje raznim državnim in

zasebnim postajam. Vsaka oddaja traja redno 15 minut.

Programi imajo ali mednarodni značaj kot radijski dnevnik v sedmih jezikih, versko liturgični programi, izredne radijske kronike za posebno važne dogodke Cerkve — in narodnostno jezikovni značaj, kjer se oblika in vsebina oddaj prilagaja posebnim značilnostim narodov, katerim so namenjene.

Kot radijska postaja Sv. sedeža ima nalogo oznanjati evangelij kot razodeto resnico in zato oddajati besedo papeža, ki je edini pristi razlagalec evangeljske poslanice, poročati in komentirati nauk cerkvene učeniške službe, poročati o pastoralni akciji episkopata.

II. - SLOVENSKA SEKCIJA VATIKANSKEGA RADIA IN NJEN PROGRAM

Prvi, ki je govoril v slovenščini pred mikrofoni vatikanske radijske postaje je bil takratni gojenec jezuitskega zavoda Germanika v Rimu, sedanji mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik. Skupaj s pok. kardinalom Stepincem, s katerim sta bila sošolca in ki je govoril v hrvaščini, sta sodelovala pri prenosu obreda svete maše za veliko nedeljo leta 1931.

Slovenska sekcija vatikanskega radia pa je pričela delovati leta 1948 na pobudo pokojnega slovenskega jezuitskega patra asistenta za slovanske narode Antona Prešerna. Najprej jo je vodil p. Jakob Žibert SJ. Vse je moral delati sam: iskati snov za oddajo, jo prepisati na stroj in jo oddajati. Za svoj trud ni prejemal nobenega plačila. Sredi leta 1950 pa je prevzel vodstvo rednih oddaj pok. duhovnik Anton Iskra. Vodil jo je do svoje smrti, to je do januarja 1967. Pri delu so mu pomagali gg. Mihael Vodeb in Francè Dolinar ter laik Roman Rus, ki še vedno sodeluje v sekciji. Od januarja 1967 do 1. julija 1971 je deloval v slovenski sekciji duhovnik Mihael Vodeb, ki se je potem za stalno vrnil v domovino. Pri delu so mu pomagali gojenci Slovenika gg. Jožef Markuža, Drago Klemenčič in drugi. Kot pisarniške moči

in občasne napovedovalke so se v tej dobi vrstile: šolska sestra Gabrijela Koncilija in gospodične Pepca Turk, Milena Dvoržak, Mira Zorko, Rozi Kukar in Marija Vodeb.

S 1. julijem 1971 je bil imenovan za vodjo slovenskega programa jezuitski pater Pavel Leskovec. Pomagata mu uršulinska sestra Bernardina Kopač in laik Roman Rus.

Ob ustanovitvi slovenske sekcije sta bili na razpolago za slovenski program samo dve oddaji na teden. Z leti smo prišli na štiri, nato na pet in šest oddaj; meseca junija 1969 pa smo pričeli oddajati vsak dan.

Na drugem mestu smo že poročali, kako se je spreminjal sedež oddaj. Vse dokler ni vatikanska radijska postaja dobila začasni sedež v palači Torlonia 13. junija 1967, slovenska sekcija ni imela na postaji nobenega prostora: vsak sodelavec je pripravljaval in sam napisal oddajo doma. Pač pa so ga po letu 1950 peljali z avtomobilom s trga sv. Petra na Vatikanski grič in nazaj. Za trud v začetku ni nihče prejel nobene odškodnine; kasneje so pričeli plačevati 500 lir za oddajo in so vsoto dvigali za nekaj stotakov več skozi več let dokler ni prišla do 1.500 lir. Leta 1967 so izvedli notranjo ureditev vseh sekcij za različne jezikovne programe. Določili so poseben honorar za vodjo, za namestnika, za pisarniško moč in za sodelavce. Prav tako imajo zdravniško oskrbo. Svoje delovno razmerje imajo prvi trije urejeno s pogodbo. Nima pa nihče pravice do pokojnine. Sodelavci navadno nimajo pogodbe. Če pripravljajo sestavke in oddaje vsak dan, jih pišejo na stroj in govore pred mikrofonom, dobe mesečno 80.000 lir. Občasni sodelavci prejmejo nagrado po množini njihovih storitev.

Vse do leta 1969 smo imeli slovenske oddaje ob različnih urah. Tega leta pa je bil končno le uveden enoten urnik tudi za slovensko oddajo in sicer vsak dan od sedmih zvečer. Čas trajanja je za vse enak: 15 minut.

Slovenski program oddaja vatikanska radijska postaja trenutno vsak dan

ob 19^h na kratkih valovih 48.47 s frekvenco 6190 kiloherzov na sekundo, 41.38 s frekvenco 7250 kiloherzov na sekundo, 31.10 s frekvenco 9645 kiloherzov na sekundo, in na srednjem valu 196 s frekvenco 1529 kiloherzov na sekundo.

Slovenska sekcija je dobila prvič zase posebne prostore v palači Torlonia dne 13. junija 1967. Nato se je skupno z drugimi sekcijami za stalno preselila v novo palačo Pija XII. na cesti della Conciliazione, ki vodi od Angelskega gradu do trga sv. Petra. Tu je sedaj opremljena z vsem potrebnim. Deluje dopoldne in popoldne. Sedaj so v palači tudi režije in studiji za registracijo oddaj, tako da je vse delo osredotočeno na en sam prostor.

Do leta 1967 je bil kot vsi drugi tudi slovenski program oddajen direktno. Po tem letu pa so tudi v vatikanski radijski postaji pričeli vse oddaje registrirati in oddajajo samo vnaprej registrirane oddaje. Slovenske oddaje registrirajo ob 17.45. Sistem je boljši, ker lahko napovedovalca vsaj večje napake sproti popravi.

Po letu 1956 dobiva vsaka sekcija tako tudi slovenska, radijski dnevnik in drugi material v italijanščini v uporabo pri sestavi oddaje. Dnevnik je gotov ob 15^h. Posamezne sestavke, konverzacije, komentarje in podobno pa sestavljavci pripravijo sami; za to morajo imeti posebno vnaprejšnje dovoljenje. Kontrolo nad raznimi programi vrši poseben jezuitski odbor sestavljen iz redovnikov raznih narodnosti in vatikansko državno tajništvo. Slovenska sekcija ves čas svojega obstoja ni prejela nobenih resnih pritožb.

Program slovenskih oddaj je bil posvečen od vsega početka potrebam slovenskih poslušalcev. Čim več prostora dejavnosti sv. očeta in vestem iz katoliškega sveta, življenju Cerkve v središču in njeni dejavnosti po svetu. Vsak vodja je dodal po možnosti in sposobnosti to, kar je uvidel kot posebej potrebno. Počasi so bile v program uvrščene oddaje posvečene krščanskemu socialnemu nauku (v tem

smo bili prvi med vsemi vatikanskimi jezikovnimi programi), posebne oddaje za nedeljske misli, za razna posebna verska vprašanja ipd.

Tako imajo danes poslušalci slovenskega programa vatikanskega radia že vrsto različnih oddaj: za otroke, za mladino, za bolnike, za duhovnike, za intelektualce, za misijone, za izseljence, za delo proglasitve Slomška in Barage za blažena, odajo za duhovno razmišljanje za nedeljo, oddajo posvečeno pregledu dogodkov enega tedna v Vatikanu, potem pa občasne intervjuje, oddajanje komentarjev velikih dogodkov v Cerkvi in podobno. S slovensko sekcijo sedaj sodeluje že mnogo Slovencev v domovini in po vsem svetu. Tudi dopisniki se oglašajo iz vseh delov sveta.

Poleg številnih duhovnikov v Rimu, ki so se vedno radi odzvali, kadar so bili naprošeni za pripravo kake oddaje, so bili najzvestejši sodelavci slovenski škofje, kadar so prišli v Rim. Tako smo imeli možnost, da smo sledili poteku vseh velikih dogodkov v katoliški Cerkvi v zadnjih letih, med njimi koncili in sinodi, v prikazih, ki so nam jih nudili slovenski škofje. Tudi ob drugih priložnostih so škofje za večje dogodke v Cerkvi prevzeli nalogo, da so jih opisali v vatikanskem radiu. Tako tudi otvoritev Slovenika.

Kot vsi jezikovni programi, mora tudi slovenski slediti ciljem in namenom vatikanske radijske postaje, in ne more iz njenih meja; zato so oddaje predvsem posvečene življenju Cerkve v središču in po svetu in se načelno ne nanašajo na vesti in poročila, ki jih v Sloveniji lahko poslušalci zvedo na drugi način.

Sedanje vodstvo slovenskega programa se trudi in ima namen tudi v bodoče skrbeti za to, da bodo oddaje čim bolj zanimive, čim bolj pestre in čim bolj privlačne. Posebna skrb je bila in bo posvečena pravilnemu slovenskemu jeziku in tekoči razumljivi izgovarjavi. Neprijetnost in težava je posebej v tem, da se sodelavci, razen enega, zadnjih šest let vsako leto menjajo; zato so spodrsaljaji in pomanjkljivosti neizogibne. Vsi pa, ki jim je pri srcu vedno boljši slovenski program vatikanskega radia, naj sodelujejo in pomagajo vodstvu z nasveti, predlogi, sestavki in dobro voljo.

* * *

Ob zaključku tega pregleda še poslednjo misel: naj bi vatikanska radijska postaja in njen slovenski program vedno zvesto spremljala težnje in življenje Slovencev doma in po svetu in jim nudila luč v temnih dneh.

Palača Leona XIII. - Sedež ravnateljstva vatikanske rad. postaje

Kraševci in Rihemberžani v vojni internaciji na Bavarskem

Ob 30-letnici požiga Komna in Branika-Rihemberga

Slovenski partizani so dne 2. februarja 1944 napadli nacifašistično kolono v Dovčah, na robu kraške planote, kjer se cesta prevesi proti Braniku. Pobili so 82 nacistov in fašistov. Že 15. februarja 1944 so Nemci iz maščevanja za ta poraz požgali Komen in Rihemberg-Branik ter odpeljali iz teh dveh župnij 1100 ljudi v internacijo na Bavarsko. Takratni komenski dekan Viktor Kos je napisal kroniko o vojnih dogodkih in o tej internaciji. Tu priobčujemo nekaj poglavij o življenju slovenskih ljudi v vojni internaciji na Bavarskem, ki je potekalo precej drugače kot po drugih nemških taboriščih.

Dne 29. februarja 1944 zvečer, ko smo že skoraj vsi zaspali, pride policist v našo barako in pokliče mene, naj se takoj zglašim pri Lagerkomandi. Kaj bo pa zdaj? Grem. Lagerkomandant Huber mi pravi, da bom moral nekaj tolmačiti, češ da je prišla nova skupina Italijanov, katerim bo on govoril, jaz pa prevajal. Luna je sijala, ko sva stopila iz lagerja na cesto. V luninem svitu je stalo lepo v vrstah 600 mož. Komandanta sem vprašal, iz katerega konca Italije so, a mi ni znal natančno povedati. Mislil sem si: Bog ve, če niso to taki Italijani kot mi? Ko stopiva skozi vrsto mož, da se povzpneva na stražni stolp, od koder bo govoril, vprašam najbližjega kar po slovensko: Odkod ste? Odgovor: Iz Nabrežine, Sosljana, Mavhinj itd. Sedaj sem vedel, v kakšni italijanščini bo treba govoriti.

Komandant se oglasi: Obveščeni smo, da imajo nekateri izmed vas pri sebi orožje. Sedaj vas bomo ob vstopu v lager preiskali. Pri komer bo orožje, bo ustreljen. Kdor ima torej orožje, naj ga nemudoma vrže od sebe, dokler je še čas.

Zdelo se mi je, da to ne bo držalo. Prevedel sem jim. Nihče ni ničesar odvrigel, ker orožja ni imel.

Veseli smo bili srečanja z domačini, čeprav v takih razmerah. Prinesli so nam tudi mnogo novic od doma. Mi, ki smo bili že nekoliko vajeni lagerja, smo jim šli na roko. Prevzeli in prinesli smo razne vrednosti iz »nečiste«
na

»čisto«
stran lagerja, da ne bi tega izgubili kje v »vicah«.

Nekaj dni zatem, dne 1. marca, ko je večina naših ljudi odšla že na delo, sva dobila s kaplanom Rennerjem zaželeni Ausweis - dovoljenje za dnevni izhod iz lagerja. Z nekoliko mešanimi občutki sva se prvokrat razmeroma prosta podala po bližnjici skozi borov gozd proti Neu-marktu. Vsa tla v gozdu in sploh v okolici so peščena, z mahom porasla. Nikjer nobenega grma ali podrasti, sama borova debla. Mah ob določenem času grabijo menda za steljo.

V mestece sva dospela čez most in skozi monumentalni vhod. Okrog mesta je še precej starega zidu. Pri vhodu naju sredi ceste ustavi gospa Frida Zimmermann, pekovka in naju vpraša, če nisva midva tista dva duhovnika, ki sta pred nedavnim prišla v lager z veliko skupino drugih ljudi. Pritrdiva ji. (Ljudje so vedeli, ker sem pred nekaj dnevi po dobrem starejšem pazniku obvestil župnika, da smo v lagerju.) Potem nama pokaže hišo tam blizu in pravi, da sva tja povabljena. Začudena stopiva v hišo ob stari gotski cerkvi. To je bila podružnica, zraven pa duhovnikovo stanovanje. Glavna župnijska cerkev je bila drugje. V hiši naju veselo sprejmejo g. Ludvik Heigl in dve njegovi sestri, Rezi in Ana, ki je slepa in gluha. Pravijo nama: Naš brat Heribald (benediktinec) je ravno včeraj odšel z dopusta zopet na fronto in mi vaju sprejmemo namesto njega, kakor brata. To ni bila le prazna beseda, ker sva ves čas bivanja na Bavarskem čutila, da bi za brate nihče ne mogel bolje skrbeti, kakor so ti ljudje skrbeli za nas. Takoj so nama postregli z vsem, kar so imeli in poslušali našo zgodbo o požigu, pregnanstvu, lagerju itd. Niso mogli verjeti kaj takega. Ko sva se pozanimala za njihov odnos do nacizma in Hitlerja, so se zasmjajali in se čudili, da smo sploh mogli podvomiti v tem pogledu. Bili so enakega mišljenja kot mi in pozneje smo videli, da so tudi mnogi izmed njih morali pretrpeti preganjanje in smrt.

Ta hiša je stala na Hofplan 3. Čudovita dru-

žina. En brat duhovnik, drugi redovnik, dve sestri redovnici in dve teti redovnici. Skupaj so živeli le omenjeni trije. Težko je popisati, koliko dobrega so nam naredili v tistih 15 mesecih. In brez naveličanja. Vedno so dajali s takim obrazom, da se je očitno videlo, da so bolj srečni oni, ki dajejo, kakor mi, ki prejemo. Za plačilo jim je bil dovolj in nadvse dragi preprosti: Vergelt's Gott! (Bog povrni!). Vse so vedeli, kdaj je naš rojstni dan, kdaj obletnica nove maše in to primerno praznovali. Ob taki priložnosti je prišla na mizo tudi kakšna torta in za smeh celo s kljukastim križem okrašena. Po pravici smo to hišo imenovali Betanija. Tam so bili Lazar, Marta in Marija, tu pa Ludvik, Rezi in Ana. Lager smo imenovali Jeruzalem, kjer je bil tudi pekel in vice.

Heiglovi sami seveda niso mogli vsega pripetati. Bilo pa je dobro organizirano, da so sosedje in drugi k njim prinašali, kar so mogli. V tistih časih to ni bilo lahko, ker je bilo vse racionirano in se v nobeni trgovini ni dobilo ničesar. Razne dobre gospe pa so kljub temu marsikaj iztaknile, kar smo v lagerju potrebovali: obveze, zdravila, glavnike, cuclje za otroke itd. V tem pogledu je vladal strog red in gorje, če bi kaj takega odkrili. Šlo pa je vse gladko. Če je policija pri vstopu v lager hotela vedeti, kaj prinašava, sva imela vedno pri roki dovolj živilskih kart, češ da so nam jih poslali naši ljudje z dela in da kupujemo na ta način. V resnici pa nismo nikoli plačali niti marke, ki pa nam jih tudi ni manjkalo, če bi bilo treba. Pomagali so nam z večjim veseljem kot Prusom, ki so bili prav tako pregnani zaradi bombnih napadov, npr. iz Hamburga. Ti so bili večinoma protestanti in nacizmu naklonjeni, zato jih Bavarci niso marali.

Od Heiglovih sva šla k župniku Mittenhuberju pri glavni gotski cerkvi sredi mesta. Tudi župnik nam je mnogo pomagal, a ne toliko kot Heiglovi. Določil nama je, kje bova maševala. G. kaplan bo maševal pri Ambulantenschwestern. To so sestre-nune, ki skrbijo za bolnike v župniji. Vsaka ima določeno ulico in skrb za tamkajšnje bolnike. Če je potrebno, ostane pri bolniku tudi ponoči in obvesti župnika, če je treba prevideti bolnika.

Meni je določil, da bom maševal pri šolskih sestrah ali notredamkah, ki imajo svoje bivališče blizu Heigla. Tudi te so bile pregnanke. Hitler jim je zaplenil redovne hiše, kjer je nastanil »Hitlerjugend« (hitlerjansko mladino), same pa

so si morale pomagati kakor si bodi. Duhovniki so jim takoj poskrbeli in preuredili neko dvonadstropno hišo, kjer so bile za silo stisnjene. Kapelo so imele čisto pod vrhom strmega ostrešja, kakor so v splošnem grajene strehe v Nemčiji. Zelo so bile začudene nad našo zgodbo in obenem vesele, da bodo imele tako pogostoma sveto mašo. Vedno so mi priporočale nešteto namenov, na katere naj se spomnim pri sveti maši. Čeprav so bile same odvisne od dobrih ljudi, so kljub temu skrbele tudi za nas. Ne le za dober zajtrk po maši, pač pa za mnogo drugih dobrot, ki sva jih nosila v taborišče. Neka stara redovnica je zložila tudi dolgo pesem o naši usodi in internaciji. Po skoraj treh tednih sem dne 5. marca zopet maševal pri teh nunah.

S kaplanom sva šla tudi v Pölling k župniku, s katerim smo po stražarju dobili pismeni stik. Tudi ta je bil naš stalni dobrotnik, kadar koli smo prišli k njemu. Tudi proti nacistom je zelo odločno nastopal. Nekoč so se v bližini Pöllinga iz sestreljenega letala spustili ameriški padalci in so jih nacisti na tleh pobili. Župnik je proti takemu divjaštvu javno nastopil v cerkvi.

Cerkev je zelo lepa. Pod korom je na površini nekaj kv. metrov prirejeno miniaturno pokopališče z malimi grobki, na katerih so imena padlih. Taka pokopališča smo videli tudi po drugih cerkvah.

Srečevala sva se tudi z mnogimi drugimi duhovniki, ki so naju vabili na svoje pastoralne konference. Bilo je zelo zanimivo. Shajali so se kar v kakšni gostilni, pili pivo in konferirali. Vabili so naju na razne strani na obiske. Rada sva se odzvala. S seboj sva vzela prazne vreče, v lager pa sva vedno prinesla polne, da so bili tudi ljudje deležni najinih obiskov.

Nekega dne sva šla 19 km daleč v Seligenporten, kjer je cistercijanski samostan. Tu sva srečala p. Theobalda Racha, ki je govoril izvrstno slovensko, čeprav je bil Bavarec. Študiral in novo mašo je imel v Stični na Dolenjskem. Tudi tamkajšnji opat je bil bivši predstojnik cistercijancev v Stični. Ker sem vedel in izkusil, da so Bavarci zelo verni in pobožni (otroci so vsi hoteli poljubiti duhovniku roko na cesti), sem tega patra, ki je bil dolgo časa v Stični, vprašal, kaj se mu zdi, komu bi dal prednost glede vernosti — Bavarcem ali Dolenjcem? Odgovoril je: Dolenjcem. Ne vem, kakšne so bile nekdanje razmere na Dolenjskem, a jaz sem mislil ravno obratno.

Ko sva prvokrat obiskala Seligenporten, sva

bila prijetno presenečena, ko sva blizu samostana zaslišala mlade fante, ki so govorili slovensko. Zvedela sva, da je v tamkajšnjem samostanu, ki ga je Hitler zaplenil redovnikom za svoje namene, okrog 60 slovenskih otrok, večinoma brez očeta in matere, katere so jim Nemci pobili. Te otroke so pripeljali v Nemčijo, da jih ponemčijo in vključijo v nemški Rajh. P. Theobald nam je pozneje pripovedoval, da imajo iz samostana, kjer stanujejo ti otroci, neki skriven prehod do zakrstitje in cerkve, koder prihajajo ti otroci ponoči k sv. zakramentom. P. Theobald je prinašal otrokom in nam tudi slovensko čtivo.

V nekaterih krajih smo naleteli tudi na nune-notredamke, ki so dobro govorile slovensko in znale slovenske nabožne pesmi. Tudi te nune so bile prej na Slovenskem. Taka iznenadenja v tujini so prav prijetna.

Nekega dne sem srečal majhnega grbastega duhovnika, trdega Bavarca, ki je imel nemško-slovenski slovar in se je informiral o izgovarjavi posameznih besed. Kdo bi mogel pričakovati, da se Nemec v tujini zanima za take reči. V zvezi s tem naj omenim, da smo v lagerju srečali nekega Litvanca, ki je trdil, da je doma stalno poslušal radio Ljubljana in da mu silno uga-jajo slovenske pesmi. Tudi nam je bilo všeč njihovo petje, ker ima sorodne melodije.

V nekem bunkerju sem med bombardiranjem naletel na Nemko, ki je bila vsa navdušena za srbsko folkloro, katero je študirala na kraju samem v Jugoslaviji skupaj z možem, s katerim sta to snemala in propagirala.

Kmalu po našem prihodu v Neumarkt sva šla tudi v Mariahilfsberg. To je Marijina božja pot na hriščku uro daleč od lagerja. Zraven je dominikanski samostan, v katerem je bila prav tako Hitlerjugend. Redovniki pa so stanovali v hišici-gostilni, ki je bila prav tako last samostana. Tu sva srečala predstojnika p. Gebharda Heyderja. Čudovit mož. Takoj nama je zaupal in začel udrihati čez Hitlerja in nacizem. Lepo nama je postregel. Pozneje sva bila še večkrat tam in sva na Veliki teden pomagala pri obredih. Cerkev je bila vedno polna romarjev iz Neumarkta. Patrove pridige so bile zelo ostre. Govoril je: Bombe, ki padajo na Nemčijo, so kazni božja, ker smo se oddaljili od Kristusa. Ne bo bolje, dokler se ne povrnemo k Njemu.

Nacisti so imeli povsod svoje prisluškovalce. Tudi njega so aretirali in ga zaprli. Zaprt je bil prav blizu cerkve, ki jo je upravljal g. Heigl. Samo dvorišče je bilo vmes. Med službo božjo

so bila okna v tisto smer vedno odprta, da je mogel od daleč prisostvovati obredom. Obhajila mu duhovnik ni mogel nesti, pač pa mu ga je nekajkrat nesla Heiglova sestra Rezi. Upravnik zopora in njegova žena sta bila namreč zelo dobra. Pozneje pa so patra prepeljali v Nürnberg, kjer so ga zasliševali in sodili. Pri zaslišanju jih je pater naštel nacističnim sodnikom še veliko več kot na prižnici. Zato so ga obsodili na smrt. To nam je pripovedovala njegova sestra, ki je bila zaposlena v našem lagerju pri nemški kuhinji (vsi Nemci so morali biti v organizaciji Arbeitdiensta). Ta sestra ga je hodila večkrat obiskovat med strašnimi bombnimi napadi na Nürnberg. Rekla je, da je bilo ko v peklju. Med bombardiranjem so morali jetniki ostati v svojih zaporih, vsemu izpostavljeni. Ker patra niso takoj usmrtili, so ga rešili Amerikanci v bližini Dachaua. Pater je pozneje sam popisal svojo zgodbo, kako so ravnali z njim. (Imam prevedeno v slovenščino.)

Ker govorim o zaporu, naj dodam še to. V naš lager je prišla neka Klavdija Čebokli, doma iz Robiča pri Kobaridu, študentka kemije. Nekaj časa so jo pustili z nami, potem pa so jo prepeljali v zapor v Neumarkt. Po sestri Rezi sem jo priporočil upravniku, ki je lepo ravnal z njo in jo vzel v svoje stanovanje, kjer je kaj pomagala. Pošiljali smo ji živež in tudi pisal sem ji. Po sestri Rezi sem vprašal upravnika, če mu moram pismo prevesti na nemško. Rekel je, da ni treba, da duhovniku zaupa. Ko je Rezi prvič prišla na obisk h Klavdiji, je Klavdija od veselja jokala. Tudi Rezi je jokala in še upravniku so prišle solze v oči. To je bil izvrsten mož. Klavdijo so od tam odpeljali in vsi smo mislili, da je končala kje v koncentraciji. Tudi upravnik je bil tega mnenja. Po vojni pa sem povpraševal po njej na Kobariškem in zvedel, da je še živa, da živi v Beogradu.

Bavarci so dobri ljudje. Duhovniku brezpogojno zaupajo. S kaplanom sva stalno nosila duhovniško obleko, drugače bi ne uživala zaupanja.

Njih versko življenje in obnašanje v cerkvi je zelo vzorno. Ne zamujajo, raje počakajo. Moški pri službi božji glasno sodelujejo. Tudi rožnega venca jih ni sram. Pri zbornih mašah je inženir stopil na prižnico v vlogi predmolilca... Pri ljudskem petju pojejo vsi enoglasno. Imajo pa tudi dobre zборе.

Nemci so na splošno malo čustveni ljudje. Ko pride vojak s fronte na dopust, se prav malo pozdravljajo. Gre kar na delo. Delajo pa

kakor živina. Orali so, če je bilo lepo vreme ali pa dež. Vina, vsaj Bavarci, skoraj ne poznajo, pijejo le pivo. Pivovarn je veliko. Duhovniki dobivajo mašno vino iz Renske doline.

Kar dozori v naravi, vse poberejo: brusnice, maline, robidnice, smokvice in podobno. Vse to dobro konzervirajo. Imajo cele zaloge takih konzerv. Juhe ne marajo, zlasti zvečer jedo le kakšno prekajeno meso. Poznajo vse vrste klobas, salam itd. S kavo ne jedo suhega kruha. Vse mora biti namazano. Pri njih mora biti stalno močnata jed z vložnim sadjem, marmelado ipd. Nisem jim mogel dopovedati, kaj je koruza. Narisati sem jo moral. Polente sploh ne poznajo. Tudi kostonja ne. Prvič so ga videli, ko smo ga jim mi pokazali.

ZIVLJENJE V LAGERJU

Neprestan direndaj. Transporti ljudi prihajajo, drugi odhajajo. V teh so vsakovrstni ljudje vseh narodov Evrope razen Švicarjev in Portugalcev. Največ je Poljakov, Ukrajincev in Rusov. Prišli so tudi črnogorski in albanski pastirji, taki, kakor so jih pobrali kje na paši, v njihovih originalnih nošah. Sredi lagerja so plesali kolo ob spremljavi najpreprostejših piščali. Vsi prišleci so imeli s seboj le najnujnejše. Barake so bile natrpane z ljudmi. Izpod strehe so pozimi ob oknih visele dolge ledene sveče. Vendar mraza nismo čutili, ker nas je bilo mnogo in so nam dajali nekaj premoga za kurjavo. Spomladi in ob deževju pa je kapljalo skozi streho, da smo si morali pomagati z različnimi konzervnimi škatlami, ki smo jih obešali pod strop, da ni padalo na nas. Notranja policija ali reditelji so bili Rusi, ki so bili že od prej v lagerju. Na neki poseben način so destilirali razne stvari in si pripravljali alkohol, da so se upijani. Potem pa so se prepirali, posebno zaradi kake ženske.

Vse je bilo pod snegom tja do maja.

Prišli so tudi Ukrajinci iz Galicije. Med njimi je bilo 12 grško-katoliških duhovnikov. Starejši so bili poročeni, s kopico otrok, mlajši pa so bili neporočeni. Vprašali smo jih, kako to? Povedali so nam, da je po prvi svetovni vojni neki gališki škof postavil pogoj za vstop v semenišče: celibat. Trenutno je bil zastoj. Potem pa so pod temi novimi pogoji stopili v semenišče bivši vojaki, ki so se vrnili s fronte. Nato je iste pogoje stavil še drugi škof, tako da je v Galiciji samo škofija Przemisl s starimi pogoji glede tega. Rekli so, da imajo neporočeni du-

hovniki pri ljudstvu več ugleda. Z nami je bil tudi tajnik grško-katoliškega metropolita Sčepčyckega in nekaeri bazilijanci tj. grško-katoliški redovniki, ki niso poročeni. Ti so zelo pobožni, njih cilj je zedinjenje. Nosijo brado. Pripovedovali so marsikaj zanimivega, npr. kako je prinesel polkovnik NKDV svojega otroka tajno h krstu. Pozneje pa istega otroka želi krstiti njegova žena in vsa vesela zve, da ima tako vernega moža. Prej si torej niti mož in žena nista zaupala.

KRŠČEVANJE V BARAKI

Krstil sem v Neumarktu 65 otrok in pozneje v Deggendorfu še dva. Nekateri otroci so bili že 5-6 let stari, rojeni kje v Rusiji. Neki imeniten Litvanec je želel, da bi mu otroka krstil po litvansko. Rekel mi je, da se njih jezik izgovarja točno kot je pisan. Ves obred mi je napisal na stroj in postavil tudi akcente na besede.

Vse primere krstov in pogrebov sem seveda točno vpisoval in skrbel, da je bilo vse to vpisano tudi v župnijske matrice v Neumarktu, da bi pozneje mogli dobiti potrebne dokumente.

Gestapo me je zaradi tega vpisovanja poklical na policijo v Neumarkt. Zahtevali so, naj prinesem tudi zapisnik. Pridržali so ga in sem mislil, da ga ne bom več videl. Čez nekaj tednov pa so mi ga zopet vrnili. Verjetno so iskali, če delam kakšne opombe pri pogrebih (vzrok smrti?). Tega pa iz previdnosti nisem beležil. Svoje zahteve so opravičevali, češ da vse to vpišuje že Arbeitsamt. Rekel sem jim, da jaz rabim za cerkvene potrebe, zlasti za svoje ljudi.

Korespondenca. Ker smo nekateri ostali v lagerju, je bila tu nekaka centrala, kjer se mi je nabralo od 400-500 naslovov naših ljudi, ki so bili raztreseni na delu po celi Bavarski. Imel sem veliko dopisovanja. Ljudje so poročali, kako se jim godi in vpraševali po novicah iz domovine in iz lagerja. K nam so namreč prihajali vedno novi in so nam prinesli novice, ki so vse zanimale. Zelo važno je bilo tudi posredovanje naslovov med našimi ljudmi samimi. Drugače bi ne vedeli drug za drugega. Včasih je bilo nevarno, ker so se mnogi precej prosto izražali na račun Hitlerja in podobno. Dobro, da niso vsega razumeli. Vendar me je nekoč Gestapo klical na odgovor, češ da sabotiram in vabim ljudi, naj puste delo in se vrnejo v lager. Dokazal sem jim, da ni res. Pri kmetih, kjer so delali, so imeli vsaj živež...

LAZARET

Naši ljudje so rekli Nazaret. To je bil spodnji del lagerja, kjer so bile nekatere barake iz opeke. Bil je najbolj žalostni del, kamor so spravljali bolne, stare, onemogle in za delo nezmožne ljudi. Za te ni bilo drugega izhoda kot mrtvašnica, ki je bila na spodnji strani v zidu z izhodom na pokopališče, ki je bilo nekoliko niže v borovem gozdu.

V tem delu so bili posebni oddelki za bolnike s tifusom, največ pa jetičnih. V lazaretu ni bilo nič boljše kot v koncentracijskih taboriščih, razen tega, da mrtvih niso sežigali, ampak jih pokopavali zavite v šotorovino...

Tu so bili vsakovrstni ljudje: Rusi, Ukrajinci, veliko Poljakov, nekaj Italijanov, Madžarov in kakšen Francoz. Od naših ljudi jih je bilo tu okrog 70. Od teh jih je umrlo 50.

Barake so bile natrpane z ljudmi. Postelje so bile po tri, druga nad drugo, vmes pa ozek prehod. Kakšen zrak je bil notri pozimi, ko je moralo biti zaradi mraza vse zaprto!

Čeprav so bili ti ljudje potrebni posebne nege, ni bilo zanje nikakega priboljška v hrani. Ni bilo zdravniške oskrbe, ne zdravil, ne kontrole. Med interniranci je bilo sicer nekaj ruskih zdravnikov, ki pa niso mogli nič pomagati brez zdravil...

Preden smo mi prišli v lager, so ljudje umirali in bili pokopani brez duhovnika... Spočetka sva s kaplanom spremljala mrliča kar v navadni obleki. Pozneje pa sva si oskrbela tudi roket, štolo in križ. Vsak dan je bilo od 5 do 10 mrtvih v mrtvašnici. Ležali so na tleh, zaviti v šotorovino. Mrliča so nato dali na nosila. Pri grobu je eden skočil v grob, pograbil mrtvega za noge in ga potegnil, tako da je mrtvec padel noter. Temu pokopališču so rekli Russenfriedhof - Rusko pokopališče, ker je bilo namenjeno za ljudi z Vzhoda: Ruse, Poljake, Ukrajince. Nas pa so imeli za Italijane, zato so naše ljudi pokopavali v Neumarktu za mestnim pokopališčem in sicer v krstah. Poskrbeli smo jim tudi križe z napisi. V deževnem vremenu pa je bilo zelo težko, ker je bil grob do vrha poln vode. Krsto je bilo treba s silo potopiti in hitro zasuti. Od teh grobov imam seznam, načrt, ime na itd. Te naše rajnke so najprej postavili v mestno mrtvašnico, od koder smo jih spremljali do groba.

V lazaretu je vladala lakota. Kar so jim dali, je bilo skoraj neužitno, razen koščka kruha in malo čaja. Kar sva s kaplanom prinašala v ta-

borišče in delila našim ljudem, je bilo le malo za vsakega posameznika.

V takih razmerah je bila za te ljudi velikega pomena tudi duhovna tolažba. Skrivaj sem jim nosil sveto obhajilo. Ko smo bili sami, so sredi barake pripravili mizo, okrog nje pa stole. Dajal sem vedno le vesoljno odvezo, za spoved ni bilo ne časa ne možnosti. Bral sem v raznih jezikih kesanje in spregovoril nekaj besed. Tudi pravoslavni so prejemali sveto obhajilo. Glede tega sem vprašal škofa iz Eichstättena in ni negativno odgovoril. Saj so bili vsi ti ljudje stalno v smrtni nevarnosti...

Nikoli ne morem dovolj zahvaliti Boga za milost, da je tudi nas duhovnike pripeljal v lager. Prej ni bilo tam duhovnikov. Domači, nemški duhovniki niso smeli v lager. Mi pa smo bili v lagerju kot domačini, ki imajo tam neke pravice...

Pozneje smo naleteli še na drugo skupino slovenskih otrok, katerim so doma pobili starše in jih odpeljali v Nemčijo z namenom, da jih ponemčijo. Najmlajši so imeli komaj 3 leta. Kar so govorili, je bilo nemško. Ti bi sploh ne vedeli, odkod so, če bi neko večje dekle ne vodilo evidence. Zaradi kronike naj opišem zgodbo nekaterih otrok, večinoma iz Savinjske doline.

Dne 3. avgusta 1942 so otroke skupaj s starši (vseh je bilo okrog 5.000) prepeljal iv Celje. Dne 10. avgusta so starše odpeljali v kazensko taborišče, kjer so večinoma pomrli. Dne 11. avgusta so vse mladoletne (izpod 18 let) poslali v Fronleiten pri Gradcu, kjer so ostali do 18. septembra. Tega dne so jih razdelili na šest transportov: 1. transport do starosti dveh let v Leipzig; 2. transport v Saldenberg; 3. v Neustift; 4. v Metten pri Deggendorfu; 5. v Seligenporten; 6. v Kastel. Razen dojenčkov so jih pošiljali po abecednem redu: Od A-J v Saldenberg; od K do polovice črke L v Neustift; od polovice L do polovice P v Metten; od polovice P do polovice S v Seligenporten; od polovice S do Z v Kastel.

Dne 25. maja 1943 so jih razdelili po starosti: 14-18 letni fantje in nekatera dekleta (določena za pranje) v Seligenporten; 10-14 letni v Kastel; 6-10 letni v Himmelberg; 6-14 letne deklice v Saldenberg, majhni v Meinburg in Neustift...

Ko so se bližali Amerikanci, smo od daleč gledali bombardiranje Nürnberga in Neumarkta. Tudi mi smo morali v zaklonišča.

Amerikanci so nas rešili vsega gorja. V ve-

liki baraki so v pečici sežgali veliko Hitlerjevo sliko, ki je vsa ta leta visela na steni. Pri tem ognju sem prižgal prvo amerikalno cigareto. Zelo mi je teknila!

Tako se je bližal čas našega odhoda iz Neumarkta, kjer smo doživeli toliko hudega, obenem pa tudi toliko tolažilnega in zlasti krščansko ljubezen dobrih ljudi...

Dne 10. julija 1945 sem poslednjič maševal v Nemčiji, dne 19. julija pa v goriški stolnici, kjer sem bil posvečen.

Odkar smo se vrnili domov, obhajamo vsako leto 15. februarja praznik v spomin na strašne dni požiga in naše internacije. Ta dan imamo sveto mašo in molimo za tiste, ki so ostali v Nemčiji in za umrle med vojno. Enako delajo tudi v Braniku-Rihembergu.

* * *

Po vojni sem že večkrat obiskal Heiglove v

Neumarktu. Najlepši vtis je napravilo name krasno urejeno pokopališče za naše ljudi. Vse naše so prenesli od civilnega pokopališča v ono pod taboriščem, da bodo vsi taboriščniki, zlasti Slovani skupaj. Pokopališče obdaja visok zid, med grobovi in po sredi so tlakovane poti. Vse je posejano s cveticami, za katere skrbi za to najeta žena. Nad pokopališčem se dviga velik spomenik v obliki treh stebrov. V sredini je nemški napis, ki je namenjen Nemcem: Leid und Tod der Verstorbenen brenne als Mahnung in unseren Herzen! — Trpljenje in smrt umrlih naj žge kot opomin v naših srcih!

To je velika tolažba za nas in dobro znamenje za dobre Bavarce, ki hočejo s tem vsaj malo popraviti krivice, ki so jih napravili SS-ovci in Hitler. Kraja, kjer je bilo taborišče, pa skoraj ni moč prepoznati, ker so tam zgradili nove stanovanjske hiše.

IVAN KRETIC

Prosvetno delo v Devinu

»Glejte, gospod župnik, to moja njivo! Pred mnogimi leti, ko sem bil še mlad, je to bila kraška groblja, samo trnje in kamenje, niti pašnik ni bil. Toda moje žuljave roke so iz tiste puščave naredile lepo in rodovitno njivo. Na lastnem hrbtu sem znašal zemljico, koš za košem, dokler je ni bilo toliko, da sem jo lahko oral in prekopaval. Nabiral sem jo po vrtačah in jo v trudu in znoju prenašal na ta obzidani prostor in nastala je njiva; v njej je bilo ne samo delo, v njej je bilo moje srce, moja ljubezen; zares, ljubil sem jo.

In sedaj, glejte, kaj so naredili s to mojo njivo! Po dolgem jo je prerezala nova cesta, tako da je ni nič ne po sredi, ne na tem in na onem kraju ceste.

Po cesti drivijo avtomobili v obe smeri, v avtomobilih pa ljudje brez srca, saj se nihče ne ozre na starca, ki

ob cesti stoji in žalosten gleda razdejano svojega truda, svoje ljubezni.»

Tako brezčutno režejo ceste obe naselji Devin in Štivan, tako uničuje nebrzdani in večkrat nesmiselni napredek mnogo tistega, kar je človek nekoč ustvaril s trdim delom, ko je bil še z ljubeznijo povezan z naravo.

Te ceste so globoko zarezale tudi v dušo slovenskega življa, ki prebiva v teh občestnih krajih. V srcih jim kljuva žalosten občutek: kakor da nisi na svojem, kakor da si tukaj tujec v nepotje vsem, ki drivijo mimo tebe in ne čutijo tvojih skrbi, tvoje žalosti. Povsod moraš skrbno paziti, da hodiš ob strani, da se umikaš, da odstopaš prostor...

Zato je pa toliko bolj značilno in hvalevredno, da v takih težkih razmerah najdeš še pogumne in idealne ose-

be, ki so pripravljene žrtvovati mnogo dela in časa za skupno versko in kulturno udejstvovanje. Vera in kultura, to so korenine, iz katerih črpa naš slovenski človek svojo moralno moč, da kljubuje in vztraja, da se bori, da se obnavlja in tako ohranja svojo zemljo, svoj dom, svoj jezik, svoja izročila.

Iz leta 1973 je vredno omeniti in ohraniti v spominu dva praznika, ki sta dala Devinu in Štivanu zaradi pomembnega uspeha veliko zadoščenje in nove pobude. Pokazala sta, da kdor dela, tudi pridela; kdor seje, tudi žanje.

V nedeljo 15. julija smo imeli v štivanski novi cerkvi sv. Janeza Krstnika slovesno ponovitev nove maše, ki jo je opravil letošnji novomašnik g. Boris Kretič, doma iz Postojne, nečak devinskega dekana msgr. Ivana Kretiča. Katoliški glas iz Gorice (19. julija 1973) je o tej slovesnosti takole poročal:

NA NOVI MASI V ŠTIVANU

Vabilo v Katoliškem glasu, naj gre do v nedeljo 15. julija na novo mašo v Štivan, ni ostalo brez odziva. Verniki so napolnili dokaj veliko štivansko cerkev in še zunaj so ljudje stali. Bili so do-

mačini iz devinske župnije, pa tudi iz sosednih kraških vasi od Dola in Doberdoba do Nabrežine in Opčin. Prišel je tudi domači župan dr. Drago Legiša, pokrajinska svetovalka gdč. Marija Ferletičeva in še razne druge ugledne osebnosti.

Popoldne je bilo soparno, grozil je dež, ki je v Gorici tudi padal, v Štivanu ga pa ni bilo. Cerkev sv. Ivana na rahli vzpetini nad pokrajinsko cesto Gorica-Trst je bila okusno okrašena za to priložnost, tudi slavolok je stal in pozdravljaval novega mašnika Borisa Kretiča. Kljub soparici je bilo v cerkvi še kar prijetno, saj je prostorna in se postavlja z lepimi slikami umetnika Avgusta Černigoja. Po prvi svetovni vojni so jo znova pozidali tudi v spomin na ogromno število vojakov, tako italijanskih kot avstrijskih, ki so na tem področju izgubili svoja mlada življenja. Zadnjo nedeljo je pa tam okrog bilo veselo in lepo.

Gospod novomašnik je v spremstvu belooblečenih deklic, strežnikov in osmih duhovnikov stopil v cerkev, kjer ga je zbor pozdravil z vedno lepo pesmijo Novomašnik bod' pozdravljen. Sledila je sv. maša, pri kateri je novo-

Novomašnik Boris Kretič v krogu povabljenih

mašnik pokazal, da je izredno dober pevec in da bo tudi dober govornik. Pri maši je moški zbor »Fantje izpod Grmade« pel slovensko mašo skladatelja Ivana Arha v čast sv. Jožefa Delavca. Med posameznimi deli maše je pa izvajal tudi razne slovenske nabožne pesmi. Tudi to pot so »Fantje izpod Grmade« izpričali, da se človek nanje lahko zanese, da bodo dobro peli, pa naj bo to svetna ali nabožna pesem. Pomagale so jim tudi dekleta iz Devina, ki so tako na začetku kot na koncu maše med ofrom tudi zapele nekaj pesmi.

Novomašniku sta stala ob strani stric msgr. Ivan Kretič in msgr. Franc Močnik, ki je med mašo tudi govoril. Poudaril je, da je duhovnik najprej dobitnik ljudstva kakor je bil Kristus, ki je povsod delil dobrote. Duhovnik pa mora deliti predvsem duhovne dobrote, ker za to je v prvi vrsti postavljen, te dobrote pa so opravljanje daritve sv. maše in delitev sv. zakramentov. Drugo poslanstvo duhovnikovo je, da oznanja božjemu ljudstvu večne resnice, kakor je rekel sv. Pavel: »Poslal me je oznanjevat evangelij...« Ostala dejavnost duhovnikova mora ostati podrejena temu glavnemu poslanstvu in mu nikdar ne sme nasprotovati.

Seveda ni mogel pridigar mimo dejstva novih poklicev, ki je posebno pri nas tako občuteno. Zato je opozoril tudi na to in poudaril, naj družine ne nasprotujejo otrokom, če se želijo Bogu posvetiti.

Maša se je po pridigi nadaljevala in znova je prišlo do izraza, kako pametne so bile nove liturgične reforme, ko lahko tudi pri najbolj slovesnih mašah pobožno in aktivno sodeluje vse ljudstvo. Ob koncu se je novomašnik vsem zahvalil, posebno Devičanom, med katerimi je kot študent in bogoslovec preživel marsikake lepe počitniške dneve, ko je bil pri stricu-dekanu v Devinu.

Za ponovitev nove maše preteklo nedeljo v Štivanu moramo biti hvaležni najprej Bogu, ki je poklical mladega Borisa v svojo službo, potem novomašniku, njegovim staršem, ki so bili pri

maši navzoči, novomašnikovemu stricu dekanu msgr. Ivanu Kretiču, ki je slavje tako lepo pripravil in vsem drugim, ki so k temu pripomogli. Bog nam daj čakati še nadaljnja novomašniška slavja.

* * *

Ko smo pred leti v Devinu prišli do primerne prostora za versko in kulturno udejstvovanje, je bil ustanovljen Kulturni krožek Devin-Štivan. Rodil se je iz občutene potrebe po skupnem delovanju, sedaj živi in živahno dela ter žanje bogate sadove svoje požrtvovalne delavnosti.

V nedeljo 5. avgusta je ta Kulturni krožek priredil v Devinu zares zgodovinsko znamenit ljudski praznik. Devinski princ Rajmund della Torre e Tasso, lastnik devinskega gradu, je dal izjemno na razpolago notranje dvorišče v svojem devinskem gradu.

Jasno, da to slovensko praznovanje in na takem znamenitem kraju premnogim skrajnim desničarjem, ki jih imamo tudi v Devinu, ni šlo v račune in so si zato prizadevali, da bi prireditelji preprečili ali kakorkoli otežkočili. Isti skrajneži so ponoči premazali nekaj dvojezičnih napisov v devinsko-nabrežinski občini. Številna udeležba — okoli 3.000 ljudi — je zaprla usta prenapetežem in ljudski praznik se je vršil po programu nemoteno do konca.

Katoliški glas (9.8.1973) je tudi o tem praznovanju zapisal:

LJUDSKI PRAZNIK V DEVINSKEM GRADU

Spet smo se v Devinu enkrat lepo imeli. Preteklo nedeljo 5. avgusta je slovenski Kulturni krožek Devin-Štivan priredil na dvorišču devinskega gradu vesel in na sporedu bogat ljudski praznik. In to ni bilo tako lahko; težav in tudi nasprotovanj je bilo nič koliko. Prireditelji so se bali tudi nagajivega vremena. Nedelja je vse to bogato nagradila; bilo je krasno vreme, odziv pri domačih ljudeh in pri turistih odliččen. Praznik je bil tako vesel, da je vina zmanjkalo, in s tem je vse povedano.

Ob začetku praznovanja je pozdravil navzoče Lucijan Kocman v treh jezikih, slovenskem, italijanskem in nemškem ter želel vsem obilo kulturnega užitka in prijetne zabave. Med prireditvijo je izrekel nekaj besed tudi devinski princ Rajmund della Torre e Tasso in pohvalil prireditelje ter se zahvalil pričujočim za obisk v njegovem devinskem gradu.

Nastopali so: nabrežinska godba pod vodstvom Stanka Misleja, moški pevski zbor »Fantje izpod Grmade« pod taktirko Ivana Kralja, folklorna skupina »Emona« iz Ljubljane, folklorni ansambel iz Nabrežine ter pevski zbor

»Giuseppe Verdi« iz Ronk. Bila je še bogata tombola in tekma v šahu.

Program je bil bogat, skrbno sestavljen in dovršeno izveden. Dobra organizacija je zares nekaj velikega, saj je teklo vse lepo in gladko kakor »po žnori«, kot so rekli včasih.

Prireditelj je prinesla veliko zadoščenja prirediteljem, vsem sodelavcem in tudi vsem udeležencem.

* * *

Tako se tukaj ob zahodni jezikovni narodni slovenski meji borimo za naš obstoj, za našo kulturo, za našo domačijo.

IGNACIJ KUNSTELJ

Goriška Mohorjeva in izseljenci

S polstoletno jubilejno proslavo Goriške Mohorjeve družbe sovпада tudi 50-letnica množičnega izseljevanja pr morskih Slovencev v Argentino in kar kmalu bomo praznovali stoletnico, odkar se je začelo izseljevanje Slovencev v tuji svet.

Da bi poitalijančili Julijsko Benečijo, so italijanske oblasti pospeševale razlastitev slovenske zemlje, izselitev kmetov v Jugoslavijo in vselitev prebivalstva iz notranjosti Italije v slovensko obmejno ozemlje. Pod pretvezo »agrarnе bonifikacije« so hoteli izvesti »nacionalno bonifikacijo«, tj. poitalijančenje zemlje in prebivalstva. Eden najlažjih načinov pri izvajanju teh naklepov je bilo naravnost vsiljivo podpiranje izseljevanja slovenskih in hrvaških ljudi v inozemstvo. Statistike pravijo, da se je iz Julijske Benečije izselilo preko 100.000 Slovencev in Hrvatov: kakih 70.000 jih je odšlo v Jugoslavijo, okoli 25.000 v Južno Ameriko in okrog 5.000 v Francijo in Belgijo.

Že zgodaj v 19. stoletju so poleg misijonarjev, ki jih je gnala božja zapoved oznanjat evangelij med afriške (Knoblehar) in indijanske rodove novega sveta (Baraga), odhajali v Ame-

riko tudi posamezniki, zlasti trgovci, ki so utirali nova pota in si iskali novih virov bogastva. Sprva je šlo le za posameznike. Šele v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja se je začelo množično preseljevanje, tako da moremo govoriti o pravi emigraciji iz slovenskih dežel. Dejanska slovenska emigracija v Ameriko se je začela po letu 1880 in je dosegla višek v letih 1890-1900. Leta 1910 je bilo v Ameriki že kakih 200.000 slovenskih izseljencev, ob izbruhu prve svetovne vojne pa že preko 250.000 slovenskih rojakov. (Prim. K. Zakrajšek, *Koliko Slovencev je v USA?*, Koledar Ave Maria 1946; Koledar GMD 1951, 46).

Da bi si Slovenci v zdomstvu ohranili narodne in kulturne vrednote in še zlasti materinski jezik, so začeli izdajati razne vestnike in liste. Prvi tiskani lističi so vsi zamrli. V 81. letu svojega pestrega življenja pa še vedno izhaja najstarejši slovenski izseljeniški list »Ameriški Slovenec«, glasilo Podporne Jednote in trdna priča o medsebojni pomoči, ko se še ni nikomur sanjalo o državnem socialnem zavarovanju ali starostni pokojnini.

Težnja po tiskani besedi je bila med

izseljenci vsekdar zelo močna. Celovška Družba sv. Mohorja je vedno skrbela, da se je zadostno širila tudi v tujino. Ko je nacizem pred drugo svetovno vojno uničil Družbo, so takoj po koncu vojne izseljenci, tako posamezniki kot celota, čutili veliko potrebo po obnovi in so pomagali Družbi spet na noge, da se je mogla razcveteti s svojim kulturnim delom. O vsem tem je bilo že dosti napisanega. Vpliv takega tihega dela je težko preceniti. Deloma bomo to zaslutili, ako se ozremo na dušnopastirsko delo izseljenskih duhovnikov, ki dobro vedo, kaj pomeni stalen stik z verniki prav po tisku.

Tudi Goriška Mohorjeva družba ni pozabila slovenskih izseljencev v zdomstvu, zlasti ne primorskih rojakov v Argentini. V svojem prvem koledarju opozarja na 220.000 Slovencev, ki so prisiljeni živeti na tujem, zlasti na Nemškem in v Severni Ameriki. (Koledar GMD 1925, 42).

Prav tedaj je bila v polnem razvoju tragedija primorskih Slovencev; ki so odhajali v Argentino: odhajale so trume fantov in deklet iz Brd in s Krasa, iz Vipavske doline in Posočja, s hribov in Tržaškega. Skoro ni bilo družine, ki ni jokala za sinom ali hčerko ali vsaj za ožjim sorodnikom, ki ga je bila požrla tujina. V Argentini so primorski izseljenci doživljali težke dni: ni bilo ne osebe in ne ustanove, ki bi jim kakorkoli pomagala, da bi se vključili v nowo stvarnost. Edini, ki jim je priskočil na pomoč, je bil — slovenski duhovnik! Prvi, ki se je zavzel zanje, je bil Anton Merkun, za njim je prišel Anton Kastelic in nato Janez Hladnik.

Koledar GMD 1929 govori o težkem položaju slovenskih izseljencev kar v dveh člankih: Anton Merkun slika razmere primorskih Slovencev v Argentini: 12.000 izseljencev iz Italije živi zelo borno življenje, brez lastnih duhovnikov, skoro brez vsakega društva; Janez Kalan pa poroča o 5.000 slovenskih izseljencih na Nemškem (Koledar GMD 1929, str. 81, 87). Zaradi stroge fašistične cenzure ni mogla Goriška Mohorjeva podrobneje pisati, kako hudo

je tem izseljencem. Vsekakor je v članku »Jedro družabnega vprašanja« spregovorila o bolečini izseljevanja v tujino in o vzrokih, ki so slovenskega človeka pehali v izselitev: »lažji zaslužek in svobodno življenje!« (Koledar GMD 1931, 88).

Iz Julijske Benečije se je umaknilo v Argentino kakih 25.000 Slovencev. Našli so delo ter se tam ustalili. Starjše primorske izseljence zanima še vedno življenje v domovini, novi rodovi pa so že argentinsko čuteči, dasi so mnogi podedovali od staršev spomin in smisel za rod, iz katerega so izšli. Le kjer so ohranili ljubezen do slovenskega jezika in posebno še do slovenske tiskane besede ter slovenski tisk tudi prebirali, je drugi rod še ohranil narodno zavest.

Slovenski duhovniki, in posebno Janez Hladnik, so nudili tem primorskim izseljencem vso pomoč duhovnega, socialnega in gmotnega značaja. Njihova izredna zasluga je, da so tem našim bratom ustanovili list »Duhovno življenje«, ki izhaja v Buenos Airesu že 40 let, kar je pač lepa doba za glasilo, ki je posvečeno izključno verskim vprašanjem. Če sta že Merkun in Kastelic čutila potrebo po tem listu, je Hladnik žrtvoval vse, delo in sredstva, da je mogel list redno izhajati. Dušni pastir mora biti namreč v stalnem stiku s svojimi verniki, razpošiljati jim mora oznanila in jih obveščati o svojem delu. opozarjati jih mora na verske slovesnosti in na občestvena družbena doživljanja.

Po drugi svetovni vojni se je umaknila iz Slovenije v Argentino druga emigracija. To je storila ne zaradi gospodarskih, temveč političnih razlogov, pod pritiskom komunizma. Hitro je našla svojo pot in se kulturno dvignila zelo visoko: vzorno je organizirala svojo slovensko skupnost, izdala je že nad 80 knjig in položila močno osnovo, da se bo tudi drugi rod narodno ohranil kljub hitremu menjavanju razmer. Škoda le, da ni uspela navezati bratskih stikov s prejšnjimi, večinoma primorskimi naseljenci.

Obe Mohorjevi družbi, v Celovcu in

v Gorici, zelo pozorno spremljata življenje vseh slovenskih izseljencev. V Mohorjevih koledarjih je izšla cela vrsta člankov, ki obravnavajo usodo in razvoj slovenskega zdomstva. Zelo dober je bil članek p. Kalista Langerholza o »Verskih razmerah med ameriški Slovenci« (Koledar 1951, 46). Nande Babnik se je razpisal o »Holandskih Slovencih« (Koledar 1952, 121). Koledar za leto 1954 razpravlja o »Naših rojakih v Argentini«: predvsem poda poročilo o prvem izseljenskem roju iz Primorske in nato o drugem roju, ki so ga sestavljali slovenski begunci iz Slovenije po drugi vojni in ki so tja prispeli iz Italije leta 1947 in iz Avstrije leta 1948. Še pozneje so izšli članki »Pri naših izseljencih v Zapadni Evropi« (Koledar 1955, 138), »Slovenci v Kanadi« (Koledar 1957, 89), članek o obisku škofa dr. G. Rožmana po slovenskih naselbinah v Zapadni Evropi in zapis o »Avstralski Sloveniji« (Koledar 1958, 117 in 139); poročilo Zdravka Novaka »Slovenska naselbina v Clevelandu« (Koledar 1959, 97) in članek »Med našimi po Zapadni Evropi« (Koledar 1960, 134).

Tudi v zadnjem desetletju se je Goriška Mohorjeva često spomnila slovenskih izseljencev. Zelo izčrpen in lep je bil članek Anice Kraljeve »Življenje ob Srebrni reki«, v katerem razpravlja o težavah vživljanja v »novo domovino« in o »slovenski skupnosti« v Argentini (Koledar GMD 1961, 47). Zelo važne podatke vsebujeta članka »Slovenci v Zapadni Evropi in Angliji« (Koledar GMD 1963, 74) in »Fara sv. Cirila v New Yorku« (Koledar GMD 1964, 100). Nadvse zanimiv je dr. A. Kacina popis: »Bežni vtisi s poti po Združenih državah« (Koledar GMD 1970, 164).

Slovenci v zdomstvu so hvaležni za zanimanje, ki ga jim posveča tisk v zamejstvu, na Koroškem in v Italiji. To so pokazali zlasti s tem, da so krepko podprli delo tako Celovške kot Goriške Mohorjeve družbe. Pa tudi sami vzdržujejo svoj tisk. Poleg raznih listov izdajajo posebno glasilo za Evropo »Naša luč«, ki izhaja v 9.000 izvodih.

Celovski Mohorjev koledar redno objavlja število naročnikov v zdomstvu in mednje širi vsakoletne mohorjevke. Tiha želja po slovenskih knjigah in listih še živi. Dokler bodo slovenski izseljenci ohranili to željo in jo v dediščino izročili novim rodovom, ne bo v njih srcih zamrla ljubezen do slovenske besede in slovenske domovine.

Goriška Mohorjeva družba je vsakakor prispevala svoj delež k ohranitvi slovenstva med našimi izseljenci. Ob njeni petdesetletnici ji iz srca čestitamo. Težko je bilo njeno delo in velika njena vloga med zamejskimi Slovenci v Italiji tudi zaradi zaprte meje in vedno hujšega fašističnega pritiska, ki je hotel uničiti vse, kar ni bilo italijanskega. Njene žrtve in trud poznajo samo oni, ki so v letih zatiranja storili vse, da bi se Mohorjeva ohranila pri življenju in da bi učinkovito vršila svoje poslanstvo.

Boljunec - sveti Trije kralji

Tebi na grob

Tedaj te bom dosegel, dragi oče,
ko razodenem žalosti in boli,
ko pesem razglasi vsenaokoli
spomine nate, mojo dušo žgoče.

Moj srčni utrip le tebe išče, hoče.
Kaj sina tvojega še tukaj toli?
Ne zlate zarje in ne cvetni doli
in ure me ne vabijo bodoče.

A slutim — tam pri koncu te nesreče,
ko zmanjka mi stopinje in zavesti,
tvoj duh iz večnosti mi zašepče:

»Moj sinko, k meni si sedaj na cesti!«
Pogrez sveta, življenja, hod iz ječe
enkrat, ko utonejo mi vse bolesti.

Enkrat, ko utonejo mi vse bolesti,
proniknejo iz duše mi globine,
odete z bleskom čudežne sinjine,
podobe — moj zaklad, moje posesti:

Prihajaš kakor ženin k nevesti,
obraz žareč od sreče, nasmejan je,
tako ga niso zrle moje sanje,
želiš s seboj odtod domov me nesti.

Glej, travnik, senožeti in ograja,
potok in pašnik moj, topoli, bresti,
tam cerkvice in smreke — košček raja —

ob vetru tajinstvenem v njih šelesti...
Privid ugaša. Ko se mi zamaja,
božanske bom tedaj zazrl prelesti.

Božanske bom tedaj zazrl prelesti,
ko bo za mano hrup in metež, trenje
teh težkih sanj, navidezno življenje,
ki morala sva nemo ga prenesti.

v notrini grenki kis z žolčem mesti.
Zakaj? Kdo ve! Morda iz zla zorenje
je zadišalo duš ko cvetje in zelenje
iz ruš, ki zimska sila jih preklesti.

So onstran teh temin nekje sinjine
od sonca životvornega lijoče?
Na koncu te pustinje so planine,

dehteči gaj, livade so cvetoče?
Li bodo kdaj, ko to prokletstvo mine,
izpolnjene želje v brezmejnost vroče?

Izpolnjene želje v brezmejnost vroče
do konca bodo, jasno slutnja pravi,
dotlej pa blodil bom še po motnjavi
in gotal spletke veka in težkoče.

Da mogel bi ta kelih, dobri Oče,
vsaj drobec doprinesiti k Tvoji slavi,
en trn skrivnostnega telesa v glavi
izdreti, ranjen, naj srce se joče.

Da mogel bi oklepe ti razklati,
razkleniti verige te tiščoče,
in tebi, svetli plamen, vzplapolati

v višave rajsko čiste je mogoče —
na! — zemlja — lahko mi je zdaj ti dati
ostanke, to telo razpadajoče.

Ostanke, to telo razpadajoče,
bo zemlji dano skoz in skoz preplati,
jih leviti v skrivnostne nje podstati,
iz njih zeleno čudo gre, cvetoče,

povsod v maju, občuduj, rastoče;
še na gomili moji kot po trati
so cveti beli, rdeči, plavi, zlati —
zefir jih ziblje, mir šepetajoče.

Tam krog in krog gozdovi še so moji,
prepolni tajne za me in povesti —
otroških let odjeki in nastroji,

ki morejo te v čarni svet prenesti...
Srce mi spet brni, prošnje kot roji:
Denite tja, prijatelji mi zvesti!

Denite tja, prijatelji mi zvesti,
drugje bo škripalo nemir okostje,
na Kladje sililo, kjer smrekov gozd je
in cerkvice, utrinek iz nebes ti,

da sije divljenje ob njem z očes ti,
da nanj spomin na tujem v srcu ost je
sinov te zemlje, takšna v njih bridkost je
razlita po vseh žilah čez in čez ti.

Na sveto noč nekdo na glas vzdihuje,
kot padali bi nanj udarcev hrestí,
ob klenku zvona v Pampi je najhuje,

kot v smrtnem boju, blazen, v polzavesti
»domov!« — pogled zamaknjen v prazno — rjuje
»rotim tako vas s srcem vsem na pesti.«

Rotim tako vas s srcem vsem na pesti:
Tja gori zadnja pot naj bo življenja,
kot v raj tako lepo na grič se vzpenja,
ko vam bo dano kdaj po nji me nesti

in v sveti molk molitev zame vplesti, —
po mrtvih še kosteh se radost drenja
in pesem zmagoslavna odrešenja,
ki more zemljo in nebo pretrresti.

To himne so — le kdo jih more peti? —
čez čas in prostor v večnost segajoče
k neskončni Harmoniji trikrat sveti.

Le slutijo jih trume zdaj gredoče
k Snežnici spolnit testament — vzdih sveti:
Ah tja! — kjer misel grebe vzdihujoče.

Ah tja! — kjer misel grebe vzdihujoče.
Nad nama se vrstijo letni časi,
pomladni rožni, zimski bajni krasí
in zarje izza Stola vzhajajoče,

se rožne v zvezdno noč potapljaajoče.
Za rodod rod prišel bo doli v vasi?
Sedaj že izginja, umirajoč počasi.
Li bodo tam nekoč vsaj redke kočé?

Neskončna, gluha tema je nad nama,
kdaj strah, zdaj blagor so mi njena kríla
in domek zaželen zasuta jama,

sovražna moč se v njo ne bo zaríla,
za večno proč — tu bova v miru sama —
gorje v naročju tvojem bo, gomíla.

Gorje v naročju tvojem bo, gomíla,
samo spomin strohnjen nekdanje hoje,
ki dahne tu pa tam ga kdo: Bilo je!
Potem bo zadnja sled po njem ugasnila.

Ob Vnebovzeti, Snežni zasvetíla
je sončna luč, da nama še gorkó je,
kosti drhte hvaležnost, ko nekdo je
pomolil za dušici in je poškopíla

pobožna roka sina in očeta,
da gre ljubezen skozi zagrinjalo
z nad zvezd, z nebeškim sijem vsa prežeta,

do teh obzorij, kjer je nakovalo
— srce, a nama je rezílo dleta
izniknilo, ki trdo je klesalo.

Izniknilo, ki trdo je klesalo,
je vse: prevare, strupi in ostrine,
ki bodle, žgale so do duš globine.
Na veke amen! — Tu je počívalo.

Nešetokrat bo sonce nanj sijalo,
oblival dež ga, klestíle hudine
neviht, iz njih pa strela več ne šíne
na naju, — sva za večno, rešnjejo skalo.

Le kje je tvoja zmaga, tvoje želo,
krvava, ostrá kosa, smrtna síla?
Se malo zdaj po meni udarjaš smelo,

a kmalu zadnja ura bo odbíla,
srce bo neprestano željo ujelo...
tako bo naju rodna prst pokríla.

Tako bo naju rodna prst pokríla:
Ob cerkvici ljudi se truma gnete,
molítve pesmi žalne so odpete
in usta so besede izgovoríla.

Trenutek še odprta je gomíla
in krsta v nji kot na kosteh da cvete,
na krstí rože z zemljo so odete,
žvenket lopate — meni pesem míla.

Za nama svet, nebo je, zvezd bliščanje,
nebroj se kmalu zdaj jih bo prižgalo,
za naju ne, ne bova zrla nanje.

Slovo za večno vse je nama dalo,
pozdrav zvoná še zadnji nama dan je:
Akordov vseh finale. Zagrinjalo!

Akordov vseh finale. Zagrinjalo!
Za njim sva daleč onstran časa, kraja,
in vendar gre spomin — nebes ograja
mu ne brani — pregnanstva na obalo.

Poglej na Kalu v zimi tíčko malo,
previdno iz zasneženega gaja,
ko sva pri senu, na poset prihaja:
Mi boš kaj mrvic in zavetja dalo?

Naporno dvigaš sveženj na ramena,
še v mrazu sraga sneg je oškropila,
ko sam si dvakrat težja so bremena.

Ostal bi z njim! — bo večno vest mi vpila.
Zdaj tožba ne pomaga več nobena:
Teatra vrata so se zapahnila.

Teatra vrata so se zapahnila,
za njimi v jasni Luči je razlito
vesoljstvo, vanj vklesano in očito
je nama vse. Vsa blaga oznanila,

nekdaj le up, sedaj so se spolnila
v resničnosti življenja čudovito,
umrljivim srcem in očem prikrito.
Za križ, oh, kakšna božja so plačila!

S teboj se v Cilj pogrezam, ki brez dna je,
začetek — konec, mir, pokoj — gibalo
najslejše duš in sreča brez ograje.

Si vase vcepilo me, Bitje, vžgalo
mi svoj pečat na veke in najslaje:
Apoteoza. Pojmo Bogu hvalo!

Apoteoza. Pojmo Bogu hvalo
za redke male cvetke spod Kalvarije,
za trnje — tudi ono božji dar je —
za ostro kamenje, čeprav je klalo

srce pod križem, kadar nanj je palo
ponovno, trikrat — vedno hujši udar je —
in sanjalo vstajenje, zlate zarje,
in upalo, jokalo in se balo.

Naj le hrumé krog mene zdaj ledene,
zahrbtne sile meteža in toče:
Tembolj me hrepenenje sili, žene

z okuženega tega brega Soče,
tembolj navdaja moč me misli ene:
Tedaj te bom dosegel, dragi oče.

AKROSTIH

Tedaj te bom dosegel, dragi oče,
Enkrat, ko utonejo mi vse bolesti,
Božanske bom tedaj zazrl prelesti —
Izpolnjene željé, v brezmejnost vroče.

Ostanke, to telo razpadajoče,
Denite tja, prijatelji mi zvesti,
Rotim tako vas s srcem vsem na pesti,
Ah tja, kjer misel grebe vzdihujoče.

Gorje v naročju tvojem bo, gomila,
Izniknilo, ki trdo je klesalo,
Tako bo naju rodna prst pokrila.

Akordov vsch finale. Zagrinjalo!
Teatra vrata so se zapahnila.
Apoteoza. Pojmo Bogu hvalo!

Pok. prof. Marjan Kos

UMETNIK PO BOŽJI VOLJI

Preživel je pri nas glavni del svoje- ga življenja. Prišel je iz Rima na začet- ku leta 1947 in ostal tu do svoje pre- zgodnje smrti. Ne srečujemo ga več na tržaških ulicah, kjer se je sprehajal zamišljen in zamaknjen, kakor oni, ki stvari in dogodke tako intenzivno do- življa, kakor da so mu vedno živi pred očmi. Razen v toplih mesecih je vedno nosil na glavi čepico in šerpo okrog vratu. Ne bom več slišal, kadar me je srečal, njegovega veselega vzklika: »Ži- vio, stara sablja!« Ne bo ga več na pev- ske vaje, kjer je bil vesten in prizade- ven, kjer je pesem ali samo njen del premleval, ponavljal in užival ob lepi glasbi in lepem tekstu. Večkrat mi je pravil o kaki skladbi, da jo čuti tako živo, da po vaji ponoči ne more spati. Tudi ga je močno vznemljilo, če kdo ni prišel na vaje ali je veliko zamudil. Sploh sta ga boleli mlačnost in površ- nost v učenju in izvajanju glasbe. In kako vestno je opravljal ta svoj živ- ljenjski poklic! Kako je pazil, da se ne prehladi, da ne zamegli svoj čisti glas, da mu je vsa bit vedno dovezeta za ritem in poezijo! Bil je zvest in priza- deven služabnik v svetišču Glasbe. Njej je žrtvoval svoje najboljše moči. Veči- noma je bil odtrgan od vsakdanje stvarnosti; le včasih se je znašel sredi družbe, ki je bila prepogosto topa za njegove srčne želje in potrebe. Tudi pevski tovariši so mu s svojim nerazu- mevanjem grenili življenje. Niso se za- vedeli, da so bili svetli trenutki pevskih vaj ali nastopov drobcji, iz katerih je bilo stvano njegovo krhko življenje. Duhovna opora in sočutje ljudi sta mu bila potrebnejša kot materialna podpo- ra. Res, tudi ta mu je manjkala. Rabil je veliko hrane in je užival ob dobri jedachi in pijači in to tudi elegantno po-

kazal. Spominjam se ga, ko je prišel v Trst: bil je suh, slabo oblečen in zane- marjen. Hranil se je v protestantski menzi »Ospizio cristiano«. V tistem ča- su pomanjkanja in neurejenih razmer so bili mnogi slovenski izobraženci de- ležni dobrot tiste skromne, a potrebne menze. Že jeseni 1947 je dobil službo na slovenski šoli. Začel je poučevati petje na nižji gimnaziji in je tako imel stalno plačo.

Začel je tudi nastopati kot solist na radiu. Izvajal je odlomke oper in samospeve vseh mogočih avtorjev od Bacha, Beethovna, Loeveja, Wolfa, Sme- tane, Bizeta, Debussyja, Musorgskega do Pavčiča, Lajovca, Adamiča in drugih. Najraje je pel arijo Germonta iz Verdi- jeve opere Traviata, ki jo je podal tako

občuteno, da je izzvenela kot neskončno otožen klic po domu. Vestno je vadil in nastopal. Bil je na višku moči, pevske tehnike in umetnosti. Imel je mehak, lepo barvan in obsežen bariton. V spomin mi silijo tista prva povojna leta v Trstu, ki so pomenila obdobje slovenskega navdušenja in kulturnega vretja, ko smo po 25 letih fašističnega zatiranja in ubijanja slovenskega človeka in njegove duhovne podobe zadihali kakor oni, ki srečno pride na sonce in zrak iz temnega podzemlja, kjer se je vsako minuto boril s smrtjo. Koliko navdušenja je bilo povsod! In v tem vrtincu navdušenja je bil Marjan Kos vedno v prvih vrstah. Spominjam se, kako je bleščeče nastopil na prvi uradni Prešernovi proslavi v povojnem Trstu leta 1949 ob 100-letnici Prešernove smrti. Živo se spominjam tudi, koliko aplavzov je žel na koncertih v dvorani Slovenske prosvetne matice v Trstu. Spominjam se ga iz nekaterih okoliških dvoran, predvsem pa s slovenskih taborov, ki so bili na naravnem prizorišču med razvalinami nekdanjega gradu na Repentabru. In seveda se ga še mnogi spominjamo zaradi njegovih odličnih izvedb na tržaškem radiu. Sodelovanje na radiu je trajalo dobro desetletje.

Nato je nastopal v sklopu radijskega moškega kvarteta »Veseli bratci«, dokler ga ni tudi ta kvartet pevske in človeško razočaral, da ga je zapustil. V šoli je učil do leta 1962, ko so ga na prednostni lestvici za šolske namestitve preskočili drugi, ker ni imel italijanskega državljanstva. Ostal je brez kruha. Pomagal si je z občasnimi inštrukcijami, z miloščinami usmiljenih src, z malenkostnim honorarjem, ki ga je prejemal kot organist. Največ mu je pomagala mati. Zdi se neverjetno, da sredi gospodarske blaginje živi kdo v pomanjkanju. Marjan si ni znal pomagati: rabil je nekoga, da zanj skrbi in ga vodi. Bil je tudi preveč občutljiv in ponosen, da bi potožil in prosil za pomoč. Današnji svet pa je tak, da samo nekam hitimo; še zase nimamo časa in za svo-

je družine. Ne vidimo in ne čutimo tragedij, ki se odigravajo blizu nas.

Spričo njegovih izjemnih pevskih vrlin, teatarskih teženj, visoke in lepe postave bi bilo najprimernejše mesto zanj opera. Toda Ljubljano je zapustil v času, ko se mu je začela odpirati operna kariera. V tržaško operno hišo je bilo Slovencu v tistem času nemo-goče priti. Tako je nekoristno zapravljal svoja najboljša leta. Ko se je pokazala njegova bodočnost brezizgledna, sem nekajkrat svetoval, naj gre domov. Verjetno bi dobil mesto glasbenega učitelja, organista ali pevovodja, in imel ob sebi svoje ljudi. Tako bi njegovo nemirno iskanje našlo uteho in pristan. V tem me, žal, ni poslušal. Raje je ostal v svojem bednem stanovanju pri Sv. Alojziju v Trstu v mrazu, pomanjkanju in osamelosti. Šele par dni po njegovi smrti sem zvedel za dogodek, ki me je pretresel in mi razložil nekatere zagonetne strani v njegovem značaju. Njegov brat je povedal, da je bil Marjan živahen in zelo nadarjen otrok. Nekega dne pa je nesrečno padel pod voz in konja. Nezavestnega so prinesli domov z zlomljeno nogo in krvavo glavo. Konj ga je s kopitom udaril v glavo in mu pustil brazgotino v obliki polmeseca. Rane so se zacelile, noga zarasla, a ta nesrečni padec je bil za Marjana usoden. Od tedaj je bil vedno nemiren, nekoliko odmaknjen in ni več dojemal naukov iz eksaktnih ved. Vsak pojav na tem svetu ima pač svoj vzrok; treba bi ga bilo razumeti in v skladu s spoznanjem po človeško ravnati.

Njegov rod izhaja iz Sv. Ruperta v Slovenskih goricah. Marjanov ded Janez se je izšolal za organista in preselil v Ptuj. Imel je tri otroke: Avgušтина, Janeza in Otilijo. Fanta sta vstopila v frančiškanski red, verjetno pod vplivom strica Franca Ksaverja, ki je bil frančiškan z imenom Melhior. Nadarjena fanta sta dobila prve nauke v glasbi pri očetu. V samostanu sta nadaljevala glasbene študije pod zahtevnim in strogim vodstvom p. Hugolina Sattnerja. Oba sta postala dobra organista in pevovodja. Toda medtem ko je Janez s

samostanskim imenom Leopold, ostal v redu in nadaljeval, čeprav je zgodaj oglušel, s svojim orglavskim delom pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah do smrti leta 1941, je Avguštin zapustil red in se nastanil okoli leta 1900 v Krškem, kjer je dobil službo pri davčni upravi. Oba brata sta bila tudi skladatelja. Zasedil sem nekaj mašnih delov, ki jih je Avgust zložil v koralnem slogu z recitativi, to je v načinu, ki so ga uporabljali nekateri naši najboljši cerkveni skladatelji od Foersterja do Premrla. Pisal je tudi izvirne slovenske pesmi, še raje pa je harmoniziral ali prirejal. Tudi brat Leopold je bil skladatelj. Komponiral je, kolikor mi je znano, na latinske tekste. Domnevamo, da je bil tudi njun oče upoštevana osebnost v Ptujju, če je njemu na čast zložil in mu leta 1893 posvetil dve svoji izvirni skladbi »Slovo« in »Za dom« fr. Guido Kos. Nisem mogel zaslediti, če je oče pisal izvirne skladbe; gotovo je pa zapisoval in harmoniziral ljudske pesmi. Tako sem našel list z Adventno pesmijo. Na vrhu lista, ob naslovu, je zapisano: Napev zapisal Janez Kos, učitelj in organist v Ptujju, 1882. Torej glasbeno darovita družina, ki je pognala korenine po raznih krajih Slovenije. Otilija, po domače Tilčka, je bila po Marjanovem pripovedovanju izvrstna pianistka. Avgust je poleg dela v uradu opravljal še službo organista in pevovodja doma, v Krškem, v Vidmu in v Radečah pri Zidanem mostu. Tam se je seznanil in potem poročil z Marijo Est, hčerko neke tamkajšnje premožne družine in cerkveno pevko. Rodilo se jima je šest fantov. Prvi je bil Marjan; najmlajši Bogdan se je rodil leta 1924 že v Ptujju, kamor je bil oče službeno premeščen. Po osnovni šoli, ki jo je delno opravil v Vidmu, kjer je bila Kosova družina nastanjena, delno v Ptujju, kamor je prišla leta 1923, se je Marjan vpisal v gimnazijo. Obenem je začel študirati klavir pri teti Otiliji. Leta 1927 je šel v Veržej pri Ljutomeru v privatno salezijansko gimnazijo in po mali maturi vstopil v noviciat na Radni pri Boštanju. Leta 1934 so ga poslali na Rakov-

nik v Ljubljano, kjer je bil nekaj časa knjižničar. Marjanu je medtem dozorel glas v lep bariton in ker je tudi sicer kazal veliko nagnjenost h glasbi, so mu predstojniki svetovali, naj se posveti petju. Tako je leta 1935 zapustil salezijanski zavod in se vpisal na Glasbeno matico. A že naslednje leto je predsedal na konservatorij, kjer ga je sprejel med svoje učence znani basist in pedagog Betetto, ki je postal prvi rektor Akademije za glasbo v Ljubljani. Leta 1942 je končal konservatorij in se vpisal na Akademijo, kjer si je izbral za glavni predmet solopetje in ga študiral pri že omenjenem Betettu. Vojne razmere mu niso pustile, da bi akademijo dokončal.

Že leta 1940 je postal član opernega zbora in kmalu je začel dobivati manjše solistične vloge. Novembra 1941 je nastopal v vlogi grofa Ceprana v Verdijevem Rigolettu. Matija Tomc ga je v zadevni kritiki ocenil kot mnogo obetajočega baritonista. V opernih predstavah, ki jih je pripravil konservatorij, je nastopil kot Evgenij Onjegin. Leta 1945 bi moral nastopiti v vlogi Amonasra v Verdijevi operi Aida, a so mu vojni dogodki to preprečili. Zapustil je domovino in s tem tragično prekinil toliko obetajočo kariero. Konec leta 1945 je odšel v Rim. Na začetku leta 1947 pa je že v Trstu.

Umrl je zaradi možganske krvavitve po samih treh tednih bolezni. Odšel je tiho. Nikogar ni maral motiti, kakor je izpovedal v enem od svetlih trenutkov agonije, ki je trajala ves zadnji teden bolezni. Konec januarja smo še skupaj peli. Bil je vesel in razigran kakor vselej v družbi s prijatelji. Ko smo stali 19. marca 1973 ob njegovem odprtem grobu na tržaškem mestnem pokopališču pri Sv. Ani in poslušali pretresljivo petje in govore njegovih prijateljev, je kanila v nas bridka zavest, da z Marjanom Kosom polagamo v grob velikega pevca, umetnika po božji volji, velikega Slovenca in dobrega človeka, ki mu je nesrečno naključje preprečilo, da bi njegova umetniška osebnost polno dozorela.

ČLOVEK S PRAZNIČNIM SRCEM

Če bi imel na razpolago en sam stavek, da bi z njim označil pokojnega profesorja Marjana Kosa, bi s prepričanjem zapisal: bil je prazničen človek, poln življenjskega veselja in častilec vsega lepega. V njegovih družbi je bila nedelja zares Gospodov dan. Božič je imel betlehemski pridih, pa tudi iz nključnega srečanja je znal ustvariti nekaj svečano prijateljskega.

Spominjam se, kako sva ga z bodočo ženo srečala nekega mrzlega zimskega dne na tržaški ulici. Bil je sveže obrit kot vedno, zavil v svoj skoraj obredni šal gor čez nos, da so se videle samo nasmejane oči, ki so pričale, da je srečanja zares vesel. Zavili smo v krčmo skupnega prijatelja Toneta in sedli k topli pečici. Visoko obokani prostor se je v hipu napolnil z njegovim smehom, glasnimi dobrodošlicami in prešerno osvajalnostjo. Pred seboj smo iz časopisnega zavojčka stresli še tople pečene kostanje, da je prav adventno zadišalo. Tone je prinesel iz skrite zaloge domačo črnino za boljše goste. Profesor Kos, ki je iz vsake življenjske malenkosti znal narediti nekaj obredno prazničnega, je dvigal kozarec proti svetlobi in občudoval tisto vijolično zavesico, ki se je vlekla še po praznem steklu. Vse je bilo svečano, kot prenešeno iz nekega davnega, dobrega sveta. Pogovor je zažuborel v vse smeri, od koščka kruha do zvezd, od spominov do načrtov: med smehom in resnobo. Nepozabno se mi je vtisnilo v spomin, kako je na primer govoril o barvah kamnitih ploskev v neki rimski cerkvi. Vse se je prelivalo, migotalo, drhtelo od doživljene lepote. Tonetova krčma se je pred našimi očmi kar spreminjala v katedralo. In potem smo se selili na koncertne odre, v planinske vasi, sedli smo za prve orgle njegovega detinstva, spoznavali ljubljene starše, za hip pogledali v šolski razred, si pomerjali narodno nošo, pokušali kmečki kruh, se zazibali v Schumannovo melodijo, bili na trgatvi, pri obhajilu, sredi

vojne, na božičnem koncertu, na vrtu sanj, na stezah stvarstva. Govoril je z besedo, z očmi, z rokami, z obrazom, ki ga je bilo eno samo doživljajoče potrepetavanje. Potem je umolknil, nenadoma pa mu je veselo zablisnilo v očeh: »Še bo lušno!«

Vedno je bil tak. Njegov svet se je razlikoval od vsakdanjosti v tem, da se nikoli ni odmaknil od spontanosti in otroštva v tem smislu, da ni nikoli »dozorel« v prebrisanca in preračunljivca, kot smo vsi mi »normalni« ljudje. Zato je veljal za čudaka. In marsikdo je šel mimo njega, ne da bi slutil, koliko pristnega in bogatega je v tem človeku. Ne da bi slutil, kako rad je imel ljudi in kako si je želel njihove družbe.

Ne spominjam se več točno, kdaj sem ga prvič spoznal. Mislil pa, da je bilo to okoli leta 1950, ko je bilo sklenjeno, da ga s harmoniko spremljam kot solista na taboru Slovenske prosvete na Repentabru. Vaje sva imela v nekdanjem Goršetovem ateljeju v ulici Romagna, pa tudi na profesorjevem domu v ulici Milano. Tam mi je takoj odprl vrata v svoj svet. Nekoč mi je zaupal in pokazal veliko skrivnost in dragocenost: dvoje krasno vezениh koroških rut, »če se bom kdaj oženil,« je pristavil. Da bi zakril zadrego ob tej izpovedi, je na hitro stresel dva krepka vica, ju zabelil s košatim smehom, ki pa je zvenel otroško čisto. In je takoj prešel k svoji bogati zbirki not ter k svojim knjigam, med katerimi so prevladovale verske razprave. Nato me je povabil na kosilo v tisto nepozabno gostilnico v ulici Toti, kamor so zahajali na hrano slovenski profesorji s šentjaskobske gimnazije, begunci kot on. »Pri psih« so šaljivo imenovali tisto krčmo, kjer se je dobro, po domače jedlo. Tam me je pogostil s širokogrudnostjo človeka, ki vidi bistvo denarja v tem, da ga lahko razdaja za druge. In potem je zapel, kot vselej, ko se je dobro in varno počutil med prijatelji.

Kosovi koncerti za prijateljsko mizo! Navadno se je dal malo prositi, a je kmalu popustil pod silo lastne želje.

»Marjan, daj tisto tvojo,« so pričeli izzivati prijatelji in si pomežikovali, češ, saj se ne bo dolgo branil. In res, zagledal se je nekam v daljave ter pričel z neskončno občutenim pianissimom arijo očeta iz Traviate:

»Oh, zakaj si šel od nas, ti predragi sinko moj...«

Njegov glas je bil med nami, duša pa je odšla na pot. Obiskala je starše v Ljubljani, otožno preletela kraje prve fantovske moči, zaokrožila nad Opero, da ujame še kak odmev njegovih prvih koncertnih uspehov. Nato pa je obudila grenko pot izgnanstva, begunstva, težkega kruha in novega vzpona v krajih tu ob morju.

»Mogočni Bog, o čuj moj glas...«

Duša je priplavala nazaj, vse okoli nas in v nas je trepetalo od mogočnega baritonskega fortissima. Še nekaj tihih not, in vse je ugasnilo v spokojnem finalu. To ni bilo petje: bilo je glasbeno darovanje. Pred aplavzom je vladala še dolga tišina. Zakaj tudi duše ostalih so bile na popotovanjih.

Ali pa tisti koncerti za najgostoljubnejšo mizo na svetu, pri Senčarjevih, kjer je toliko ljudi brez doma imelo občutek družinske toplote. Pol »Škrjančka« je bilo včasih zbranega tam. Profesor Kos je moral dolgo čakati, da se poleže zborovsko veselje. Potem pa je začel kot pred nabito polno dvorano:

»Spomlad prav lušteno je...«

S svojim toplim glasom nam je pričaral lepoto in modrost slovenskih letnih časov. Nato je s kraljevsko gesto dovolil, da smo vsi pritegnili v resnobni finale:

»Tako bo minilo to naše življenje...«

»Bravo Marjan, živijo Kos!« Navdušeni pogledi so viseli na umetniku, ki je pravkar nekaj lepega daroval. Ta pa je žarel in se spozabil do prisrčne ne-skromnosti: »A nisem lušten?« Pa se je hitro domislil še nečesa: »Gospa mama, krasni štruklji!«

Kot je znal biti poln navdušenja in veselja, je bil sposoben tudi silne razjarjenosti. Sveta jeza nad nepravičnimi ljudmi in nad nepoštenim dogajanjem

Marjan Kos na taboru Slovenske prosvete na Repentabru

ga je pripravila tudi do neusmiljeno krepkih besed. Bolelo ga je vse, kar je bilo hudega prizadejano slovenskemu narodu v malem ali v celoti. Pri tem je pozabil celo na lastne tegobe, ki so se pričele zbirati nad njim po prvih letih uspehov in dostojne eksistence. Svojo stisko je dojemal kot delček neke večje narodove stiske, kot je lepo zapisal neki njegov prijatelj ob zadnjem slovesu.

Nekoč sva šla od polnočnice z Opčin skupaj peš v Trst. Na tisti poti sem prvič in zadnjič slišal iz njegovih ust besedo malodušja. »Če ne bi bilo Boga, bi mogoče kar končal.« Kaj vse je bilo za temi besedami! Časi blagostanja so minili, prijatelj je bilo čedalje manj, skrb za goli obstoj vse hujša. Preselil se je v zelo skromno sobico, kuhal si je povečini kar sam, na tiste zadnje še preostale šolske ure je hodil peš, celo do Svetega Križa in Doline! Koliko so bili tega krivi ljudje, koliko razmere in koliko njegova nepremišljena iskrenost, naj sodi Bog. Vem le, da je vse

težave sprejemal tako dostojanstveno, kot je to lastno le ljudem s prirojeno gosposko potezo. Veliko je molil, in Bog mu je vsaj za sproti dajal zadosti vedrine, da se oni božični obup ni več ponovil. Prav do zadnjega so se znale tiste žive oči veselo nasmejati, prav do konca je iz njega vrela vedra beseda in zlahčna pesem. Ob vsem tem se moramo zamisliti: vsi, ki nam življenjske banalnosti niso dopustile časa za pogovor z njim; vsi, ki bi ga lahko povabili v topel dom, pa smo bili preveč zaposleni; vsi, ki moramo danes reči: zdaj je prepozno.

Kmalu po poroki sva ga z ženo — enkrat samkrat! — povabila na dom. Veselila sva se tega obiska, ker sva vedela, da bo srečanje lepo. Že zjutraj je telefoniral, kdaj naj pride. In prišel je dobro uro pred domenkom, kot nekdo, ki strada družbe. Ko so se odprla vrata, je bil v njih z vso svojo postavovitostjo in veselim smehom. V eni roki je držal šopek nageljnov, v drugi pa skrbno zavito darilo. Ko sem ga odvil, so mi roke omahnile: prinesel nama je svojo zadnjo dragocenost — obe koroški ruti! To je bilo najbogatejše darilo, kar sem jih kdaj prejel.

Nekoč je skupina prijateljev in bivših učencev pripravila za profesorja Kosa majhno darilo za božič. Zavojček z decembrskimi priboljški, zraven pa določena vsota za prvo silo. Priloženo je bilo kratko pismo, kjer je bilo rečeno, da skupina ljubiteljev njegovega petja ne more pozabiti radijskih in drugih koncertov. Nekaj dni zatem srečam profesorja Kosa. Ves žareč mi pokaže pisemce: »Še me niso pozabili!« Ne morem opisati njegove sreče ob dokazu, da se še kdo spominja umetnika Kosa. Materialnega dela tistega božičnega darila se sploh ni več spomnil. Kljub nedvomni hvaležnosti prvega trenutka je bilo to nekaj postranskega, kot je bilo postransko in nevažno vse, kar je sam dobrega naredil, ko je imel še sredstva za to. Ob tistem odprtem pisemcu se mi je profesor Kos razodel v vsej svoji zlahčnosti. To je bil človek duhovnega bogastva, ki se je ves razdaljal napol

otoplemu svetu. In pri vsem tem je znal biti srečen, proti vsem pravilom »logične« in »normalne« vsakdanjosti.

Zdaj je vse dobro in vse hudo že za njim. Iz sveta, katerega predokus je čutil na vsakem koraku svojega pozemskega življenja, prihaja v kraje njegovega romanja nam vsem v pozdrav tisti njegov nepozabni fantovski klic: »Še bo lušno!« Njegov bariton pa se je pridružil zboru blaženih.

SLAVKO BRATINA

Deželne volitve na Goriškem

Tretje deželne volitve so za nami. V dneh 17. in 18. junija 1973 so volivci Furlanije-Juljske krajine s svojim glasom določili, kdo naj jih v naslednjih petih letih zastopa v deželnem svetu. Na podlagi volivnih izidov so bila svetovalska mesta tako porazdeljena: KD 26, PCI 13, PSI 8, PSDI 4, MSI 4, FG 2, PLI 2, PRI 1, Slovenska skupnost 1.

K izvolitvi slovenskega svetovalca dr. Draga Štoke so pripomogli tržaški volivci, ki so se odločili za listo Slovenske skupnosti in ji dali 7.191 glasov, ter goriški Slovenci, ki so podprli listo Slovenske demokratske zveze z 2.989 glasovi. Listi sta nastopili povezani s skupnim imenom »Slovenska skupnost - Unione Slovena« ter sta se predstavili volivcem s precej obširnim narodnoobrambnim in gospodarsko-socialnim programom, katerega bistvene točke bi lahko tako sintetizirali: zahteva, da se v deželnem okviru priznajo Slovincem razne pravice zlasti jezikovne; zahteva, da italijanski parlament čimprej izglasuje globalni zaščitni zakon; zahteva, da se podpirajo naše šole ter razne slovenske organizacije; zahteva, da se okrepi gospodarstvo v deželi, kajti le od tega sta odvisna odprava brezposelnosti in zajezev izseljevanja.

Če se sedaj pomudimo ob volivnih izidih na Goriškem, moramo priznati,

da je lista v celoti obdržala svoje položaje. V primerjavi z letom 1968 je prejela samo 36 glasov manj. Razveseljiva je ponovna pridobitev lepega števila glasov v goriški občini po nazadovanju zabeleženem ob zadnjih občinskih volitvah, ko so nekateri posamezniki na razne načine motili redni potek volivne propagande. Uspeh je lista dosegla tudi v Sovodnjah, kjer je s 373 glasovi precej popravila izid iz leta 1968 — tedaj je namreč prejela le 315 glasov — in se približala izidom prejšnjih volitev. K temu je prav gotovo pripomoglo tudi dejstvo, da sta kandidirala dva domačina, en tovarniški delavec in en kmetovalec. Števerjan je potrdil svojo slovensko in demokratično usmerjenost in pridobil za našo stvar še deset volivcev; v doberdobski občini pa se je ponovil nasprotni pojav in število glasov se je zopet zmanjšalo in padlo od 217 na 206. Skoraj nespremenjeno je ostalo stanje v furlanskih občinah. Zanesljive slovenske postojanke so zlasti v Krminu, v Ronkah in v Tržiču.

Po tem bežnem pregledu naj povejmo še, da je bilo tudi precej neveljavnih glasov, ker so naši ljudje poleg lipove vejice prekrizali včasih še kak drug znak na glasovnici in tako povzročili njeno neveljavnost. Ta ugotovitev nam narekuje za bodoče potrebo po čim večjem osebem stiku zlasti s starejšimi osebami, da bodo mogle stopiti v volivno kabino primerno poučene. Hkrati ne smemo pozabiti, da se za slovenske glasove potegujejo brez razlike vse italijanske stranke. Posebno uspešni so v tem komunisti in socialisti, ker imajo v svojih vrstah številne pripadnike slovenske manjšine in jih ob volitvah tudi določajo za kandidate. Nekateri naši ljudje pa radi podprejo druge vsedržavne stranke in še najraje Krščansko demokracijo, ker vidijo v njej edini jez proti komunizmu.

Kljub temu lahko računamo na stalen in discipliniran volivni zbor, kot so nam večkrat priznali sami politični nasprotniki. Junijske volitve so to potrdile. Kaj to pomeni, se najlažje prepričamo, če pomislimo, da so v predvoliv-

ni dobi prišli na dan razni pomisleki. Nekateri niso namreč odobravalni dejstva, da tudi tokrat ni bil določen Goričan za glavnega kandidata, drugi spet so izrazili svoje nezadovoljstvo, da ni več tistega narodnega navdušenja in tistega odločnega političnega nastopanja, po katerih se je v prejšnjih letih odlikovalo delovanje vseh naših demokratičnih sil. V vseh je končno le prevladalo spoznanje, da je naš obstoj odvisen od nas samih.

To je vsekakor vredno upoštevanja, vendar se s tem ne smemo zadovoljiti. Ako hočemo uspešno nadaljevati svoje delo, si moramo pridobiti popolno zaupanje vseh naših ljudi. To pa nam bo uspelo le, če bomo vedno nastopali vsi kot eden in se nesebično žrtvovali za izbojevanje naših narodnih pravic v duhu tistih idealov, za katere so se navduševali in umirali naši očetje.

Vodnjak na trgu v Dolini

Ob 25-letnici Izraela

»Kadar boste videli, da vojske oblegajo Jeruzalem, tedaj vedite, da je blizu njegovo razdejanje. Takrat naj beže v hribe, kateri so v Judeji, in kateri so v mestu, naj gredo ven, in kateri so na deželi, naj ne hodijo noter. Zakaj dnevi maščevanja so to, da se izpolni vse, kar je zapisano« (Ev. Luka XXI., 20-23).

Ta napoved je goli bič, ki kliče maščevalca na Judom sveto mesto. Judovska vojna (med leti 66-70 po Kr.) pomeni razširitev in utrditev velikega rimskega imperija in oblast nad vsem Sredozemljem. Plinij Starejši je pred svojo smrtjo ugotovil: »...tudi največja jadra so premalo... tem se pridružujejo še druga in vetrovi se odpirajo ladijskim krnom in kljunom.« Rimljani so bili razumarji. Opazovali so velike karavane, ki so prihajale s severa in vzhoda, po morju in po suhem. Zase so zahtevali trgovska zagotovila in prednosti.

Judeja je zgubila neodvisnost že leta 63 pr. Kr., ko so rimske legije s Pompejem vkorakale v Jeruzalem in dežela je postala rimska provinca. Med leti 63 pr. Kr. in 70 po Kr. je skoraj poldrugo stoletje. V tem času je padel Kras, Avgust se je moral pogajati s Parti in Rimljani so se morali odpovedati osrednji Aziji, in Oktavijana niso zaslepile imperialistične težnje po Aziji, kot nekdanj Aleksandra Velikega. Pač pa so se morali Parti odpovedati sredozemski politiki, v kateri so se hoteli utrditi Rimljani.

Trenja, ki so nastala med Judi in Rimljani so izvirala predvsem iz težkih davkov. Judje so morali plačevati davek cesarju, lastni duhovščini in svojemu kralju, ki ga je postavil cesar Kaligula iz Herodove dinastije. Saducejska aristokracija je bila Rimu na-

klonjena in računala na kak ostanek oblasti, ljudstvo pa je bilo v večini nasprotno. Ko je rimski prokurator Flor leta 66 po Kr. zahteval iz tempeljskega zaklada 17 talentov (talent je bil okoli 26 kg), je mera potrpežljivosti preseгла meje. Judje so napadli rimsko posadko, očistili Jeruzalem rimskih vojakov in prepovedali vsakodnevno žrtvovanje v čast cesarju Neronu. Iskra je zanetila požar. Judje so utrdili obzidje in postavili za vrhovnega poveljnika Jožefa Flavija, vestnega opisovalca vojne med Judi in Rimljani.

Iz iskre je nastal požar

Cesar Neron je zaupal rimsko vojsko Flaviju Vespazijanu in njegovemu sinu Titu. Okoli leta 70 je bila Palestina sicer pomirjena, le mesto Jeruzalem se je še upiralo. Okoli Judom svetega mesta je Vespazijan razvrstil kar štiri rimske legije, konjenico in še druge pomožne enote — vsega do 80 tisoč mož. Navzoča rimska vojska pa ni mogla ustaviti in onemogočiti svetih izročil judovskega ljudstva. Za veliko noč je naval romarjev bil tolik, da se je napetost sprevrgla v krvave spopade. Za Rimljane ni imela judovska velika noč nobenega pomena, zahtevali so le vdajo. Judje pa so z obzidja odgovarjali z zasmehovanjem in Tit je bil prisiljen odgovoriti s silo. Notranji spori med Judi pa so Rimljanom samo koristili. V petih dneh so osvojili mesto. Tit, gotov zmage, je pristal le na trenutek premirja. Rimski vojaki so štiri dni korakali pod obzidjem pred izstradanimi obleganci, ki so čakali na pomoč od zgoraj in zaupali svojim poveljnikom, ki so znali nekoč razmakniti morje in ustaviti sonce. Tit je hotel biti velikodušen. Pred obzidje je pripeljal ujetega judovskega poveljnika Jožefa Flavija, naj prepriča Jude k vda-

Naftovod pri Dolini gori (4. 8. 1972)

ji in reši mesto pred uničenjem ter nepotrebni žrtvami. Judje pa so zavrnili Flavijev poziv, pozabili na svojo preteklost, na prerokbe, na svoje poslanstvo in mesijanstvo. Vsa še tako zagrizena obramba ni zaleгла. Lakota, ogenj in boleznj so silile Jude iz skri-vališč. Iskali so le še hrano, varnost in ohranitev življenja. Tit ni bil več prizanesljiv. Kogar so zalotili izven ob-zidja, so ga križali. Nad 500 križev je pomnožilo križe z Golgote pred očmi oblegancev. Okoli mesta je bilo že vse izropano in uničeno. Oljska gora je bila gola in izsekana za križe. Jožef Flavij nam o tem takole poroča: »Jar-ki so polni mrličev, umirajočih žena in otrok, po cestah leže mrličj in starčki. Otroci in mladeničj padajo kot prika-zni ob pokopih svojcev... Roparj ob-krožajo umirajoče in jim praznijo že-pe... žvečijo in srkajo usnjeno jer-me-nje, sandale in kože oblek ter jedo suho travo. Šop trave je na prodaj po štiri

atiške drahme...« Drug žalostni pri-zor poroča. Mlada mati je prišla za veliko noč v mesto z onstran Jordana. Našli so jo pri ognju, ko si je priprav-ljala meso. Na tleh pa so bili ostanki na pol pojedeneга novorojenčka... Obupane in lačne ubežnike križajo pred obzidjem, jim odpirajo trebuhe, ker je med vojaki krožila govorica, da so po-jedli zlato in dragocene kovine, da ne bi prišle v roke sovražnika. Obleganje je trajalo že štiri mesece. Padla je že trdnjava Antoniana, toda simbol Jeru-zalema — tempelj — še stoji. Tit je hotel tempelj ohraniti v slavo Rima. Judje pa so zaupajoč v Jehovo vztra-jali. Butanje ovnov in prožilnih na-prav ter stolpi niso ničesar opravili. Napadalec je bil prisiljen, da se je za-tekkel k ognju.

Ko so zgorela vrata, ni bilo več ovi-re. Toda ogenj se je razširil po pred-dverju. Zadnji odpor branilcev je bil že po tempeljskih dvoriščih. Zopet nam poroča Jožef Flavij: »...eden izmed vojakov, ne da bi čakal na znak, za-grabi plamenico, stopi na ramena svo-gega tovariša in vrže ogenj skozi zlato okno v prostore Najsvetejšega...« Prostori so bili obloženi z lesom, zave-sami, trakovi, liturgičnimi oblekami in posodami s svetim oljem. Ogenj in vo-jaška druhal sta opustošila vse, kar se je zoperstavilo. Žeja po plenu, zlasti zlatu, je bila nenasitna. Zlati okras in skrinja zaveze sta bila uničena. Padla je trdnjava Antoniana, zrušil se je Sion, ni več usmiljenja. Zravnati mesto in ostanke templja, se glasi ukaz. Pred mestnimi vrati je na tisoče trupel in število ujetnikov je še višje. Jeruzalem je zbrisan z obličja zemlje. Ni ostal ni-ti kamen na kamnu. Nova Gomora, ki jo je Jehova zapustil. Prerokovano uni-čenje se je uresničilo. Tit je slavil leto dni nato triumf v Rimu. V povorki so gnali na stotine ujetnikov, vojaki pa so nosili bogat plen: sedmeroročni sveč-nik in žrtveno mizo. Plen iz Jeruzale-ma so postavili v Rimu v tempelj Mi-ru. Mir v Rimu, mir po imperiju. Fla-vijci triumfirajo, pogani so uničili Je-ruzalem, Jude pa so prodali v sužnost,

kjer so bili deležni le 1800 let trdega dela, ponižanj, solza, razkropljeni po vseh celinah in izpostavljeni vsem preganjanjem. Tolažilo jih je edino upanje, da jim bo oropana, a obljubljena domovina, postala zopet resnica. Srednji in novi vek zgodovine sta bila Judom sovražna, ponekod do najnovejšega časa, marsikje pa še danes. Toda ogenj upanja ni nikdar ugasnil.

Iskra žari pod pepelom

1897 se je v Bazlu sestal prvi kongres Sionistične organizacije. Teodor Herzl je tedaj izjavil, da bodo v prihodnjih 50 letih vsi Judje, »ki ne bodo mogli ali hoteli ostati v deželah, kjer so«, imeli svojo novo domovino.

1917 Balfourjeva izjava: Vlada njegovega britanskega veličanstva z naklonjenostjo odobrava ustanovitev »narodne države-national home« za judovsko ljudstvo v Palestini in bo vse storila, da bo olajšala dosego tega cilja. Razume pa se, da se ne sme ničesar zgoditi, kar bi lahko oškodovalo državljanske in verske pravice nejudovskih skupnosti, ki bivajo v Palestini, kakor tudi pravic, ki jih uživajo Judje v kaki drugi deželi.

1922 Zveza narodov poveri Veliki Britaniji mandat nad Palestino.

1935 Spopadi in teroristična dejanja po vsej Palestini. V Palestino se že masovno naseljujejo, po nastopu Hitlerja, Judje iz Nemčije. Opaža se že napetost z Arabci. Judje na veliko kupujejo od Arabcev zemljo po Palestini.

1937 Peelova komisija predlaga načrt o delitvi Palestine: en del Judom, drugi Arabcem, tretji pod britanskim mandatom. Načrt zavržejo, spori se nadaljujejo.

1947 Velika Britanija ne more ustaviti tajnega judovskega doseljevanja v Palestino. Dolga gverila med Irgun in skupino Stern preda palestinsko vprašanje Organizaciji združenih narodov.

1948 14. maja, nekaj ur pred zapadlostjo britanskega mandata, David Ben Gurion razglasi ustanovitev samostojne države Izrael in sporoči sklep svetu. To pa pomeni začetek vojne z Arabsko ligo.

1949 Med februarjem in julijem si slede podpisi o premirju z vsemi vojskujočimi se državami, razen z Irakom.

1956 Nacionalizacija Sueškega prekopa. Vojaški sporazumi med Egiptom, Arabijo, Jordanom in Sirijo. Moše Dajan sproži »preventivni« napad. Egiptovske čete so v razsulu. Vmes posežeta Francija in Velika Britanija. Nato sile OZN zasedejo Sinaj.

1967 Šestdnevna vojna. Na skupni obrambni pakt, sklenjen med Egiptom, Jordanijo, Libanonom, Saudovo Arabijo, Sirijo, Irakom, Kuwaitom, Sudanom in Alžirrom, odgovori izraelska vlada z bliskovitim letalskim napadom in oklepnim orožjem. Izrael prodre do Sueškega prekopa, zasede Jeruzalem, Cisjordanijo in prodre do gorovja Golan. Na ukaz OZN morajo »ogelj ustaviti«.

In danes?

Maja 1973 je Izrael slavil svoj srebrni jubilej. Popoldne 14. maja 1948 je prenehal britanski mandat nad Palestino in šest arabskih držav je grozilo z vojno. Ben Gurion je razglasil: »... v moči našega narodnega in zgodovinskega prava in po sklepu generalne skupščine združenih narodov... ustanovljamo judovsko državo na ozemlju Izraela... Po 4000 mističnih letih, od božje obljube Abrahamu in po 2000 letih razkropljenosti in po niti 50 letih Herzlove izjave, v imenu sionističnega gibanja se uresničuje "vrnitev na Sion", za katero smo prosili skozi stoletja preganjanj, se dopolnjuje Ezehielova napoved: "Zbral vas bom iz vseh dežela in vas popeljal v vašo deželo".«

Današnji položaj Izraela med trenji,

zmotami in nemiri, gotovo presega upe »očetov ustanoviteljev«, ki so se na tisti odločilni in slovesni dan zbrali v muzeju v Tel Avivu, kot spominja zunanji minister Abba Eban. »Tedaj smo se spraševali: bomo še živi, ne čez 25 let, temveč čez 24 ur.« Da je nova država s 650 tisoči skoraj neoboroženih pionirjev in beguncev, v sovražni in od šesterih vojska oblegani deželi dobila in preživela vojno, to je bil prvi Izraelov uspeh. Temu so sledili drugi, morda težji kot pa vojaške zmage leta 1956 in 1967. Izrael je namreč sprejel v svoje meje, ki jih je določilo premirje, 750 tisoč vseljencev iz Azije in Afrike in nad 650 tisoč iz Evrope in Amerike, od koder so jih izgnali Judom nenaklonjeni in sovražni režimi, ali pa jih je gnalo versko in narodno prepričanje in potreba po svobodi, da se rešijo bolečih spominov. Prvo in drugo vseljavanje je iz puste dežele napravilo novo deželo, z naprednim poljedelstvom in industrijo, ki se razvija z japonsko naglico. Tako Judje danes vzpostavljajo najbolj napredno in svobodno družbo na Bližnjem vzhodu, na ozemlju, ki je bilo večini puščavsko.

Današnji Izrael ni biblična ne socialistična utopija, kot so jo sanjali sionistični pionirji prve generacije. Izrael doživlja nasprotja in se mora soočiti z vprašanji zapadnih držav in trpi nemir obleganega naroda. V zavesti svoje moči in volje do življenja, trpi pred negotovo bodočnostjo. Kljub vsem težavam pa je Izrael uresničil lasten čudež, čudež moderne države ob mesijanskem pričakovanju in verski ideji. Biblija je tista, ki je omogočila Izraelu trdno zavest edinosti, jezika, zakonodaje in idealov, ki jo vodijo. Brez Biblije Izraela ne bi bilo. Pa tudi brez rasizma in poznejše nacionalistične arabske zavrnitve sionističnega ognjišča ne bi bilo. Iz milijonov beguncev ne bi nastal novi narod, niti država, ki je najmočnejša vojaška sila Bližnjega vzhoda. Toda samo moč je premalo. Brez trajnega miru in priznanja sosednih Arabcev Izrael ni varen, ne more razvijati svoje narodne usode, ki je tisočletna dedišči-

na. Ne more pa biti niti most med dvema civilizacijama, ki ga nakazuje zemljepisni položaj in etnično bogastvo. Vojaška nadmoč ne jamči dolgoročne varnosti. Ta je le začasna pred štiridesetkrat številnejšim sovražnikom. Petrolejsko bogastvo arabskih tal lahko oddalji v bližnjem desetletju od Izraela tudi danes najbolj zanesljive prijatelje. Življenje v oblegani trdnjavi tvega, da menja tudi prvotno najbolj ustvarjalni značaj izraelske družbe.

Mir na Bližnjem vzhodu je mogoč samo v sporazumu med zgodovinskim in človeškim pravom o zemlji, o kateri so Judje sanjali 4000 let, Arabci pa so jo imeli v posesti zadnjih 1300 let. Arabski terorizem in nepopustljivost, često izraz šibkosti, nista nič manj težji oviri kot zahteve izraelskih sokolov. Izrael more le začasno ohraniti v šestdnevni vojni zasedeno ozemlje. Pa tudi Arabci ne morejo zahtevati od Izraela, po treh vojnah in 25 letih groženj, da se odpove strateški varnosti, ne da bi prej dosegel pravico obstoja in varnejše meje. Izrael ne more pokazati dobre volje, dokler nasprotnik zavrača neposredne stike in ne priznava dejanskega obstoja Izraela ter izrablja begunsko vprašanje v politične cilje. Državljeni države, ki je zatočišče preganjanih — 3 milijoni Judov — nimajo prav nobenega interesa, da bi se sovražno postavili proti ljudem, med katerimi morajo živeti. Ne morejo pa na drugi strani pustiti nezavarovane domovine, ki so si jo zgradili z izredno človeško avanturo in pozabiti, zakaj so se vrnili v obljubljeni deželo. Po stoletjih ponižanj, pod grožnjo antisemitizma, ki še ni zamrl, potem ko so v nacistični Evropi pustili 6 milijonov žrtev, na katere spominja v Jeruzalemu žalostni spomenik »šotor spominov«, moramo priznati tudi Judom pravico do življenja pod toplim soncem.

Po šestdnevni vojni leta 1967 sta obe strani spali z orožjem v rokah. Izrael ni maral izgubiti pridobljenega ozemlja, arabski svet pa je zahteval izgubljeno nazaj. Napeto stanje je počilo na soboto, na dan judovskega po-

čitka (6. oktobra 1973). Na dveh frontah se je Izrael znašel pred sovražnikom. Na Golanski planoti je napadla Sirija, na Sinaju pa Egipčani. Samo izraelska tehnika in predanost stvari je ustavila napredovanje sirske fronte. Izrael je prešel celo v protinapad in že stal 35 km pred Damaskom. Na sinajski fronti so Egipčani vdrl v puščavo, našli še sledove prejšnje vojne in se nehote zamislili. Izrael je tudi tu prešel v protinapad. Obkolil je egiptovsko armado, prestopil Sueški prekop in stopil na egiptovska tla. Samo nastop velesil je zadržal, da ni prišlo do najhujšega ter da so ustavili vojno. Prišlo je do premirja in mednarodne sile so stopile med obe sovražni vojski. Arabski svet zahteva umik Izraela na stare meje izpred leta 1967, Izrael pa zahteva jamstvo za svoj obstoj. Kakšen bo izid, je težko nepovedati.

Trezni opazovalci zatrjujejo, da morajo Arabci in Judje najti pot sožitja drug ob drugem, ali še boljše drug med drugim. Mir ni le sad diplomatskih pogajanj, temveč nekaj konkretnega. Judje se vračajo v domovino svojih očakov. Vračajo se iz nemških, poljskih in romunskih getov. Semiti se vračajo k semitom, katerih življenja pa več ne poznajo. Novi Izrael mora prevzeti arabski pridih. General Dayan je nekoč dejal: »Predolgo smo bili sionisti, ki se morajo vrniti in zmagati. Sedaj pa moramo biti semiti, ki bomo sposobni živeti kot semiti s semiti.« Morja bi mir med semiti že vladal, če ga ne bi motil neoimperializem Vzhoda in Zapada. Arabci in Judje morajo sami sesti za isto mizo in začeti neposreden dialog. General petrolej, ki je zmagal to vojno, bo znal najti tudi mir med vojskujočimi?

Naftovod pri Dolini gori (4. 8. 1972)

Slovinci in njihovi duhovniki v Nemčiji

O Slovencih in njihovi dušnopastirski oskrbi v Nemčiji so naši rojaki na Goriškem že marsikaj brali. A medtem se je tudi že marsikaj spremenilo, tako da novo poročilo ne bo odveč.

Predvsem je število tukajšnjih Slovencev zelo naraslo. Prvi pritek izseljencev, takoj po zadnji vojni, se je usmeril v severno Nemčijo, v Porurje, kjer je bilo treba veliko delovnih rok za v rudnike. Zato so v te kraje prišli tudi prvi slovenski duhovniki.

Toda delo v rudnikih je težko in nevarno, podnebje v Porurju pa precej nezdravo. Zato so se mnogi začeli seliti na jug, v stuttgarsko pokrajino. Tu ni rudnikov, pač pa številne tovarne vseh vrst, tako da tudi tu ni bilo nobene težave najti zaposlitev. Zato je bila tu, sredi leta 1960, ustanovljena nova dušnopastirska misija. Kar je Slovencev duhovnik ob svojem prihodu našel, so bili večinoma naseljenci iz Porurja. A kmalu so začeli prihajati tudi novi rojaki iz Slovenije, kot začasni delavci, da si doma izboljšajo gospodarski položaj, in sicer kakor je slišati, najbolj jim je na srcu gradnja lastne hiše.

Dušnopastirsko delo med njimi je bilo prva leta zelo težavno. Štirje duhovniki smo si delili vso zapadno Nemčijo. Ljudje so bili zelo na drobno naseljeni in prva naloga dušnega pastirja je bila, poiskati jih. Zelo nehvaležno delo. Potem pa, kje bi najbolj kazalo, od časa do časa vpeljati slovensko mašo. V tem smo bili odvisni od krajevnih župnikov, od katerih si moramo izposojati cerkve, seveda tako, da ne bi bili domačim vernikom v napoto. Hvala Bogu, našli smo povsod razumevajoče župnike, ki so nam v vsem šli na roko. Našli smo tudi večinoma dobre slovenske rojake, ki so se vsakega novega do-

mačega duhovnika razveselili in takoj pokazali pripravljenost sodelovati. Večinoma imamo slovenske maše zvečer in po maši se zberemo v kakem lokalu, kjer je možnost, da se rojaki med seboj spoznajo, se prosto razgovarjajo med seboj in z duhovnikom in tudi katero domačo zapojejo. Seveda ne more biti to povsod, kjer bivajo naši ljudje, ker je takih krajev več kot nedelj. Treba je, da se zbirajo okoli večjih središč, kar danes ni težko, ko jih je veliko motoriziranih. Povsod imajo do dvajset in še več kilometrov oddaljene udeležence.

Kot dopolnilo našega osebnega dušnega pastirstva imamo mesečnik »Naša luč«, ki ga sami pišemo za naše ljudi. Večina ga zelo rada bere. Precej razširjena pa sta tudi lista iz Slovenije Družina in Ognjišče. Razlika med našim delom in delom župnika v običajnem pomenu je v glavnem ta, da ima župnik vsako nedeljo pred seboj vse svoje vernike, tiste seveda, ki živijo s Cerkvijo. Pri nas pa tega ni. Vsako nedeljo smo drugod. Zato ne moremo imeti tistega jasnega pregleda nad svojim delom in uspehi, kot ga ima župnik. Cerkveno petje je težko gojiti, zadovoljiti se je treba le z bolj znanimi in lahkimi pesmimi. Tudi za pridige ni mogoče vzeti kake posebne tematike in jo do dna obdelati. Slavnosti kot prvo sv. obhajilo in birma, ki so v župnijah nekaj veličastnega, so pri nas le redkokje in v mnogo skromnejšem obsegu, predvsem zaradi raztresenosti naših ljudi, potem pa tudi ker prva leta otrok skoraj nismo imeli. Iz Slovenije so prihajali le fantje in dekleta. Polagoma, in vedno hitreje, so se pa le začeli sklepati tudi zakoni; tako imamo danes že precej otrok, ki pa šele sedaj

prehajajo v šolsko dobo. Tu pa tam je bilo že mogoče imeti prvo sv. obhajilo in birmo po našem običaju. Za birmo je začel prihajati med nas ljubljanski pomožni škof dr. Stanko Lenič.

Podobno kot s prvim sv. obhajilom in birmo je z največjima praznikoma v letu, božičem in veliko nočjo. Za navadnega župnika so to dnevi največjega zadoščenja, nam je pa prav takrat najbolj dolgčas, ker zelo veliko ljudi gre domov, tako da je udeležba pri naših mašah takrat najnižja. Privoščimo jim sicer srečo, da se ob največjih praznikih zopet snidejo s svojimi domačimi in jih v duhu spremljamo, sami pa le ne doživimo v tistih dneh tega, kar doživi župnik.

SREČANJA Z NAŠIMI LJUDMI

Lepo doživetje pa nam že nekaj let sem prinašajo binško. To je dan srečanja Slovencev iz vse Nemčije najprej pri skupni, izredno slovesni sveti maši, potem pri popoldanski veselici v kaki večji dvorani. Začeli smo s tem leta 1967, in sicer v Derendingenu pri Tübingenu pod znamenjem Primoža Trubarja, ki je tam pokopan, seveda ne kot protestanta, marveč kot početnika pisane slovenske besede s svojimi katekizmi in delnim prevodom sv. pisma. Zato smo temu prvemu srečanju dali značaj praznika sv. pisma, dela Sv. Duha, ki je na ta dan prišel nad apostole. S tem dnem je dobilo poseben zagon širjenje sv. pisma med našimi ljudmi. Takoj smo razprodali precejšnje število izvodov žepne izdaje Novega testamenta za nizko ceno. Že na tem prvem srečanju je bilo kakih 500 udeležencev, naslednje leto v Wernauu pri Stuttgartu že mnogo več, potem v Stuttgartu, Böblingenu in končno v Göppingenu je pa število doseglo 2.500. Prišli so tudi iz Francije in Belgije.

Priložnosti za večja srečanja, čeprav ne v tolikem obsegu, so pa med letom tudi vinska trgatev v jeseni, pustne in ponekod prvomajske veselice.

Tudi duhovniki se srečujemo med seboj. Dvakrat na leto pridemo skupaj

vsi, kar nas je po zapadni Evropi, v jeseni in spomladi, da obravnavamo probleme našega svojevrstnega dušnega pastirstva. To so naše »dekanijske konference«.

V Stuttgartu imamo tudi nekaj čč. sester, ki so nam v pomoč zlasti pri širjenju katoliškega tiska, z obiskovanjem družin, bolnikov, mladine, z vabljenjem k slovenski maši, s poučevanjem otrok in podobno. Za njihovo požrtvovalno delo smo jim globoko hvaležni.

Duhovnikovo delo v tujini pa ni le dušnopastirsko. K nam se obračajo ljudje v vsakovrstnih težavah: za zastavljanje raznih prošelj, prevajanje dokumentov, posredovanje pri oblasteh. Mnogokrat mora biti duhovnik za tolača pri civilnih porokah, in, če do tega pride, tudi pri sodnih postopkih.

NAŠE TEŽAVE

Je pa med nami tudi marsikatera boleča točka. Kot prvo navedem problem stanovanj, v zvezi s tem pa seveda problem majhnih otrok. Marsikateri starši so primorani dati svojega otroka kakim sorodnikom v Slovenijo, če nočejo izgubiti stanovanja. Nemci namreč prednjačijo v nenaklonjenosti do majhnih otrok. V časniku sem bral npr. dopis neke ženske, ki pravi takole: »Poleg prostorov, ki jih rabim zase, imam še eno lepo sobo prazno. Če bi jo naselila, bi vlekla od nje lep dohodek. Ampak če naj mi pridejo noter majhni otroci, jo imam rajši prazno in se odpovem tistemu dohodku.« Sebičnost, ki gleda le na svojo udobnost! Rekel bi, da pri tem javna oblast ni brez krivde. Posesnikom stanovanj ne bi smela pustiti tako prostih rok, saj je njena naloga skrb za javni blagor in k temu spada tudi skrb za bodočnost naroda. A kako naj ima narod bodočnost, če otroci nimajo svojega gnezdeca? V zadoščenje pa mi je bilo, kar sem tudi bral v nekem časniku, kako je neki sodnik moral razsojati spore med hišnimi strankami zaradi hrupa. Seveda ima hrup več virov: poslušanje ra-

dia in televizije, muziciranje na klavir, pisanje na stroj itd. Tozadevne pritožbe je razsojal po zakonih. Končno je prišla na vrsto pritožba zaradi hrupa, ki prihaja od otrok. To pritožbo je pa sodnik kar zavrnil: »Ja, dragi moji, s tem se je treba pa sprijazniti. Otroškega hrupa ni mogoče preprečiti in mu tudi ni mogoče določiti urnika. Otroci so otroci. Ampak imajo tudi pravico, biti otroci. Pošteno pravico imajo biti taki kot jih je narava naredila, četudi je to odraslim nadležno. Torej, zaradi hrupa, ki prihaja od otrok, njihove starše pustite pri miru.« Vsa čast takemu sodniku! Zaradi te sovražnosti odraslih do otrok morajo mnogi starši dati otroke komu drugemu v oskrbo, da ne izgubijo stanovanja. Psihologi pa vedo, kako važno je za pravilen razvoj otrok, da so prav v detinski dobi čim tesneje povezani s svojimi starši.

Posebno bolesta točka so zakoni. V marsikaterem primeru je tukaj na delu le mož, ženo pa ima v Jugoslaviji, redkeje je pa tudi obratno. V takem položaju človek kaj rad pozabi, da je poročen, in marsikateri zakon se je že zaradi tega zrušil. Zakon je nerazvezljiv, uči Cerkev. V deželah, kjer je nerazvezljiv tudi po civilnem pravu, kot je bilo vsaj dosedaj še v Italiji, z drugo besedo, kjer ima Cerkev v tej zadevi na svoji strani državo, tam je srečna. Kjer je pa nima, tam je s svojim naukom o nerazvezljivosti sirota. Nihče se ne zmeni za njene nauke. Tudi taki, ki so dolga leta nudili videz dobrih kristjanov, se v tem ne izkažejo nič boljše kot popolni brezverci. Tudi pri njih je zakon nerazvezljiv le tako dolgo, dokler gre vse gladko. Čim se začne krhati, si pa prav nič ne pomišljajo zakonskega partnerja menjati tako kot človek zamenja avto, če z njim ni več zadovoljen. Takih primerov imamo tu v Nemčiji precej.

VERA IN NARODNOST

Vzrok za zaskrbljenost je tudi problem narodne zavesti. Kaj bo z našim majhnim narodom, če ne bomo sami

nič storili za svoj obstoj? Dolžni smo se za to zavzeti, tudi Slovenci v tujini. Vsi slovenski starši bi se morali ustrašiti že same misli, da bi njihovi otroci utegnili biti kaj drugega kot so oni. Kar v srce zaboli duhovnika, ko včasih pri obiskovanju družin doživi, da starši nagovarjajo svoje otroke po nemško, in še izgleda, da smatrajo to za nekaj popolnoma naravnega. Je pa to nekaj nepodustljivega, tudi za take, ki so že pridobili tuje državljanstvo. Državljanstvo je eno, narodnost pa drugo. Če bi v Nemčiji živel le tu pa tam kak osamljen Slovenec, bi bilo to deloma razumljivo, češ, čemu naj mi bo tukaj slovenščina? A nas je že toliko, da jo je vredno gojiti tudi tukaj v tujini. Morda se taki starši bojijo, da bo otrok, ko bo začel hoditi v šolo, zaostajal za drugimi, ker ne bo znal jezika. Prazen strah! Tudi če doma sliši izključno samo slovensko, v celotnem okolju sliši nemškega neprimerno več. Za nemščino torej ni nikak problem; problem je, kako bo ostal Slovenec. Hvala Bogu, da so se v zadnjih letih začele ustanavljati dopolnilne slovenske šole, in tako upamo, da novi rod, ki tukaj nastaja, ne bo za slovenski narod izgubljen.

Gotovo, da ni narodnost najvišja dobrina in da gojiti jo med rojaki ni duhovnikova prva naloga. Iz konkretnih primerov pa bi lahko rekel, da gre z vernostjo precej vzporedno. Obiskal sem družino z večjimi otroki. Na mizi sem zagledal slovensko čitanko. Osupnil sem. Na kaj takega bi si ne bil upal niti misliti. Kmalu pa sem se lahko prepričal, da se tista družina odlikuje tudi v verskem življenju. Razmišljal sem in vedno bolj mi je postajalo jasno: odločni narodnjaki so navadno tudi najboljši verniki. Narodno malovredni so pa tudi versko malovredni. So pač »mrtva srca«, ljudje brez idealov. Komur ni mar za ta ideal, mu ni mar za onega. Vedno bi tega ne hotel reči, v večini primerov pa le drži.

Število slovenskih duhovnikov v zapadni Nemčiji je danes naraslo na 16 in smo po deželi precej enakomerno

razdeljeni. Morda se bo še kaj dvignilo, saj izgleda, da bo tudi število Slovencev še za naprej ostalo visoko. Največ imamo Dolenjcev, zlasti Ribničanov, Celjanov, Mariborčanov. Tovarna avtomobilov Union v mestu Ingolstadt je pa v zadnjih par letih privlekla posebno veliko Prekmurcev. Manj je Gorenjcev, zelo malo Primorcev.

Bog daj, da bi se čutili vsi ena družina, kjerkoli se nahajamo, doma

ali v zdomstvu. Zato utrjujmo vezi med seboj, zanimajmo se drug za drugega in nudimo si med seboj versko in kulturno podporo. Cenimo in spoštujemo tudi druge narode, posebno tistega, ki nam je izkazal gostoljubnost v tujini, a to naj ne bo na škodo zvestobe narodu, iz katerega smo izšli. Živimo z Bogom, s Cerkvijo in s svojim narodom bratsko povezani z ostalimi v večjo, eno samo skupno božjo družino.

ROMAN RUS

Nova vrata vatikanske bazilike

Iz preddverja vatikanske bazilike vodi v notranjost cerkve pet vrat. Glavna, srednja vrata so iz bron in jih je napravil l. 1445 Florentinec Averulino-Filarete. Na njih je prikazano mučeništvo sv. Petra in Pavla. Skrajna leva vrata v baziliko sv. Petra je l. 1964 napravil Manzu. So prav tako bronasta, posvečena simbolu smrti. Naslednja vrata so lesena, brez okraskov, še iz Konstantinove bazilike. Ko so napovedali, da bodo napravljena v vatikanski baziliki nova vrata, smo vsi mislili, da bodo zamenjali ta vrata. Zaenkrat ni bilo tako.

Onstran glavnih vrat so bronasta vrata, ki jih je l. 1965 napravil umetnik Crocetti. Posvečena so svetim zakramentom. Zadnja peta vrata so sveta vrata in jih odpro za vsako sveto leto. Prihodnje bo l. 1975. Zunaj so zazidana, znotraj pa lahko občudujemo na njih bronaste reliefe posvečene Kristusovemu in Marijinemu življenju. Izdelal jih je Vico.

Če pa hočemo videti nova vrata v baziliko, moramo iti po trgu sv. Petra na levi strani bazilike mimo švicarskih in vatikanskih stražnikov ob cerkvi dalje skozi podvoz, pod hodnikom, ki vodi v zakristijo; čim pridemo na večji trg s parkom se bodo na desni zasvetila vrata. Skozi ta vrata pridemo pod nagrobnim spomenikom papeža Aleksan-

dra VII., ki je delo Berninija, v levo ladjo bazilike v bližini Konfesije.

Ta nova vrata, Vrata molitve, je poklonila uprava vatikanske bazilike sv. očetu Pavlu VI. za 50-letnico njegovega duhovništva. Nova vrata je napravil kipar Lello Scorzelli v pozlačenem bronu in bodo nadomestila prejšnja lesena vrata sv. Marte na levi strani bazilike, do katerih pridemo skozi podvoz pod zakristijo. Pavel VI. si je ogledal in blagoslovil nove vrata zvečer pred praznikom sv. Petra in Pavla, tj. 28. 6. 1972, ko je šel molit na grob prvaka apostolov.

Vrata molitve so napravljena v preprosti obliki križa in jih sestavljajo štirje bronasti reliefi; ti prikazujejo štiri molitve: Pater noster, Benedictus, Magnificat in Nunc dimittis. V sredini je grb Pavla VI. in začetne besede njegove veroizpovedi.

Cepprav obravnava vsak relief svojo temo, vsi skupno predstavljajo zgodovino stvarstva, plastično oblikovanje izvora sveta, zborno kompozicijo odnosa med naravo in človekom in med človekom in Bogom, kar je bistvo molitve.

Skozi pramene svetlobe se nam odkrivajo v bronu prožnost oblikovalne mase, žarenje ognja, siloviti ples vetra in šumenje vode. Groba oblikovalna masa, ki doseže z dletom in kladivom najčistejšo in najpopolnejšo obliko, pred-

stavlja naravo, ki se je osvestila sama sebe: iz ognja se porajajo obličja angelov, kamenje se sveti kakor dragulji, kosi oblikovalne gmote se spreminjajo v drget nešteti rok, v izrazito globino obličij in v lepoto teles.

Delo prikazuje pot skozi duhovno zgodovino človeka, označa trenutne bolečine, upanja, padca in dviga. Vse podobe so na isti ravni, časovna razsežnost je odstranjena, nobena osebnost ni poudarjena posebej, vsi so ustvarjalci tega ogromnega dogajanja, ki je istočasno božje in človeško.

Prvi relief zgoraj na levi strani vrat je posvečen molitvi: Pater Noster, Oče naš. Element, ki zajema vso kompozicijo je ogenj, ki tu pomeni življenje, ljubezen, večno valovanje duha: od Boga k ljudem in od teh k Bogu. Bog Oče ni osamljena podoba, ampak ga vidimo kot sv. Trojico, okrog pa množico teles, ki so obrnjena v smer neba, tisoč pramenov luči v prav toliko obličjih in v tisoč naprej iztegnjenih rokah. Skrivnostno je obličje Boga: njegovo obličje je blesket vode, kristalna in nedosegljiva prodornost. Temo darovanja ljubezni najdemo v vzgibu odprtih božjih rok, prsti na rokah Boga pa so kakor ognjeni zublji. Med njegovimi razprostrtimi rokami je Kristusov križ, ki je kakor lok, ki povezuje nebo in zemljo; predstavlja žarišče in osrednjo točko tega reliefa; kri, ki počasi kaplja vzdolž križa ustvarja ob njegovem vznožju viharo morje, proti kateremu se trga neskončna množica ljudstva.

Obe plastični skupini spodaj sta povzetek te zamisli sveta, v kateri so poveljane duhovne vrednote. Na levi borba Jakoba z angelom, človek podleže pred Bogom, duša zmaguje nad mesom. Na desni hodi angel v ognju in luči med ljudmi. Roke angela se dotikajo bitij in jih oživljajo. Kakor Kristusova stegnjena roka v nekem drugem prizoru vrne življenje telesu mrtvega Lazarja, kakor so njegove besede razsvetlile trdo pamet apostolov, tako vtisne dotik tega čudovitega poslan-

ca ljubezni osebam v skupini življenjski nagon.

Zgoraj na desni strani vrat je druga molitev: Benedictus, Blagoslovljen. Ta relief je pesem veselja in zahvale: Kristus, ki so ga tako dolgo čakali je med nami. Njegova podoba, ki je uglajena in bleščeča kot kristal, ima roke dvignjene v znak usmiljenja in zmage. Okrog njega je dvanajst oseb, z rokami sklenjenimi v molitvi. Predstavlja udeležbo vseh ljudi pri skrivnosti odrešenja. Ob Kristusovih nogah so plameni, iz katerih se dviga pretvorjeno v skalo, ki se spreminja v čudovite oblike, dokler ne dobi sanjske podobe ženske s številnimi pomeni; je lahko mati Jezusova in vseh ljudi, istočasno mati zemlje in življenjska sila. Če je Kristus živ v pričevanju človeškega življenja, je Janez Krstnik prvi, ki mu je nudil to pričevanje z lastnim življenjem, zato predstavlja človeka. On je puščavnik, živi v stiku z naravo, krsti z vodo. Pričakuje in išče Boga, v sebi, v puščavi, med ljudmi. Ves pomen življenja Janeza Krstnika in njegovega pridigovanja je v treh prizorih na spodnjem delu tega reliefa. Levo sta Adam in Eva, izgnana iz raja, žežita v bridki zavesti, kakšno dobro sta izgubila. V sredi se iz gorovja lomijo ogromne skale, ki potegnejo vse za seboj in uničijo vsako stvar. Ljudje, ki jih je zajel njihov vrtinec, so stlačeni in se zaman bore, da bi z lastnimi močmi ubežali uničenju. V skupini na desni se Janez Krstnik veseli, ko vidi pred seboj Odrešenika. Krstnikov lik je ponižen, a tudi očetovsko možat, ker je po hudih preizkušnjah pred Njim, ki bo po trpljenju dopolnil božji načrt.

Na levi spodnji strani vrat je relief posvečen Marijinemu spevu Magnificat: Moja duša povečuje Gospoda. Glavni motiv tega reliefa je materinstvo, božja izbira žene za materinstvo, in v širšem in globljem pomenu narava, ki z araja v vedno novem valovanju. Ogromno bleščeče oko je osrednja točka kompozicije, izvor in istočasno kraj, kamor se vrača vsaka oblika življenja. Je božje oko, v katerega zenici se poraja Ma-

rijina podoba. V tem simboličnem fantastičnem oblikovanju, v očesu, ki se odpira, da rodi bitje, ki trepetaje vstaja, je prikazano stvarjenje kot rojstvo. Toda kakor so v naravi sile, ki so si nasprotne, kot je v življenju prisotna tudi smrt, kot so zlo in hudobne sile v neprestani borbi z dobrim, tako je pred ženo tik pred porodom zmaj s sedmerimi glavami. Ta prizor kot številni drugi, je vzet iz skrivnega razodetja sv. Janeza.

Žena zavita v sonce, z luno pod nogami, bo rodila tistega, ki bo premagal vsakega zmaja, vrgel s prestola mogočne in dvignil uboge. Zato dva prizora spodaj prikazujeta na levi Lazarija, ki ga usmiljena božja roka dvigne v nebo, medtem ko bogati Epulon ostane v obupu žeje in ognja; na desni pa padec oholih, uničenje tistih, ki so uživali bogastvo in oblast. Pri kraljici, ki pade na sina, je materinstvo samo obup, tragično in prepozno obžalovanje, medtem ko je ob straneh prikazano Marijino življenje od Oznanjenja do Binkošti, materinstvo, ki dobiva postopoma onostransko razsežnost in zajema vse človeštvo.

Na zadnjem, četrtem reliefu »Nunc dimittis« (Gospod, sedaj odpuščaš svojega služabnika) posebej izstopajo štirje evangelijski simboli: lev, bik, orel in človek. Te podobe prikazujejo vse, kar je najplemenitejšega in najmočnejšega med bitji v stvarstvu. Obdani s krili in očmi, kakor v skrivnem razodetju, predstavljajo središče vesolja in vesolje samo, predvsem pa vso življenjsko silo. Oči so vsepovsod pazljivo in močno odprte v vse smeri, kakor vest, h kateri se vsakdo obrača. Molitev, ki preveva ta relief, je molitev večera in konec življenja, ko se vest preživelih let za pravičnega povezuje z upanjem odrešenja, trenutka, ko bo z vedrim duhom lahko sprejel božje razodetje in božjo prisotnost. »Gospod, sedaj odpuščaš svojega služabnika v miru,« so besede, ki jih je izrekel Simeon, ko sta Jožef in Marija po običaju prinesla Jezusa v tempelj.

Osebe tega reliefa prikazujejo za-

ključne trenutke življenja. Vidimo starega Simeona, ko umrje v trenutku, ko se mu prikaže božje Dete in se mu smehlja, prerokinjo Ano, kateri ognjeni angel šepeta v uho, sv. Janeza, ko na gori Patmos vidi nebeškega Očeta. Je trenutek videnj, ko se razodeva Bog.

Vstajenje in obsodba spodaj na obeh straneh reliefa pa prikazujeta upanje in obup, ki sta zaključek božjega obračuna našega življenja.

Msgr. ALOJZIJ TURK

Pred Bogom in Cerkvijo zaslužen

*(Smrt najstarejšega in najzaslužnejšega
makedonskega katoliškega duhovnika)*

NJEGOV KRIŽEV POT

Komaj je dobro zakoračil v 91. leto življenja, v glavnem trpljenja, žrtve in vesele službe Bogu in božjemu ljudstvu, že ga je božja Previdnost poklicala v nebeško domovino. Tako smo prepričani vsi, ki smo ga poznali. Dne 11. aprila 1973 je v Strumici v Makedoniji, po kratki bolezni, prenehalo biti plemenito srce tamkajšnjega katoliškega dekana in župnika vzhodnega obreda msgr. Atanasa Ivanova. Za njim je nastala velika praznina, ki je sedaj ni mogoče zapolniti. Zato je moral skopski škof (latinske škofije) kot apostolski vizitator katoličanov vzhodnega obreda v Makedoniji prevzeti v svoje roke upravo tamkajšnje župnije. A ima v svoji škofiji dovolj dela in skrbi, saj je pred njim težek problem

Msgr. Atanas Ivanov

gradnje nove katedrale (stara je bila razrušena ob potresu pred desetimi leti), obenem pa osebno upravlja največjo hrvaško župnijo na Kosovem, Janjevo, kjer so zaradi ljudskih slabosti in samovoljnosti nastale velikanske težave in še večja moralna ter materialna škoda.

Pokojni msgr. Atanas Ivanov je utelešena tragična zgodovina zedinjenih makedonskih katoličanov iz Egejske (grške) Makedonije. Rodil se je 24. marca 1883 v vasi Aleksovo pri Kukušu v Egejski Makedoniji (solunski okraj) v pravoslavni družini. Prav tedaj se je tamkaj razvilo močno gibanje za zedinjenje tamkajšnjih pravoslavnih Makedoncev s katoliško Cerkvijo. Zunanji povod je bila na eni strani težnja za osvoboditev izpod turškega jarma, na drugi strani pa želja, da bi se zavarovali proti grškemu fanatizmu in šovinizmu, ki je poskušal tudi v cerkvah uničiti vsako sled slovanske samobitnosti makedonskega naroda in dediščino velikih in zaslužnih učencev svetih bratov Cirila in Metoda, organizatorjev središča slovanske duhovne in svetne kulture z ohridsko šolo — sv. Klimenta Ohridskega in sv. Nauma ter sodelavcev. Vsi ti so namreč, pregnani iz Moravske, nezaželeni v srcu bolgarske države v Trnavi, organizirali v Ohridu središče svoje verske in kulturne dejavnosti.

Gibanje za zedinjenje se je začelo najprej med Bolgari v Carigradu. Voditelji za osvoboditev Bolgarije izpod turškega jarma so računali, da si bodo na ta način zagotovili pomoč pri zahodnih velesilah in se obenem zavarovali pred prizadevanjem carske Rusije, ki je hotela preko Bolgarije priti v posest Carigrada. Saj so se ruski carji in patriarhi že stoletja smatrali za zakonite naslednike Carigrada v političnem in cerkvenem pogledu. Moskva (carski dvor in patriarhat) se je ponašala z nazivom »Tretji Rim«, kar tudi sedaj še ni pozabljeno.

Z intervencijami in velikimi obljubami so bolgarski politiki zares uspeli v Rimu, v Vatikanu, da je bil imenovan za prvega bolgarskega zedinjenega škofa (z obljubo, da bo proglašen za patriarha, ko bo ves narod sprejel zedinjenje) Josif Sokolski, preprosti (komaj pismeni) redovnik, doma celo priznan kot vodja borcev za svobodo (česar seveda v Rimu niso vedeli). Ta zares čisto politična špekulacija je hitro propadla. Čez nekaj mesecev so ruski diplomatje v Carigradu zvalili nadškofa na rusko vojno ladjo. Odpeljali so ga v Rusijo in držali zaprtega v znanem kijevskem pravoslavnem samostanu vse

do njegove smrti. To bolgarsko »zedinjenje« je žalostno propadlo.

V Makedoniji pa je gibanje takoj v začetku krenilo na pot duhovno-verske poglobitve, zlasti pa evharističnega življenja. Makedonsko pravoslavlje namreč ni bilo obremenjeno z državnim politikantstvom, obenem pa je ohranilo živo tradicijo Ciril-Methodove in Kliment-Naumove šole: ideje krščanskega univerzalizma in edinstva nasproti ozkosrčnemu nacionalizmu in separatizmu. Bili so sicer ljubosumni na svojo slovansko liturgijo (vzhodnega obreda), privlačevali pa sta jih zakramentalno življenje katoliške Cerkve in velika sorodnost v češčenju Matere božje. Cele vasi s svojimi duhovniki na čelu so se prijavile za zedinjenje. Skrb za to so s katoliške strani prevzeli francoski lazaristi, ki so imeli v Solunu večji pastoralni center. Tragedija je bila, da ni bilo tamkaj Slovanov, ki bi bolje razumeli slovansko dušo in tudi težnje makedonskega naroda. Lazaristi so vsekakor zelo zaslužni, zlasti Josip Alloatti, ki je s svojo sestro Efrozijo osnoval posebno žensko kongregacijo Evharistink, ki so se silno hitro razvijale in dosegle ogromne uspehe.

Proti koncu 19. stoletja je bilo v grški Egejski Makedoniji po treznih računih že okrog 100.000 zedinjenih, a skoro vsi drugi so bili na tej poti. Da se je bilo to uresničilo, bi zgodovina makedonskega naroda imela precej drugačen, lepši razvoj. Od vsega začetka so vstale proti temu gibanju zakulisne borbe, a prava katastrofa je nastopila, ko je odpadel domači škof Mladenov, človek izrednih sposobnosti, privlačnosti ter dober organizator. Odpad so povzročila spletkarjenja nekih tujih diplomatov in turških oblasti, ki jim je škof zaradi svoje popularnosti bil trn v peti. Papeški delegat je škofa Mladenova poklical na razgovor zaradi pritožb; ta se je užalil ter pretrgal zvezo s papežem. Pridružil se je bolgarskemu pravoslavnemu eksarhatu. Z okrožnicami je pozival tudi vse makedonske katoličane, da se mu pridružijo. Zapeljani, slabo obveščeni so v veliki večini to zares storili. Tako je bil zadan strahovit udarec makedonskemu katolicizmu, od katerega ni nikdar ozdravel. Vsi kraji med Solunom in Bitoljem, Prilepom in Ohridom so bili za vedno izgubljeni. Ohranilo pa se je zedinjenje v Kukušu, Aleksovu in nekaterih sosednjih vaseh.

Škof Mladenov se je sicer kmalu streznil in se kesal. Pisal je v Makedonijo in prosil, naj pozabijo. Toda zaman. Žalosten in spokorjen je

odšel v Rim, kjer je zelo zgledno in spokorno živel in tam tudi umrl.

V takih razmerah se je rodil in preživel svojo mladost naš Atanas. Ko se je tudi v njegovi rojstni vasi zedinjenje utrdilo, je z veseljem hodil k verskemu pouku ter redno sodeloval pri bogoslužju. Želel je postati duhovnik. Stopil je v semenišče, ki so ga prav za Makedonce osnovali lazaristi v predmestju Soluna, v Zejtinliku. Tamkaj so imeli več svojih zavodov. Ali sreča mu ni bila naklonjena. Ponovno je bil zavržen. Moral je v službo k tujim ljudem: pasel je ovčice po planinah in kot sluga oral tuja polja. Tudi mizarški pomočnik je postal. A povsod je veliko časa posvetil molitvi in premišljevanju. Rad je prepeval cerkvene pesmi; ob večerih in nedeljah je ure in ure preživel v kontemplativni molitvi. Začel je celo s puščavskim življenjem v neki planinski votlini, pa so mu domači to preprečili. Mnogi so ga smatrali za čudaka, ali on je imel svoj cilj.

Na željo staršev se je 12. decembra 1905 oženil s preprostim dekletom iz domače vasi (Magdalena Kostova Srbakova). Kmalu nato so ga mobilizirali v makedonsko tajno organizacijo za osvoboditev Makedonije izpod turške jarma. Po dveh letih je bil zopet svoboden. Na duhovnih vajah, ki so jih prav takrat priredili v njegovi vasi očetje lazaristi iz Soluna, je imel posebno prikazen, ki ga je utrdila v sklepu, da se posveti Bogu. Zaozlubil se je, da se po zgledu starozaveznih nazirejcev ne bo ne strigel in ne bril. In držal je ta sklep vse do smrti.

Končno je bil sprejet v semenišče v Zejtinliku, kjer je bil 15. julija 1910 posvečen v mašnika. Naslednjo nedeljo je v domači vasi imel novo mašo. Bil je presrečen. Postal je župnik v bližnji vasi Lelevo. Četudi je moral obdelovati polje, da je vzdrževal družino, je večji del dneva prebil v cerkvi v molitvi in adoraciji. Pa tudi pri delu na polju je bil vedno združen z Bogom. Tihoma je prepeval svete liturgične pesmi in recitiral molitve. Izredno pobožnost je gojil do Matere božje in širil pobožnost rožnega venca. Tudi križev pot je rad sam molil, pa tudi z drugimi v skupni pobožnosti.

Ves srečen, da je po tolikih preizkušnjah dospel na sveto goro duhovništva, je že čutil grozoto bližajočega se viharja...

GORELE SO DOMACIJE ...

Turška država, ki je stoletja mučila balkanske kristjane, je bila v agoniji. Evropske države so

že na berlinskem kongresu sklenile, kako bodo razdelile osvobojeni Balkan. Seveda so, kakor tolikokrat v zgodovini, iskale le svoje trenutne koristi, ne pa pravic trpečih narodov. S tem so seveda povzročale novo gorje in pogosto tudi novo prelivanje krvi.

Zmučeno makedonsko ljudstvo so diplomati razdelili med tri države: Grčijo, Srbijo in Bolgarijo. Stoletni boji Makedoncev za svobodo niso zanimali visoke gospode.

Grška vojska je zmagovalno prodirala v makedonske vasi. Namesto radosti zaradi osvoboditve izpod turškega jarma, je povsod v makedonskih vaseh, predvsem v katoliških, zavladala groza. Grški vojaki so pretepali in mučili ljudi ter požigali vasi in mesta, cerkve in kapele, posebej slovanske liturgične knjige. Grki so sicer znani kot »goreči«¹ verniki, a ko gre za vprašanje narodnosti, postanejo šovinisti in se predajo divjaškemu uničevanju. Makedonskega duhovnika, ki je kot špiritual sester Evhariistik v Paljurcih pri Gevgeliji dočakal »osvobodilno«² grško vojsko po narodnem običaju s kruhom in soljo, so z orožjem zbili na zemljo, mu sezuli čevlje ter ga bičali po golih podplatih, da ni nikdar več v življenju mogel hoditi brez bergel.

Zato so vsi katoličani z duhovniki vred v paničnem strahu zapustili svoje domačije ter zbežali v gozdove, čez planine, v varnejše kraje — pod bolgarsko oblast. Severno Makedonijo so si v balkanski osvobodilni vojni razdelili Srbi in Bolgari, a so kmalu prišli v spor zaradi delitve plena. Ubogi begunci so zvečer gledali, kako v daljavi gorijo njihove domačije. Bilo je hujše kot ob turških maščevalnih pohodih proti revolucionarjem.

Naš o. Atanas Ivanov je s svojimi verniki zapustil župnijo v Lelevu 21. julija 1913. Ni bilo časa, da bi rešil premoženje. Kot resnični dobri pastir Kristusov je pohitel v cerkev in odnesel Najsvetejše, slovanske liturgične knjige in nekaj liturgičnih oblačil. Pomanjkanje hrane, izmučenost zaradi neprestanega potovanja in duševno trpljenje so povzročili med begunci razne bolezni. Najhujša je bila kolera. Begunska križeva pot je bila zaznamovana z grobovi. V enem samem dnevu je naš skrbni župnik v bližini Gornje Džumaje pokopal 15 svojih vernikov. Najsvetejše in molitev sta mu dajala moči, da ni obupal in da je druge hrabil, govoreč o zaupanju v Boga, o trpljenju Kristusovem.

Po težkem križevem potu so ikončno prispeli v Sofijo, glavno mesto Bolgarije. Reveže brez

Cerkev v Strumici

vsakega premoženja, lačne in žejne, izčrpane in raztrgane, so tu hladno sprejeli. Oblasti jim niso nudile nikake pomoči. Na priporočilo nadškofa Meninija so jih sprejeli v francoski zavod v bližini katoliške cerkve sv. Jožefa. Z o. Atanasom je bilo 74 beguncev. Kmalu so se pridružili še drugi z nekaterimi duhovniki. Sofijske redovnice so jim sešile nekoliko liturgičnih oblek, da so lahko skupno maševali. Bogoslužje (vzhodno) so v začetku opravljali v župnijski (katedralni) cerkvi sv. Jožefa, pozneje pa v kapeli hrvaških usmiljenk.

Marca 1914 so bolgarske oblasti ukazale beguncem, naj zapustijo Sofijo. Izseliijo naj se v Makedonijo, v strumiško dolino (ki je takrat pripadala Bolgariji) ali pa v Trakijo. Iz onih krajev so namreč pobegnili mnogi turški priseljenci, ker so se bali maščevanja. Oblasti so se tako hotele rešiti beguncev in hkrati naseliti osvojenca ozemlja.

Večina beguncev se je odločila za Trakijo in za druge bolgarske kraje, o. Atanas pa je s svojimi verniki krenil na težko pot — nazaj v Makedonijo. Toda ne v rodno mesto, kamor Grki niso dovolili, temveč v strumiško dolino. Dodelili so jim naselje Nova mala, planinsko vas na nasprotni strani Strumice (oddaljeno kakih 20 km), od koder se je večina turških prebivalcev izselila. Vas je bila znana po pridelovanju izredno dobrega tobaka, kar je še sedaj.

BREZ TUJE POMOČI

V vasi ni bilo nobene cerkve, ampak samo mohamedanska mošeja (džamija), ki še stoji, ker je tamkaj še vedno nekaj mohamedancev. Ker so zaradi svoje vere in zvestobe katoliški Cerkvi vse izgubili, so, zvesti svojim idealom,

najprej poskrbeli za »bogomoljo« (bogoslužni prostor). Prazno turško hišo so preuredili v kapelo in tam imeli bogoslužje polnih devet let, dokler niso zgradili majhne cerkvice.

Začetek je bil obupno težak. Imeli niso prav ničesar. Z izredno skromnostjo in vztrajnostjo, s krvavimi žulji in z molitvijo, z zaupanjem v Boga, so se lotili dela. V zapuščenih turških hišah so si uredili stanovanja, a polja so obdelovali kar najbolj primitivno.

Novo trpljenje je nastopilo ob prvi svetovni vojni. Znana solunska fronta je bila v neposredni bližini: Dojran - Gevgelija - Kajmakčalan - Pelister - Bitola - Prilep.

Tudi to je minilo. Po vojni je strumiška dolina pripadla Jugoslaviji. Za naše katoličane so se začeli zopet težki dnevi, nova sumničenja in preganjanje. Sovinisti so videli v katoličanih zapreko za denacionalizacijo makedonskega naroda. Začelo je preganjanje duhovnikov in vernikov. V okolici Gevgelije in v sami Gevgeliji so poddržavili vse katoliško premoženje, pa tudi zgradbe, v kolikor so ostale po strahotah dolgotrajnega vojskovanja in bombardiranja. V Paljurcih pri Gevgeliji, kjer so sestre Evharistinke imele svojo centralo in mnoge humane ustanove, kjer so oskrbovale veliko število otrok — vojnih sirot brez staršev (katere so pobili Turki ali so padli v balkanski vojni), so nove oblasti odvzele sestram prav vse, polje, razrušene hiše in cerkev. V Gevgeliji so se zadnje tri sestre stiskale v hišici (skoraj baraki), pa še tam niso imele miru ne podnevi ne ponoči. A so vztrajale.

Kakor je že navada v zgodovini, so makedonskim katoličanom vzhodnega obreda prilepili etiketo »bugarašev« in jih s tem proglasili za državne sovražnike. Zahtevali so od njih, naj se odpovedo svoji veri, katoliški Cerkvi, pa tudi svoji narodni zavesti. Nekateri so pod pritiskom res popustili in odpadli. Nekateri pa so pobegnili v Bolgarijo.

Naš o. Atanas je vztrajal s svojimi. Prav tako tudi redki drugi. Druga skupina beguncev se je bila naselila v vasi Radovo, na strumiškem polju. Ta vas je sedaj skoro čisto katoliška. Ker so bili v vaseh težki pogoji za življenje, so se nekateri naselili v Strumici. O. Atanas se je zavedal, da bodo vsi oni izgubljeni za Cerkev in vero, če bodo prepuščeni sami sebi. Zato se je odločil, da zapusti Novo malo, kjer si je že zgradil skromno domačijo, in se preseli v Strumico kot resnični dobri pastir, ki gre za svojimi ovčicami. Z velikimi žrtvami si je kupil

skromno hišico in v njej uredil kapelico, da so se tamkaj zbirali verniki k službi božji.

Kdo bi mogel opisati vse, kar je pretrpel. Nikomur se ni pritoževal. Se v družinskem krogu je molčal, da ne bi drugih žalostil. Svoj križ je nosil sam s svojim Bogom. Le včasih je prišlo kaj na dan, čisto slučajno. Pretepali so ga in mu grozili z zapori in likvidacijo. On pa je mirno ponavljal: »Naj se zgodi volja božja! Bog bo pomagal! Marija bo varovala in prosila za nas!« Večkrat je moral ure in ure, včasih od ranega jutra do pozno zvečer, stati na hodniku pred kakim oblastnikom — z malarijo, do 40 stopinj vročine. Niso mu dali niti stola niti kozarca vode. Večkrat so ga našli nezavestnega na tleh. A on je molčal in trpel. Nikdar ni prišla iz njegovih usta maščevalna beseda. V najhujših trenutkih se je zatekel v Cerkev pred Najsvetejše. Ure in ure je preklečal, premolil...

Končno so zbrali potrebna sredstva in kupili zemljišče, na katerem so zgradili novo cerkev, posvečeno Marijinemu Vnebovzetju in pa župniške pisarne. Župnik o. Atanas si je zgradil počasi novo hišo. Ker takrat ni prihajala od drugod nobena pomoč, so mladi možje in fantje organizirali posebno »umetniško-folklorno« skupino ter z junaškimi narodnimi igrami in pesmi po mestu in vaseh, posebno ob sejmih in na cerkvenih proslavah zbirali prostovoljne prispevke. In tako je bila leta 1925 zgrajena nova cerkev, ki še stoji in jo prav sedaj prenavljajo.

PREPUŠČENI SAMI SEBI

V začetku so makedonski begunci v Bolgariji bili brez škofije in škofa. Pozneje so jih priključili bolgarskim vzhodnim katoličanom, ki so imeli škofa — Mihajla Petkova — v Plovdivu, a z naslovom »odrinški«. Ko so prišli v strumiško dolino, so še pripadali temu škofu, toda zaradi vojnih razmer so bili prepuščeni sami sebi. Po vojni pa so se meje zaprle in škof ni mogel nikogar več poslati v struniški kraj. Zato so bili začasno priključeni skopski (latinski) nadškofiji, s sedežem v Prizrenu. Toda tudi skopski škof ni mogel skrbeti za vzhodne katoličane, ker še za svoje novodošle vernike širom Makedonije ni imel potrebnih duhovnikov. Položaj se je še poslabšal, ko je bil zadnji skopski nadškof msgr. Lazar Mjeda premeščen v Skadar, a na novega škofa so čakali do konca leta 1924, ko je bil za prvega škofa skopske škofije imenovan apostolski mož dr. Janez Gnidovec,

nekdanji ravnatelj škofovih zavodov v Št. Vidu pri Ljubljani.

Z dekretom Sv. Sedeža so bili leta 1923 makedonski katoličani vključeni v vzhodno katoliško (grkokatoliško) škofijo s sedežem v Križevcih. Tako je ta škofija obsegala vse vzhodne katoličane po celi Jugoslaviji.

Škofija je poskušala pomagati s tem, da je pošiljala v Gevgelijo in okolico duhovnike, ki pa so bili v kratkem onemogočeni, da so morali zapustiti svoje mesto. Posebno hudo nasilje se je vršilo nad verniki v vasi Bogdanci, kjer je škofu Gnidovcu izjavilo 120 družinskih očetov, da so katoličani. Ko je škof za te ljudi pri oblasteh v Skopju in Beogradu interveniral ter zahteval, da se dovoli, da bo med njimi katoliški duhovnik, so nastale represalije, ki se danes zdijo naravnost nemogoče. Oblasti so vse družinske očete pozaprlle in mučile. Škof pa je dobil od ministrstva odgovor, da na podlagi preiskave krajevnih oblasti v Bogdancih in okolici ni nobenega katoličana; škof naj ne pošilja neresničnih pritožb in naj ne vznemirja ljudi in oblasti s svojimi obiski. Zato ni prav nič čudno, če je tamkaj sedaj le kakih 20 katoliških družin. Še slabše je v drugih vaseh, ki so pod turško vladavino imele katoliške cerkve, šole, duhovnike in samostane sester Evharistink.

ZADNJA LETA

Bolgarska okupacija med drugo svetovno vojno je spet odprla stare probleme. Vendar so naši katoličani tudi to dobo kar srečno prebrodili. Prišli so jim na pomoč celo nekateri duhovniki, ki prej niso smeli v Makedonijo, četudi so bili Makedonci.

Po drugi svetovni vojni je končno makedonski narod prišel do svojih narodnih pravic. Priznana mu je samostojna narodnost. Dobili so v sestavu Jugoslavije svojo republiko, v kateri se je začela bujno razvijati narodna kultura: šolstvo s samostojno univerzo in druge kulturne ustanove.

Pravoslavni Makedonci so z velikimi težavami in boji dobili samostojno makedonsko pravoslavno Cerkev z arhiepiskopom na čelu. Obnovljena je stara in slavna ohridska arhiepiskopija, ki jo je sultanska oblast nasilno uničila in leta 1767 podredila carigrajskemu patriarhu. Ista usoda je doletela srbski pečki patriarhat že eno leto prej (1766). Sicer njihove samostojnosti (avtokefalnosti) še niso priznale druge

pravoslavne Cerkve, ker se temu upira srbska pravoslavna Cerkev, vendar dejstva obstanka te narodne Cerkve ne more nikdo več oporekati, ker je to tudi politični interes državnih oblasti, ki zato v tem Cerkev podpirajo. Sedaj se gradi v Skopju veličastna pravoslavna katedralna (saborna) cerkev; administrativne zgradbe pa že stoje. Katoličani pa, ki so v Skopju ob potresu pred desetimi leti vse izgubili, še nič nimajo razen škofove rezidence. Vendar upajo, da se bo v kratkem začelo z gradnjo nove katoliške katedrale.

Vzhodni katoličani so morali tudi po vojni preko raznih notranjih in zunanjih preizkušenj. In te še vedno niso končane. Najhujši problem je pomanjkanje duhovnikov, saj trenutno nimajo nobenega s polno teološko izobrazbo. In ti ki so, imajo svoje družine, a s tem velike probleme.

Sedaj so makedonski vzhodni katoličani izročeni v oskrbo skopskemu (pravilno: skopsko-prizrenskemu) škofu dr. Joakimu Herbutu kot apostolskemu vizitatorju za vzhodne katoličane v Makedoniji, da bi tako imeli bližje svojega duhovnega očeta in voditelja. Seveda je to ve-

liko breme za škofa, posebno v teh razmerah, v sedanjih pogojih. Dobro je to, da je škof sam po rojstvu vzhodnega obreda, a sedaj ima oba obreda.

Pokojni msgr. Atanas je vedno spoštoval svojega škofa, četudi je zaradi razmer bil vajen delati po lastnem spoznanju — bolj kot po raznih kanonskih predpisih, ki jih ni niti dovolj poznal. Moramo pa priznati, da je vedno hotel najboljše za Cerkev in za duše. Vedno je branil edinstvo Cerkve in sv. očeta, ki ga je sinovsko ljubil.

Ostal je zvest svojim idealom prav do konca življenja. Kljub starosti in bolezni ni popuščal v svojih pobožnostih, molitvah in adoracijah. Vedno je bil v cerkvi, vsem na razpolago, pa naj je bila vročina ali huda zima. Vedno je tolažil in vse blagoslavljal.

Sele ko se je onemogel zrušil v cerkvi, je ostal v postelji. A so ga pogosto s silo morali zadrževati, ker je hotel za vsako ceno c cerkev. Lepo je prejel zakramente umirajočih ter odšel k Očetu. Njegov pogreb je bil pravi triumf.

JOŽKO KRAGELJ

Beležnice skladatelja Vinka Vodopivca

Ob dvajsetletnici smrti Vinka Vodopivca sem v koledarju omenil, da nam je skladatelj zapustil dragocene zapiske o svojem ustvarjanju. Ohranjenih je osem beležnic, ki nam od leta 1936 do 1949 odkrivajo tiho in skrito delo tega goriškega slavčka, ki je iz svojega bogatega srca izlival melodije, da so njegove pesmi donele in še donijo po cerkvah in kulturnih domovih.

Leta 1939 je dosegel višek svojega ustvarjanja. Iz zapiskov, ki smo jih že objavili, vidimo, kako pridno je izrabljaj čas in kako velikodušno se je razdajal na vse strani.

Zdi se mi primerno, da v naslednjih letih objavimo vse te zapiske, ki nam bodo pomagali, da se dostojno pripravimo na 25-letnico njegove smrti in na stoletnico njegovega rojstva. Takrat bomo skušali tudi na posebni razstavi pri-

kazati njegovo življenje in delo.

Z objavo teh zapiskov želim spodbuditi vse, ki hranijo njegove rokopise, da bi jih odstopili v skupno zakladnico, tako da bomo imeli čim popolnejši opus Vodopivčevega ustvarjanja.

Iz beležnice za leto 1936 zvmemo marsikaj iz njegovega življenja in delovanja. V tem letu je napisal skladbo »Tu es Petrus«, katero so peli goriški bogoslovci pred papežem Pijem XI. Skladbo je popravljaj in napisal 9 variant.

Nikoli ni bil užaljen, če mu je kdo skritiziral skladbo. Lotil se je nove ali pa isto temeljito popravil. Premrl mu je zavrgel dve pesmi in ga opozoril na napake. Popravil jih je. Tudi iz Padova so mu zavrnil skladbo »Panis angelicus«. Spopolnil jo je in zopet poslal pod šifro »Errando discimus«.

Iz te beležnice zvmemo, da je postal

prvi kromberški župnik. Za to slovesnost je nastopilo v kromberški cerkvi 100 pevcev, ki jih je vodil Jožko Bratuž.

Svoje skladbe je pošiljal na vse strani: v Ljubljano, Trst, Bazovico, Padovo, Beograd in celo v Buenos Aires. Svojemu nekdanjemu sošolcu Josipu Ujčiču je takoj poslal skladbo »Sacerdos et Pontifex«, ko je zvedel, da je postal beograjski nadškof. Med njima so bili do zadnjega pristrčni odnosi. Nekaj mesecev pred smrtjo mu je Vodopivec poslal za god lep sonet. Tudi Ujčič mu je večkrat pisal. V nekem pismu pravi: »Dobri Bog naj Te ohrani še mnogo let in naj Te podpira pri Tvojem delu, da bi mogli doživeti še marsikatero kompozicijo izpod Tvojega peresa... Upam, da si zdrav in da nosiš svoja leta kakor vselej z neko porcijo humorja...«

Bil je res poln humorja in idealizma. Za svoje skladbe je prejemal le piche honorarje. Ti so prihajali celo z njive.

Dne 26. aprila je zapisal: »Zložil za Vrtojbo "Srebrno poroko" in "Naša pesem" za moški zbor. Besedilo in glasba. Prinesli bodo "za lon" 4 kg špargljev za birmo.«

Jožko Bratuž mu je vedno stal ob strani. Urejeval mu je notni arhiv v cerkvi in na domu. Skupaj sta poskušala razne melodije. Pomagal mu je pri zboru in mu pri ustoličenju kot prvemu kromberškemu župniku zapel skladbo brata Lojzeta, kjer je med drugimi rečeno:

K oltarju Najvišjega duša je tvoja zaklade nosila vse dni brez pokoja, da s pesmijo tvojo so srca nešteti poklanjali Bogu in Materi sveti.

BELEŽNICA ZA LETO 1936

1. Končal prepis glasov Lurške in Lepa si, Marija.
1. Finis 16 Obhajilnih II. izdaja; prav za prav jih je sedaj 17. Eno bom škartiral. Katero? Pripravil dve postni: Očitanja in Trnjev venec.
1. Spisal »Pozdrav novemu župniku« za naš zbor za inštalacijo, ki bo morda na Velikonočni ponedeljek.

1. Končal popravo 12 Marijinih za II. izdajo. NB! Izšla 1937.
1. Pripravil II. izdajo moških zborov (7 izbranih pesmi). NB! Izšli 1938.
1. Harmoniziral 7 Goriških narodnih za Pevca. NB! Samo ena je bila objavljena 1937.
2. Pripravil 4 himne za obhod presv. R. Telesa za mešani zbor (za Pahorja).
2. Dve velikonočni za inštalacijo in tisk.
2. Zložil enoglasno latinsko mašo za Veliki teden in še Graduale in Vesperae za Veliko soboto.
2. Dal Tonetu Kralju 7 harmoniziranih narodnih gor. pesmi za Tomca.
2. Zložil dve pesmi Vide Jerajev za en glas in klavir: 1) Doma in 2) Vasovavci. Zložil tudi mešani zbor »Vrabčki« za Pevca.
2. Mari Kraljevi postal dve pesmi Vide Jerajev 1) Doma in 2) Vasovavci in še zraven pismo Tomcu glede »Boter polž« in skladbo za mešani zbor »Vrabček«.
2. Za Skarabota... zložil 2 T. E. in himno sv. Frančišek Pauli-za Budin... Pokropi me in Videl sem vodo.
2. Za Abrama »V snežnih hribih« besede Juvančičeve.
2. Pust. Zares pust in prazen. Zvečer boljši. Ghighi in Rado. (Op. Prav tako napisano).
2. Pepelnica. Brez petja, ker ni bilo nobenega soprana. Zložil in postal Abramovi moteti: II rezponzorij ad Matutinum »Noli time-re Abram« De die Cinerum.
2. Končal vse za Veliko soboto: Com. in Vesperae z Magnificat. Pripravil in spisal »Pokropi me« in »Videl sem vodo« za Pahorja, če bo hotel izdati.
2. Zložil 6 pesmic dvoglasnih iz Venca za Zamarja v Biljah.
3. Izročil Lojzetu mašo »enoglasno« in reliqua za Veliki teden.
3. Dobil tiskane note za 13. april.
3. Zložil in postal Ščeku 4 nagrobnice za dekliški zbor, 2 dvoglasni in 2 troglasni.
3. Pahor odpisal, da je »Povodnji mož« tiskan in listom v oceno razposlan. Za sedaj bo založil in izdal »Kristusu Kralju«, mogoče tudi »Kraljici Svetogorski« in 4 himne za procesijo.
3. Pevci so se začeli učiti za 13. 4.
3. Peli »Zabe« pri Stritarjevi slavnosti v Unionu, slišal na radiu.
3. Trboveljski slavčki peli zvečer ob 8^h pri koncertu v Unionu »Pojdimo spat«, slišal na radiu.
3. Kupil še 10 izvodov Komelovega »Ecce sacerdos« za moški zbor. Spisal partituro in glasove za »Veni Creator«, oboje za moški zbor za birmo. Spisal partituro Tan. ergo II za moški zbor v F-duru.
3. Spisal včeraj za kaplana Grad. in Vesperae za Veliko soboto - po medicjski izdaji. Zložil antijfeno »Sacerdotes Dei« za tenor solo za inštalacijo.

Kraška idila (foto S. Bratina)

28. 3. »Ob poti tam za vasjo« bom raje postal Pevcu in posebej izdal »Na poljani« - 6 izbranih pesmi za moški zbor.
29. 3. ... Po blagoslovu Pepi vajo z našimi pevci - 3 ure. Zvečer slišal v radiu »Kaj sem ti storil«, mojo iz Božjih spevov. Peli Trnovčanje v cerkvi.
4. 4. Izročil Pahorju: 1) Kristusu Kralju, 2) Svetogorski Kraljici, 3) 4 himne za procesijo, 4) Pokropi me in 5) 7 izbranih moških zborov (tudi »Tam za vasjo«). Dobil »Povodnjega moža« iz Pevca 1935.
5. 4. Proba generalis in ecclesia trium chorum pro 13 hujus. Valde bene. (Op. Generalna vaja treh zborov v cerkvi za 13. t. m. Zelo dobro).
6. 4. Dobil od Cubija Piccolo, kjer stoji, da bodo peli za Veliko noč v Rojanu mojo mašo Cordis Jesu z orkestrom. Pisal mi Mirk, da pri njih pojo zelo radi moje pesmi.
7. 4. Zložil 2 pesmi v čast sv. Magdalenii za Bazovico in tudi po pošti poslal. Pisal Pahorju, naj da vsem... Povodnjega moža. Naznanil velikonočno procesijo karabinjerjem.
8. 4. Valiček mi popravlja orgle. Ni računal nič. Kosil pri meni.
9. 4. (Veliki četrtek). V letu 1935 je bil »Kovačev študent« 21. na odru. Zjutraj peli sveto mašo etc. prav dobro; precej ljudstva, na ženski strani klopi polne, tudi moških precej.
12. 4. (V latinščini): Prišli prijatelji... s čestitkami iz Trsta.
13. 4. (V latinščini): Zelo lep dan, sonce do večera, ob 7^h dež. Ogromno ljudstva... Petje zelo dobro - več kot 100 pevcev. Brez vsake neprilike.
21. 4. Pisal Premrlu v popolnitev njegov članek o sl. orgeljski literaturi, da ima E. Komel 50 prel. in jaz 100, pa še dve fugi in 4 slavnostne preludije. Pisal Tomcu, naj popravi v prih. številki... »Belokranjsko balado«.
22. 4. (V latinščini): V Gorici pri škofu. Zelo dobro.
23. 4. (V latinščini): Grgar - zadnja seja od 4 do 8. Zelo dobro.
25. 4. Pisal vsem, da bo v četrtek birma ob 7^h. Filipiču poslal na dopisnici »Sveti angel varuh moj«.
26. 4. Zložil za Vrtojbo »Srebrno poroko« in »Naša pesem« za moški zbor. Besedilo in glasba. Prinesli bodo »za lon« 4 kg špargljev za birmo.
29. 4. (V latinščini): Postavili smo slavoloke za škofa. Zvečer velik naliv. Spoved otrok od 4.30 do 7^h. Splošna vaja otrok v cerkvi. Pilat je postavil tron. Zvečer gen. vaja v pevski sobi. Dal sem jim piti, kolikor so zmogli.
30. 4. (V latinščini): Vesoljni potop. Skof je prišel ob 7^h pod dežnikom. Nato je vse dobro poteklo. Otroci so še kar dobro znali. Kosilo zelo dobro. Mislim, da sem srečno prešel skozi Scilo in Karibdo.
4. 5. Podrl slavalok. Zložil na novo »O srečna duša« in »Moj Zveličar, tebe vžiti«, katere mi je Premrl zavrzel.

5. 5. Spisal na čisto obe skladbi in paketiral ter dal raccomandato poštarju.
7. 5. Spisal za Pierosa (ali Pierota) Motectum za sv. Jurija in 4 Novomašniku, po dve za Stomaž-Bratina in Margon-Herpelje Kozina.
8. 5. Dobil od Zanibona iz Padove nazaj »Panis angelicus« ki je pri Concorso categoria II propadel. Ker je Concorso podaljšan do 27. 7. t. l. sem ga lepo popravil, kar je bilo s svinčnikom označeno in ga nazaj danes poslal pod geslom »Errando discimus«. Poročal o uspehu bo njega Bollettino November 1936.
12. 5. Zložil za solkansko novo mašo, ki bo 12. julija, Introit, Graduale, Off. Communio in iz Venca N. 527. (Op. Novo mašo je imel Alfred Ughi-Jug S.S. posvečen v Turinu dne 5. 7. 1936.)
13. 5. Prepisal gorenje na čisto. Msgr. Juvančič in Buttò mi naročila »Tu es Petrus«, ki ga bodo peli bogoslovci o Binkoštih v Rimu v cerkvi sv. Petra pred papežem. Ga takoj komponiral in popravljaj celi dan.
14. 5. Včerajšnji »Tu es Petrus« še vedno popravljaj, šele 6. bo definitivna forma.
15. 5. Spisal na čisto gornjo skladbo (Tu es Petrus), a šele 8. oblika je bila definitivna. Jutri jo dam dr. Juvančiču v treh izvodih.
16. 5. Poslal Juvančiču »Tu es Petrus«. Izročil tudi solkanskemu organistu partes mobiles in »Novomašniku« za solkansko novo mašo.
17. 5. »Tu es Petrus« je bil preveč pohleven in pobožen. Buttò je prišel s Filejem in naročil drugega bolj pompoznega. Ga takoj v 3 urah naredil v D dur.
18. 5. Iz škece spisal s svinčnikom »Tu es Petrus«, je boljši in pompoznej dovolj. Tenorji gredo v H; basi tulijo visoki D kot norci.
19. 5. Poslal Juvančiču »Tu es Petrus« in Gigitu dve dobro popravljajni obhajilni.
24. 5. Dobil izrezek Slovenčeve kritike Povernjega moža. Precej ugodna in pametna kritika.
26. 5. Mi povedal Pepi, da je v Slovincu dobra ocena 4 himnov za procesijo sv. R. Telesa.
28. 5. Mi prinesel Pahor 16 Obh. z mnogimi pogreški in 4 himne. Odpisal koj, naj takoj popravi.
29. 5. Danes opoldne pojejo bogoslovci pred papežem moj »Tu es Petrus«!
1. 6. Gazzettino piše o moji skladbi »Tu es Petrus«, ki so jo peli bogoslovci pred papežem. Gazzettino od 29. 5. 1936 z navedbo imena. Piccolo pa šušmarsko poročilo brez navedbe mojega imena.
2. 6. Pisal na dopisnici Premrlu poročilo o »Tu es Petrus« v Rimu za C. Glb.
3. 6. Zložil »Vezi sv. Petra« in »Sv. Trojica«.
10. 6. Birma v Grgarju. Orglal. Škof naročil »Ecce sacerdos« oziroma »Sacerdos et Pontifex« za prihodnjo škofijsko procesijo na Sv. goro.
11. 6. Sv. R. Telo - Orglal v Solkanu. Peli mojo mašo In hon. Ss. Cordis. Dobro! Med procesijo definitivno oblikoval Sacerdos et Pontifex.
12. 6. Spisal na čisto Sacerdos et Pontifex, cum dedicatione...
13. 6. ... poslal nadškofu rekomand. Sacerdos et Pontifex...
23. 6. Poslal Premrlu »Tu es Petrus« rekomandirano iz Abana in izrezek iz Osservatore Romano (iz Abana).
30. 6. Dal Fileju, ki je dirigiral »Tu es Petrus« v Rimu in včeraj v stolnici 1 izvod 16 Obhajilnih in 1 Povernjega moža.
1. 7. Bral v Sv. Ceciliji, da so peli moje skladbe v Bratislavi.
3. 7. Danes in včeraj spisal vse glasove za M. Magdaleno 1 in II in za Vezi sv. Petra in za Presv. Trojico.
7. 7. Coepi scribere et etiam aliquantum corrigere »Missam in hon. Nativ. BMV« pro Pahorja (in duo systemata redacta). Pripis: (Tiskana je bila šele aprila 1937).
11. 7. Poslal Pepiju »Missam in hon. Nativitatis«.
12. 7. Pri novi maši v Solkanu peli cel »Propium missae« moj in sicer dobro. Od Credo naprej moja mašo Cordis Jesu in seveda tudi moj »Novomašniku«, ki je šel še najboljše.
13. 7. Komponiral za Pepija N. 888 in N. 248 iz Venca za tenor solo.
21. 7. 35-letnica nove maše. Pepi uredil ves cerkveni arhiv na koru.
22. 7. Danes konec urejanja cerkvenega arhiva na koru.
26. 7. Igral v Solkanu Hladnikovo mašo in novo pesem sv. Magdalene.
27. 7. Spisal vse tri Marijanske antifone za ljudsko petje v falso bordone.
4. 8. Bil pri meni Dr. Dolinar in mi povedal, da bodo v kratkem vzeli na plošče dve moji pesmi »Lepi Jurij« in še eno. - Pripis: Pa ni bilo vse skupaj nič.
7. 8. Definitivno popravil mašo In hon. Nativitatis BMV.
12. 8. Zložil Ave Maria v As in Graduale za Ime Marijino in zraven še Introitus et Communio. Vse prepisal na čisto (De festo Ss. Nominis Mariae).
13. 8. Gorenje odposlal škofu. Spisal na čisto 2 Marziale za Organista liturgico.
14. 8. Poslal 2 Marziale rek. Organistu liturgico... Adaptiral 2 Tantum ergo iz »20« za moški zbor za bogoslovce. Komponiral za moški zbor Salve Regina v Es.
17. 8. Poslal rek. po pošti Msgr. Buttò Salve Regina in 2 T. E. Dobil od škofa pohvalo za note.

18. 8. Postal Fileju Salve Regina in 2 T. E. Se zahvalil Lavriču v Ljubljano. Studiram novo zbirko: Veselo pesem si zapojmo, 3 pesmi za mešani zbor.
19. 8. Izpisal v škico Vrabček, Jutro vstaja (Golar) iz »Zeleni gozd« in Svatba na poljani iz Kveder Zore. - Dobil odgovor od Carrare, da mi bodo pismeno pozneje odgovorili. - Pahor prinesel C. Gl. in B. lexikon. Mu dal Mašo in hon. Nativ. BMV. in 4 darovanijske pesmi.
20. 8. Spisal na čisto 1) Jutro vstaja - Golar, 2) Vrabček - Vida Jerajeva, 3) Svatba na poljani za Pahorja. Spisal za Pepija Ave Maria in 2 T. E. za moški zbor.
23. 8. Izročil po Pepijevih Pahorju »Tri vesele pesmi«. Dal tudi Pepiju vse 4 kompozicije.
27. 8. Spisal na čisto »4 slavnostne preludije« in jih vsil v knjigo prejšnjih »100 lahkih preludijev«.
5. 9. Zložil en fajn marš za godbo (I) - Pripis: NB! Ta marš sem v 1937 porabil pri spevoigri Dr. Žagar.
6. 9. Slišal na radiu »Na poljani«, akademski kvintet. Proba generalis »pro schodo« in eccl. Pepi! Jaz orglal.
14. 9. Zložil »Ave Regina coelorum« in »Alma Redemptoris Mater« za moški zbor. Regina coeli imam že od lani in Salve Regina tudi že od prej. Torej so vse 4 antifone.
18. 9. Prinesel Titi (op. Pahor) 2 C. Gl. in 4 Darovanijske z mnogimi pogreški
20. 9. Prinesel Slovenec lepo oceno (Lavrič) o 4 Darovanijskih. Mi prišli povedat o imenovanju za Mskr-ja. Pepi, Gigi, Rado, Kunšič, Pilat, Polde. Pripis: NB! Pa vse skupaj ni bilo nič res!
22. 9. Danes popoldne prišel povedat Pepi, da je nedeljsko čestitanje le nesporazumljive. Torej nič! - Danes končal na čisto prepisovati »4 Antiph. Marianae«, ki so bile namenjene za gratiarum actionem. Jih lepo spravim za pozneje.
23. 9. Tiste 4 antifone sem pozneje poslal škofu in Buttòju - je bila čisto navadna robota.
24. 9. Pahor prinesel v korekturo mašo Nativitatis in »Pokropi me, Gospod«. Korigiral zraven še Grunove nagrobnice.
25. 9. Slikarica restavrira podobo nad portalom cerkve.
28. 9. Pripravil za C. Gl. mojo orkestralno literaturo, zraven še Starčevo »Tržaški okolici«, Mavnete orli, 4 cerkvene koračnice, Suita na Starem gradu in 4 koračnice, Dve prigodnici za Arkovo zlato mašo 1930.
29. 9. Prepisal na čisto za Pepija »Večer« - moja prvo kompozicijo še iz gimnazijskih podgorskih časov. (Op. Z dne 28. 6. 1893). - Zvečer slišal na radiu »O večerni uri«. Pelo društvo Sloga.
1. 10. Zložil za Lojzeta dve otroški pesmi. Jih ponese v soboto Alfred v Dolsko, kakor tudi Premrlu, kar sem napisal 28. 9. 1936. Mi pravil Alfred, da so peli v Ljubljanski stolnici »Raduj se Kraljica« iz Božjih spevov in prej v postu »Pod oljkami«. - V Grobljah se učijo Povodnjega moža. - Pripis: Ni bilo nič!
3. 10. Spisal vse glasove za »Lepa si« in »Je angel Gospodov«.
4. 10. Peli pri blagoslovu med rožnim vencem Lepa si in Je angel Gospodov, potem lit. M. b. z odpevi. - Pepi režiral.
9. 10. Zložil in postal Dolorosi »Jezus, ti si sreča moja«.
10. 10. Isto za Pepija. Zložil in postal Lojzetu malo pesmico na dopisnici.
18. 10. Slišal na radiu: Na poljani, Jaz bi rad rdečih rož, O večerni uri. Pel akad. kvintet. Predaval Joža Lovrenčič o Goriški v 18. stoletju. Slišalo se je precej dobro.
19. 10. Zložil za Vogersko eno pesem za zlato poroko - za moški zbor.
20. 10. Zložil Laetentur coeli za Bilje.
21. 10. Celi dan pisal in tudi končal zvočno humoresko za radio: Naš striček so bolni. Tudi glasbene točke preštudiral. Iz nekdanje: Moč uniforme, ki sem jo zložil za Bilje. - Druga zvočna igra: Kaj se je Janezu Vidmarju krojaču lepega sanjalo. Pripis: 1937 predelal v »Zagovornik«.
22. 10. Začel drugo zvočno igro: Kaj se je sanjalo... Spisal I. dejanje in začetek II. dejanja.
23. 10. Končal še II. dejanje zvočne igre »Sanje Janeza Vidmarja«. Pripis: Ta igra »Vidmarjevega Janeza prečudne sanje« je dobila v februarju 1937 II. nagrado 600 din.
26. 10. Dobil od Carrare nazaj Marziale maestoso v C dur. Najbrže zaradi prevelike modulacije v II. delu.
27. 10. Dobil od Carrare karto, kjer mi pravi, da so en kos (v B-dur) odobrili. Zložil 4 postne 80+82+81+85.
28. 10. Odpisal Carrari in prosil, naj mi pošlje caria - musica ad hoc, kakor je obljubil. - Pripis: Poslal 6. XI. 3 polor.
29. 10. Zložil oziroma priridel celo »Dekle je pralo srajčki dve« za mešani, ženski in moški zbor - vseh 9 kitic vsaka zase. - Izročil grofu vse akte glede organistovske plače. Igral grofu 4 antifone iz Ave Maria. Razen Salve Regina mu je vse dopadlo.
30. 10. Sešil zvezek 4 Antiphonae. - Mi je povedala grofica, da jo nadzoruje kvestura.
31. 10. Poslal po pošti rekom. 4 antifone škofu in Buttòju. - Definitivno popravil »Dekle je pralo srajčki dve«.
7. 11. Preračunal sem, da sem v leto 1932 prejel za kompozicije 1929,75 lir. Letos pa nič! Pa sem več delal kot 1932.
11. 11. Preigral in Pepi pel Svetogorsko. Za ljudsko petje naj bo v G-duru.
12. 11. Bili so pri meni Belè, Filli iz Tolmina in Kodernac; prinesli mojo sliko v velikem formatu.

13. 11. Zložil *Sacerdos et Pontifex*, če bi morda kdaj postal monsignor. Te Deum, katerega sem mislil za ta slučaj pripraviti, je le predolg, bi vzel preveč časa. Mogoče pa ga pozimi vendarle spišem na čisto in bo morda še kdaj prav prišel. Pripis: Ga porabil za Ujčiča 1937.
14. 11. Slišal opoldne na radiu, da bo jutri ob 8.30 »Kovačev študent« (Venček) na radiu. Več pevcev in radio orkester.
15. 11. Slišal na radiu venček iz Kov. študenta. Slišalo se je izredno dobro.
19. 11. Slišal v ljublj. radiu mojo Zebljarsko. Pela Grafika.
20. 11. Pisal Vikt. Čadežu, da sem prejel Katingerjeve skladbe in Filipiču v Grgar, da bo za sv. Katarino vse pripravljeno (Via crucis).
24. 11. Pisal Zanibonu v Padovo, naj mi pošlje Bollettino za nov. 1936.
25. 11. Sv. Katarina. Pri Sv. Katarini maševal Filipič in prej še p. Sofronij. Ob 2^a blagoslov križevega pota. Križev pot blagoslovil p. Sofronij. Križev pot imel Filipič in Kunšič.
28. 11. Dobil od Zanibona Bollettino. O »concorso« bo relacija šele koncem februarja 1937. Zvedel opoldne po radiu, da je Ujčič postal beograjski nadškof. Poslal mu karto danes; v ponedeljek bom pa »Sacerdos et Pontifex« za mešani zbor.
29. 11. (Pisano v latinščini) Dal sem Stefaniji iz Ajševce zavoj not za Cirila Jekše iz Buenos Airesa, med temi tudi »Kovačev študent« in II. izdajo »Kristusu Kralju«.
1. 12. Poslal rekomandirano Ujčiču »Sacerdos et Pontifex«.
2. 12. Poslal rekomand. Cirilu »Laetentur coeli« in »Haec dies«... Spisal na čisto in skoraj vsega na novo priredil »Te Deum« za moški zbor, koral iz ed. Vaticana. Zjutraj štiri ure in popoldne 2 uri.
3. 12. Popravljaj še nekaj »Te Deum«. Sedaj je v redu.
4. 12. Zložil za Lojzeta v Dolskem »Bela cesta« za dvoglasni otroški zbor.
6. 12. Spisal na čisto »Moja kosa je križavna« za radiospiel.
7. 12. Spisal na umazano »Dekle je pralo srajčki dve« - celo basen. Lojzetu poslal v Dolsko za moški zbor le melodijo prve kitice in vse besedilo. Dobil najbrže od Ujčiča pridige Kalanove in Jurij Kozjak.
10. 12. Zložil par odpevov, deloma priredil po narodnih za lavretanske litanije.
11. 12. Pisal Ujčiču zahvalo za Kalanove pridige.
12. 12. Končal vse glasbene priloge za zvočno igro - na čisto.
13. 12. Dobil Cerkveni glasbenik in 2. štev. Pevca; natisnjeno v Pevcu »Naročilo« (Gestrin). Kritika ugodna od raznih mojih skladb.
14. 12. Začel prepisovati »Naš striček so bolni«.
15. 12. Naš triček so bolni - fix un fertig ob 3 $\frac{1}{2}$. Zvečer ob 10 $\frac{1}{4}$ slišal na radiu fantazijo »Kovačev študent« za orkester.
16. 12. Pisal na čisto »Sanje Janeza Vidmarja
17. 12. Končal prepis na čisto »Janeza Vidmarja prečudne sanje«. - Spisal partituro za 8 odpevov.
18. 12. Spisal vse glasove za 8 odpevov (12 glasov) Sanje Jan. Vidmarja - trajajo samo branje 32 minut 18 strani. - Našega strička je 9 strani. Spisal tudi pesem za žalostni del rožnega venca.
19. 12. Spisal še »Dekle je pralo« za Tomca in vse skupaj paketiral, da ponese Kacin v Ljubljano. NB! Pa ni nesel Kacin ampak Eržen.
20. 12. Slišal na radiu opoldne zbor trboveljskih nameščencev, peli so »Na poljani«.
22. 12. Spisal na čisto za Pevca Glasbeni pomenki: O lepem petju. Pisal zraven Bajuku in vse zopet lepo paketiral. - Dal Cvetki »šenk« 15 lir, ker je hodila k zornicam brez izjeme. - Spisal na čisto 7 postnih pesmi iz Venca za Pepija.
23. 12. Včeraj dal Cirilu Eržen paket za Ljubljano - zvočne igre, Dekle je pralo za Tomca in članek za Bajuka in pismo za Alfreda. V ponedeljek bodo že vsi imeli v rokah. - Poslal Pepiju 7 postnih.
24. 12. Sveti večer. Zložil celo Meškovo mašo za Meškota. 9 stikelcov, 7 novih, 2 adaptiral iz tiskanih. Poldotu 2 preludija v F in B. Eno uro šel na sprehod. Mi pravil Pepe, da je danes popoldne slišal na radiu moje pesmi. Peli so Pastirčke, naš napev v hrvatskem jeziku. Imenovali so pa moje ine.
27. 12. Spisal na čisto vso Meškovo mašo. Celo popoldne od žegna do 7. ure. Gigitu dali pit ricinovo olje v Podgori pred cerkvijo. Pripis z rdečim svinčnikom: Radi tega je umrl v bolnici 16. II. 1937.
28. 12. Poslal Beletu Meškovo mašo rekomandirano. Pepi uredil moje note. Danes nesel Eržen Radiu 2 zvočni igri, Bajuku članek in Tomcu Dekle je pralo srajčki dve. - Pripis: Od tega samo ena zvočna igra - drugo vse robota.

Pripis na koncu beležnice:

NOVA DELA 1936 :

1. Kristusu Kralju - 16 obhajilnih II. izdaja - Ze tiskano.
2. Kraljici Svetogorski - 12 Marijinih II. izdaja. - Ze tiskano.
3. Štirje himni iz rim. obrednika za obhod sv. Rešnjega Telesa - Je že tiskano.
4. 20 Blagoslovnih pesmi. - Prečrtano.
5. 4 Božične 1) Novoletna, 2) v B, 3) v Es, 4) v A-dur. - Ze tiskano.
6. 2 Postni, a) Očitanja, b) Judovski... (nečitljivo). - Ze tiskano.
7. 2 Velikonočni. - Ze tiskano.
8. Daritvene. - Ze tiskano.
9. 8 izbranih pesmi za moški zbor. - Ze tiskano.
10. Povodnji mož. - Ze tiskano.
11. Tri vesele pesmi za mešani zbor. - Ze tiskano.
12. 4 Adventne za mešani zbor. - Ze tiskano.
13. Videl sem vodo in Pokropi me. - Ze tiskano.
14. II. izdaja maše Nativitatis. - Ze tiskano.

OBLETNICE VELIKIH MOŽ

JANEZ ČANDEK
(350-letnica smrti)

Ko so protestantje naslonili svojo vero na ljudski jezik in začeli tiskati knjige, je tudi katoliška Cerkev sprejela na tridentinskem koncilu nekaj ukrepov. Ni sicer vpeljala maše v ljudskem jeziku, dovolila pa je, da se ljudem pripravijo razumljivi nedeljski evangeliji in listi. Na Nemškem je dunajski profesor in pridigar, jezuit Peter Kanizij (Canisius) izdal v letih 1555-1560 mali in veliki katekizem, ki sta se hitro razširila. Ker se je razširila navada, da so brali pred pridigo odlomke iz evangelijev in listov, so se množile izdaje teh tekstov.

Tudi katoliški duhovniki so si v Trubarjevi dobi napravili nekaj slovenskih zapisov in kratkih besedil za rabo pred pridigo. O tem priča *Goriški rokopis* (1551-1558). Prvo tiskano katoliško knjigo v slovenščini pa je izdal Lenart Pachernercker, doma najbrž s Koroškega, cistercijanec v Vetrinju. Knjige do danes niso našli, njen latinski naslov poznamo le iz Trubarjevega poročila in se po naše glasi: *Posnetek katoliškega katekizma v slovenskem jeziku*, predložen po vprašanjih za katoliško mladino... V Gradcu 1574. Verjetno gre za prevod ali prireditev katekizma izmed Kanizijevih katekizmov.

Ce je ta katekizem zapolnil eno vrzel, je še vedno ostala živa potreba po nedeljskih evangelijih, o čemer priča vedno več ropokisnih zapiskov in glos. V to vrsto pripomočkov lahko štejemo tudi *Vocabolario italiano e schiavo* (Videm 1607), ki ga je napisal italijanski servit Alasia da Sommaripa v Devinu. Slovarskemu in slovničnemu delu je namreč dodal uvod v branje nedeljskega evangelija, vzorec za začetek in zaključek slovenske pridige, spovedni obrazec, nekaj molitev in pesmi.

Šele 1613 so končno katoličani dobili prvi prevod nedeljskih evangelijev in listov. Pripravil jih je Janez Čandek, doma iz Višnje gore na Dolenjskem, kjer se je rodil v skromni hišici, ki stoji še danes, okrog leta 1581. Latinske šole je menda dovršil v Ljubljani, 3. maja 1600 je postal v Gradcu jezuit, opravil noviciat, se vrnil v Ljubljano in poučeval dve leti na gimnaziji. Leta 1610 je spet odšel v Gradec in dovršil teologijo. Leta 1612 ali 1613 so ga posvetili v duhovnika ter je deloval večinoma v Ljubljani, umrl pa je že 1624 v Gradcu.

Jezuiti so prišli v Ljubljano 1596 in so takoj uvedli slovenski krščanski nauk, slovenske deklamacije o božiču in sv. Rešnjem Telesu, leta 1615 pa so nadomestili nemške pridige s slovenskimi. Tedaj je bil posvečen za ljubljanskega škofa Tomaž Hren (1599), jezuitski učenec v Gradcu. Da bi zatrl protestantizem s pripomočki, ki so se jih sami posluževali, je sklenil, da bo oskrbel katoličane s knjigami: katekizem, evangeliji in listi, pesmarica in še tiskarna. Tudi jezuiti sami so imeli literarne načrte in prvi jih je začel uredničevati Janez Čandek. Ko je študiral v Gradcu teologijo, je pripravil leta 1612 celotne nedeljske evangelije in liste. Zelo tesno se je naslonil na Dalmatinov prevod Biblije (1584) in tako nadaljeval jezikovno tradicijo protestantov. Rokopis je poslal škofu Hrenu v odobritev in ta ga je z jezuitom Malijem jezikovno popravil. Predvsem sta nadomestila veliko nemških popačenk z domačimi izrazi. In tako so izšli *Evangelija inu listuvi* leta 1613 v Gradcu kot uradna škofijska izdaja v 3.000 izvodih in brez Čandkovega podpisa.

Dve leti pozneje je Čandek prevedel še mali *Kanizijev katekizem*. Izdal ga

je brez njegovega imena na svoje stroške stolni dekan Mikec leta 1615 v Augsburgu (naslov je bil: Catechismus Petri Canisii, skuzi malane figure naprej postavljen).

Po teh prevodih je Čandek prenehal z delom, vendar sta knjigi ostali v rabi nad 60 let. Šele 1672 je jezuit Janez Ludovik Schönleben pripravil novo izdajo Čandkovih Evangelijev in listov.

ANDREJ JANKOVIČ (300-letnica smrti)

Med jezuiti, ki so v prvi dobi po naselitvi v Ljubljani (1596) živahno kulturno in literarno delovali, je bil tudi Andrej Jankovič. Rodil se je okrog 1621 v neznanem kraju, dovršil v Ljubljani nižje šole (1635) in stopil v jezuitski red. Postal je znamenit pridigar, spovednik in podeželski misijonar. Leta 1663 je bil v Pleterjeh duhovski pomočnik, od tod pa je moral za vojnega kurata v avstrijsko vojsko, ki jo je vodil znameniti general grof Raimondo Montecuccoli. Po dobrih 60 letih so se Avstrijci in Turki spet pomerili na bojišču in 1664 so Avstrijci pri Monoštru temeljito zmagali.

Jankovič se je vrnil v Ljubljano, toda 1670 je odšel za dve leti v Pleterje za superiorja. Spet se je vrnil v Ljubljano in bil slovenski nedeljski pridigar. Umril pa je že 2. maja 1674.

Andrej Jankovič je važen tudi zaradi tega, ker je 1659 pripravil za tisk prvi slovenski prevod Tomaža Kempčana *Hoja za Kristusom*. Vendar pa ni mogel dobiti založnika, saj od 1615 do 1672 ni izšla nobena slovenska knjiga. Hojo za Kristusom je izdal šele o. Hipolit leta 1719.

SIGMUND FELIKS grof **SCHRATTENBACH** (300-letnica rojstva)

Sigmund Feliks grof Schrattenbach je bil 17. ljubljanski škof. Bil je tujega rodu — kakor vsi škofje po smrti Tomaža Hrena (1630) — in se je rodil 10. januarja 1674 v Gradcu vojnemu dobavitelju grofu Janezu Baltazarju in

Ani, rojeni grofici Wagensperg. V družini škofovega očeta je prevladoval duhovniški poklic: izmed šestih sinov so bili štirje duhovniki, med njimi Wolf Hanibal škof v Olomucu, nato kardinal in poslanik v Neaplju. Škofov nečak Sigmund Krištof je bil nadškof v Salzburgu.

Sigmund Feliks je študiral v Rimu v Germaniku (1698-1701) in se tako odlikoval, da je postal kanonik in nato stolni dekan v Salzburgu. Kanonikat je obdržal do smrti, zato se je tudi po pol leta mudil v tem mestu. Po smrti ljubljanskega škofa Viljema Leslieja (4. aprila 1727) mu je cesar zaupal upravo ljubljanske škofije, leto pozneje pa so v Rimu potrdili njegovo imenovanje.

Schrattenbach se je trudil, da bi škofijo dobro upravljal, in pri tem mu je veliko pomagal njegov generalni vikar Janez Jakob Schilling, ki je služil petim škofom in bil zelo podjeten mož. Novi škof je vpeljal vsakoletne sinode (1730-42), izpopolnil je opremo stolnice, naročil nove orgle, dogradil je dve nadstropji semenišča, za katero je kupil zemljišče od mestne uprave, prezidati pa je dal severni trakt škofijskega dvorca. Pod škofom Schrattenbachom so sezidali veliko cerkvenih stavb, ki veljajo za najlepše baročne umetnine: Šmarna gora, Komenda, Homec, Kamnik ter sv. Peter in Trnovo v Ljubljani. L. 1740 je na željo cesarice Marije Terezije in bolehnega škofa Jakoba Maksimilijana grofa Thuna vizitiral in nato do svoje smrti soupravljal tudi krško (celovško) škofijo. Slovenščine ni znal. Umril je 12. junija 1724 v Gornjem gradu in tam je tudi pokopan.

MATEJ KALISTER (200-letnica rojstva)

Matej Kalister je bil profesor in knjižničar v Ljubljani, rodil pa se je 19. januarja 1774 v ugledni kmečki družini v Slavini pri Postojni. Ljudsko šolo je dovršil v Idriji, gimnazijo v Trstu, filozofijo v Ljubljani, kjer je ab-

solviral tudi bogoslovje (1800). L. 1799 je stopil kot skriptor v ljubljansko licejsko knjižnico (današnja Narodna in univerzitetna knjižnica - NUK). Za nekaj časa se je odpovedal tej službi ter poučeval matematiko, fiziko in naravoslovje na liceju, ko se je 1811 spet vrnil v knjižnico in postal pet let pozneje njen vodja. L. 1824 je pomagal organizirati ljubljanski muzej, dve leti pozneje se je udeležil na Dunaju sestanka slovenistov. Dopisoval si je s Kopitarjem, v Ljubljani je zahajal v Prešernov in Smoletov krog, vendar sam literarno ni deloval.

Kalister je bil velik sadjar in sadje je gojil v Slavini, kjer je imel posestvo in dve hiši. Toda umrl je za jetiko že 9. novembra 1828.

Iz iste rodbine je Janez Nepomuk Kalister (Slavina 1806-Trst 1864), velepodjetnik in mecen. V Trstu je imel razna trgovska podjetja, skrbel pa je za povzdigo živinoreje in sadjarstva slavinske fare. Za domače dijake je zapustil 12 ustanov, za hišne posestnike pa hišno ustanovo 90.000 gold. Tudi njegova žena Marija Bole je zapustila hišno ustanovo.

Glavna dediča Janeza Nepomuka Kalistra sta bila sestrič Josip Gorup pl. Slavinski (Slavina 1834-Reka 1912) in stričnik Franc Kalister (Slavina 1839-Trst 1901), ki sta skupaj sezidala novo šolsko poslopje v Slavini. Gorup je imel v Trstu močno trgovsko podjetje, v glavnem pa je bil finančnik. Na Reki je bil podpredsednik Ogrsko-hrvatske parobrodne družbe, ravnatelj Hrvatske štedionice i banke ter Banca Fiumana, upravni svetnik Società fiumana del Dock idr. Založil je dva zvezka Gregorčičevih Poezij in podpiral kulturne in narodne ustanove. Bil je tudi kranjski deželni poslanec.

Franc Kalister pa je podpiral slovenske kulturne ustanove v Trstu. Zagotovil je listu *Edinost* obstanek in mu pripomogel do lastne tiskarne in do razvitja v dnevnik (*Edinost* je izhajala od 8. januarja 1876 do 4. septembra 1928).

ŠTEFAN MODRINJAK (200-letnica rojstva)

Štefan Modrinjak je bil narodni buditelj in pesnik ter se je rodil 23. decembra 1774 v Središču ob Dravi. Studiral je v Varaždinu in najbrž tudi v Zagrebu, bogoslovje je dovršil v Gradcu in bil 1800 posvečen. Služboval je v Slovenskih goricah in umrl 8. oktobra 1827 kot župnik pri Sv. Miklavžu pri Ormožu.

Pripadal je krogu štajerskih duhovnikov, ki so se narodnostno izoblikovali v Gradcu, kjer je tedaj študiralo več zavednih bogoslovcev. Leta 1803 je bil med tistimi devetimi duhovniki iz vzhodne Štajerske, ki so se pod vodstvom Ivana Narata sestali pri Sv. Urbanu, da organizirajo delo za kultiviranje slovenskega jezika. Svetoval je, naj se najprej izdelata »narodni pravopis« in slovnica, ne pa slovar, ki ga je začel v Ljubljani pripravljati Valentin Vodnik. Modrinjak je sam prevzel izdelavo pravopisa in del slovarja, ker pa se je nagibal h kajkavskim Hrvatom — na to je vplivalo narečje in šolanje na Hrvaškem —, je podjetje propadlo. Kajkavskega izvora je tudi njegov črkopis, ki je prisiljen in ga tudi sam ni dosledno uporabljal. Zanimiv pa je zaradi tega, ker je bil tudi Modrinjak med možmi, ki so se v tej dobi trudili, da bi dali Slovincem nov črkopis namesto stare bohoričice (Kopitar, Vodnik, Metelko, Dajnko idr.). Svoje rodoljubne nazore je izpovedal Modrinjak v dveh pesmih: *Molitva na Božico Slovenko*, ki je nastala pod vplivom Vodnikove Ilirije oživljene, in *Poslanica za Cvetkovo novo mašo*, v kateri pravi: »Zadni človik je na sveti, / ki svoj rod za nič derži... / Med Slovence naj ne hodi, / ki je prav Slovenec né.«

Modrinjak je vse življenje zlagal pesmi, v katerih je najprej nadaljeval tradicijo ljudskega pevca Volkmerja, pozneje je napredoval in je nov in prijetno domač v opevanju narave, kjer poje o jugu, ki se igra po lozah, o sve-točem sadju po goricah, o škrjancu, ki

pozdravlja sonce. Kakor škrjanec se tudi pesnik poganja s hrupne zemlje proti nebu, da se sprosti v božji bližini. Hrepeni po doživetju čiste sreče, a je ne more doseči, ker je le »pleva in prah«. V pesmih je dokazal spretno verzifikacijo, širil pa jih je samo s prepisi in ustno. Dve njegove pesmi so sprejeli v največjo slovensko antologijo *Živi Orfej* (Ljubljana 1970). To sta *Pesem in Škrjanec in pevec*. Zadnja se začinja: »Tam, kjer čista sapca piše, / kjer se s traki (z žarki) zrak zlati, / tam škrjanec zmirom više / proti nebu se vrti.«

JANEZ NEP. ROSMAN

(200-letnica rojstva)

Janez Nepomuk Rosman je bil ugleđen in zaslužen ljubljanski župan po odhodu Francozov iz Ilirskih provinc. Rodil se je 21. aprila 1774 v Ljubljani, dovršil kot odličnjak gimnazijo in pravo na Dunaju (doktorat 1801). Najprej je bil več let brezplačni pomožni uradnik pri deželni vladi in davčnem uradu, nato odvetnik (1806-12), adjunkt v začasni francoski komisiji za upravo mesta, tretji pristav ljubljanske mairije (županstva), po odhodu Francozov provizorični maire (oktobra 1813 - julija 1814), nato pa štiri leta in pol župan (1814 do 1819).

Za Rosmanovega županovanja so izpeljali kanalizacijo in tlakovanje notranjega mesta, uredili so Krekov trg, povezali Kapucinsko in Uršulinsko ulico z novo cesto, zgradili na Spodnjih Poljanah most čez Gruberjev kanal in »mesarski most« čez Ljubljanico. L. 1815 je dal župan po načrtih francoskega inž. Blancharda napraviti tri glavne drevorede pod Tivolijem in jih zasaditi s kostanji. Na Gradu, ki je bil preurejen v kaznilnico, je dal uravnati grajsko bastijo in zasaditi do nje drevored z jagnedi, zgraditi je dal tudi grajski stolp z uro, ker so prejšnjega čuvajskega podrli Francozi. Uredili so sejmišče, konzorcij ljubljanskih trgovcev pa je kupil nekdanji kapucinski samostan z vrtom in ga dal porušiti.

Na tem mestu je Rosmanov naslednik Hradecky uredil Kongresni trg (danes Trg revolucije) za vojaške parade med kongresom svete alianse (1821).

Ko je Rosmanu potekla županska služba, je bil najprej zastopnik mest v novem deželnem odboru, nato kranjski mestni in deželni svetnik. Na tem mestu je preosnoval prvostopna sodišča na Kranjskem in jih nadomestil s cesarskimi okrajnimi sodišči. L. 1827 je bil Rosman imenovan za apelacijskega sodnika v Celovcu in tu je ostal do smrti 4. aprila 1837.

FRANC BILC

(150-letnica smrti)

Franc Bilc je bil narodni buditelj, slavist, pesnik in slovarnik. Rodil se je 1786 v Bistrici pri Trnovem, študiral v Ljubljani gimnazijo in bogoslovje za tržaško škofijo in postal 1814 kaplan v Trnovem. Po štirih letih je odšel za ekspozita v Harije, kjer je ostal do 1824, ko je umrl po daljšem bolehanju.

Bilc se je v Ljubljani seznanil z Vodnikom, Kopitarjem, Primicem in drugimi kulturnimi delavci, ki so se ukvarjali predvsem z vprašanjem slovnice in slovarja. Pod njihovim vplivom se je naučil srbohrvaščine, ruščine in češčine, začel zlagati pesmi in nabirati po Krašu besede za Vodnikov slovar. Menda je nabral 20 pol besed. Kakor drugi je tudi Bilc skušal preurediti slovensko pisavo. Vodniku in Kopitarju je poslal svoj načrt, iz katerega zvemo, »naj bi se sorodne črke druga drugi tudi v obliki približale« in naj bi se rabil »y« za »oster« in »eufoničen« samoglasnik. Po njegovem naj bi se pisalo: lubesyn, tyrta, dym itd. Ostali slavisti so mu ugovarjali, a tudi prošnja proti koncu 1816 na cesarja Franca ni nič pomagala.

Kot pesnik je bil spreten verzifikator, navdušen za prerod slovenske kulture, kar se najlepše vidi v elegiji, ki jo je zložil 1819 na Vodnikovo smrt. Njegovo slovarsko gradivo so izrabili Jarnik, Caf in Zalokar, prišlo pa je tu-

di v Pleteršnika. Njegove literarne zapuščine dedinja ni ohranila.

IVAN HRAST (100-letnica smrti)

Ivan Hrast je bil politik in kulturni delavec v Gorici. Rodil se je 23. marca 1830 na Livku, dobil prvo izobrazbo pri domačem duhovniku Sabladoskem, dovršil osnovno šolo v Kobaridu, v Gorici pa gimnazijo in bogoslovje. Za eno leto je odšel na izpopolnitev teologije na Dunaj (1855/56), potem je bil škofov kaplan in profesor dogmatike, od 1864 rektor centralnega semenišča. Umril je 18. septembra 1874 v Gorici.

Hrast je bil začetnik in duhovni vodja katoliškega političnega gibanja na Goriškem. Dal je pobudo za ustanovitev *Katoliškega društva* in Hilarijanske tiskarne, katoliškega *Glasa* (leta 1872; v ustanovnem odboru so bili še St. Bensa, Iv. Kumar, J. Marušič in dr. J. Gabrievčič) in *Gorice*, slovenskega narodnega političnega društva na verski podlagi (1873). Pod Hrastovim ravnanjem so začeli v bogoslovju poučevati slovenščino in hrvaščino. Slovenski in hrvaški bogoslovci so ustanovili svoje društvo, prirejali »bese« in izdajali list *Sloga*.

Tudi Hrast sam je literarno deloval. Kot bogoslovec je prevedel večji del italijanske povesti Stari Urban, ki jo je izdala MD 1853. Pozneje je pisal načelne in politične članke v *Glas*. Po njegovi pobudi je začel izhajati škofijski list *Folium periodicum*. L. 1869 je popravil in dopolnil Vascottijevo knjigo *Institutiones Historiae Ecclesiasticae...*, ki so jo uporabljali v mnogih avstrijskih semeniških za učno knjigo ter je že 1873 doživela tretjo izdajo.

Hrast je bil sposoben, delaven in premočrten mož, zato je zaoral na Goriškem brazde, ki so prinesle mnogo sadu.

JOŽE PODMILŠAK - ANDREJČKOV JOŽE (100-letnica smrti)

Jože Podmilšak ali Andrejčkov Jože, kakor se je podpisoval, je bil pisa-

telj iz Levstikove in Jurčičeve šole, vendar mu razmere niso dovolile, da bi se bil v celoti razvil. Rodil se je 1845 v Krašnji v siromašni kmečki hiši. Na prigovarjanje domačega župnika in pesnika Jurija Varla je odšel v ljubljanske šole, a se je moral preživljati z inštrukcijami. Že v četrti gimnaziji je začel pisati za Janežičeve liste in MD in peresu je ostal zvest do smrti. V sedmi gimnaziji so ga najbrž iz političnih razlogov potrdili za šest let k vojakom in rok je služil v Komarnu na Ogrskem. Vojaško življenje je s težavo prenašal, zato se ga je po treh letih rešil in prišel v Ljubljano. Iskal je službo in jo končno našel pri kranjskem deželnem odboru. Čeprav so ga vabili, da bi ostal v Ljubljani, je rajši zaprosil za sprejem v telegrafsko službo v Trstu in jo dobil. Tu pa je ostal samo dve leti, ker si je pri vojaki napopal jetiko, ki ga je pokosila 24. decembra 1874 v ljubljanski bolnišnici.

Podmilšak spada med najplodovitejše in najpoljudnejše pisatelje starejše dobe. Začel je z narodnimi pripovedkami, legendami in pesmimi, prešel na kmečke in vaške povesti, na rokovnjaške in vozniške zgodbe in pustolovske povesti. Ker je Janežič potreboval rokopisov, je silil Podmilšaka, da je veliko in hitro pisal. Zato se njegovim spisom pozna naglica, primitivni realizem, preveč ima popisovanja navad in običajev ter zanimivih kmečkih posebnosti. Njegovi junaki so navadno robati, tak je tudi njihov jezik, vendar pa so nekateri spisi dobri, kmečki razgovor je pristen in živ in tudi nekateri ljudje so dobro označeni. Njegovih daljših in krajših spisov je kakih 150.

Najbolj se je Podmilšak proslavil s povestjo *Žalost in veselje*, ki je izšla pri MD leta 1870 in dobila Družbino nagrado. Čeprav ni popolnoma izvirna, je zelo spretno zgrajena, snovno zanimiva in poučna, da je bravec močno ugajala. Ljudje so dobri ali slabi, vmesne stopnje ni, dobrim pomaga Bog, hudobni pa so zgledno kaznovani. Glavni junak Aleš preroma skoraj ves svet, neštetokrat ga ujamejo sovražniki, to-

da Bog ga vedno reši iz smrtnih nevarnosti in pripelje domov.

OTON SKOLA (100-letnica smrti)

Oton Skola (Škola, Skala) je bil misijonar, pisatelj in slikar. Rodil se je 4. novembra 1805 v Novem mestu, študiral v domačem kraju, stopil v frančiškanski red, dovršil bogoslovje v Ljubljani in bil 1831 posvečen. Deset let je deloval v samostanih Nazarje in Trsat, v jeseni 1841 pa je odplul z jadrnico v Ameriko za misijonarja k Frideriku Baragi. Najprej se je malo ustavil v New Yorku, da se je izpopolnil v jezikih, od 1845-53 pa je bil Baragov pomočnik v L'Ansu in vodil misijonsko postajo La Pointe s podružnimi misijoni. Nato je deloval med Minominejci v Greewaley, Wis., ko pa jih je vlada preselila v Kesheno, je ostal pri njih štiri leta in jim zgradil cerkvico. Zaradi hudih naporov so mu opešale moči, ker pa je bil tudi dober slikar, so praznovorni ljudje začeli govoriti, da čara. Da bi se okreпил je oktobra 1857 zapustil misijone in se naselil pri frančiškanih v Alleghany, N. Y. V jeseni 1858 se je vrnil v Evropo in bil štiri leta spovednik v Assisiju. Ker ni ozdravel, se je naselil v Sloveniji, najprej na Kostanjevici, nato v Nazarjah, od 1868 do smrti 24. aprila 1874 na Trsatu.

Skola je bil izobražen mož in je sestavil izviren *indijanski slovar*, ki pa je zaradi njegovega odhoda v Evropo ostal v rokopisu (v frančiškanski knjižnici v Alleghany). Napisal je obširne in natančne spomine na misijonsko delo in jih na ukaz predstojnikov objavil v frančiškanskem misijonskem listu *La Verna*, a brez podpisa. Zanimivo bi bilo tudi za Barago, da bi jih kdo prevedel v slovenščino! Zlagal je tudi pesmi v raznih jezikih.

Misijonar Skola je bil nadarjen slikar. Poleg oltarnih slik je slikal tudi prizore iz indijanskega življenja, s katerimi jih je spodbujal k treznosti. Bil je tudi glasbeno nadarjen in je rad igral harmoniko. Obširen življenjepis,

več njegovih pisem in slika je izšlo v Cvetju z vrto v sv. Frančiška 1889-1890.

LETO 1874

Leto 1874 slovenskemu kulturnemu življenju ni dalo izrednih ustvaritev. Jurčič je napisal dve skromni povesti: *Bela ruta*, *bel denar* in *Na kolpskem ustju*, Tavčar novelo *Bolna ljubezen*, Kersnik *Raztresene liste*. Izhajali sta dve šibki reviji: Janežičev poljudni, kratkočasni in poučni *Besednik* in Trstenjakova *Zora*.

V tem letu so se rodili: kiparja Jože Ajlec in Franc Berneker, slikarka Henrika Šantel, glasbenik Karel Jeraj, politik Evgen Lampe, pesniki in pisatelj Rudolf Maister, Ksaver Meško in Julij Slapšak. Umrli so: jezikoslovec Oroslav Caf, skladatelj Jurij Fleišman in pesnik Jožef Rozman.

Mohorjeva družba v Celovcu je začela izdajati *Občno zgodovino* Josipa Stareta. Delo je izhajalo do 1891 in doseglo XV snopičev. Obsegalo je vso svetovno zgodovino, napisano jasno, pregledno, zanimivo in poučno. Podobnega dela po Staretu še nismo dobili.

Poleg Občne zgodovine je izšlo še pet rednih knjig po 25.000 izvodov.

UMRLI LETA 1973

Anton Trost

Anton Trost je bil vodilni slovenski pianist in klavirski pedagog. Rodil se je 1889 v Vodica pod Šmarno goro, dovršil v Ljubljani šolo Glasbene matice (orgle, klavir in violončelo) in dunajsko akademijo, na kateri je prejel Lisztovo nagrado. Do prve svetovne vojne je poučeval klavir in druge predmete na šoli Glasbene matice, med vojno pa se je preselil na Dunaj in si ustvaril dom. Poučeval je na konservatoriju in prirejal koncerte. Kmalu je zaslovel kot vodilni pianist avstrijske prestolnice.

Leta 1939 so v Ljubljani ustanovili Glasbeno akademijo in Trost je postal njen prvi rektor in redni profesor. Dobri dve desetletji je posvetil pedago-

škemu delu in prirejanju koncertov doma in na tujem. Izvajal je mnogo novih slovenskih klavirskih skladb. Za svoje umetniško delo je dobil Prešernovo nagrado. Po upokojitvi se je vrnil na Dunaj in tam umrl 24. februarja 1973.

Lucijan Marija Škerjanc

Lucijan Marija Škerjanc je bil Trostov učenec in naslednik. Rodil se je 1900 v Gradcu, dovršil klasično gimnazijo v Ljubljani, vmes pa študiral tudi glasbo. Po maturi je študiral na konservatoriju v Pragi (1920-21), na glasbeni akademiji na Dunaju (1922-24), na Scholi cantorum v Parizu (1924-27) in diriganje na konservatoriju v Baslu (1930).

Škerjanc je bil od 1922 profesor na šoli Glasbene matice v Ljubljani, od 1926 na državnem konservatoriju Glasbene akademije, od 1945 na Akademiji za glasbo, kjer je bil od 1945-47 rektor, od 1950-55 pa tudi upravnik Slovenske filharmonije. Za svoje delo je prejel dve Prešernovi nagradi in jubilejno Prešernovo nagrado leta 1949 za Sonetni venec.

Ustvaril je 5 simfonij, kantato Sonetni venec (po Prešernu) za solista, zbor in orkester, več uvertur, koncertov za razne instrumente, godalnih kvintetov, skladb za klavir, samospenov, komorne glasbe, scenične glasbe k igram itd. Napisal je učbenike o harmoniji in kontrapunktu, biografična dela o slovenskih skladateljih ter več esejev z glasbenega področja.

Njegovo delo je Dragotin Cvetko v knjigi Stoletja slovenske glasbe (Ljubljana 1964) označil z besedami: »Škerjancu je težišče v spevni melodični liniji in široki, bogati zvočnosti, ki ji posveča posebno pozornost. Po naravi je lirik, teži pa tudi za dramatskimi napetostmi in za grajenjem širokih izraznih linij.«

Škerjanc je umrl 27. februarja 1973 v Ljubljani.

Lojze Zupanc

Dne 4. junija 1973 so v Škofji Loki pokopali pisatelja Lojzeta Zupanca. Ro-

dil se je 1906 v Ljubljani in bil dolga leta učitelj v Beli krajini, nekaj let v Gornjem gradu, nazadnje v Škofji Loki. V vseh teh krajih se je tako vživel v pokrajino, ljudi in običaje, da je iz njih zajel snov za več kot dvajset knjig, namenjenih predvsem mladini. Najbolj znana mladinska dela so: *Belokranjske pripovedke* (1932), *Sto belokranjskih* (1965), *Zaklad na Kučarju* (1956), *Povodni mož v Savinji* (1957), *Palček v čedri* (1959), *Deklica in kač* (1959) idr. Za odrasle pa je napisal zbirko novel *Lajnar svete družine*, spomine na medvojni zapor v Kočevju *Sonce je umrlo* in romana *Pod križem* in *Mlini stoje*.

Zupanc je bil dober mladinski pripovednik in je v svojih delih rešil mnogo ljudskih običajev, ki so že zamrli ali pa izginjajo v pozabo.

Jurij Trunk

Dne 12. marca 1973 je umrl v San Franciscu v ZDA najstarejši slovenski duhovnik, 103-letni Jurij Trunk. Kakor je bilo njegovo življenje dolgo, tako je bilo razgibano in v celoti posvečeno slovenskemu narodu, doma in v izseljenstvu.

Trunk se je rodil 1870 v Bačah ob Baškem jezeru na Koroškem, postal 1895 duhovnik in deloval v raznih krajih celovške škofije. Ker je bil zaveden Slovenec in še slovansko nadahnjene, so ga pogosto prestavljali, kakor Meško pa je večkrat okusil tudi ječo. Med prvo svetovno vojno je bil za župnika v Borovljah. Na mirovni konferenci v Parizu je bil jugoslovanski član zavezniške plebiscitne komisije, zato se po izgubljenem plebiscitu ni smel več vrniti na Koroško. Leta 1921 je odšel v ZDA in bil najprej za župnika v Fuldi (Sev. Dakota), nato v slovenski župniji v Leadvillu (Colorado). Dne 1. septembra 1946 je stopil v pokoj in se preselil k župniku Vitalu Vodušku na slovensko faro v San Franciscu.

Trunk je tudi veliko pisal. V Ameriki je sodeloval v zdomskih časopisih in revijah, v Ameriškem Slovencu pa je imel posebno rubriko, v kateri je

skoraj do smrti objavljala filozofska, politična, verska in narodna premišljevanja. Za Mohorjevo družbo je napisal tri knjige: *Bodi svoje sreče kovač*. Nauki za vsakdanje življenje. 1904, str. 144. *Na Jutrovem*. Potopisne črtice iz Svete dežele. 1911, str. 288. *Spomini*. 1950, str. 200. Največje njegovo delo pa je obširna knjiga *Amerika in Amerikanci*, ki je pred prvo svetovno vojno izhajala v snopičih ter je plod njegovih obiskov v ZDA.

Stane Kregar

»Ko zaprem oči, se vrstijo pred menoj slike, čudovite slike, vsaka lepša od druge. To so barve, barve. Moje slike niso nič v primeri s tem, kar vidim.« Tako je izjavil malo pred smrtjo morda največji sodobni slovenski slikar Stane Kregar.

Rodil se je 1905 v Zgornji Šiški, dovršil v škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano klasično gimnazijo, v Ljubljani pa bogoslovje ter postal 1929 duhovnik. Ker je že v gimnaziji kazal izrazit risarski in slikarski talent, so ga poslali predstojniki za pet let na Akademijo upodablajočih umetnosti v Prago. Po vrnitvi je bil od 1935 do 1945 profesor risanja na škofijski klasični gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano, po vojni pa se je ves posvetil slikarstvu in dosegel tak uspeh, da je njegova smrt 1. avgusta 1973 pretresla ves slovenski narod.

Kregar je bil leta 1937 med ustanovitelji Kluba neodvisnih, ki je združil večino tedanjih mlajših umetnikov. Njegovo prvo iskanje je bilo usmerjeno v kubizem, toda naglo je prešel v surrealizem in s svojimi slikami vnesel v slovensko slikarstvo nov način podajanja vsebine. Izpovedoval je človekovo notranje življenje, ki je polno vzgibov, občutij, asociacij, misli ob srečanju s predmetom, slutenj in bliskovitih videnj. Njegove tedanje slike nosijo naslove: *Romar*, *Saloma*, *Revolucija v Španiji*, *Odisej*, *Večer v maju* itd.

Malo pred vojno se je vrnil v barvni realizem in postal za Jakopičem naš največji kolorist. Po vojni se je spet

odmaknil od vidne resničnosti, posvetil pa se je zlasti cerkvenemu slikarstvu. Njegova barvna okna krasijo številne slovenske cerkve in v tej vrsti slikanja ga ni nihče dosegel. Njegovo zadnje večje delo so steklena vrata v Sloveniku v Rimu, na katerih je upodobil sv. brata Cirila in Metoda.

Ljubljanski pomožni škof dr. Staniko Lenič se je od pokojnika poslovil z naslednjimi značilnimi besedami: »Mi te v svoji nebogljenosti ne moremo oceniti... Umetnost je molčanje, si rad poudarjal. Ure in ure si bil zaprt v svoj molk, v katerem si ustvarjal, doživljal svet barv in nato iz svoje bogate notranjosti vnašal na platno, steklo in sveži omet. Tvoje barve so se prenašale v mozaike, tapiserije, na toliko različnih cerkvenih paramentov. Danes je tvoje strpljeno telo počivalo pod tem tvojim mozaikom ("Veselo oznanilo"), ki simbolično predstavlja vsa tvoja velika in predragocena dela po vsej Sloveniji: od Prekmurja do Gorice v Italiji in še dalje do večnega mesta v Sloveniku.«

Viktor Sulčič

V Buenos Airesu je 9. septembra 1973 umrl primorski rojak, arhitekt, slikar in pesnik Viktor Sulčič. Rodil se je namreč 1895 v Sv. Križu pri Trstu, dovršil obrtno srednjo šolo v Trstu, študiral kiparstvo na Umetnostni akademiji v Firencah in dovršil arhitekturo v Bologni. Že 1924 se je izselil v Buenos Aires (kjer je z inž. Delpinom in geometrom Besom ustanovil stavbno družbo Delpin, S. & Bes).

Sulčič se je zelo uveljavil v argentinskem stavbarstvu. Dobil je vrsto nagrad za svoje načrte, z družabnikoma pa je zgradil veliko tržnico Mercado de Abasto Proveedor v Buenos Airesu, ki je največja v Južni Ameriki. Dodal ji je tudi velikanske hladilnice v bližini tržnice. Dalje športno igrišče (stadion) nogometnega kluba Club Atlético Boca Juniors za 100.000 gledalcev, izvirno cerkev iz betona in stekla pri italijanski bolnišnici (Hospital Italiano) v San Justu pri Buenos Airesu ter več oddel-

kov te bolnišnice. Vhod na pokopališče v Lujanu, knjižnico Ameghino, cerkev v zavetišču za ostarele v San Justu, več monumentalnih grobnic, 7-nadstropnih palač, načrte za Hipotekarno banko itd. Njegova dela so doživljala svetovno priznanje in o njem so pisali v različnih strokovnih revijah.

Čeprav Sulčič ni hodil v slovenske šole, je bil zaveden Slovenec in je živahno sodeloval v izseljenjskih društvih. V Buenos Airesu je bil podstarosta Sokolskega društva, predsednik Izseljeniške zaščite, med zadnjo vojno tajnik Jugoslovanskega odbora v Argentini. Bil je tudi soustanovitelj izseljeniškega glasila *Novi list*.

Kot slikar se je uveljavil z akvareli in jih razstavljal na samostojnih in skupinskih razstavah. Argentinski kritik je o njih zapisal, da so ustvarjeni »s potezami velike umetniške moči, jasnostjo barv, pravi čudež v simfoniji barv, svetlobi, njenih menjajočih se videzih«.

Veliko je pisal v španščini in izdal v tem jeziku dve pesniški zbirki: *Luces y sombras* (Luči in sence) in *La olla* (Lonec), kjer je v uvodu poudaril, da je »de nacionalidad eslovena«. Prvi knjigi je dodal tri slovenske pesmi. Ljubil je svoj Kras, kjer »rdeča je zemlja / od trpljenja in krvi / in polna je solz / materinskih oči, / kjer / iz cerkve v nebesa / gre molitev v višavo, / da se Bog usmili / nad ubogo naravo«. V španski pesmi pa je zapisal svoje življenjsko vodilo: »Večno je to, / kar ostane, kar velja, / kar je čisto in se ne pokvari, / kar se blešči in ostane.«

Vital Vodušek

V San Franciscu v Kaliforniji je umrl pesnik in župnik Vital Vodušek, in sicer nekaj mesecev po Juriju Trunku, ki je živel pri njem. Rodil se je v Ljubljani 1906 v družini znanega odvetnika dr. Božidarja Voduška in tudi njegov brat Božo je priznan pesnik. Postal je duhovnik (1929) in kaplanoval po različnih krajih, tudi v trboveljskem premogokopnem revirju. Povsod

je bil tako socialen, da je ljudem razdal vse in so mu morali verniki kupiti obleko, da bi drugod ne govorili, kako malo skrbijo za duhovnika. Med zadnjo vojno je odšel v ZDA in deloval v San Franciscu.

Vodušek je bil delaven član dijaških društev, kot visokošolec pa se je pridružil križarskemu gibanju, ki je hotelo prenoviti krščanstvo z lastno izpopolnitvijo. Sodeloval je predvsem s pesmimi v Križu na gori (1924-1927) in Križu (1928-1929), v Domu in svetu ter Mladiki. Njegove pesmi so po obliki ekspresionistične, po vsebini religiozne. Izdal je zbirko pesmi, v kateri se odlikujejo pesmi z božičnimi motivi, nosilna ideja pa jim je bratska ljubezen in otroška vera. Zbirka ima naslov *Pesmi* in je izšla 1928 v Ljubljani v samozaložbi.

Andrej Tumpej, C. M.

Dne 5. marca 1973 je umrl v Beogradu lazarist Andrej Tumpej, C. M. Rodil se je 29. novembra 1886 pri Sv. Lovrencu na Dravskem polju. Postal je duhovnik lazarist in odšel v Srbijo v misijone. Deloval je predvsem v Beogradu in se že pred II. vatikanskim cerkvenim zborom trudil za ekumenizem in sodelovanje med ljudmi različnih ver. Na svojem mestu je užival velik ugled, spoštovanje in prijateljstvo mnogih pravoslavnih duhovnikov, ker je bil pri delu neutrujen in iznajdljiv.

Tumpej je bil sodelavec svetniškega skopskega škofa Janeza Gnidovca in po njegovi smrti je o njem veliko pisal. Razdajal se je za svojega bližnjega, predvsem za Slovence, ki so raztreseni na jugu države, jih zbiral in jim pomagal v telesnih in duševnih stiskah. Veliko je pisal v katoliške liste in revije.

Jože Basaj

V Št. Jakobu na Koroškem je 3. junija 1973 umrl dr. Jože Basaj, gospodarstvenik in politik. Rodil se je pred 86 leti na Suhi pri Britofu pri Kranju, dovršil v Kranju gimnazijo, pravo pa na Dunaju. Med prvo svetovno vojno

so ga poslali na rusko bojišče, prišel je v ujetništvo in preživel težke čase ruske revolucije.

Po vojni je stopil v Zadružno zvezo v Ljubljani, se povzpел do ravnateljskega mesta in ga obdržal do 1945. Bil je izreden organizator in gospodarstvenik in vse svoje moči je posvetil združništvu ter bil tudi urednik njenega glasila *Narodni gospodar*. Bil je predsednik upravnega sveta Zadružne gospodarske banke ter upravni svetnik drugih gospodarskih podjetij. Deloval pa je tudi v kulturnih in verskih organizacijah. Tako je bil predsednik Slovenske orlovske zveze, predsednik Katoliške akcije za ljubljansko škofijo itd. Dne 3. maja 1945 so ga izvolili za predsednika Narodnega odbora za Slovenijo in razglasil je Državo Slovenijo. Po vojni se je umaknil na Koroško in od tod v ZDA, kjer je postal glavni tajnik Lige katoliških Slovencev. Na tem mestu je pomagal slovenskim beguncem in družinam doma. Na tisoče in tisoče paketov je šlo skozi njegove roke v taborišča in domovino, istočasno pa je vztrajno razširjal zdomske in zamejske knjige in jim s tem pomagal, da so mogle izhajati. Zaradi boleznj se je preselil na Koroško, da bi bil bliže domovini, kjer so pokopani žena in trije sinovi.

Viktor Sosič

Inž. Viktor Sosič se je rodil v znani in ugledni openski družini Sosičevih, in sicer 9. julija 1915. Gimnazijo je dovršil v Trstu, nato se je vpisal na inženirsko fakulteto padovanske univerze. Ker je deloval v mladinskih organizacijah, je bil pred posebnim fašističnim sodiščem na drugem tržaškem procesu obsojen na 24 let zopora. Po vojni je 1948 diplomiral za inženirja in stopil v šolsko službo. Najprej je poučeval na nižjih srednjih strokovnih šolah v Nabrežini in v Sv. Križu, od 1. oktobra 1953 je bil poverjeni, od 1969 redni ravnatelj nižje srednje šole »Srečko Kosovel« na Opčinah. Na tem mestu je umrl 27. septembra 1973.

Inž. Sosič je za svojo šolo živel. Uredil jo je tako, da je bila med najboljšimi srednjimi šolami. Ker ni bilo tiskanih knjig, je pridobil profesorje, da so napisali skripta, šola pa jih je zalagala. Pri *Zgodovini, III. del* je sam sodeloval (Srednja šola, Opčine, 1966), bil pa je tudi med pisatelji *Tehnologije* za nižje industrijske in strokovne šole in tečaje (Trst, 1954). Njegova šola je bila prva na Tržaškem, ki je začela izdajati razmnožen dijaški list *Leteči zmaj* (od 1963 dalje).

Ivan Prezelj

Na veliko noč, 22. aprila 1973, je umrl v Clevelandu bivši general Ivan Prezelj iz Nove vasi na Blokah, star 78 let. Po maturi na I. državni gimnaziji v Ljubljani so ga 1914 poklicali v vojsko in od 1915 do konca se je boril na italijanskem bojišču, kjer je bil težko ranjen. Ob nastanku Jugoslavije so ga sprejeli kot nadporočnika v jugoslovansko vojsko. V letih 1918-1920 je bil komandir čete na Koroškem in bil v borbah ujet. Služboval je v Ljubljani, Celju in Zagrebu, nato je dovršil višjo vojno akademijo v Beogradu in se 1934-1935 izpopolnil v francoski armadi.

Sedaj je Prezelj naglo napredoval: najprej je bil načelnik štaba Drinske divizije v Valjevu, nato vojaški ataše v Atenah, šef odseka v prometnem od-

delku glavnega štaba, med vojno 1941 poveljnik prometne službe v Vrhovnem štabu. Okusil je italijanska taborišča v Gonarsu, Monte Male in Chiesa Nova. Ob premirju se je vrnil in postal pomočnik poveljnika, naslednje leto pa poveljnik slovenskih čet jugoslovanske vojske v domovini. Ob koncu vojne se je umaknil v Italijo, od tod pa 1949 v ZDA, kjer je delal v tovarni. Udeleževal se je slovenskega kulturnega in socialnega življenja v Ameriki in bil član več društev in ustanov.

MAKSIMILIJAN JEZERNIK

Slovenski papeški zavod v Rimu

Minulo poletje smo v Rimu slovensko blagoslovili Slovenik, ki ga je Sveti Sedež za to priliko povzdignil med papeške zavode. S tem je bilo dano največje priznanje požrtvovalnemu delu, ki je trajalo skoraj enajst let, kar je za take vrste podvig vsekakor malo, kajti mnogi narodi imajo svoje zavode v Rimu že sto ali več let, a so šele po desetletjih dosegli priznanje papeških zavodov.

Zamisel o gradnji akademskega zavoda za slovenske duhovnike, ki izpopolnjujejo svoje duhovniške študije v Rimu, je naletela najprej na splošno odobravanje in sodelovanje v vrstah rimskih Slovencev, med katerimi so še iz predvojnih let najbolj številni ravno slovenski Primorci.

Hudi časi pred in med vojno so bili vsem še dolgo v bolečem spominu, o čemer bodo vedno pričala imena Bazovica, Opčine, Forte Bravetta, Lipari in druga, mnogim Slovincem komaj poznana.

Le počasi so premagali negotovost in spomin na težko preteklost, se začeli shajati in nastopati kot narodna skupnost. Pobuda je zrasla iz majniškega izleta, rasla do ustanovitve društva

»Slomšek« in naprej do Slovenikovega podviga.

Duša zbiranja in duhovni vodja slovenske skupnosti v Rimu je bil pokojni pater Anton Prešeren, asistent za slovanske province pri Družbi Jezusovi v Rimu. Posamezne naloge pri društvu, ki je dalo toliko sadov, pa so prevzeli gospe in gospodje z mladostnim zanosom nekdanjih let, kot da bi znova imeli pred sabo tržaška mladinska društva ali duhovno silo goriške katoliške prosvete.

Predsedstvo društva »Slomšek« je prevzel in požrtvovalno opravljal veliko let gospod Stanko Dekleva, starosta Slovencev v Rimu. Tehnična opravila brez števila uradnih potov, pisarniških vlog in birokratskih postopkov si je zadel na rame gospod Rosario Caccamo, po rodu Sicilijanec, ki je v življenjski skupnosti z gospo Olgo iz Dornberka znal združiti plemenito katoliško izročilo svoje rodne dežele z doživeto slovensko, pravzaprav s primorsko vernostjo, z jezikom in kulturo vred.

In če govorimo o gospe Julijani Famaro, ki je doma iz Ročinja ob Soči, poročena v Rimu, sploh ne najdemo pravih besed, da bi označili gorečnost, ki jo je poplemenitil svet ob Soči, da nič ne more uničiti njene življenjske vedrine. Enako bi komaj mogli z besedami opisati gospodinjsko gospodarske vrline, ki jih je za Slovenikovo podjetje zastavila gospa Valerija Mazzoli, ki izhaja iz zaslužne in zavzete Ehrlichove družine v Žabnicah v Kanalski dolini. Potem odlična gdč. Pepca Premrl, njeno tiho vztrajno podpiranje, ki je bilo skoraj neopazno, a nepogrešljivo. In dalje, pokojna učiteljica gdč. Zorka Kavčič z neuničljivim idealizmom, ter še vrsta drugih osebnosti.

Vsak narod se izkaže, ne po svojem številu, ampak po svojih dejanjih. In res je na idealizem in pobudo rimskega kroga začel odgovarjati slovenski zdomski in domovinski svet — vsa tista tiha in brezimna množica slovenskih ljudi, ki daruje novčič uboge vdove in neizmeren dar svoje molitve in liubezni za dobra dela, za duhovno mladiko, ki naj

obrodi slovenskim in preko njih tudi drugim ljudem stoteren sad.

Začela je navdušeno odgovarjati tudi zamejska Primorska, kakor da bi naenkrat privrelo na dan vse dolgo zatajevano občutje, vsa žrtev in idealizem, ki so nam ga zapustili primorski velemožje; kot da bi samo čakala na ugodno priložnost.

Vdovec s Primorske je osebno prinesel za Slovenikovo podjetje pol milijona lir, neka druga oseba voli v svoji oporoki cel milijon, in tako naprej; cela vrsta jih je, ki se nočejo javno imenovati, kajti njih največje zadoščenje je uspeh podviga, ki bo tako pomemben za duhovno in narodno oblikovanje slovenskih duhovniških osebnosti.

Nad vso zavzetostjo primorskih ljudi in navdušenjem za Slovenikovo podjetje pa bdijo osebnosti goriške Cerkve, ki neutrudno žrtvujejo svoje moči, med njimi na prvem mestu gotovo msgr. Rudolf Klinec, nadškofijski kancler goriški, in msgr. Alojz Škerl, škofov vikar tržaški. Celo prvi prefekt v Sloveniku je bil Goričan, g. Aleksij Markuža. In tudi sedanji prefekt je iz Gorice.

S posebno spošljivostjo omenjamo končno vso zaslombo, ki jo je slovenskemu oziroma primorskemu občestvu pri pobudi za Slovenik dal msgr. Peter Cocolin, prevzvišeni nadškof goriški in metropolit ilirski, ki je na ta način zgledno izpričal svojo nadpastirsko skrb za duhovno dobro vernikov obeh narodnosti v svoji škofiji.

Naj ob vseh žrtvah in naporih, ki so jih za Slovenik, za naš skupni slovenski podvig, prispevali častiti goriški gospodje, navedemo še, da smo z njihovo pomočjo in skrbjo spravili v zavod pohanstvo, ki so ga Sloveniku poklonili slovenski škofje.

Slovenski pisatelj iz Trsta, ki je na blagoslovitvi Slovenika imel slavnostni govor, se je izrazil, da je poleg prošnje sv. očeta ljubljanskemu nadškofu, naj bi slovenski romarji na avdienci zmolili očenaš po slovensko, bila zanj najlepše doživetje slovenska maša goriškega metropolita v Sloveniku.

Zakaj naslavljam to pisanje Goriški Mohorjevi družbi?

Ustanovljena leta 1923/24 z odlokom nepozabnega goriškega vladike, nadškofa Sedeja, praznuje letos 50-letnico svojega obstoja, ki po pomenljivem naključju sovpada ravno z blagoslovitvijo Slovenskega papeškega zavoda v Rimu. S podvigom torej, ki so mu dali v veliki meri zagon ravno slovenski Primorci, ki bivajo v Rimu in bili ravno oni med prvimi v domovini-zamejstvu, ki so se odzvali narodnemu klicu za gradnjo Slovenika. Plemeniti čut za narodno, kulturno in duhovno poslanstvo na Primorskem od svoje ustanovitve pa prav do danes je ohranjala in ohranja Goriška Mohorjeva družba v duhu primorskih duhovnih učiteljev kardinala Missia, profesorja in škofa Mahničiča, svojega ustanovitelja nadškofa Sedeja.

Odveč bi bilo posebej navajati, kako so sotrudniki Goriške Mohorjeve že ob njenem začetku prelomili z dotedanjim, in v mnogih primerih tudi današnjim pojmovanjem, po katerem je treba »preprostem« ljudstvu pisati v nekem preprostem, ohlapnem načinu, da bo »razumelo«; odveč bi bilo omenjati, kako je vsa kulturna, narodna in katoliška pot Goriške Mohorjeve pot visoke kulturne ravni bodisi v izbiri bodisi v opremi izdanih del. O tem pričajo številna priznanja, ki so jih izrazile v času družbenega delovanja najuglednejše slovenske kulturne osebnosti.

Goriška Mohorjeva družba je edina kulturna in narodna ustanova na Primorskem, ki je prestala najhujše čase kulturnega in duhovnega uničevanja. Ako je bila samo špranja možnosti, jo je našla, da je slovenskim primorskim ljudem prinesla plemenito domačo besedo in z njo upanje na boljšo bodočnost. In še več, povzdignila je kulturni in narodni čut primorskih ljudi na raven, ki je v slovenskem prostoru edinstvena in je celo mnogi slovenski izobraženci nimajo.

Duhovni sad kulturno narodnega poslanstva, ki ga je v odločilni meri vršila in ga še vrši na Primorskem Goriška Mohorjeva družba, je tudi svetli

idealizem, zavzetost in požrtvovalnost primorskih ljudi za duhovno rast slovenstva, za katero so se vrgli na delo; vse tisto, česar vojne grozote in vsa po vojna razočaranja niso mogla uničiti.

Slovenski papeški zavod in osebnosti, ki jih bo za duhovno in kulturno rast slovenskega naroda vzgojil, se bodo vedno s hvaležnostjo spominjali deleža, ki so ga za Slovenik, v skupno slovensko zakladnico prispevali Primorci.

S posebno pozornostjo bodo spremljali in po svojih najboljših močeh pomagali vernemu primorskemu občestvu na obeh straneh meje.

V tem duhu pošiljamo Goriški Mohorjevi družbi, vsem njenim sotrudnikom in naročnikom, pozdrav zaupanja in zvestobe ter ji voščimo nadaljnega razcveta v slovenskem duhovnem in kulturnem poslanstvu.

FRAN JURISEVIC

Ob stoletnici pošte v Dolini

Dne 16. marca 1973 je preteklo točno sto let, odkar so v Dolini pri Trstu odprli poštni urad. To obletnico so dostojno proslavili v okviru tradicionalnega praznika »majence«. Za primerno slavlje tega važnega dogodka so imenovali poseben organizacijski odbor, ki mu je predsedoval župan dolinske občine. Izredno zanimanje pri občinstvu je vzbudila filatelistična razstava z zgodovinsko tematiko. Razstavljali so izredno zanimive stare krajevne razglednice, pisma s poštnimi žigi in ostali dokumentarni poštni material, ki se

nanaša na preteklost Doline in njenega področja. V posebnih vetrinah so bili razstavljeni sto in več let stari dokumenti, ki jih hrani župnijski arhiv v Dolini in pričali o aktivnosti naših slovenskih prednikov.

Marsikateri naš človek se bo vprašal, zakaj toliko pozornosti tem skromnim poštam in praznovanju stoletnic njih obstoja. Proslavili so namreč v nekaj poslednjih letih z ne manj zanimivimi razstavami sto let obstoja pošt v Miljah, Škednju in pri Sv. Jakobu. Vredno je s tem v zvezi omeniti, da je

nastanek in razvoj pošte bil predvsem vedno tesno povezan s sistemom in delovanjem upravnih-oblastnih, političnih in vojaških organizacij ter ustanov.

Pošta ni bila vzrok, temveč posledica širokega vsestranskega prometnega, trgovskega in narodnega življenja kraja in okolice pošte.

Za nas primorske Slovence so izred-

nega pomena stare razglednice, dopisnice, pisma in posebno pa žigi na vseh dokumentih, ki so šli skozi poštne urade. Hotel bi naši široki javnosti, ki skozi desetletja tako pridno preučuje koledarje družbe v kratkih obrisih opi-

sati vse, kar se lahko dobi na omenjenih dokumentih.

Marsikaterega od teh je načel zob časa, saj je v nedavni preteklosti vsaka stara razglednica naše nacionalne tematike predstavljala nemajhno nevarnost za tistega, ki jo je skrbno skušal ohraniti. Kaj vse dobimo npr. na razglednicah, ki jih naši filatelisti tako skrbno hranijo in s ponosom razstavljajo. Obstaja cela serija razglednic, kako so primorski Slovenci slavili in častili svoje velike prednike. Gotovo pripada eno prvih mest »goriškemu

slavčku« Simonu Gregorčiču in njegovi dobi. Težko bi bilo prešteti, koliko razglednic je izšlo v počastitev naših prosvetnih, gospodarskih in političnih organizacij. V prvi svetovni vojni je izšlo veliko število serij razglednic vojne tematike z verzi in propagandnimi motivi v slovenščini. Vsaka vas je hotela imeti svoje posebne krajevne, folkloristične in zgodovinske dogodke ovekovečene na razglednicah (npr. verski spor v Ricmanjih, proslave taborov, propagandne razglednice družbe sv. Cirila in Metoda).

Spominska razglednica in žig pošte v Dolini

Danes, ko naša družba gleda vse skozi prizmo računice in dela le tisto, kar se izplača je težko dojeti, koliko denarja so morali žrtvovati naši drobni trgovci, vaški veljaki in ljudska inteligenca (duhovniki in učiteljstvo), da je ostala njihova vas, družba, organizacija, narodna noša ali njihov velik prednik ovekovečen na tako rafinirano estetskih razglednicah.

Tiste, ki niso na lastni koži občutili raznarodovanja in posebno našo mladino moramo opozoriti na dejstvo, da tujci, ki so upravljali naša ozemlja niso marali naših ljudi in njihovih imen. To je najbolj razvidno iz odtisov žigov, ki so jih uporabljale pošte na slovenskem narodnostnem ozemlju.

Prve poštne žige na pismih zasledimo za časa Napoleonove Ilirije. V tej dobi so npr. Ajdovščino imenovali Haidenschaft, Postojno Adelsberg. Razdrto je bilo Prewald, Vipava Vippach itd. Pozneje po letu 1850, ko so uvedli poštno znamko na pismih je Avstrija odpirala nove poštne urade. Tudi na teh poštah dobimo večinoma tuja imena kot npr. Bovec je bil Flitsch, Kobarid so imenovali Karfreit, Ilirska Bistrica je bila Illyrisch Feistritz, Podgrad Il. Castelnuevo itd.

Izredno zanimiva je borba za dvojezičnost na žigih v času narodnega prebujanja. To je bilo povezano, saj je tudi razumljivo, z borbo za uporabo slovenskega jezika v šoli, v cerkvi in v uradih. Konec prejšnjega stoletja dobimo dvojezične žige skoraj na vseh poštah, kjer so imeli Slovenci pretežno večino.

Prva svetovna vojna je prinesla naši deželi še hujše čase in še večje razočaranja. Spomini na fašistično zatiranje so ostali tudi na poštinih žigih.

S kraljevim dekretom z dne 29. marca 1923 št. 800, ki je bil objavljen v Uradnem listu (Gazzetta Ufficiale) dne 27. aprila istega leta so bila dokončno določena krajevna imena v Julijski krajini. Po tem odloku so Italijani zamenjali skoraj vsa imena naših poštinih uradov oz. imena krajev, kjer so pošte imele svoj sedež. Iz seznama pošt se lahko vidi, da velika večina imen naših pošt ni imela zveze z zgodovinskimi slovanskimi imeni krajev.

Nekaj let po okupaciji dobimo še marsikje na poštah stare dvojezične avstrijske žige. Nato so na posameznih poštah začeli izklesavati ali s svincem zapolnjevati naša imena. Končno so

vedli nove žige z novimi večinoma poitalijančenimi imeni.

V ilustracijo metamorfoze imen na naših poštah navajamo nekaj značilnih primerov. Tako je npr. bilo besedilo prvega žiga dolinske pošte »Dolina b. Triest«. Slovenci so zahtevali in tudi dosegli pozneje, da so žig zamenjali z novim »Dolina bei Triest - pri Trstu«. Po prihodu Italijanov dobimo na žigu le ime »Dolina« brez »bei« in »pri«. Kmalu so uvedli nov žig »Dolina di Trieste« in nato »S. Dorligo della Val-

»Boršt« in ostalo ime »S. Antonio in Selva« in nato »S. Antonio in Bosco«. Okoli leta 1930 dobimo imena nekaterih naših krajev, ki še zvenijo »po naše«, medtem ko je težko uganiti, od kod prihajajo imena za druge kraje kot npr. za Opčine - Poggioreale del Carso, Lokev - Corgnale, Rodik - Roditti, Kubed - Covedo, Knežak - Fontana del Conte, Boljunec - Bagnoli della Rosandra, Klanec - S. Pietro di Madrasso, Bovec - Plezzo, Col - Zolla, Dornberg - Montesino itd.

Razglednica iz leta 1900

le (Dolina)«. Pod pritiskom fašističnih oblasti je kmalu izginilo iz oklepajev ime »Dolina«. Dolina je postala to, kar je še danes »S. Dorligo della Valle«. To, kar zasledimo na žigih se odraža tudi na imenih krajevnih razglednic. Zanimive so metamorfoze še nekaj ostalih krajevnih imen. Iz žiga škedenjske pošte so izklesali ime »Škedenj«. Na pošti Škofije je to ime ostalo nekaj časa še v oklepajih, sledilo je ime »Albaro Vescova«. Podobno je izginilo ime

Zaključno lahko trdimo, da če poštni material kronološko in sistematično obdelamo, nam ta nudi originalno in ne potvorjeno dokumentarno gradivo, ki lahko poleg drugega tiskanega dokazuje, kako so živeli primorski Slovenci od časov stare reakcionarne avstro-ogrske monarhije in skozi krvavo obdobje fašizma. Sledovi tega nasilja so še marsikje ostali in je treba tudi v bodoče na to računati.

Odlomek venca slovensko - nemški deklici Juliji

1.
Cvetlica drobna v Alpskem svetu klije,
Elisabeth ji je življenje dala:
»Naj vrtnica bila bi krasna, zala,
čarobna lučka naj očetu sije...«

Ime naj njeno ji stezo odkrije,
čez jezera, gore jo bo peljala,
edinstven svet slovenstva bo spoznala
v viharjih jeznih mrzle domačije.

Izdihljaji, solze so jih redile,
jim moč so dale rasti neveselo,
ur temnih so zatirale jih sile.

Lej, torej je blede njih cvetje velo,
jim iz oči ti pošlji žarke mile
in gnale bodo nov cvet bolj veselo.

2.
Cvetlica drobna v Alpskem svetu klije,
kako spokojno še in rahlo diha,
ko deteljica nežna v vetru niha
in nezavedno sončne žarke pije.

Svetloba, ki se mehko nanjo lije,
je kakor melodija najbolj tiha,
ki pazi, da ne ugasne morda vzdih,
ki se iz drobnih ustec ji izvije.

Kako bi bili pustni lepi zidi,
če ne bi na blazini počivala
glavica temna, ki s sinjino vidi.

Nikoli mati se ne bo kesala,
da je pri Bogu jo sprosila: Pridi...
Elisabeth ji je življenje dala.

3.
Elisabeth ji je življenje dala,
ko s hrepenečo dušo je prosila,
da kmalu bi pod srcem začutila,
da božje volje dekla je postala.

Ceprav je vedela: Morda bom dala
življenje svoje, ko bo kri pojila
stvaritev novo, ki sem jo prosila —
načrtom božjim se je vsa predala...

Ko nove je zaznala utripe v sebi,
je njena duša v radosti zaplala
ko morski val pod svetlimi galebi.

Vsa v sanje sinje se je zakopala,
ugibala je: Kaj želim naj tebi...
Naj vrtnica bila bi krasna, zala.

4.
Naj vrtnica bila bi krasna, zala,
na gredi kakor kaplja krvaveča —
če bo škrlatna vrtnica rdeča...
tako je v prošnji mati šepetala.

Ker vsako dete je cvetlica mala,
naj bela vrtnica bo mnogim sreča,
ko zvezda svetla v temno noč žareča,
za dogo kažipot naj bi ostala.

Kjer so cvetlice, tam so časi mladi,
iz semen novo se življenje vije,
nikdar ne umrje šipkov cvet v ogradi.

Če kdaj s temo bridkost nebo zakrije,
v zaupni, trdni, nezlomljivi nadi
čarobna lučka naj očetu sije.

5.
Čarobna lučka naj očetu sije,
ko skrb bo brazde rezala mu v čelo
in bo srce morda le moč imelo,
da njene odrešilne žarke vpije.

Življenje ni kot brezno, kjer vse gnije,
kjer ni izhoda, le vse preperelo —
še v črnem dnu bo rahlo zazvenelo,
če angel srcu strune spet navije.

Kot angel je bila pričakovana,
da nove v svet prinese melodije
in draga vsem bo kot nebeška mana.

Prišla je, tu je, tu srce ji bije,
z življenjem ji je že naloga dana,
ime naj njeno ji stezo odkrije.

6.

Ime naj njeno ji stezo odkrije,
ko bo preišljevala, čemu stopila
ji noga v Solnograd je in utonila
v baročnih mojstrov čuda, fantazije.

Ko ura odločitve težke bije
in pelje jo v neznano višja sila,
naj bi sinjina se ji ne skalila,
ki iz oči ji zdaj nebeških lije.

Nevidni angeli so ji zapeli,
ko trat zelenih roža je postala,
gozdovi so skrivnostno zašumeli.

Nebeških slov perot je strepetala,
ko bratci so jo radostno sprejeli,
čez jezera, gore jo bo peljala.

7.

Čez jezera, gore jo bo peljala
perot, ki jo je tiho položila
v zibelko malo in ji bo odkrila,
da vez skrivnostna je ljudem postala.

Iz Tamswega bo k Dravi potovala,
iz smrekovih gozdov prosojna vila
ji bo s poljubom čelo orosila,
da deklica bi čudesna postala.

Z očesom milim v njo se bo zazrla
Gospa, ki davnim dedom luč je dala,
še njej bo zdaj v življenje pot utrla.

Ob jezeru bo Vrbskem v mislih stala
in hrepenenju dušo bo odprla,
edinstven cvet slovenstva bo spoznala.

8.

Edinstven cvet slovenstva bo spoznala,
ko v roke vzame drobne Poezije
in Julije ime se ji odkrije,
ki pevcu je duha navdihovala.

Ko dragi sestri ji roko bo dala
in na srce se tesno ji privije,
da se še nanjo tista luč razlije,
ki je nekoč Prešerna obsijala.

Ker z njenim svoje je ime spojila,
za oporoko večno sprejme: Ni je
moči, ki še kdaj bi nas razklenila...

Podoba mlade milo naj zasije,
da novega duha bo prebudila
v viharjih jeznih mrzle domačije.

I. z. FERVIDUS

Kanalska romanca

Udarila je ura dve — popolnoči.
Kanal v devetem snu še spi.

Ne vsi. Pojo ponočni pevci tam kraj Soče
podoknico ljubečo, sladko — sottovoce.⁽¹⁾

»Ne slišiš, Katica, ⁽²⁾ nam okence odpri.
Se lunca smeje, Soča z valčki žubori.«

»O, vi, kanalski trubadurji, ponočnjaki,
se lunca smeje vam, hiti naprej z oblaki.«

Udarila je ura tri — popolnoči.
Kanal v desetem snu še spi.

Pst! Tiho! Lezejo čez trg njih sence v temi...
So pri Neptunu, ⁽³⁾ klanjajo se mu bohemi.

»Si ti bog mórja? Varuh naš od davnih dni?
Cuj, morje Adrijansko, zdaj slovansko nam buči.«

»Tako je!«, vzkliknejo trabantje unisono
in mu na glavo posadijo zlato krono.

»Neptun, kar nas obliji, se glavca nam shladi.
Na Banjšcah gor, ne vidiš, se že jasni, dani.

Neptun, zapojmo: Je pa davi slanica pala...
Da bog si ti? Kaj še! Matija si s Kanala. (4)«

Naenkrat huda ura udari: žena, žena!
Glasno je v Anho vein zatulila sirena.

(1) Polglasno. (2) Mišljena je Katica Stanič, tedaj učiteljica v Kanalu, ki je stanovala blizu trga in zložila pesem Soča voda je šumela, danes ponarodela. Kanalski rojak, skladatelj Josip Kocijančič, jo je, so rekli, takó gojil, da je Kanalcem poganjala, kakor roža na vrtni gredi (Joža Lavrenčič, Soča voda..., Mladika 1921, str. 186-7). (3) Na trgu je vodnjak, bazenček, s sedmokatim tlorisom, sredi katerega se dviga mogočni starorimski bog Neptun, pod njim delfini s plavutmi, ki navadno bljuvajo vodo. To monumentalno delo iz leta 1815 je sedaj v restavriranju. (4) Matija s Kanala - je vzdevek za Neptuna, ljubljena kanalskih rodoljubov.

HUMBERT MOČNIK

RUDOLF BETTIOL

goriški šolski nadzornik

Prav je, da se tudi Slovenci spomnimo moža poštenjaka prav zaradi njegove vseskozi neoporečne pravičnosti v odnosih do našega ljudstva, ki ga je cenil in spoštoval.

Rudolf Bettiol se je rodil 19. marca 1877 v Gradišču ob Soči. Oče je bil doma iz Trevisa, mati pa je bila Nemka iz Opave v nekdanjem avstrijskem delu Šlezije na današnjem Češkoslovaškem. Umrila mu je 3. septembra 1877, ko še ni bil star polnih šest mesecev. Pred njim se je v družini rodilo sedem otrok.

Leta 1878 se je oče drugič poročil, tokrat s Slovenko Lucijo Gorjanc iz Loke pri Kanalu. Malemu Rudolfu je bila kot prava mati, zato ni čuda, da se je nanjo tako tesno navezal. Njegova ljubezen do krušne matere jasno odseva iz njegovih mladostnih spominov, ki jih je objavila revija »Iniziativa Isontina«.

Bettiolov oče je služil 21 let v avstrijski vojski. Kot tak se je moral ude-

ležiti vojni l. 1859, ko je Avstrija izgubila Lombardijo, in leta 1866, ko je izgubila Benečijo, torej tudi Bettiolovo rodno deželo. Po izstopu iz vojaške službe je bil sluga-obhodnik pri sodnijah v Tolmeču, Gorici, Trstu, Gradišču in Červinjanu. Po upokojitvi se je stalno naselil v Gradišču.

Najgloblje se je Bettiolu vtisnilo v spomin bivanje v Červinjanu ob takratni avstrijsko-italijanski meji. Z očetom, ki ga je pogosto jemal s seboj na svoja službena potovanja, je spoznal med drugim Oglej, Gradež, Barbano, Gradišče in druge furlanske kraje. Pot ju je zanesla tudi v Gorico, Trst in Tržič. Po krušni materi je podedoval ljubezen do temnomodre Soče. Kot brata Jože in Tone, se je tudi Rudolf šolal na učiteljskišči v Kopru. Vsi trije so bili nadpovprečno nadarjeni in so prejeli državno podporo.

Kot učitelj je bil Bettiol najprej nameščen v Červinjanu. Takratna plača je bila 31 goldinarjev. Kaj kmalu se je izkazal kot izvrsten učitelj in še boljši vzgojitelj. Od tod ga je vodila pot v Braččan pri Krminu, a komaj 29-letnega je cesarski namestnik v Trstu imenoval za šolskega nadzornika v gradiščanskem okraju. Pod ta okraj je pred prvo svetovno vojno spadal zahodni del Brd. Biljana, Medana, Kožbana, Hruševje, Mernik in tudi del Krasa. Tako je bil Bettiol nadzornik tudi za slovenske tamkajšnje šole.

Bettiol je bil globoko veren in srčno dober človek. Zgled krščanskega življenja, a tudi iskren prijatelj in dobrotnik mu je bil krminski župnik Braidot. Bettiol je globoko obžaloval ljudi, ki so zašli na kriva pota in živeli nemoralno.

Zanimivi so Bettiolovi spomini na obmejne razmere med Avstrijo in Italijo ter na šege in navade v Furlaniji. Čez mejo si lahko šel brez dokumentov, zato je bilo Bettiolu toliko bolj hudo, ko je prva leta po drugi svetovni vojni lahko prehod čez mejo brez ustreznih listin imel tragične posledice. Spominja se tudi, koliko so za njegovih deških let zmrzovali ob revnih ognjiščih in koliko je pretrpel zaradi ozeb-

kov. Že zmlada se je vneto zanimal za glasbo, za kar je na učiteljišču dobival posebna priznanja. Družinsko življenje mu je ostalo v zelo živem in prijetnem spominu: bolj kot z besedo sta oče in mati vzgajala z zgledom. Živeli so skromno; razkošja in zahtev ni bilo, saj je očetova plača zadostovala komaj za najnujnejše potrebe številne družine. Cerkveni prazniki in družinska slava so v njem utrjevala vero in ljubezen do vsega lepega in vzvišenega.

Nam starejšim je posebno všeč Bettiolovo opisovanje furlanske folklore še zelo žive za njegove mladosti, saj so furlanske šege v marsičem slične šegam goriških Slovencev. Tudi besede prehajajo iz ene govornice v drugo.

Med lepe in prijetne spomine se vpletajo tudi žalostni: o lakoti, o nalezljivih boleznih, protinu, revščini, nevednosti, brezposelnosti in celo o vražarstvu. Če so skovikale sove, se oglašali čuki, če se je razlilo olje ali razbilo zrcalo, je bilo to znamenje prihajajoče nesreče. Pogosto so se ljudje zatekali k »jasnovidkam«, ki so prerokovale prihodnost. Vendar Bettiol teh časov ne sodi preostro, saj takrat ni bilo, kot je danes, tako ostrih svetovnonazorskih, političnih in narodnih sporov, ki netijo sovraštvo, razbijajo družinsko življenje, ustvarjajo nestrpnost, preprečujejo mirno sožitje.

Hvalevreden je napredek, ki lajša človeku življenje in ga bogati, obsojati pa moramo vojne, ki prinašajo podivjanje in razdor. A tudi hiter napredek ni prinesel zadovoljstva: hrumenje letal, ki režejo nebo, hrušč motornih vozil, ki divjajo po asfaltiranih cestah, električna razsvetljava, tekoča in plinska goriva, radio in televizija spreminjajo stare navade in ustvarjajo nov način življenja, ki ga naši dedje niso mogli niti slutiti. A če je vse to res prava sreča in blagostanje, je še veliko vprašanje. Resnična sreča je le v nas samih, modruje Bettiol.

Za Bettiolovih otroških let so po Furlaniji pridelovali lan, doma predli, tkali, barvali. Po vaseh so bili kovači, sedlarji, vozniki in drugi obrtniki. Prav,

da se je delo mehaniziralo, da so se zmanjšale težave; a da naši ljudje tako lahko zapuščajo zemljo, da dajejo prednost tovarni z boljšim zaslužkom, to je največje zlo. »Kdor izdaja rodno zemljo in se od nje poslavlja, se prostovoljno odpoveduje idealom in svobodi,« svari vzgojitelj in človekoljub Bettiol.

Bettiol slika brez vsakega potvarjanja razmere na ljudskih šolah pod Avstrijo. Gojile so sicer narodna in domoljubna čustva, a brez vsakega svetovnonazorskega in nacionalnega sovraštva. Kako pošteno opisuje svoje šolanje v Kopru, kjer je bilo skupno učiteljišče za tri narodnosti, in kako nepristranski je bil ravnatelj Markelj, Slovenec, ki je poučeval vzgojeslovje. V Kopru je Bettiolu šla na živce le kaznilnica, ki se je dvigala na najbolj razgledni točki. V njej so prestajali kazen mnogi zločinci, a bilo je tudi nekaj takih, ki jim je bila črno-žolta monarhija trn v peti.

Učiteljišče in učni program ocenjuje Bettiol kot zelo resen, vzgojen in kot učinkovito pripravo za delo učiteljstva med ljudstvom. Vsako nedeljo med šolskim letom je bila šolska maša v cerkvi sv. Križa na današnjem Prešernovem trgu. Pridige so bile pred mašo in po njej. Tako je lahko vsakdo poslušal verski govor v svojem jeziku. Takrat je bila šolska disciplina vse bolj stroga. Dijakom je bilo prepovedano hoditi v gostilne, kavarne, gledališče, na plese in celo v Trst brez šolskega dovoljenja. Prepovedano je bilo tudi kajenje in, kar danes zveni tako smešno, vožnja s kolesom. Dovoljeno pa je bilo kopanje in sprehodi v lepo okolico. Šolska maša je bila obvezna, prav tako prejemanje zakramentov kot sestavni del skrbi za versko vzgojo bodočih učiteljev.

Kot učitelj se je Bettiol držal teh načel: Učenec hitro pozabi, kaj je zagrešil, a ne pozabi krivice, ki mu je bila storjena. Kjer zadostuje pogled, ne rabi besede! Ne začenjaj nikdar pouka, dokler nisi ustvaril duševnega razpoloženja! Ne delaj razlik med učenci,

da te ne bodo prav oni obsojali. Kaznuj, če je treba, a vedno tako, da ostane v učencu prepričanje, da ga ljubiš.

Bettiolov nadzornik je bil deželni šolski nadzornik Henrik Schreiber. Ta ga je predlagal za okrajnega nadzornika, ko se je prepričal o njegovih sposobnostih in vrlinah.

Bettiol je že v prvem letu službe izgubil svojo krušno mater. Izguba ga je tem bolj bolela, ker bi šele takrat imel možnost, da bi se ji vsaj nekoliko oddolžil za vso ljubezen, ki jo je bil deležen. Vendar ljubezen z njeno smrtjo ni prenehala. Prepričan je bil, da ona prosi pri Bogu za njegovo srečo. Zato se je je vedno hvaležno spominjal in jo blagoslavljal.

Bettiola niso vzljubili le njegovi učenci, temveč tudi ljudstvo, med katerim je deloval, in še zlasti učiteljstvo, kateremu je bil nadzornik in vzor. K njemu so se zatekali v svojih šolskih in osebnih potrebah; šteli so ga za svojega drugega očeta. Med obema vojnama pa je Bettiol poučeval najprej na

Trgovski srednji šoli v Gorici, nato je bil nekaj časa v Rimu kot član komisije »Scuola al confine«; pod Zavezniški pa je bil goriški šolski nadzornik za italijanske šole.

Bettiol se je ustavil s pisanjem svojih spominov ob prvi svetovni vojni. Vendar se ga mnogi izmed nas, tudi slovenski učitelji, radi spominjamo kot nadzornika po drugi svetovni vojni. In priznati mu moramo, da je tudi takrat, ko so nacionalne in politične razmere bile podobne razburkanemu morju, presojal nepristransko in humano ter se strogo držal svojega načela: »Ne delaj razlik, da ne boš sojen!« In prav zato ga lahko vsi ohranimo v najlepšem spominu. Vse priznanje stanovskemu tovarišu Camillu Medeotu, ki je poskrbel, da so »Memorie di vita friulana 1877-1915« nadzornika Bettiola izšle za širšo javnost.

Oljčna vejica, ki na platnicah publikacije krasi furlansko domačijo, naj bo simbol sprave in sožitja med obema narodoma!

Grad Socerb, v ozadju Trst (foto S. Bratina)

Starogorski spomenik

Slovenske ljudske molitve iz XV. stoletja
na Stari gori

UVODNA BESEDA

Ze dolgo smo vedeli, da se je v Marijinem svetišču na Stari gori nad Čedadom molilo v slovenskem jeziku že v srednjem veku, zdaj pa je to uradno izjavil tudi msgr. dr. Guglielmo Biasutti, nadškofijski knjižničar v Vidmu. Ko je namreč zbiral gradivo za svojo zanimivo knjigo »Castelmonte« (1962), je pregledal tudi kapiteljski arhiv v Čedadu. Starogorsko Marijino svetišče je bilo namreč odvisno od čedadskega kolegialnega kapitlja do leta 1913. In tu, v omari »Svete Marije na Gori«, je našel rokopisno »Knjigo bratovščine sv. Marije na Gori« (Libro della Fraterna di S. Maria del Monte), tj. rokopis, ki obsega 179 listov (358 strani) in ki vsebuje podatke s Stare gore od leta 1492 do leta 1690. Na zadnjih dveh listih (lista 176 in 177) so bili napisani v slovenskem jeziku (sclauonice) starinski molitveni obrazci Gospodove molitve (očenaša), angelovega pozdrava (češčenamarije) in apostolske vere.

Ta dva lista s slovenskimi molitvenimi obrazci je dr. Biasutti prenesel v nadškofijski arhiv v Videm, kjer se sedaj hranita.

Ko sem zvedel za to odkritje, sem naprosil učenega msgr. knjižničarja v Vidmu za fotokopijo molitvenih obrazcev, kar sem tudi prejel septembra 1972. Brž sem sklenil, da o odkritju starogorskega spomenika obvestim javnost, zlasti še slovensko. Ker me je prijatelj dr. Rudolf Klinec, kancler nadškofijske pisarne v Gorici, večkrat nagovarjal, naj to listino objavim v letošnjem jubilejnem koledarju Goriške Mohorjeve dru-

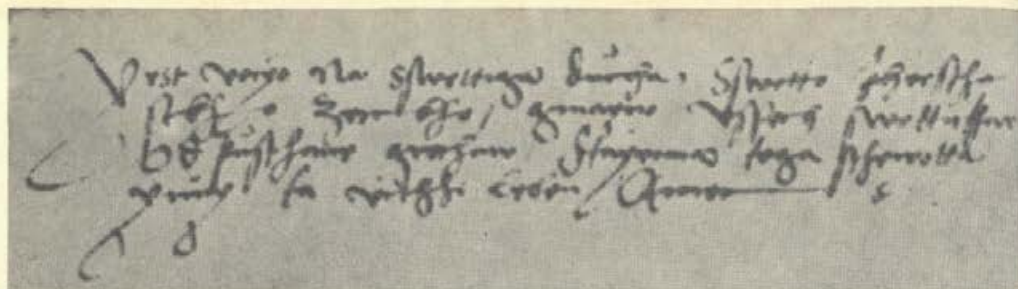
žbe, z veseljem objavljam ta važni versko-kulturni spomenik pri Goriški Mohorjevi.

ANGEL CRACINA

nadžupnik v Bujah in nekdanji župnik v
St. Lenartu Slovenov v Nadiški dolini

KDO JE PISEC TE LISTINE?

Sodim, da je neki duhovnik, ki je služboval na Stari gori, prepisal po dokaj starejši pisani predlogi te slovenske molitvene obrazce v knjigo starogorske Marijine bratovščine. A kdo je to? Odgovor nam daje sama knjiga »Libro della Fraterna«, v kateri nastopa »duhovnik Lavrencij« kot vikar čedadškega kapitlja na Stari gori. Starogorsko svetišče je namreč imelo v posesti več zemljišč, ki jih je dajalo v najem. V knjigi je več najemninških pogodb. V dveh teh pogodb se omenja »duhovnik Lavrencij«, in sicer: na listu 30 čitamo: »Dne 25. februarja 1498. Sklenjeno ... v cerkvi sv. Marije na Gori milosti v prisotnosti mene duhovnika Lavrencija, vikarja imenovane cerkve.« (Die 25 februarij 1498. Actum in ... ecclesie sancte marie in monte gratie presentibus me presbitero Laurentio vicario in dicta ecclesia). Na listu 175-176 se nam »duhovnik Lavrencij« še jasneje predstavi: »V Kristusovem imenu. Amen. V letu 1492 po rojstvu našega Gospoda Jezusa Kristusa, v prvi indikciji, dne 21. maja. Izvršeno v selu Sv. Marije na Gori ... In jaz duhovnik Lavrencij iz Mirnika, zdajšnji vikar ... uradno vprašan sem spis vestno sestavil.« (In Christi nomine. Amen. Anno nativitatis domini nostri Ihesu Christi 1492 in dictione prima die vero vigesima prima maji. Actum in villa sancte

marie de monte ... Et ego presbiter Laurentius de mornicho ad presens vicarius ... rogatus scriptum fideliter scripsi).

Ako primerjamo pisavo teh zapisnikov s pisavo molitvenih obrazcev — ki sledijo neposredno zapisniku iz leta 1492 — na prvi pogled ugotovimo, da jih je napisala ista roka.

Lavrencijev rodni kraj »mornicho« je nedvomno Mirnik, nekdanja skrajna slovenska vasica ob Idrijci, ki loči Brda od Benečije, in zdaj pod občino Dolenje na Goriškem.

Trditev, da je mirniški rojak Lavrencij pisec starogorskega spomenika, se opira na celo vrsto razlogov: ista pisava, služba vikarja na Stari gori, zaporednost in sočasnost obojnih zapisnikov, dobro poznanje slovenščine. Sicer pa naj slovstveni zgodovinarji, jezikoslovci in dialektologi zadevo strokovno raziščejo. Za zdaj ostajam pri ... svojem prepričanju.

VAŽNOST ODKRITJA

Starogorska listina je izrednega pomena zaradi starodavnosti, izvirnosti in jezikovne vrednosti.

Za starodavnost govorijo letnice 1492-1498 in prastaro izražanje: izraz »Bogastwo« (z veliko začetnico) v očenašu, ki je neprimerno lepši in pomembnejši kot današnji »kraljestvo«; izraz »swetto kherschanskho Zerrkho«, ki so ga v davnini rabili namesto poznejšega »sveto katoliško Cerkev«; izrazita beseda »ysidisse«, tj. naj izide, naj se izvede ali spolni božja volja; izraz »resrechno« itd. Dokaz starodavnosti

je tudi češčenamarija, ki ima le prvi del molitve; drugi del (Sveta Marija ...) je nastal v dobi sv. Antonina, nadškofa v Firencah (1389-1459).¹

Starogorski kulturno zgodovinski spomenik je soroden znanemu celovškemu (rateškemu) rokopisu, saj oba izhajata iz iste ali približno iste prvotno pisane predloge, le da je celovški starejši, ker je nastal v letih 1362-1392.² Starogorski prekaša celovškega po slovnični in slogovni pravilnosti in po čistem jeziku. Dasi je nastal v italijanskem kulturnem območju, nima niti italijanskih besed niti italianizmov. Pisec se je držal nemške grafije: č = tsch, h = ch; š = sch; prispeval pa je tudi dokaj krajevne jezikovne barvitosti, npr. izraze: khokher, tarkhuo, docela nov vstavek »ys khrischa snett«, besedo »resreschno«.

Brižinski spomeniki, celovški rokopis in starogorski spomenik so kaj zgovoren dokaz, da se je v celotnem slovenskem kulturnem prostoru že v srednjem veku izoblikoval enoten slovenski cerkveni jezik, ki je v stoletjih ohranjeval in pospeševal slovensko besedo in bil podlaga za poznejši samostojen slovenski slovstveni razvoj.

Beneški Slovenci gledamo s ponosom na svoj verski in jezikovni prispevek, o katerem pričata zapisnika Marijinih bratovščin v Gorenji Črneji (1459-1497) in na Stari gori (1492-1690). Pri vsej svoji skromnosti smo prispevali vsaj nekaj dragocenih drobcev k splošni slovenski kulturi.

¹ S. Romani: *Enciclopedia del Cristianesimo*, 159 in 231.

² L. Legiša: *Zgodovina slov. slovstva*, I, 11.

ORATIO DOMINICALIS SCLAUONICE

(Gospodova molitev v slovenščini)

Otzha nasch kher sy vnebessich posschvetscheno wody twoye yme pridj khnam twoye Bogastwo ysidisse twoya wolla khokher vnebessich tarkhuo Nassemle. Day nam donnass ta vssadanny khruh ynno nam odpusti nasche douge khokhr mi odpustimo naschim dolschnikham. Nass vnapellay na resreschno. Nass reschi od Slega. Amen.

SALUTATIO ANGELICA

(Angelski pozdrav)

Zheschena sy Maria gnade sy pollna gospod ye stabo, segnanna sy me vussemy schenamy schegnan ye ta Ssadt twoyega tellessa Yhs Hps Amen

SYMBOLUM APPOSTOLOR.

(Apostolska vera)

Jest veryo na Boga vsega mogotschiga otzha Stwarnikha nebens ynno semle ynno na Jhesussa christussa zynnu nega ediniga gospodj naschiga khater ye potschett od swetiga ducha Royen od Marie divitze. Martran pod pontio pyllatusso. Na krische raspett ys khrischa snett, mertew vgrob polloschen pred pekhlom yde, Na tretter dan od Smerte vstall. Na nebe stoppyl tu sydj Na dessnitzi Swoyega otzha nebeskhiga od tod yma tudi pritti ynno sodittj zhes schywe ynno zhes mertwe. Jest veryo na swettiga ducha swetto kherschanskho Zerrkho gmayno vsech swettikhow odpuschenne grechow Stayenne tega schywotta ynno ta vekhsi leben. Amen.

Razvalina svetogorskega svetišča (1915)

Vasici Medana in Kožbana v geološkem strokovnem izrazoslovju

Več kot dvesto let se že zanimajo geologi za ozemlje Goriških brd. Kadar so raziskovali Furlanijo, so največkrat obravnavali tudi ozemlje med Sabotinom, Krminom, Korado in naprej proti severu. Eno najstarejših del, ki omenja okamenine iz okolice Krmina, je napisal Zanon⁽¹⁾ leta 1768, torej pred dobrimi dvesto leti. Zanimivo je, da omenja okamenine iz okolice Krmina tudi znameniti Hacquet,⁽²⁾ ravnatelj Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani, in nekaj let za njim Scopoli,⁽³⁾ ki je bil sicer eden najvidnejših botanikov tistega časa in je ponese slavo naših botaničnih posebnosti v širni svet.

Omenjena dela za današnji študij geološke zgradbe tega ozemlja niso posebno pomembna in imajo največkrat samo zgodovinsko vrednost. Mnogo rešneje so raziskovali Furlanijo in s tem tudi Goriška brda italijanski in avstrijski geologi ter paleontologi v prejšnjem stoletju. Njihove ugotovitve v marsičem še danes držijo. Raziskovanja so se nadaljevala tudi v 20. stoletju. Med množico razprav naj omenim samo dve obsežni deli, ki se sicer v prvi vrsti ustavljata v Furlaniji, vendar omenjata tudi Goriška brda. To je čez 700 strani dolga monografija Dainellija,⁽⁴⁾ ki je izšla leta 1915, ter iz novejšega časa delo Martinisa,⁽⁵⁾ tiskano leta 1962. Rezultate mnogih raziskav so uporabili za izdelavo geološkega zemljevida v merilu 1 : 100.000, ki je bil natisnjen leta 1937.⁽⁶⁾

Po drugi svetovni vojni so se za geološko zgradbo Goriških brd in sosednjih ozemelj intenzivno zanimali domači geologi. Opravili so več podrobnih raziskav, ki so bile namenjene predvsem sestavljanju nove geološke karte Slovenije v merilu 1 : 100.000 (lista Go-

rica in Palmanova). Poleg tega so paleontologi preučevali nahajališča s številnimi okameninami, geologi so iskali zaloge laporjev, primernih za cementarno v Anhovem in podobno. Danes geološko zgradbo Goriških brd poznamo že zelo dobro, najpomembnejši rezultati pa bodo v kratkem objavljeni v strokovnem tisku.

Največji del Goriških brd sestavljajo flišne in flišu podobne kamnine. Prevladujejo laporji in peščenjaki, precej je tudi breč in konglomeratov. Zlasti laporji in deloma peščenjaki sorazmerno hitro razpadajo in dajejo dovolj preperine. To so domačini izkoristili za gojenje vinske trte in za sadjarstvo. Peščeno laporna podlaga je poleg ugodnega podnebja osnova za razvoj vinogradništva v Brdih.

Paleontologi so posebno natančno raziskovali laporje in okamenine v njih. Kose laporja so namočili v vodikovem peroksidu, da so čimbolj razpadli na majhne delce. Nato so jih spirali na sitih, ki so imela mrežico s silno majhnimi odprtini. Skozi to mrežico so odplaknili skoraj vse glinaste delce. Na situ so ostali večji kosci raznih kamnin

(1) Največkrat navajajo Zanonovo delo kot najstarejše paleontološke podatke iz Furlanije.

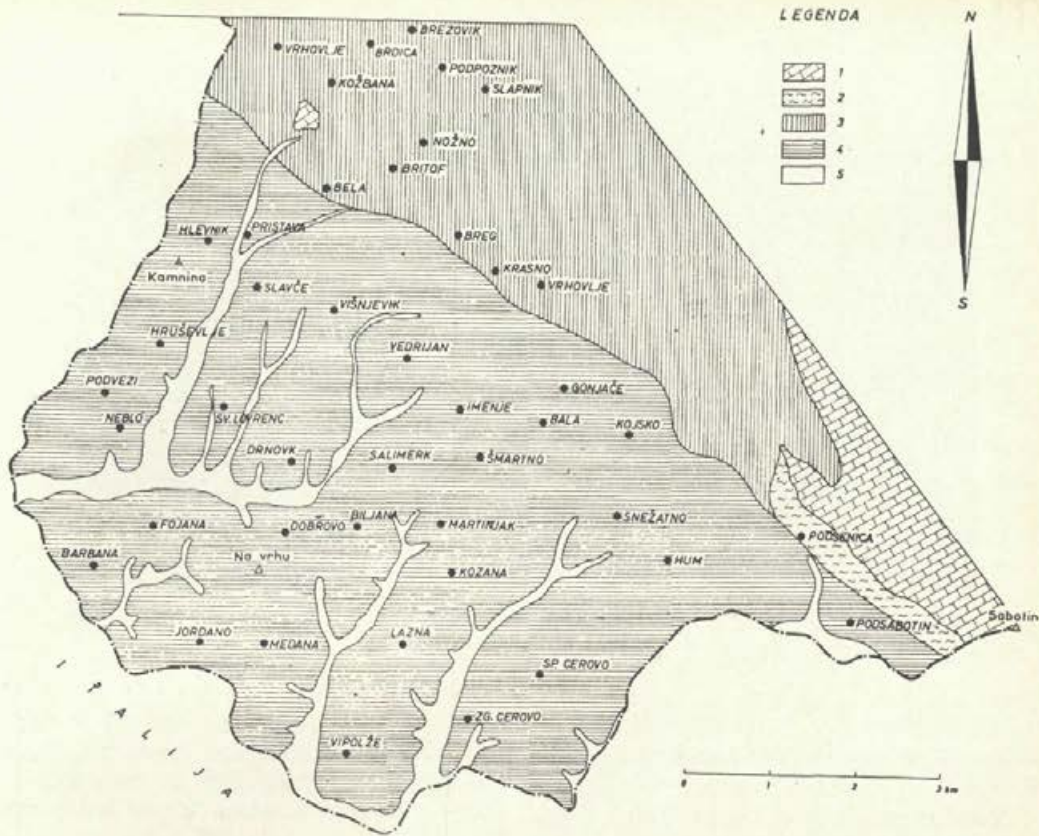
(2) Hacquet, B., 1768: *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Beschreibung des Herzogtums Krain, Istrien und zum Theil der benachbarten Länder.* - Leipzig.

(3) Scopoli, G. A., 1781: *Res Naturales noviter detectae aut illustratae in itineri Goritiansi.* - Goritiae.

(4) Dainelli, G., 1915: *L'Eocene Friulano.* - Firenze.

(5) Martinis, B., 1962: *Ricerche geologiche e paleontologiche sulla regione compresa tra il T. Iudrio ed il F. Timavo.* - Milano.

(6) Fabiani, R., Leonardi, P., Kossmat, F. in Winkler, A., 1937: *Carta geologica delle Tre Venezie, Foglio Tolmino 1 : 100.000.* - Firenze.

Geološki zemljevid Goriških brd. 1 - kredni rudistni apnenec, 2 - podsabotinske plasti, 3 - kožbanske plasti, 4 - medanske plasti, 5 - mlade rečne naplavine

in mikroskopsko majhne, različno oblikovane in največkrat apnenčeve hišice praživali iz skupine foraminifer. Čeprav so majhne, so večje od odprtin na situ in zato niso odšle z izplako proč. Redkeje so našli tako velike foraminiferne hišice, da jih je bilo mogoče videti kar s prostim očesom. Najznamenitejše takšno nahajališče velikih foraminifer je pri Vipolžah, plasti s temi okameninami se vlečejo naprej proti zahodu v Italijo.

S posebno metodo so paleontologi pripravili še preparate, ki so jih opazovali pod mikroskopom v nekaj stokratni ali tudi tisočkratni povečavi. Na ta način so opazili v laporjih izredno drobne ploščice, zvezdice in paličice, ki pripadajo planktonskim organi-

zmom. Redkeje kot majhne okamenine se v Goriških brdih pojavljajo okameneli skeleti koral, polžev ali školjk.

S pomočjo omenjenih okamenin so lahko določili starost lapornih in peščenih flišnih plasti v Goriških brdih. Nastale so v starejšem delu terciarja, točneje v zgornjem delu paleocenske dobe in v spodnjem delu eocenske dobe. Če povemo v številkah, je bilo to pred približno 50 milijoni let.

Okamenine pa povedo še več. Prav vsi najdeni fosili iz Goriških brd so živeli v morju: korale so izrazito morske živali, foraminifere so morske in tudi najdrobnejši plankton je morski. To pomeni, da je na prostoru današnjih Goriških brd pred kakimi 50 milijoni let valovilo morje. Po odložitvi

Breča iz medanskih plasti. V sedimentu se vidijo prerezi foraminifernih hišic. Slika je 9 krat povečana.

flišnih sedimentov je morje odteklo in se na prostor okrog Gorice ni več vrnilo.

Vendar geologi z vsemi temi ugotovitvami niso bili čisto zadovoljni. Videli so še marsikaj drugega. Morda ste kdaj na poti iz Plav v Goriška brda natančno opazovali zaseke ob cesti? Če ste jih, ste opazili, da se kmalu na začetku vzpona pri Plavah pojavijo debele plasti konglomeratov, peščenjakov, breč in trdih laporjev. Proti vrhu klanec blizu Vrhovelj je med takšnimi plastmi vedno več hitro se menjavajočih laporjev in peščenjakov. Posamezne laporne ali peščenjakove plasti so debele komaj nekaj centimetrov, kak decimeter ali največ kake pol metra. Flišne plasti, pri katerih se tako hitro menjavajo laporji in peščenjaki, imenujemo pri nas sovdan. Ime so dobile po ljudskem izrazu, ki ga poznajo marsikje na Primorskem.

Pri odcepu ceste na Sabotin, to je med Vrhovljami in Gonjačami, nastane vidna sprememba. Od Plav do tja vidimo debele plasti konglomerata, breče, laporja, peščenjaka, med katerimi

se pojavljajo tanjši ali debelejši vložki sovdana. Od odcepa ceste na Sabotin pa do najjužnejših delov Brd nastopa vseskozi sovdan. Vmes so le tanki vložki peščenjaka ali breč.

To vidno razliko med flišnimi plastmi v severnem delu Goriških brd in na pobočjih Korade, ter flišnimi plastmi recimo nekje med Gonjačami in Vipolžami, so seveda geologi hitro opazili. Najprej so jih poimenovali tako, da so plastem med Plavami in Gonjačami rekli »severni razvoj fliša«, sedimentom med Gonjačami in Vipolžami ter Medano pa »južni razvoj fliša«. (7) Pokazalo se je, da »severne« plastmi leže pod »južnimi«, da so torej »severne« starejše od »južnih« in takšno poimenovanje ni bilo več primereno. Zato sem se leta 1966 (8) odločil, da bom tem plastem nadel ime kakega kraja, kar je v geologiji navada.

(7) Pavlovec, R. in sodelavci, 1962: Goriška brda s posebnim ozirom na gospodarske perspektive (rokopisno poročilo). - Ljubljana.

(8) Pavlovec, R., 1966: Paleogene Strata in Goriška brda (Western Yugoslavia). - Zagreb.

Vas Kožbana leži sredi »severnega razvoja fliša«, zato sem te plasti imenoval *kožbanske plasti*. Sredi »južnega razvoja fliša« pa leži eden najbolj znanih briških krajev Medana. Zato sem tamkajšnje plasti imenoval *medanske plasti*. Tako sta briški vasi prišli v geološko strokovno izrazoslovje in vsakdo, ki bo raziskoval geološko zgradbo Furlanije, bo naletel nanje.

Ko sem leta 1966 v literaturi prvič omenil kožbanske in medanske plasti, sem ta kratek opis poslal tudi v Ameriko zelo znanima paleontologoma zakoncema Tappanovi in Loeblichu. V kratkem sem dobil pismo, v katerem se zahvaljujeta za poslano literaturo, posebno sta se razveselila dela o Goriških brdih. Po materini strani namreč rod izhaja iz Gorice. Zato so ob branju geoloških podatkov iz Brd obujali spomine na preteklost.

V zvezi s kožbanskimi plastmi je še nekaj zanimivega. Leta 1969 sta italijanska geologa Venzo in Brambati⁽⁹⁾ imenovala sedimente severno in severnovzhodno od Čedadada »Flysch di

Stregna«, po vasi Srednje. Tamkajšnje plasti so povsem podobne kožbanskim plastem in se kožbanske plasti tudi normalno nadaljujejo preko meje v »Flysch di Stregna«. Tako smo dobili za iste plasti dvojce različnih imen. V takšnih primerih so pravila geološke terminologije zelo jasna in stroga. Prednost ima ime, ki se prvo pojavi v literaturi. Kožbanske plasti so tri leta starejše ime kot »Flysch di Stregna«, zaradi česar je treba zadnje ime opustiti. Tudi Italijani bodo morali za flišne sedimente severno od Čedadada rabiti ime kožbanske plasti.

Omenil sem že, da so medanske plasti mlajše od kožbanskih, ki torej leže pod medanskimi. Še starejši od kožbanskih plasti so na ozemlju Goriških brd rdečkasti ali rdečevijolični trdi peščeni laporji, ki se v Goriških brdih pojavljajo samo na pobočjih Sabotina pri vaseh Podsenica in Podsabotin,

(9) Venzo, A. G. in Brambati, A., 1969: Prime osservazioni sedimentologiche sul Flysch Friulano. - Trento.

V medanskih plasteh pri Vipolžah je bil najden apnenčev blok, v katerem je polno foraminifer iz skupine alveolin. Na sliki so povečane 9 krat.

prav majhni ostanki pa še pri Kožbani. Tudi v teh laporjih je precej foraminifer, tako da je bilo z njihovo pomočjo mogoče določiti starost. Rdeči laporji so nastali v zgornji kredi in v najstarejšem delu paleocenske dobe. Tudi tem plastem smo dali domače ime *podsabotinske plasti* ⁽¹⁰⁾ po vasi Podsabotin.

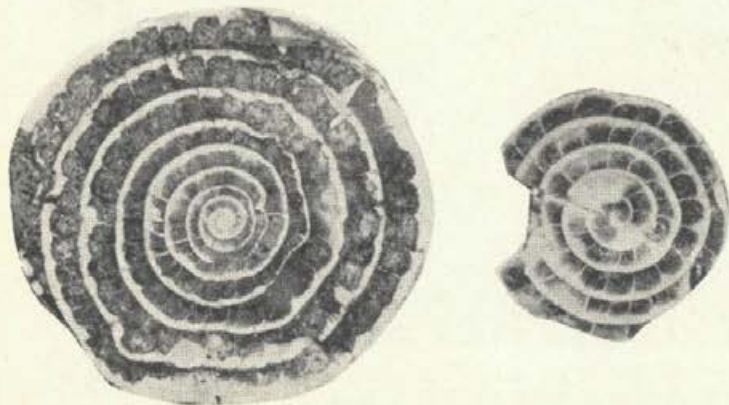
Naredimo še enkrat kratek sprehod skozi geološko zgodovino Goriških brd. V morju, ki je v zgornjem delu krede in v najstarejšem delu paleocena — torej na prehodu iz srednjega zemeljskega veka v novi zemeljski vek — zalivalo ozemlje današnjih Goriških brd, so se vsedale podsabotinske plasti. Nekako sredi paleocena je morje odteklo, velik del podsabotinskih plasti in še nekaterih drugih starejših usedlin je bil odnešen: reke so zarezovale vanje, delovala je zmrzal in vročina, ki sta jih razkosala. Marsikje so površinske sile tako načele podsabotinske plasti, da so jih v celoti odnesle. Zato so podsabotinske plasti ohranjene samo na nekaterih mestih, npr. na pobočjih Sabotina. Pri Plavah podsabotinskih sedimentov sploh ni več in leže kožbanske plasti neposredno na apnencih, ki so se vsedli v morju še pred podsabotinskimi plastmi.

Nekako sredi paleocenske dobe je morje ponovno vdrlo na prostor današnjih Goriških brd. Začele so nastajati kožbanske plasti. Takrat je bilo

živahno tektonsko delovanje, najbrž so se deli zemeljske skorje dvigali ali ugrezali. Pri tem se je v obrežnem pasu nabiralo veliko materiala, ki je od časa do časa kot velikanski podmorski plaz zdrvel v globlje morje. Ta material sestavlja kožbanske plasti. V njih je veliko ogromnih skal, ki so se zrušile kdo ve kje z obrežja v takratno morje, dobimo pa tudi bloke podsabotinskih plasti, ki so prav tako padli iz obale v morje in se pomešali med ostali material. Nekako na prehodu iz paleocena v eocen so se začele vsedati medanske plasti. V tem času se je material vsipal v morje mnogo mirneje kot v času nastajanja kožbanskih plasti.

V spodnjem delu eocenske dobe pa se je morje z ozemlja današnjih Goriških brd dokončno umaknilo. Začele so delovati močne gorotvorne sile. Zaradi njih so se plasti gubale, lomile, ponekod tudi narivale druga na drugo. Površje je bilo izpostavljeno delovanju tekočih voda, vplivom podnebja in podobno. Reke in potoki so poglabljali svoje doline, Soča je globoko zarezala svojo dolino najprej v danes suhem Čepovanskem dolu, pozneje se je preselila in izgledala globoko sotesko med Sabotinom in Skalnico. Počasi se je površje tako oblikovalo, kakor ga vidimo danes.

⁽¹⁰⁾ Drobne, K in Pavlovec, R., 1969: Les faciès Paléocènes en Slovénie. - Zagreb.

»Assilina medanica« je dobila ime po vasi Medana. Na sliki sta različno veliki hišici spolne in nespolne generacije. Povečani sta približno 10 krat.

Ena zelo značilnih okamenin v medanskih plasteh pri Vipolžah je »Nummulites friulanus«, tako imenovan po Furlaniji. Na sliki je 10 krat povečan.

Omeniti moramo še nekaj. Goriških brd niso opisovali samo geologi, ampak tudi paleontologi. Natančno so preučili zanimive okamenine. Med njimi so našli precej vrst, ki v Sloveniji ali v Jugoslaviji doslej še niso bile znane. Med velikimi praživalicami iz skupine foraminifer sta celo dve vrsti, ki jih v literaturi še niso opisali. Ene od njih sploh še niso našli nikjer drugje na svetu, drugo pa so dobili pred nekaj leti v Španiji, vendar je niso natančno opisali. Če paleontolog najde novo vrsto, ki do takrat še ni bila opisana, ji mora poleg točnega opisa dati tudi ime. Vsako živalsko ali rastlinsko vrsto označujeta celo dve imeni: prvo je ime rodu, kateremu pripada, drugo pa ime vrste. Po teh dveh imenih strokovnjak takoj ve, kam natančno mora postaviti v sistematiki neko vrsto. Obe imeni pa sta v latinščini.

En rod lahko vključuje veliko vrst. Obe novi vrsti iz Goriških brd, najdeni sta bili pri Vipolžah, pripadata dveh različnim rodovoma. Prvo prištevamo rodu z latinskim imenom *Nummulites*,⁽¹¹⁾ dal pa sem ji vrstno ime

quasilaevigatus. Druga pripada numulitom sorodnemu rodu *Assilina*, vrstno ime pa je dobila po vasi Medana oziroma po medanskih plasteh, v katerih je bila najdena, torej *medanica*. V strokovni literaturi⁽¹²⁾ se bo torej pojavila nova asilina pod imenom *Assilina medanica*, kar bi po naše rekli »medanska asilina«.

Iz Goriških brd so torej v geološkem strokovnem izrazoslovju doslej kar štiri krajevna imena: podsabotinske plasti, kožbanske plasti, medanske plasti in v latinščini *Assilina medanica*. Že to pove, kako zanimiva je geološka zgradba Goriških brd, saj bi težko našli kje drugje tako majhno pokrajino, ki bi dala toliko domačih imen za strokovne izraze.

(11) Seidl, F., 1913: Geološki izprehodi po Goriškem. - Gorica. (V tem delu omenja Seidl tudi numulite, ki jim je dal slovensko ime novčarji. Nekaj o tem glej članek: Pavlovec, R., 1973: Šestdeset let Seidlovih sprehodov po Goriškem. Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1973).

(12) Razprava o teh okameninah iz Goriških brd bo v kratkem natisnjena.

Kulturno prosvetna dejavnost katoliško usmerjenih Slovencev na Goriškem

Obenem s šolskim letom se navadno prične na Tržaškem in Goriškem nova kulturno-prosvetna dejavnost. V tem članku bomo podali predvsem pregled društev, organizacij in pevskih zborov, ki so včlanjeni v Zvezo slovenske katoliške prosvete v Gorici. Ker gre za pregled, bo verjetno kaj ostalo tudi neomenjeno. Vendar naj nihče v tem ne vidi slabe volje pisca, ki je želel podati čim bolj verno sliko prosvetnega dogajanja v naših krajih.

OCTOBER 1972

Sezono je odprl moški pevski zbor »Mirko Filej« iz Gorice, ki je nastopil 15. oktobra v Mariboru na tekmovanju pevskih zborov »Naša pesem 1972«. Udeležilo se je tekmovanja 22 vrhunskih zborov iz raznih krajev Slovenije. Goriški zbor je dosegel zelo častno uvrstitev: prisojeno mu je bilo tretje mesto z bronasto kolajno.

Na misijonski prireditvi 22. oktobra so v Katoliškem domu nastopili igralci PD »Standrež« z veseloigro »Hodl de Bodl« ter veliko pripomogli k uspehu prireditve. Igro so naslednjo nedeljo ponovili v župnijski dvorani v Standrežu.

25. oktobra je bil v mali dvorani župnijskega doma v Podgori občni zbor PD »Podgora«. Za predsednico je bila izvoljena Kazimira Blažič.

V nedeljo 29. oktobra so se zastopniki Zveze slovenske katoliške prosvete in Slovenske demokratske zveze poklonili žrtvam vojne, ki počivajo na pokopališču v Gonarsu; položili so vence na spomenik tam umrlim in pokopanim slovenskim internancem, ki jih je nad 400. Pevci moškega zbora »M. Filej« so zapeli dve pesmi.

Isto nedeljo je bil v priredbi SKPD »M. Filej« v Katoliškem domu v Gorici prvi kulturni večer v novi sezoni. Ivanka Furlan iz Trsta je v barvnih diapozitivih prikazala kraje, katere so v septembru 1972 obiskali člani Apostolstva sv. Cirila in Metoda iz Trsta in Gorice na svojem četrtem ekumenskem potovanju prek Avstrije na Slovaško in Češko ter nazaj.

NOVEMBER

Kot vsako leto, tako sta se tudi to pot na praznik Vseh svetih 1. novembra društvo in zbor »M. Filej« poklonila na goriškem pokopališču spominu prof. Mirka Fileja in položila cvetje na njegov grob. Prav tako so njuni predstavniki položili rože na grob pevovodje Lojzeta Bratuža, dr. Kazimir Humar pa je na obeh grobovih opravil molitve za rajne. Dijaki slovenskih šol, včlanjeni v naša društva, so obiskali tudi grobove prof. Bekarja, pisatelja Erjavca, politika Lavriča in pozneje tudi grob nepozabnega Petra Spacapana na mirenskem pokopališču.

Na pobudo ZSKP v Gorici je prišlo do gostovanja Prešernovega gledališča iz Kranja, ki je dvakrat nastopilo s Cankarjevo igro »Za narodov blagor« in sicer v soboto 4. novembra v župnijski dvorani v Doberdolu ter v nedeljo 5. novembra v Katoliškem domu v Gorici. Moralni uspeh gostovanja je bil zelo velik, tudi udeležba občinstva kar dobra, za goste iz Kranja pa je bilo srečanje z nami zamejci dragoceno odkritje, polno novih spoznav in lepih doživetij.

V nedeljo 12. novembra se je vršilo v župnijskem domu v Steverjanu nagrajevanje zmagovalcev na IV. števerjanskem športnem tednu, ki je bil septembra v organizaciji športnega odseka društva »F. B. Sedej«. V kulturnem delu je nastopil domači glasbeni ansambel Lojzeta Hledeta ter »Briški oktet« iz jugoslovanskih Brd.

Naslednji četrtek 16. novembra je bil v priredbi SKPD »M. Filej« iz Gorice orgelski koncert v cerkvi sv. Ignacija na Travniku, ki ga je mojstrsko izvedel prof. Hubert Bergant.

Tradicionalna revija pevskih zborov, ki jo je pod imenom »Cecilijanka« priklical v življenje pok. Mirko Filej, je imela to posebnost, da se je vršila prvič v dveh delih, toliko se je najavilo pevskih zborov. V soboto 18. novembra zvečer jih je nastopilo osem, v nedeljo popoldne pa devet. Tudi to pot so prišli ljubitelji slovenske pesmi in zborovskega petja na svoj račun, sama prire-

Romunski zbor na tekmovanju »Seghizzi« v Gorici

ditev pa je bila veliko srečanje zamejskih Slovencev od Trbiža prek Slovenske Benečije in Goriške do Tržaškega zaliva.

V organizaciji Ustanove za kulturo in umetnost (EMAC) je bil v petek 24. novembra zvečer v cerkvi sv. Ignacija v Gorici zborovski koncert v počastitev sv. Cecilije, zavetnice petja. Nastopilo je šest zborov iz goriškega mesta, štirje italijanski in dva slovenska. Slovenska zborova sta bila »Lojze Bratuž« in »Mirko Filej«, ki sta odpela vsak po tri pesmi nabožne vsebine.

25. novembra je imelo Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD) svoj 15. občni zbor. Društvo je v zadnji poslovni dobi priredilo vrsto teoloških predavanj, študijske dneve v Zabnicah ter razne druge prireditve kot predavanje dr. Cremonesija o oglejskem patriarhatu, recital Staneta Raztresena s slovenskimi bridkimi in pikastimi ter razstavo goriškega rojaka Rudolfa Saksida. Za novega predsednika je bil izvoljen Roman Di Battista.

Zadnjo nedeljo v novembru je pa prišel na obisk v Gorico svetovni popotnik Vinko Zaletel s Koroškega. To pot je pripravil 330 barvnih slik, ki jih je posnel v Zilji, Rožu in Podjuni. Predaval je dvakrat: v nedeljo 26. novembra v okviru SKPD »Mirko Filej« v Katoliškem domu, v ponedeljek zvečer pa v župnijskem domu v Standrežu. Obakrat je imel veliko hvaležnih poslušalcev. V vsch navzočih je predavanje vzbudilo ljubezen do koroških bratov, ki imajo en velik greh, katerega je že pisatelj Pregelj tako mojstrsko izrazil z besedami: »Umreti nočejo.«

28. novembra so odborniki PD »Standrež« podali obračun enoletne poslovne dobe. Zelo aktivna je bila dramska skupina, ki je v režiji Aleksija Pregarca naštudirala dve celovečerni veseli igri in sicer »Mrtvi ne plačujejo davkov« ter »Hodl de Bodl«. Prvo igro so igralci uprizorili na domačem odru kar trikrat, gostovali pa so z njo v Gorici, Doberdolu, Bazovici, na Opčinah in v Selah na Koroškem, z drugo pa so nastopili ponovno doma in osemkrat v gosteh na Goriškem in Tržaškem. Mladinski odsek je poleg krajših prizorov pripravil daljšo igro »Mačeha in pastorka«. V sklopu društva uspešno delujeta dva zbora, mladinski in mešani. Slednji je nastopil na Cecilijanki, na Prazniku špargljev 17. junija 1972, na reviji cerkvenih zborov v Kulturnem domu v Trstu in posnel za radio Trst A vrsto pesmi. Društvo je v celoti pripravilo v župnijski dvorani 12 dramskih nastopov, 4 kulturne in nekaj filmskih večerov ter pet drugih predstav. Poskrbelo je tudi za tradicionalno miklavževanje, božičnico in materinski dan, za več družabnih večerov, za kuhinjski tečaj in izlet. Redno je tudi vsak mesec izhajalo glasilo društva »Standreški zvon«, ki so ga prejeli vsi vaščani. Za novega predsednika je bil izvoljen dr. Damijan Paulin.

DECEMBER

Po raznih miklavževanjih, ki so bila okrog praznika tega ljubeznivega svetnika po raznih domovih, je prišlo na praznik Brezmadežne 8. decembra v Katoliškem domu do nastopa naših otrok in članov mladinskih organizacij pod naslovom »Akademija mladih«. Predstavilo se je kar devet mladinskih pevskih zborov, tako da upravičeno že govorimo o »Mini« ali »Mladinski Cecilijanki«. Poleg tega pa je bilo na prireditvi še nekaj drugih točk, ki so tudi zelo ugajale.

V decembru je tudi gostovalo na Goriškem Primorsko gledališče iz Nove Gorice z dramatiziranim »Desetim bratom« Josipa Jurčiča. Poleg v Gorici je nastopilo tudi v Kulturnem domu v Sovodnjah, 13., 14. in 17. decembra pa v župnijskih dvoranah v Standrežu, Števerjanu in v Doberdolu.

JANUAR 1973

Po premoru, ki ga prinesejo s seboj božični prazniki, je Gorica prve dni novega leta, to je v sredo 3. januarja, mogla v organizaciji SKPD »Mirko Filej« prisostvovati koncertu baročnih božičnih pesmi, ki je bil v dvorani palače Attems, katero je dala v uporabo goriška pokrajinska uprava. Bil je to res mednarodni ansambel z Nemci iz Hannoverja ter Slovenci iz Trsta in Ljubljane, ki je nudil edinstveno koncertno doživetje.

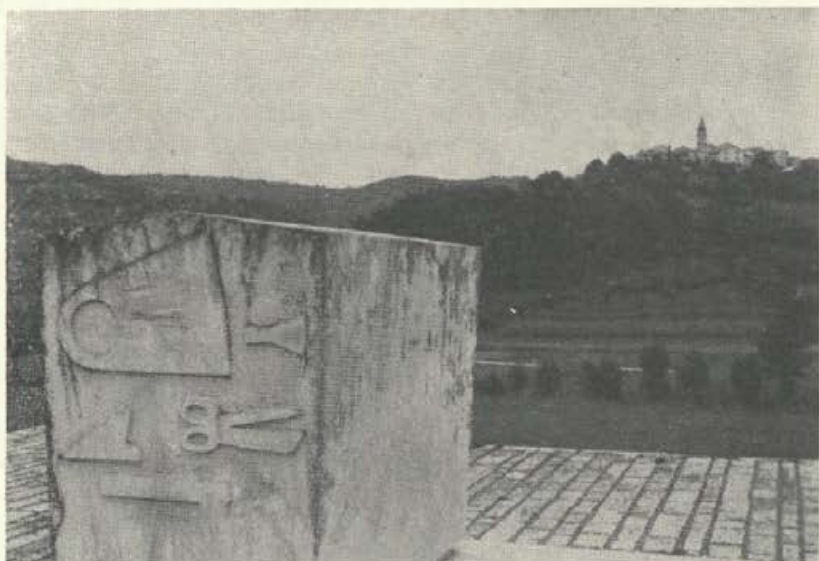
Na pobudo pokojnega prof. M. Fileja je bil

ob zaključku svetega leta 1950 v goriški stolnici prvi koncert božičnih pesmi. Od takrat dalje je postal božični koncert poleg Cecilijanke najbolj tradicionalni nastop goriških Slovencev. Leta 1972 se je prvič zgodilo, da so šli Goričani s svojim koncertom tudi gostovat in sicer v Koper, za leto 1973 pa so izbrali kot kraj gostovanja Žabnice v Kanalski dolini. Seveda so najprej nastopili v Gorici in sicer v cerkvi sv. Ignacija na Travniku na praznik sv. Treh kraljev 6. januarja, naslednji dan pa v župni cerkvi v Zabnicah. Koncert sta pripravila moški zbor »M. Filej« in mešani zbor »L. Bratuž«. Oba zbora sta naštudirala vrsto novih božičnih pesmi.

V nedeljo 14. januarja so pa tudi naši otroški in mladinski zbori hoteli počastiti božično praznovanje s svojo pesmijo. Z lepimi in prijetnimi božičnimi motivi so se v cerkvi sv. Justa v Podgori predstavili otroci z Vrha sv. Mihaela, mladi goriški pevci, otroški zbor iz Štandreža ter domači otroci iz Podgore.

Isti dan smo v Katoliškem domu doživeli prijetno presenečenje ob nastopu amaterske skupine, ki jo sestavljajo člani SKAD-a. Na odru so prikazali komedijo »Srečni dnevi«. Igralci so pokazali visoko umetniško raven in doživeli velik aplavz s strani občinstva. Naslednje tedne so z živahno igro nastopili na prenekaterem odru na Goriškem in Tržaškem, pričeni s Štandrežem.

V nedeljo 21. januarja se je predstavil v dvorani Katoliškega doma v Gorici s samostojnim

Beram - v ospredju spomenik Gortanu (foto S. Bratina)

Propagandna razglednica v korist družbe svetega Cirila in Metoda

koncertom v treh delih oktet »Gallus« iz Ljubljane. Gostovanje je pripravila Zveza slov. katoliške prosvete. Oket je sicer amaterskega značaja, a je glasovno zelo zlit. Glede vokalne glasbe je na precej visoki ravni. Koncerta se je udeležilo res številno občinstvo.

Dan nato, 22. januarja, je bil občni zbor Kulturnega katol. društva »Hrast« iz Doberdoba. Zelo aktivna je bila dramska skupina, ki je opravila tudi številna gostovanja, prav tako pa so številne dramske skupine tako iz zamejstva kot iz Slovenije nastopile v tamkajšnji župnijski dvorani. V obeh letih svoje zadnje poslovne dobe je društvo priredilo »Praznik pomladi« o veliki noči, »Septembrski praznik« pa jeseni. Zivahno je deloval tudi športni odsek pod vodstvom dr. Maksa Gergoleta. Za novega predsednika društva je bil izvoljen Roman Lavrenčič.

Skiopitčno predavanje o potovanju po Donavi do Črnega morja in od tam po Volgi do Volgograda (bivšega Stalingrada in še prej Caricina) je pripravil Roman Rodaro iz Gorice. Slikam je dodal glasbene vložke. S predavanjem je najprej nastopil v župnijski dvorani v Štandrežu, nato pa 28. januarja ob Dnevu katoliškega tiska v Katoliškem domu.

V torek 6. februarja je imel moški pevski zbor »Mirko Filej« svoj redni občni zbor. Zbor je napredoval v kvaliteti in po številu pevcev. V enem letu je pripravil deset večjih nastopov, poleg tega pa še razne registracije za radio. Ob volitvah je bil v glavnem potrjen stari odbor s predsednikom Mirkom Sturmom na čelu.

SKPD »M. Filej« je za nedeljo 11. februarja pripravilo v Katoliškem domu koncert tenorista Ludvika Ličerja in pianista Huberta Berganta. Koncert je obsegal predvsem slovenske umetne priredbe narodnih pesmi, samospelve ter operne arije.

Naslednji dan je bil občni zbor društva »M. Filej«, kateremu je pridružen tudi mešani pevski zbor »Lojze Bratuž«. Ta zbor je imel res veliko nastopov v Gorici in drugod, pa tudi registracijo svojih pesmi na radiu Trst A in na radiu Koper. Za predsednika društva je bil ponovno izvoljen Viktor Prašnik.

SKAD je pripravil za leto 1973 vrsto predavanj o današnji zamejski problematiki. Prvo tako predavanje je bilo 22. februarja v mali dvorani Katoliškega doma. Predaval je dr. Drago Štoka o temi »Obračun ob desetletnici dežele Furlanija-Juljska krajina s posebnim ozirom na slovenska vprašanja«.

Na povabilo ZSKP so prišli gostovat v nedeljo 25. februarja v Gorico koroški pevci iz Št. Vidu v Podjuni. Nastopila sta mešani pevski zbor PD »Danica« in instrumentalno-vokalni ansambel »Korotan« z vrsto lepih koroških narodnih melodij. Pevcem iz Podjune je njih ljudska pesem privrela prav iz srca in zato so jo vsi z veliko zavzetostjo poslušali. Zbor sam je pokazal tudi veliko glasovno zlitost. Koncert koroških pevcev pa ni bil samo prijeten večer koroške narodne pesmi in glasbe, ampak tudi izraz solidarnosti goriških Slovencev do naših koroških rojakov v njih borbi za narodne pravice. To je predvsem izzvenelo iz govorov gostiteljev in gostov kot tudi od strani goriškega občinstva, ki je pevce nad vse bratsko in prisrčno sprejelo.

OBCNI ZBOR ZVEZE SLOVENSKE KATOLISKE PROSVETE

Vršil se je v ponedeljek 26. februarja v mali dvorani Katoliškega doma. Občni zbor je vodil predsednik Zveze dr. Kazimir Humar. V svojem poročilu je razložil »kulturno politiko« Zveze, ki je izhajala iz ideoloških stališč ter iz konkretnih

Veselo »martinovanje« v Dolini

razmer, v katerih živimo. Opisal je naše odnose do matične Slovenije in do sosednjih organizacij ter omenil sodelovanje s stalnim slovenskim gledališčem iz Trsta.

Po končanih poročilih in razrešnici je bil za predsednika Zveze ponovno izvoljen dr. Kazimir Humar.

MAREC

1. marca je priredil SKAD drugo predavanje iz že omenjenega ciklusa. Tokrat je govoril dr. Karel Šiškovič iz Trsta o politični in pravni predlogi za rešitev vprašanj Slovencev v Italiji.

V Štandrežu so imeli 4. marca v župnijski dvorani skioptično predavanje o Španiji in Portugalski.

PD »Podgora« je v soboto 3. marca pripravilo veselo pustovanje, kateremu je sledila naslednji dan povorka z alegoričnim vozom skozi vas z zaključkom na »Podgorski ohceti« v Katol. domu.

Tam je bila namreč v nedeljo 4. marca pustna prireditev z različnimi zabavnimi točkami, nastopom glasbenih ansamblov, z veselimi prizori »Snubač v pasti«, ki ga je pripravila mladina iz Doberdoba in z že omenjeno »Podgorsko ohceto«. Viktor Prašnik pa je poskrbel za samostojen kuplet »Zupan«.

11. marca je SKAD pripravil že tretje predavanje iz ciklusa o manjšinski problematiki. Predavatelj dr. Reginald Vospernik, podpredsednik Narodnega sveta koroških Slovencev je orisal pereča vprašanja, ki zlasti od lanskega oktobra,

ko je prišlo do nasilne odstranitve dvojezičnih napisov, tarejo koroške Slovence.

Ob četrti obletnici Župnijskega doma v Števerjanu je tamkajšnje prosvetno društvo »F. B. Sedej« priredilo priložnostno akademijo. Kot gostje so nastopili »Fantje izpod Grmade«.

SKPD »Mirko Filej« je v nedeljo 25. marca priredilo nov kulturni večer. Predavatelj je bil Vinko Zaletel, ki je v Katoliškem domu kazal barvne slike z mednarodnega evharističnega kongresa v Melbournu v Avstraliji, ki se ga je sam udeležil. Isti večer je predavanje ponovil v župnijski dvorani v Štandrežu.

Tudi PD »Podgora« je pripravilo za konec meseca skioptično predavanje. Pod naslovom »Po Rusiji od Stalingrada do Moskve« je govoril in predvajal barvne diapozitive Roman Rodaro.

V nedeljo 31. marca se je dramski odsek PD »Štandrež« predstavil svojemu občinstvu z novo naštudirano komedijo »Ambrosio krade čas«. Ta igra je bila že enajsta, ki so jo v zadnjih letih podjetni štandreški igralci spravili na oder. Seveda so šli s to posrečeno komedijo tudi gostovat na razne kraje. Najprej so obiskali Katoliški dom v Gorici, kjer so nastopili 8. aprila.

APRIL

V organizaciji Zveze slovenske katoliške prosvete so prišli 1. aprila v Gorico pevci zbora »Jakob Gallus« iz Celovca. Pod vodstvom novega dirigenta Jožka Kovačiča, ki je nadomestil nepozabnega prof. Franca Cigana, so v prvem delu

predvajali Ciganovo kantato »Ustoličenje karantanskega kneza« za soli, mešani zbor in trobila, v drugem delu pa niz koroških pesmi. Zanimivo je, da je Ljubljana zaradi duhovne vsebine kantate zavrnila »Gallusovo« gostovanje.

12. aprila je SKAD pripravil četrto predavanje iz najavljenega ciklusa. To pot je govoril Ivan Bužecan o temi »Položaj slovenskih delavcev v Italiji in njihov odnos do večinskega naroda«.

Ob jubileju kmečkih puntov je Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici ob sodelovanju kmečkih društev v naših vaseh na Goriškem priredila v nedeljo 15. aprila v cerkvi sv. Ivana v Gorici spominsko slavlje. Slavlje je obsegalo sv. mašo za žrtve vseh slovenskih uporov, med katero je imel cerkveni govor msgr. Rudi Klinec, po maši pa sta dva zastopnika kmetov (Slavko Klanjšček in Ladislav Zavadlav) obesila lovorjev venec z napisom »Pravico so kovali - s krvjo so jo skovali« na steno cerkve, moški zbor »Mirko Filej« pa je zapel dve žalostinki.

Na velikonočni ponedeljek 23. aprila je katoliško prosvetno društvo »Hrast« iz Doberdoba pripravilo svoj že tradicionalni »Praznik pomladi«, ki je doživel nad vsa pričakovanja velik obisk. K uspehu je veliko pripomogel tudi ansambel Lojzeta Slaka s Fanti iz Praprotna. Tudi srečolov z lepimi dobitki je bil ena privlačnih točk sporeda.

Goriški skavti so 28. in 29. aprila priredili svoje vsakoletno jurjevanje v Jamljah. Kljub

slabemu vremenu so simpatično slovesnost, združeno z mašo in obljubami, izvedli po programu in svoj veliki dan v veselju preželi.

MAJ

Proslava jubileja slovenskih kmečkih puntov, ki se je pričela 15. aprila v cerkvi sv. Ivana v Gorici, se je nadaljevala v soboto 5. maja v Katoliškem domu in 6. maja v Štandrežu.

Večer slovensko-hrvaškega in tolminskega punta 5. maja je bil po mnenju mnogih udeležencev eden najbolj umetniško dovršenih večerov, ki so bili kdaj v Katoliškem domu. Že razstava zgodovinskih dokumentov, risb, literarnih del s tematiko kmečkih puntov ter z izreki iz časopisov in revij zadnjih dveh mesecev v zvezi z zgodovino puntov in njihovimi proslavami je bila nekaj zelo izvirnega. Pester je bil tudi sam spored: nastopil je zbor »Lojze Bratuž«, bilo je več recitacij, govor je imela prof. Marija Češčut, mladi člani društva »Hrast« iz Doberdoba so podali recitacijo Gradnikovih pesmi, ki govore o tolminskem puntu, »Fantje izpod Grmade« pa so večer zaključili s svojo doživeto podano pesmijo.

Naslednji dan, v nedeljo, se je proslava nadaljevala na dvorišču Zupnijskega doma v Štandrežu pod naslovom »Slovensko ljudstvo v boju za svoje pravice«. Imela je značaj javnega zborovanja. Na njem sta govorila deželni poslanec dr. Drago Stoka in prof. Marija Češčut; svoj recital je ponovila mladina iz Doberdoba, medtem ko so

Mešani pevski zbor »Lojze Bratuž«

Češki učiteljski zbor na tekmovanju »Seghizzi« v Gorici

člani dramske skupine PD »Standrež« odigrali v režiji A. Pregarca prizor »Za staro pravdo«, ki ga je napisal prof. Jože Peterlin. Prireditev je popestril moški zbor »Mirko Filej«, ki je nastopil na njenem začetku in koncu.

V soboto 12. maja je bila v Doberdobo premiera pretresljive igre belgijskega dramatika Maeterlincka »Stilmondski župan«. Uprizorila jo je dramska skupina društva »Hrast«. Kot Standrežcem vesele, ležijo Doberdobcem resne in tragične igre. Tudi v zadnji drami so razkrili veliko interpretacijskih zmožnosti. Igro so potem ponovili na raznih odrih, med drugimi 3. junija v Zavratcu pri Idriji, kjer so imeli izredno hvaležno publiko in na misijonsko nedeljo 28. oktobra v Katoliškem domu v Gorici.

Slabo vreme je bilo vzrok preložitve, ni pa moglo preprečiti že tradicionalnega praznovanja rupenskega patrona sv. Marka, ki nosi ime »Praznik firtalje«. Po programu naj bi bilo 29. aprila, pa se je zato ob najlepšem vremenu izvršilo dva tedna kasneje 13. maja. Nastopili so razni zbori odraslih in mladinski zbori, skavti, folklorna skupina Rupa-Peč in glasbeni ansambel Lojzeta Hledeta iz Steverjana. Vsa prireditve je bila na skrbi pevskega zbora Rupa-Peč.

Po začrtanem programu je potekel tudi dvo-dnevni »Praznik špargljev« v Standrežu. Prireditelji so bili z uspehom zelo zadovoljni, saj je bila udeležba občinstva zelo velika. V soboto 19. maja sta nastopila ansambel Lojzeta Hledeta

in čarodej inž. Marij Pogačnik iz Sežane, v nedeljo 20. maja pa razni pevski zbori ter folklorna skupina iz Ločnika.

Moški zbor »Mirko Filej« je bil v nedeljo 20. maja prisoten na festivalu cerkvene glasbe v Cerkljah na Gorenjskem. Naš goriški zbor je bil edini moški zbor in je zato tembolj izstopal iz skupine ostalih, ki so bili v mešani zasedbi. Umetniška raven nastopajočih skupin je bila na zelo dostojni višini.

Da bi se naši ljudje поблиže seznanili z novim posloppem Zavoda sv. Družine v Gorici, ki je tedaj bilo v zaključni stopnji graditve, je vodstvo zavoda pripravilo v nedeljo 27. maja posebno družabno prireditev, ki je privabila res lepo število prijateljev zavoda. Na sporedu so bili razni prizorčki, recitacije, pevski nastopi in vesela glasba, vse v izvedbi naših otrok in mladine. Posebej je blestel Mladinski zbor iz Gorice, ki ga vodi Ivo Bolčina. Ob koncu prireditve je bila razdelitev nagrad med udeležence slikarskega tekmovanja šolskih otrok »ex tempore«, ki se je vršilo dva tedna prej v istem zavodu. Mladi umetniki so izdelali nad sto slik.

JUNIJ

Po treh letih upravičeno že lahko govorimo o tradiciji, ki je po zaslugi SKPD »F. B. Sedej« nastala v Steverjanu s prirejanjem zamejskega festivala narodno zabavne glasbe. To pot se je festivala, ki je trajal tri dni, od 1. do 3. junija, udeležilo 24 glasbenih skupin. Kar 20 jih je bilo

iz Slovenije, tri s Tržaškega in ena s slovenske Koroške. Drugi večer, 2. junija, ko je ocenjevalna komisija razpravljala o uvrstitvi nastopajočih, je moški pevski zbor »Mirko Filej« zapel več pesmi, v nedeljo 3. junija pa je izven tekmovanja nastopil ansambel Lojzeta Slaka s Fantii iz Praprotna, ki je vse navzoče v polni meri zadovoljil. Prvo nagrado za izvedbo najboljše melodije v znesku 130.000 lir je prejel ansambel Rudija Bardorferja iz Kranja za pesem »Pomlad v Steverjanu«, nagrado 1.000 Ndin (dar revije »Antena« iz Ljubljane) pa Saša Martelanc iz Trsta za pesem »Na dedovem borjaču« v izvedbi ansambla »Kondor« iz Bazovice.

V nedeljo 10. junija je bila v Katoliškem domu v okviru dejavnosti Marijine družbe in slovenske duhovnije v Gorici mladinska akademija, na kateri je sodelovalo kakih sto otrok in mladih ljudi. Težo akademije je nosil Mladinski zbor iz Gorice. Zapel je kar deset pesmi. Nastopili so še zbor deklet Marijine družbe, otroci iz Zavoda sv. Družine in deklince osnovne šole iz Podgore.

V Sentjerneju na Dolenjskem je bilo v nedeljo 24. junija srečanje slovenskih oktetov. Prišlo jih je 21; med njimi je bil tudi Zenski oktet iz Gorice, ki ga vodi Jožica Lasič.

PD »Podgora« je za konec meseca priredilo kot že prejšnje leto »Praznik štrukljev«, ki je

trajal dva dni, v soboto 30. junija in v nedeljo 1. julija. V soboto je nastopil s celovečernim programom ansambel Vikija Ašiča iz Celja, v nedeljo pa zbori Rupa-Peč, »Fantje izpod Grmade« in »Mirko Filej«. Poleg njih so nastopili podgorski otroci z rajanjem in petjem ter folklorna skupina iz Sovodenj, za dobro voljo pa je poskrbel ansambel Lojzeta Hledeta iz Steverjana.

JULIJ

Z nastopom v župni cerkvi v Črnem vrhu nad Idrijo v nedeljo 8. julija je zbor »Lojze Bratuž« zaključil svojo sezono. Program je obsegal trinajst pesmi tako verske kot svetne vsebine.

Srečanja med sosednimi narodi na Kamenci pri Stari gori v nedeljo 29. julija se je med drugimi zbori udeležil tudi mešani zbor društva »F. B. Sedej« iz Steverjana.

Goriški skavti so od 16. do 28. julija priredili svoje taborjenje na Ukvanski planini; že prej pa so v dneh 6. in 7. julija na svojem potovalnem taboru obiskali Slovensko Benečijo, kjer so počastili tudi spomin Ivana Trinka s tem, da so se ustavili na njegovem grobu v Trčmunu.

AVGUST

V začetku avgusta so taborile v kočii sv. Jožefa v Zabnicah goriške skavtinje.

Zbor »Lojze Bratuž« pri proslavi »Kmečkih puntov«

Istotam je priredil SKAD v dneh od 24. do 26. avgusta študijske dneve za dijake goriških višjih srednjih šol, akademike in mlade izobražence. Predavala sta dr. Vladimir Truhlar SJ iz Rima in dr. Rudi Klinec.

Pevski zbor Rupa-Peč je v nedeljo 26. avgusta pripravil izlet v Slovenijo. Udeleženci so se ustavili na Vrhniki, obiskali domačijo pisatelja Ivana Tavčarja na Visokem v Poljanski dolini, si ogledali Škofjo Loko ter se končno dali z žičnico zapeljati na Veliko planino v Kamniških Alpah.

SEPTEMBER

Od 20. do 23. septembra je bilo v Gorici XII. mednarodno tekmovanje pevskih zborov »C. A. Seghizzi«, katerega sta se udeležila tudi slovenska

zbor iz Gorice »Lojze Bratuž« in »Mirko Filej«. Tako v polifoniji kot v folklornem petju je zbor »Mirko Filej«, ki ga vodi Zdravko Klanjšček, dosegel izredno častno drugo mesto, »Lojze Bratuž« pa v polifoniji štirinajsto mesto. Oba zbor sta zelo častno zastopala slovensko pesem v zamejstvu in moramo biti na oba ob njuni uveljavitvi v mednarodni konkurenci resnično ponosni.

Zadnje dni meseca je prišlo do dvojnega srečanja mladih ob poslušanju božje besede. Najprej je bilo tako srečanje 25. septembra v Zavodu sv. Družine v Gorici, ki je bilo namenjeno doraščajočim od 11. do 14. leta, 30. septembra se je pa zbrala na Mirenskem gradu ostala mladina. Med njo so prednjačili akademiki in višješolci obojega spola.

RUDOLF KLINEC

Današnje poslanstvo Goriške Mohorjeve družbe

Ob svojem polstoletnem jubileju Goriška Mohorjeva družba podaja obračun svojega dosedanjega dela, razmišlja o sebi in o svojem zdajšnjem poslanstvu ter pripravlja delovni načrt za bližnjo prihodnost, ki naj odgovarja pričakovanju in zahtevam današnjega človeka. Goriška Mohorjeva noče biti niti samo priča preteklih časov — kar bi sodilo v arhiv ali muzej — niti ne samo »čuvare« narodnih svetinj, pač pa sooblikovalec sedanosti in stvaritelj bodočnosti.

DRUŽBENO POSLANSTVO V PRETEKLOSTI

Goriška Mohorjeva je vršila svoje poslanstvo v preteklosti z velikim pridom, ker je bila trajno povezana s svojim ljudstvom in mu je znala na vsakokratne še tako spremenjene časovne zahteve dati pravičen odgovor: kot v preroški slutnji, da bo primorskim Slovincem odvzet domači tisk, je na začetku svoje poti kar bruhalo med ljudstvo številne knjige, oblikovno in vsebinsko na zavirljivi višini, ter z njimi utrjevala narodno zavest in ponos; v razdobju jedkega fašističnega zatiranja je reše-

vala slovenstvo s tem, da je za domačim ognjiščem gojila materinsko govorico in med cerkvenimi stenami slovensko besedo in pesem; v vojnih letih je ljudstvu ohranjevala zvestobo verskim in narodnim idealom; v dobi povojne strankarske zagrizenosti je poudarjala strpnost, vzajemnost, apolitičnost, vsenarodno razsežnost; in še pozneje je v svojih knjigah priporočala pomiritev duhov in strasti in združno iskanje splošnih slovenskih koristi.

Lahko trdimo, da je GMD stvaritev narodnega genija primorskih Slovencev. Njeno izgradnjo in dejavnost so podprli odlični primorski sinovi: Virgil Šček z zamisljivo samostojne primorske knjižne založbe, dr. Josip Ličan s sestavo družbenih pravil, nadškof dr. Franc B. Sedej z ustanovitvijo Goriške Mohorjeve družbe; odvetnika dr. Engelbert Besednjak in dr. Stojan Brajša sta družbo ščitila pred državnimi oblastmi; Venceslav Belè, Filip Terčelj, Vinko Vodopivec, Jožko Bratuž in hkrati z njimi lepa vrsta pisateljev, pesnikov, skladateljev so med mohorjanske tiske uvrstili dela kvalitetne literarne in sploh

umetniške vrednosti; dr. Janko Kralj je kot nadvse požrtvovalen urednik družbenih publikacij zbral cel krog sodelavcev in družbo reševal pred zatrtjem; inž. Josip Rustja je dokaj prispeval k utrditvi družbenega finančnega položaja in splošnega gospodarskega razvoja v deželi; Stanko Stanič, Alfonz Berbuč, Alojz Novak so z delom pri osrednjem vodstvu in s prilivom novih idej družbi utrjevali ugled in še nešteti drugi sodelavci, poverjeniki in prijatelji so znatno prispevali, da je mogla družba vršiti svoje delovanje.

S knjigami, ki jih je pošiljala med ljudi, s spodbudami, ki jih je dajala javnim delavcem, pisateljem, pesnikom, skladateljem, znanstvenikom, z idejnim bogastvom in praktičnimi nasveti, ki jih je ob vsakokratnem spremenjenem življenjskem položaju posredovala bralcem, je Goriška Mohorjeva v znatni meri sooblikovala duševnost, mišljenje in čutenje primorskega človeka, tako da je postala del njegove zgodovine in kulture.

DANASNJE DRUŽBENO POSLANSTVO

Čeprav se je položaj slovenske manjšine v Italiji po zadnji vojni temeljito spremenil, ima Goriška Mohorjeva tudi

v novih razmerah svoje posebno mesto in poslanstvo, namreč:

1) Zgodovinsko dolžnost buditi med zamejskimi Slovenci, ki zapadajo potrošniški mentaliteti, čut za duhovne vrednote, ki so osnova, bistvena sestavina in notranja vsebina človekovega dostojanstva in resnične kulture. Naš čas je res prinesel »civilizacijo razkošja«, a je hkrati v mnogih ubil notranji čut za kakršno koli duhovno vrednoto. Sodobni potrošniški človek teži le po vidnih uspehih, standardu, reklamami, blaginji ter ceni le orjaške tehnološke dosežke: avtoceste, nebotičnike, traktorje, vsakovrstne stroje, pri tem pa pozablja, da je človekovo dostojanstvo predvsem v notranjih vrlinah in kultura v uveljavitvi velikih idealov in duhovnih vrednot, med katere sodijo tudi verske, нравne, narodne, družinske in še druge dobrine. Če bi se dokončno zrušil svet teh duhovnih vrednot, bi potegnil v svoje ruševine tudi vsak pomen naroda ali narodnosti in torej tudi sam obstoj slovenske manjšine v Italiji.

Slovenci so se ohranili v zgodovini ne zaradi zunanjih civilizacijskih pridobitev (lastne države, vladarjev, plemstva, vojaških zmag, utrjenih mest, kulturnega sijaja), temveč zaradi njihovih

Ogled razstave ob proslavi »Kmečkih puntov«

Nastop mladih muzikantov

notranjih vrlin: neizmerne življenjske sile, žive vere, zdrave nravnosti, zvestobe svojemu jeziku, navezanosti na rodno grudo...

2) Druga naloga, ki se ji mora Goriška Mohorjeva zelo zavzeto posvetiti v sedanjem zgodovinskem trenutku, je pozivanje na strpnost v javnem življenju in na narodno slogo. Primorski Slovenci doživljamo usodno tragiko, da smo dejansko razklani na dva tabora: na desno in na levo usmerjene Slovence, ter da smo politično razdeljeni na razne stranke, ki so si stalno v laseh. To nenehno kavsanje poziva energije, ki bi se sicer porabile za ustvarjalne namene, pa tudi odbija številne naše ljudi, ki niso politično angažirani in ki se zato odmikajo od slovenske skupnosti in se stapljajo z italijansko večino.

Res je, da živimo v pluralistični družbi, ki dopušča raznoličnost v mišljenju in vrednotenju sveta in dogodkov, raznolikost osebnih prepričanj in množičnost življenjskih nazorov, idejnih tokov, struj, strank, toda pomniti

moramo, da se vse te različnosti odvijajo znotraj narodnega občestva, v službi skupnih narodnih koristi. Če bi kdo iskal korist svoje skupine in stranke na škodo celostnega narodnega občestva, bi se uvrstil med narodne škodljivce. Sicer pa ni naloga narodnih manjšin, da se izčrpavajo za nadvlado te ali one svetovne ideologije, pač pa da si rešujejo svoj obstoj: velikanom ne bodo veliko pomagale, sebe bodo pa le uničile.

Slomšek si je zamislil Mohorjevo družbo kot široko ljudsko ustanovo, ki naj s svojimi knjigami združuje vse slovensko ljudstvo na verski in narodni razsežnosti. Zato je želel, naj bi bila družba nepolitična in nepolemična, kajti politika in polemika bi utegnili odtujiti družbi številne drugače misleče ljudi. Mohorjeve knjige bi namreč morale vstopati v vse domove in družine, povsod naleteti na ljubezniv sprejem, doseči slehernega človeka, vsem oznanjati besedo dobrote, spodbude, napredka. Družba naj bi ne vsiljevala svojih

gledišč: vsem naj bi nudila tečne duhovne hrane, pristnega narodnega duha, življenjskega optimizma, potem pa naj bi pustila, da seme samo zori in da se bralci svobodno, po lastnem spoznanju in vesti odločajo za svojo življenjsko srečo.

3) Mohorjeva bo tudi v prihodnje smatrala za svojo izvorno izrazito nalogo, da s svojimi knjižnimi zbirkami ohranja lepoto slovenske besede in čistost domače govornice. Pospeševala bo zato leposlovno in znanstveno dejavnost; bodrila in podpirala bo pesnike, pripovednike, glasbenike, znanstvenike; grebla bo v slovensko zgodovinsko in kulturno preteklost, reševala pozabe zaslužne osebnosti in osvetljevala pomembnejše zgodovinske dogodke. Pozorno bo zasledovala razvoj sodobne misli, svetovnih dogodkov, žgočo problematiko današnjih dni, napetosti, protislovja, premike in dognanja ter o tem javnost primerno obveščala.

4) S posebno pažnjo bo spremljala usodo naših družin in mladine, zavedajoč se, da prav od njih odvisi bodočnost našega naroda.

Globoke družbeno-gospodarske spremembe zadnjih desetletij, urbanizacija in industrializacija, beg z dežele v me-

sto, zato ni idealov in duhovnih vrednot ter nadvlada potrošniške miselnosti so hudo prizadele slovensko družino, ki je še včeraj živela v patriarhalni uredbi sredi vaškega okolja. Od pretresa se ni še znašla. Kot brezna se režijo pred njo na novo nastali problemi načrtovanja rojstev, splava, razporoke, zakonskega sožitja, družinske vzgoje. Odkod luč, razsvetljenje, rešilni nasvet?

Mladina doživlja težko krizo. Padli so zaščitni zidovi splošno sprejetih življenjskih načel in obče veljavnih navad in šeg; zbledele so vrednote vere, krščanske morale, osebne in družinske poštenosti, ki so prejšnjim rodovom kar narekovale življenjsko pot. Današnja mladina, orošana tolikšne opore in zaščite, je prepuščena sama sebi in si mora sredi mladostnih viharjev za ceno čisto poraznih izkustev iskati rešitve. Pa da bi se mogla vsaj svobodno odločati! Medtem ko se mnogi ponašajo, da so se rešili nekdanjih vezi, odtujitev in tabujev, so dejansko notranje in zunanje nesvobodni. Ujeti so notranje, in to zlasti pripadniki nihilističnih in kulturnorevolucionarnih nazorov, v togo zakonitost oporečniške doslednosti, ki jih obvezuje k osporavanju vsega in vseh; zajeti so pa tudi v zunanje odtu-

Ogled razstave ob proslavi »Kmečkih puntov«

jevalno okolje novodobnih tiranij: vihrave mode, prevladujoče spolnosti, materialistične miselnosti, potrošniškega razkošja, televizije in avtomobila... Človek ni nikakor notranje in zunanje svoboden: ujetnik je svojih miselnih kalupov, ujetnik konvencionalne družbe. Potrebno je junaštvo, da se danes nekdo lahko svobodno odloča za krepost, žrtve, poštenje, zvestobo Bogu, narodu, sebi!

Mohorjeva želi zbrati okoli sebe čim

širši krog mladih sodelavcev. Dajala jim bo spodbudo in možno pomoč, da razvijajo svoje srčne in umske sposobnosti in da se uveljavijo kot zaslužni narodni delavci.

Velike so naloge in težko je delo, ki ga hoče opravljati Goriška Mohorjeva danes in jutri. Naj v drugem polstoletju obrodi vsaj toliko sončnih sadov kakor v prvem in naj v svojem zvanju zvesto služi primorskim Slovincem!

I. z. FERVIDUS

Pod rimsko-soškimi arkadami

V Kojškem, v vzhodnih Brdih, v nekdanji briški prestolnici, ko so v gradu gospodovali goriški plemiči in se je nad njimi postavljala znameniti Svet' Križ, ko je uradovala tu še sodnija za Brda (1792-1848) in sedež županstva za 9 katastrskih občin, je bila

nad grajskimi vrati nad vhodom v Kojščanski grad vzdana marmornata plošča. Po zrušitvi grajskega portala, se je ta plošča prenesla in vzdala na pročelje farne cerkve. Kakor je precej poškodovana, le razberemo na njej latinski napis:

ANNO. POSTERIS. MEMORANDO

QVO

PIVS VI. P. M.

INTER. ARCADES. TIMIVS. NEMAEVS

FACTO. PER. GORITIAM. ITINERE

VT. AVG. DARDANVM. ALVNTINVM. POPULORVM. PASTOREM. VISERET

VINDOBONAM. PETIIT

PRESIDENTE. MAGNANIMO. PRO - CVSTODE

GVIDOBALDO. COM. COBENZELIO

CONGREGATI. PASTORES. ARCADES

SECUNDUM. GENERALEM. COLONIAE. SONTICAE

CONVENTVM

IN. AMOENA. HAC. VILLA. LIBANII. CRISSANTAEI

AD. SPECTACVLVM. ACCVRENTE. IMMENSO. POPVLO

INTER. ADPLAVDENTIVM. CHOREAS

PRID. KALEND. IVLII. CELEBRABANT

(Veliko črko V je brati za U)

V prostem slovenskem prevodu preolmačimo vsebino:

V letu, ki bo zanamcem v trajnem spominu, ko je Pij VI., veliki duhovnik, med arkadi imenovan Timius Nemeus, potoval skozi Gorico na Dunaj,

da bi obiskal Presvetlega Pastirja dardanijskih, aluntinijskih ljudstev, so arkadijski pastirji pod predsedstvom častivrednega Gvidobalda, grofa Kobencla, zbrani v tem prijetnem gradu Libanija Crissanteja, proslavljali drugi ge-

neralni zbor soške podružnice ob ploskanju in rajanju ogromnega ljudstva, zbranega na tej slovesnosti, na dan pred julijskimi kalendami.

RIMSKO SOŠKI ARKADI

Pojasnjujemo nastanek in pomen te plošče. V začetku 18. stoletja so humanistično literarno nastrojeni rimski patriciji, plemiči, nobiles Romani načeli v Rimu, kjer je še polno spomenikov iz rimske preteklosti, gojiti grško-latinski klasicizem in se baviti s klasičnimi rimskimi in grškimi književnimi deli, zlasti z antično grško omiko — v pesništvu, govorništvu, v prevajanju tega slovstva in podobno. V ta namen so ustanovili posebno društvo, imenovano »Arcadi Romani«. Izbrali so naslov arkadi po starogrški pokrajini na Peloponezu, Arkadiji, kjer se je porodila sloveča poezija srečnih pastirjev in pastiric — pastirsko pesništvo. Kmalu se je to gojenje, obnavljanje klasicizma zaneslo med širše plemiške, pa tudi druge bogate sloje, da je v letu 1721 obstajalo že več kot 40 ali več podobnih arkadij — rimskih podružnic.

Po tem zgledu niso izostali goriški plemiči, med njimi predvsem grofje Coronini, von Turn, Strassoldo, ki so zbrali dovolj udov za goriško arkadijo ali podružnico in so se nazvali »Arcadi Romano-Sonziaci«. V letu 1782 je njih število naraslo na 120 udov, ki se jim je prišteval tudi italijanski dramatik Carlo Goldoni. Veliki nemški pesnik Goethe pa je bil med udi rimske arkadije.

Ti arkadijci, ki so se radi klicali kot »pastores« (pastirji), so se shajali v baročnih elegantnih palačah, graščinah, v sijajnih sobanah na literarna zborovanja in »klasične« nastope. Nemci so rekli tej literaturi »das Spiel der Musen« — igra Muz, goriškim arkadijskim pastirjem pa »die arkadischen Schäfer an der Isnitz« — arkadijski pastirji na Soči. Ti pastirji in pastirice so »pasli« literaturo tako, da so recitali klasike, jih prevajali, da so tudi sami pesnikovali in brali svoje sonete,

Kojsko - levo od cerkve Grad

madrigalije, anakreontične verze v rimskih stihih in grških heksametrih, opevajoč priložnostna slavlja, okrašena z bujnim cvetjem, opojnimi dišavami, posebej z omamno vinsko aromo. Ob slavnejših prilikah so uprizarjali nemške, italijanske drame. Vendar po vseh teh poetičnih brindisih, po vseh teh klasičnih izpetih akordih, se je rimsko-soška arkadija v Gorici počasi razšla in leta 1796 prenesla na Tržaško, kjer je prevladovalo italijansko vzdušje. Biblioteka Civica v Trstu je prevzela goriško dediščino, ves arhiv rimsko-soške arkadije. Radovedni smo, kje se je končala. Tržaška arkadija je prenehala leta 1830 kot društvo »Minerva«. Kot odmev na to arkadijsko društvo so danes v Ljubljani »Ljubljanske arkade« (razstavišče likovne in druge umetnosti).

LETA 1782

V tem letu se je odpravil na daljno pot papež Pij VI., visoki član rimske arkadije. Dne 14. marca je prispel v Gorico (takrat avstrijsko), kjer so ga sprejeli kot suverena. Prenočil je v dvorcu grofa Lanthierija na novem trgu sv. Antona. Apostolski romar je naslednji dan maševal v stolnici, nakar se je odpravil na Dunaj skozi Ljubljano, kjer se je mimogrede ustavil, v Vindobono, da posreduje pri cesarju Jožefu II., presvetlem Pastirju, za omiljenje njegovih prestrogih cerkvenih reform. Cesar Jožef II. mu je pripra-

vil veličasten sprejem, vendar mu ni v ničemer ugodil. Pij VI. je, »rebus infectis« zapustil avstrijsko prestolnico in se čez Salzburg in München vrnil v večno mesto.

Bilo je istega leta 1782, »prid. Kalendar. Julii«, dan pred julijskimi kalendami. Ker so se po rimskem času štele kalende prvega dne v mesecu, je bilo šteti dan pred njo, to je 30. junij. Torej leta 1782, dne 30. junija je bilo, ko je v Kojskem pred gradom zašumelo »populo immenso«. Prihajali so goriški plemiči v kočijah, vsi ponosni »Arcadi Romae-Sontiaci«, ki jih je sprejemal grof Rudolf Coronini-Kromberški, kot arkadijski višji predstavnik »Libanius Crissanteus«, domačin-lastnik tudi kojščanskega gradu, »in amoenae hac villa«. Slovesno so odkrili ploščo nad grajskimi vrati. Zraven plemiške gospode je aplavdiralo tudi preprosto ljudstvo.

Po opravljenih ceremonijah so se »nobiles Goritiae«, velikaši, imenitniki, »elitni rimsko-soški arkadi«, torej pojoči pastirji in pastirice, zbrali v viteški dvorani v gradu k razkošnemu banketu, da so proslavili častni spomin na pomenljivo potovanje Pija VI. skozi Gorico na Dunaj, njihovega najvišjega člana rimskih arkadov. Bili so tu grofje, baroni in drugi veljaki: Coronini, von Turn, Strassoldo, von Attems, von Edling, Lanthieri, Rabatta, Tacco, »Zingraf«, Defin, Radieučig, Eggenburg in vrsta kastelanov, med vsemi president pro-custos Guidibald Kobencel, arkad »Epidaurus Eurimontes«. Ni pa bilo tu predstavnikov iz ljudstva, ni bilo kmetov podložnikov. Zažvenketale so kristalne čaše z arkadijskimi zdravicami. Igrali so opereto »Les plesiers de la vin« (Radost ob vinu), stilisti besede in govora so prednašali lastne proizvode. Z lasuljami na glavi z rokokojskimi čopki, arkadijskimi znaki, so pesnikovali in prepevali. Če so si bili ti cesarski plemiči, italijansko-nemškega rodu večkrat med seboj v laseh, do dvobojev sprti, so se le skupaj znašli na tem literarno-arkadijskem polju, v anakreon-tičnih (veseljaških, zabavnih) pesnit-

vah slaveč briškega Bakhusa in njegovo garganjo (rebulo). Ponoči so odpekotali v svoje palače in graščine.

Velik je bil odmev te radunance. Profesor Jaroslav Schmidt na goriškem liceju je v grških verzih proslavil arkadijski zbor v Kojskem in ta poem je iz grščine na nemščino prevedel Meinhold Müller pod naslovom: Apollo, die Musen und die Arkadier zu Quisca (Apolon [bog sonca in lepote], muze in arkadi v Kojskem). V italijansko-toskanske verze pa je isto pesnitev preložil Coletti z naslovom »La radunanza degli Arcadi romano sonziaci, tenuta a Quisca il dì 30 giugno 1782«.

Istega leta 1782 je cesar Jožef II. s posebnim patentom dal kmetom več osebnih, družinskih svoboščin, vendar ostala je tlaka, ostala desetina do 1848. leta, ostal je tudi grad, prenehali pa so rimsko-soški arkadi in arkadijske šumne radunance.

LETA 1973

V tem letu živimo tudi mi, ki raziskujemo, odkrivamo, zapisujemo in proučujemo, kar je bilo in kako je bilo nekoč, tako tudi v zgodovinskem Kojskem: spomenike, plošče, napise, freske, skulpture, zlasti na grajskem dvorišču. Kojsko je bogato na spomenikih. Mnogo tega je prišlo pod spomeniško varstvo, treba je še razpadajoči grad ohraniti, namestiti ga v druge namene zaradi varstva samega. Preteklost se težko bori s sedanostjo.

V zapuščenem prostoru med staro šaro smo odkrili zelo poškodovano spominsko ploščo z grbom, posvečeno neki 8-letni deklici z napisom, da je govorila »in latino, italico, teutonico et ilyrico« (latinsko, italijansko, nemško in slovensko). Kdo drugi naj bi govoril toliko jezikov, ako ne slovenska deklica?

Od goriških, soških arkadov je bil gotovo med prvimi akademskimi naobraženci, znanstveno-literarno nastrojeni Rudolf Coronini, ki je napisal številna poetična in zgodovinska dela, med njimi »Tentamen genealogico-chronologicum comitum et rerum Goritiae ab

anno 1001 ad 1500« (Poizkus opisa zgodovine Gorice in goriških grofov po rodovnem in časovnem zaporedju od 1001 do 1500) in ga izdal na Dunaju 1752 in 1759. Naslednik teh Coroninijev po kromberški liniji je v Gorici še živeči dr. Viljem Coronini, historiograf, izvedenec v umetnostni zgodovini, poznavalec jezikov.

ENA BO ZATE

Na zunanjem pročelju župnišča v Kojškem kaže čas sončna ura, nedaleč od opisane spominske plošče. Ne bije

na zunaj, pač pa v nas, zelo močno. Sonce se nagiba, kazalec meče sence na številčni čas. Mi se menimo pod njo: ni grajskih več, ni arkadijskih pastirjev, ni več radunanc. In mi v tem času, ki živimo? Janko Glazer je napisal pod sončno uro:

*Govori, deli, jemlji v gosti,
ko je razsončen v tebi čas,
daruj od sreče, od radosti,
a mrak zamolči kakor jaz.*

Nad sončno uro v Kojškem pa je napis: **Ena bo zate.**

LEOPOLD JURCA

Franjo Ravnik

Buditelj in preroditelj Slovencev in Hrvatov
v Istri

(ob 90-letnici smrti)

22. junija lani je minilo 90 let, odkar je v Kortah (sedaj Dvori) nad Izolo, na slovenski obali, umrl mož, ki je za ta skrajni košček slovenske zemlje zelo zaslužen in je zato prav, da njegov spomin med nami ne zamre. Spominjali so se ga nekateri slovenski in hrvaški časopisi, tudi naš verski list »Družina« v svoji božični številki. Primerno, da se mu skromno oddolži tudi goriški Mohorjev koledar.

NEKAJ ŽIVLJENJSKIH PODATKOV

Rodil se je 4. novembra 1832 v vasi Smokuč v brezniški župniji na Gorenjskem. Torej v tistem naravnem trikotu pod Stolom, ki je dal slovenskemu narodu vrsto velikih mož, ki so odločilno posegli v njegovo kulturno pa tudi cerkveno zgodovino. To so naš največji pesnik France Prešeren, učenjak Matija Čop, pisatelja Franc Saleški Finžgar in Janez Jalen in še veliko prej znameniti slovenski čebelar Anton Janša ter

ljubljska škofa Anton Bonaventura Jeglič in Anton Vovk. Franjo Ravnik se je šolal v Ljubljani, v Gorici in v Trstu. Po novi maši leta 1855 je postal kaplan v Bertoniogli v hrvaški Istri, kjer je služboval pet let. V šolskih letih 1860/61 in 1861/62 je bil kaplan in učitelj, kmalu tudi upravitelj novo-

urejene hrvaške osnovne šole v Kastvu pri Reki. Od tam je bil leta 1862 premeščen v Koper kot korni vikar stolne cerkve in hkrati upravitelj cerkve sv. Basa (na današnjem Prešernovem trgu pri mestnih vratih), kjer je koprskim in okoliškim Slovencem pridigal v domačem jeziku. Po izidu odloka (19. oktobra 1862) o obveznem pouku hrvaškega jezika za dijake slovenske narodnosti in neobveznem pouku slovenskega jezika za dijake italijanske narodnosti je začel poučevati hrvaščino in slovenščino na koprski gimnaziji in žel pri tem velike uspehe kljub zastrupljenemu vzdušju in nasprotovanju italijanskega ravnatelja ter nekaterih profesorjev na šoli. Poglobil se je v študij, obogatil svojo slovensko knjižnico z najpomembnejšimi deli ter napisal »Slovnico hrvatskoga jezika«, ki je žal ostala v rokopisu. Na koprski gimnaziji je deloval celih devet let, do jeseni 1871, ko je v oktobru postal župnik v Kortah, kjer je služboval 12 let, do svoje smrti 22. junija 1883. Tam je tudi pokopan. Njegov grob krasi lepo ohranjen nagrobni spomenik z latinskim napisom.

TEDANJE RAZMERE V ISTRI

Da bi mogli pravilno razumeti in oceniti delo in nevenljive zasluge Franja Ravnika za naše ljudstvo v Istri, se moramo zamisliti v težko stanje in žalostne razmere, v katerih so živeli istrski Slovenci in Hrvatje v preteklem stoletju.

Po uradni statistiki iz leta 1869 je živelo v Istri okrog 30.000 Slovencev. Ogromno večino so sestavljali kmetje, ki se po izobrazbi niso mogli nikakor meriti z Italijani v mestih in v občinskih središčih. Saj na podeželju skoraj še ni bilo rednih osnovnih šol. Naši ljudje so bili zato po veliki večini nepismeni, niso znali ne čitati ne pisati, nekateri so se znali z okorno roko komaj podpisati. Redki istrski Slovenci, ki so imeli možnost obiskovati in zaključiti srednje in višje šole, so se v precejšnji meri porazgubili. Italijanska gospoda jih je zapostavljala in zaniče-

vala, v kolikor se niso že sami poitalijančili ter se udinjali mestni gospodi. Tako so postali za slovensko ljudstvo brezpomembni in nekoristni, neredki celo njegovi janičarji. Prav zato istrski Slovenci skoraj niso imeli svojih uradnikov, sodnikov, odvetnikov, zdravnikov, trgovcev in veleposestnikov. Edini izobraženci na deželi so bili duhovniki.

Nepismenost ogromne večine slovenskih kmetov, ki so živeli v skrajno revnih življenjskih pogojih, je navadno spremljala še narodna in politična neprebujenost, gospodarska zaostalost in odvisnost od tujih veleposestnikov in delodajalcev in z njo možnost izkoriščanja, oderuštva, goljufij in podkupovanj, zlasti ob volitvah. Poleg vsega tega je Slovenska Istra, zaradi svojega obrobnega položaja v sklopu slovenskih dežel, bila bolj izpostavljena ponemčevanju in poitalijančevanju, da je veljala za najbolj zaostalo slovensko pokrajino v vsakem pogledu. Saj se je znašla sama med dvema ognjema: med kladivom in nakovalom avstrijskega reakcionarnega družbenega sistema na eni in strupenega iredentizma italijanskih nacionalistov s svojimi raznarodovalnimi težnjami na drugi strani. Prav nič na boljšem niso bili naši sosedje, istrski Hrvatje, katerih položaj je bil v marsičem na slabšem.

ŠTEVILO SLOVANSKIH DUHOVNIKOV

Da bo slika popolnejša, velja pogledati tudi v statistiko duhovnikov, ki so takrat delovali med našim ljudstvom v Istri. Ne bo odveč, če posežemo še nazaj v preteklost, v leto 1737. Takrat je bilo samo v Kopru, ki je štel le 4.687 prebivalcev, 13 kanonikov, 57 svetnih in redovnih duhovnikov. Skupaj s škofom torej 72 duhovnikov.

Podobno je bilo v Izoli: 4 kanoniki in 15 duhovnikov, skupno 19; v Piranu je bilo prav tako 9 kanonikov in 16 duhovnikov, skupno 25. Na vsem ostalem podeželju pa komaj 17 duhovnikov. V koprski škofiji torej, ki je bila takrat še samostojna, je bilo 129 duhovnikov. Vendar se je to stanje

kmalu močno spremenilo. Leta 1875, torej 140 let pozneje, je bilo na Koprskem le še 60 duhovnikov. Zal da o njih narodnosti nimamo zanesljivih podatkov. Tudi o vzrokih, ki so privedli do tega močnega skrčenja števila istrskih duhovnikov zlasti v prvi polovici prejšnjega stoletja, je težko govoriti. Najbrž so temu botrovali novi družabni premiki kot posledica francoske revolucije ter začetki industrijskega preobrata, ki so postali vidni tudi na jadranski obali.

Iz tega razloga so si naši škofje prizadevali pritegniti v svoje škofije duhovnike iz drugih škofij, ki so imele več duhovniških poklicev. Tako je že takrat prišlo nekaj tujih duhovnikov v slovensko in hrvaško Istro. Med prvimi je bil tudi Franjo Ravnik iz ljubljanske škofije. Za njim so prihajali še drugi in v vedno večjem številu. Tako se je zgodilo, da je bilo leta 1900 v tržaško-koprski škofiji (koprška se je združila s tržaško leta 1830) že 189 slovenskih in hrvaških duhovnikov. Podrobno bi se dalo to število tako razdeliti: 24 duhovnikov slovenskih iz Trsta in Istre, 76 slovenskih iz Kranjske in 9 iz Štajerske. Med hrvaškimi duhovniki jih je bilo 52 iz Istre in otoka Krka, 4 iz notranje Hrvatske in 4 iz Dalmacije. Še najbolj je zanimivo dejstvo, da je 20 duhovnikov prišlo iz Češke in Moravske. Kako in kdaj se je to zgodilo?

Ko se je tržaško-koprski škof msgr. dr. Ivan Glavina zdravil v Karlovih Varih na Češkem, ki so bili že takrat dobro znani po svojih termalnih vodah in odličnih zdraviliščih, je prišel v stik tudi z raznimi duhovniki in se kmalu prepričal o velikem številu duhovniških poklicev. Sporazumno s takajšnjimi škofi je nato objavil v čeških časopisih oglas in poziv bogoslovcem, naj se priglasijo tisti, ki bi želeli v dušno pastirstvo v njegovo škofijo. Nepričakovano mnogi so se temu vabilu odzvali. Največ jih je prišlo leta 1887. Vstopili so v goriško centralno bogoslovje, kjer so dokončali svoje študije. Med počitnicami so ostali pri sloven-

skih in hrvaških duhovnikih, da so se laže prilagodili in vživeli v naše razmere ter se tako usposobili za pastoralno delo med nami.

Največ teh čeških duhovnikov je stopilo v tržaško-koprsko škofijo pa tudi v poreško-pulsko, nekaj tudi v goriško škofijo. Prav tem duhovnikom, ki so v tistih težkih časih prišli na pomoč redkim domačim duhovnikom v Istri in sploh na Primorskem se ima naš narod zahvaliti, da niso naši ljudje ostali brez duhovnih pastirjev.

Zlasti je bilo to važno za naše ljudstvo v Istri, ki je v pomanjkanju svetne inteligence ostalo tudi brez narodnih buditeljev in voditeljev, prepuščeno na milost in nemilost nasprotnikom, ki so Slovence obsodili na narodno smrt in si na vse načine prizadevali, da bi to tudi dosegli. Nepristranski zgodovinarji odkrito priznavajo, da imajo prav duhovniki največjo zaslu-go, da se je ta narod, povečini še nepismen in narodno neosveščen, prebudil, se ohranil in napredoval tako v verskem, prosvetnem, kulturnem, narodnem, gospodarskem in celo v političnem pogledu. Vodilno vlogo pri vsem tem naglem razvoju je imel v 60-ih in 70-ih letih preteklega stoletja prav naš Franjo Ravnik.

RAVNIKOVO DELO NA SOLSKEM PODROČJU

Že pred njim so bili prav duhovniki tisti, ki so zbirali otroke v župniščih in jih učili slovenski jezik, brati, pisati, računati itd., ko še ni bilo rednih osnovnih šol po naših župnijah. Pa tudi na šolah, ki so tu pa tam že bile, so bili duhovniki tudi prvi učitelji. Tako je bil tudi Ravnik, kakor smo že zgoraj omenili, kaplan in obenem učitelj na osnovni šoli v Kastvu. Duhovniki so se zavzemali pri oblasteh za ustanavljanje slovenskih osnovnih šol in tudi srednje šole, ki je bila takrat samo nemška ali italijanska in da bi se na taki šoli vsaj uvedlo poučevanje slovenskega oziroma hrvaškega jezika. Kakor se je to zgodilo v Kopru ravno po prizadevanju Ravnika, ki je prvi

poučeval hrvaški in slovenski jezik na italijanski državni gimnaziji.

Znano je, da je bilo vse do leta 1869 šolstvo v cerkvenih rokah in pod cerkvenim nadzorstvom. Vendar tudi po sprejetju novega avstrijskega zakona o šolah (14. maja 1869) je poleg 94 svetnih učiteljev poučevalo na šolah kar 115 duhovnikov. V svojem koledarju »Istran« za leto 1870, ki ga je Ravnik uredil in izdal za istrske Hrvate, je objavil tudi članek »Naše rane«, v katerem se med drugim poteguje, da bi duhovniki še naprej poučevali na šolah. Takole piše: »...Znanost lahko najdemo le v dobrih učilnicah in šolah. Ali je Istra brez šol? Ni, ker jih ima, toda premalo. Jih ima mnogo, ali večinoma tujih in to kakšnih. Da se ti oči zasolze. Tujci smo v lastni deželi! Naši otroci, namesto da bi se poučevali v svojem materinskem jeziku, se mučijo 6 let v tujem nerazumljivem jeziku... Toda kaj naj se uči naš otrok v italijanskih šolah? Siromak prva tri leta niti ne ve, kaj se uči; zadnja tri leta pa se nauči na pamet nekaj italijanskih besed, ne zna prečitati niti ene strani, kaj šele napisati. Ob prihodu v šolo je znal vsaj svoj materinski jezik, po končani šoli ne zna niti hrvaško niti italijansko... Takšnih šol je v Istri največ... Kateri učitelji so v Istri najboljši? Duhovniki. To trdim brez ozira in brez strahu, lahko pa tudi dokažem... Kako naj ozdravimo to rano in preuredimo naše ljudske šole?« Zatem Ravnik predlaga dvojno rešitev, ko se obrača zlasti na domače župane in občinske svetovalce:

»1. Župani, načelniki, občinski svetovalci! V vaših rokah je sreča oziroma nesreča vaših otrok... Delajte, da boste imeli narodno šolo, t. j. da se bodo vaši otroci učili v materinem jeziku. Vedite, da so za ta jezik prelivali kri vaši predniki. Ne delajte te večne sramote, da bi zaradi treh ali štirih tujcev prodajali sebe in svoj rod... Cesar je ukazal, naj se govori z vami v vseh uradih v vašem jeziku. Če kak uradnik ne bi hotel..., tožite

ga pri cesarju, ker ne spolnjuje njegove volje.

2. Za vaše šole si preskrbite dobre in ljubeznive učitelje, ki so večji vašega jezika, najboljše duhovnike...« (»Istran« 1870, str. 26; gl. J. Kramar, Prvi tabor v Istri, str. 45/46).

RAVNIK - BUDITELJ ČITALNIC IN TABOROV

Zlasti po letu 1869 so čitalnice rasle po naših krajih kot gobe po dežju. To so bila kulturno-prosvetna društva, ki so gojila družabno življenje ter vsestransko izobraževala zlasti podeželsko ljudstvo. V čitalnicah so se ljudje radi sestajali, poslušali koristna predavanja, gojili slovensko pesem, se učili glasbe, prirejali nastope in veselice, se navduševali za kulturni in splošni napredek slovenskega naroda. Tako so tudi zoreli za politično udejstvovanje za dosego svojih narodnih pravic. Čitalnice so zato kmalu postale predavalnice in posvetovalnice političnih voditeljev pa tudi žarišča kulturnega izživljanja preprostega ljudstva.

Kdo bi naštel Ravnikove nastope v čitalnicah, v katerih je nenehno deloval! Njegove besede so imele velik odmev za nadaljnji razvoj slovenskega gibanja. Tako je npr. pri otvoritvi čitalnice v Boljuncu (15. maja 1870) Ravnik govoril o vplivu čitalnic na napredek prosvete in prebujanja narodne zavesti ter dokazoval, kako zavzemajo čitalnice za cerkvijo in šolo prvo mesto v slovenski družbi.

Prav tako je bil Ravnik iniciator, glavni organizator in duša taborskega gibanja v slovenski Istri. Take tabore ali velika javna zborovanja so takrat prirejali Slovenci, da bi na njih množično nastopali in manifestirali za dosego narodnih in političnih pravic. Na taborih se je zbiralo na tisoče naših ljudi iz bližnje in daljne okolice. V Istri je najbolj znan tabor v Kubeđu (10. avgusta 1870), čigar stoletnico so pred nekaj leti praznovali. Na tem taboru je 5000-glavo množico pozdravil ter s krepkimi besedami nagovoril Franjo Ravnik, ki je bil tudi eden glav-

nih organizatorjev tabora. Razvil je misel, kako se imajo ravnati istrski Slovani (bilo je navzočih tudi več istrskih Hrvatov), da skupno dosežejo svoje narodne pravice. Poudaril je, kako mogočno je bilo nekdanj slovensko drevo, ki je svoje veje razprostiralo daleč proti severu, jugu, vzhodu in zapadu. Prišli pa so nad nas strašni viharji, ko je hudobna roka začela neusmiljeno rezati od debla vejo za vejo. Ena je padla med Madžare in gine, druga med Turke in umira, tretja je padla med Nemce in je osušela, četrta je padla med Lahe in ta veja smo mi. Koliko je še zelenega listja, koliko je še oživljajočega soka v tej veji? Bolj malo. Umreti bo morala v kratkem, če se veja ne pridruži svojemu naravnemu drevesu. Če hočemo živeti, se moramo združiti z ostalimi Slovenci v domovini. — Tako in podobno je Ravnik govoril in množica je govorniku navdušeno vzklikala in pritrjevala njegovim krepkim besedam.

RAVNIK - POLITIK IN JAVNI DELAVEC

Ko se je v tretjem obdobju istrskega deželnega zbora v Poreču (1867-1870) poslanec Sarđoč leta 1869 odrekel mandatu, so bile na Koprskem razpisane nadomestne volitve. In Slovenci so kandidirali Franja Ravnika kot najprimernejšega za to mesto. Dne 6. oktobra 1869 so izvolile podeželske občine koprškega in piranskega okraja 43 volivnih mož, od katerih jih je v Koprju kar 40 glasovalo za Ravnika. Ko je ta po poslanski prisegi 23. oktobra v deželnem zboru v Poreču prvič spregovoril, je takoj v začetku svojega govora pojasnil, da ima na podlagi državne ustave pravico govoriti v svojem materinem jeziku, ki je slovenski, da se pa tej pravici odpoveduje, »da ne bi govoril zidu in da bi bil razumljiv vsem« (po stenografskem zapisniku). Za časa svojega mandata je Ravnik v istrskem deželnem zboru v Poreču večkrat posegel v debato ter se močno zavzel za potrebe in pravice slovenskega ljudstva. Žal, tega svojega mandata Ravnik ni mogel izpeljati do konca

Kapelica sv. Antona v tržaškem pristanišču

ravno po krivdi italijanskih zagrizenih nasprotnikov.

Franjo Ravnik je bil tudi v osebnih in pismenih stikih z mnogimi uglednimi in vplivnimi osebnostmi javnega življenja, tako slovenskimi kot hrvaškimi. Dopisoval si je z dr. Janezom Bleiweisom v Ljubljani, izdajateljem in urednikom znanega lista »Novice«, in mu pošiljal dopise in vesti iz naših krajev. V zelo dobrih odnosih je bil s svojim škofom v Trstu, Slovencem Jernejem Legatom, ki je Ravnika cenil in pri delu podpiral. Tako tudi z mnogimi drugimi slovenskimi izobraženci v Trstu in drugod.

RAVNIK IN HRVATI

Že kot mlad duhovnik je navezal stike z istrskimi Hrvati, ko je nastopil svojo prvo službo v Bertoniogli, še tesnejše pa, ko je pozneje prišel v Kastav in tam postal tudi učitelj in upravitelj hrvaške osnovne šole, na kateri je dve leti poučeval. To njegovo bivanje v Kastvu je sploh bilo daljnosežnega pomena, ker je vdahnil hrabrejšega duha vsej tisti generaciji Kastavcev, ki je tako močno pripomogla k uspešnemu razvoju hrvaškega narodne-

ga prepoveda v Istri in na Kvarnerskih otokih. Saj je osebno vplival na življenjsko pot poznejših narodnih prvakov istrskih in otoških Hrvatov Vjekoslava Spinčića, Matka Laginje in drugih.

Ravnik je bil prav tako v dobri zvezi z vplivno skupino Hrvatov v Trstu na čelu s Kastavcema bratoma Bastian. V še posebno prijateljskih stikih pa je bil z velikim istrskim narodnim preproditeljem škofom Jurijem Dobrilo v Poreču. Potem ko je Ravnik dobro opravil svojo uredniško nalogo s kolekdarjem »Istran« za leti 1869 in 1870, mu je škof Dobrila tudi ponudil izdajanje v Trstu časopisa »Naša Sloga« za istrske Hrvate. Ravnik te ponudbe sicer ni sprejel, vendar je obljubil, da bo pri časopisu rad pomagal.

SE PRIZNANJE POLITIČNEGA NASPROTNIKA

Morda je najbolj pravilno oceno o delu Franja Ravnika nehote podal prav njegov politični nasprotnik c. kr. okrajni glavar v Kopru Kodermaz v svojem poročilu o taboru v Kubeđu, ki ga je poslal 10. avgusta 1870 c. kr. namestništvu v Trst in v katerem piše med drugim: »...Dejanski povzročitelj in duša vsega je bil Ravnik. Tega človeka opazujem že dalj časa: pogosti izleti, ki jih dela in ki samoumevno dosti stanejo, zbuja sum, da mora od kod dobivati manjše podpore, ker njegovi redni dohodki niso tolikšni. Ravnik izkoristi vse, da bi postal popularen pri podeželskem prebivalstvu. Vsakega hoče osebno poznati, na drugi strani pa se trudi, da bi ga vsi poznali. Vse njegovo početje da slutiti, da bi se kot človek v danih okoliščinah rad postavil kot vodja na čelo slovenskega ljudstva. Tukajšnji Italijani so bili že dolgo ozlovoljeni nad Ravnikovim početjem, nad njegovo iniciativo za tabor v Kubeđu, in odkar so slišali za njegove izjave, se stopnjuje njih slaba volja do ogorčenja, kar lahko pripelje do neljubih nastopov. Ravnikova navzočnost v okraju z mešanim prebivalstvom se mi zdi zato nevarna in njegova premestitev

izven Istre na območju tržaške škofije bi bila koristna z državno-policijskega stališča kot ukaz razuma...«

Prav to poročilo koprskega okrajnega glavarja je verjetno vplivalo na Ravnika, da se je umaknil iz političnega življenja. Zaradi nenehnih nevšečnosti in težav, ki so mu jih povzročali šovinistični profesorji na gimnaziji, in sovražno razpoloženje koprške italijanske javnosti sploh, je v začetku novega šolskega leta 1871 prosil za pravkar izpraznjeno mesto župnika v Kortah in ga tudi dobil. Tako se je v jeseni preselil v to vas nad koprskim zalivom in se posvetil dušnemu pastirstvu in učiteljevanju na šoli. In v tej istrski vasi je po dvanajstih letih župnikovanja tudi zaključil svoje tako delavno življenje sorazmerno še mlad, saj je doživel komaj 50 pomladi in 28 let plodoviteva duhovništva.

SKLEPNA BESEDA

Kljub navideznim neuspehom Ravnikovo delo ni bilo zastoj. Z njegovo smrtjo sicer ni prenehalo zapostavljanje, preganjanje in trpljenje našega ljudstva. Še dolga leta je to ljudstvo doživljalo težke čase, zlasti pod fašizmom, ki nas je hotel zbrisati z lica naše zemlje. Vendar je seme, ki ga je Ravnik, in za njim drugi duhovniki-preroditelji, vsejal na narodovi njivi, našlo plodna tla in zraslo, pognalo globoke korenine, da tudi siloviti viharji niso mogli tega narodovega drevesa zlomiti in izruvat. Danes ima to ljudstvo svoje šole in svoja društva in je v Istri na svoji zemlji svoj gospod. Ne malo je to zasluga tudi Ravnika in podobnih buditeljev, ki so za ceno velikih žrtev priborili tudi našim ljudem ob morju lepšo bodočnost.

UPORABLJENI VIRI: 1. Slovenski biografski leksikon; 2. Janez Kramar: Prvi tabor v Istri (Koper 1970); 3. Primorski dnevnik (5. 11. 1972); 4. »Družina« (božična 1972); 5. Božo Milanović: Hrvatski narodni prepoved u Istri, I. in II. knj. (Pazin 1967 in 1973); 6. Petar Drčić, članek v »Glasu Istre«, nov. 1972; 7. Curia Episcopalis unitarum dioeceseon Tergestinae et Justinopolitanae. A. 1871, p. 154; A. 1883, p. 109.

Slovenski zapisi iz Napoleonovih časov

Goriški Slovenci, ki so živeli v ozkih mejah goriške grofije, so dolga stoletja ubirali *lastno zgodovinsko pot*. Niti po letu 1500, ko so se pod habsburškim žezlom združili z ostalimi slovenskimi deželami, ni prišlo do zlitja v enotno narodno življenje. Vsaka kronovina je šla svojo pot. Do danes ni še bila strokovno napisana *zgodovina goriških Slovencev*. Izšli so sicer razni drobci, zgolj utrinki, zgolj kamenčki v mozaiku. Še vedno pa čakamo na strokovnjaka, ki bi znanstveno in vsestransko obdelal zgodovino Goriške.

Pri zbiranju zgodovinskih podatkov je dragocen vsak prispevek, vsaka priča preteklih dni, vsak zgodovinski ali kulturni spomenik, pa naj bo še tako skromen in naj pripada kateremu koli področju likovnih umetnosti, naj gre za pisan ali tiskan dokument, za molitveni ali pogodbeni obrazec. Vsak starodaven zapis ali listina s slovenskim besedilom, dasi pripada ljudski verski pismenosti, nam kajpak sporoča govorico naših pradedov in odpira vrata v njihov duhovni svet.

Načrtne raziskave bi verjetno odkrile marsikatero slovensko listino, ki leži zaprašena v arhivih v Trstu, Čedadu, Vidmu, Benetkah in Gorici. Še posebno važen je goriški nadškofijski arhiv.

SLOVENSKI IZPITNI SESTAVKI IZ LETA 1809

V nadškofijskem arhivu v Gorici so od leta 1807 dalje ohranjeni svežnji zapisnikov *generalnih ali splošnih izpitov*, ki so jih morali opraviti mlajši duhovniki, preden so dosegli redno spovedno oblast in važnejša službena mesta. Z izrazom »generalni izpiti« so leta 1807 označevali skupino izpitov iz bo-

goslovnih ved; te so duhovniki opravljali pred posebno komisijo prosinodalnih spraševalcev, da so se nato smeli udeležiti konkurzov za razpisana mesta katehetov na goriški normalki, župnikov, kanonikov, kakor tudi za dosego spovedne jurisdikcije.

Med izdelki splošnih izpitov leta 1809 je tudi nekaj slovensko napisanih sestavkov. Ta slovenska besedila so zaradi jezikovnih posebnosti zanimiva za jezikovne zgodovinarje in mikavna za vse, ki bi radi podrobneje spoznali živo govorico goriških Slovencev za francoskih zasedb. Ker so te naloge spisali duhovniki, ki so že nekaj let delovali kot dušni pastirji, gre za živ jezik, kot so ga pač uporabljali v razgovorih z verniki, bolniki in doraščajočo mladino; in ker so spisi služili v konkurzne namene, za dosego važnih služb, so oblikovno in vsebinsko kar moč skrbno napisani, saj so morali iti v oceno posebnega profesorskega zbora, ki so ga za slovenske kandidate sestavljali takratni najboljši slovenski duhovniški izvedenci. Ti izdelki so zatorej nekake uradne usposobljenostne listine, so pa hkrati kaj zgovorne priče tedanje jezikovne kulture in duhovnega sveta naših ljudi in prikaz tačasnih versko-vzgojnih metod in začetnih prosvetnih prijemov.

K splošnim izpitom leta 1809 sta se priglasila samo dva duhovnika: *Peter Budin*, kurat v Zgoniku, in *Ivan Kenda*, vikar v Ročinju, ki pa se je bil pravkar odpovedal župniji. Oba sta bila izredno nadarjena, po značaju pa hudo različna: Peter Budin, rojen v Grgarju leta 1770, je bil resen, vesten, natančen; Ivan Kenda, rojen v Podmeľcu leta 1767, pa je bil vihrav, nestalen, rojen oporečnik. Prvi je pozneje postal

semeniški rektor in nadškofov generalni vikar, drugi pa prvaški župnik.

Splošni izpiti so bili zelo zahtevni. Začeli so se 23. oktobra 1809 in trajali deset dni. Spričevala so bila izdana 3. novembra.

Izpitom je predsedoval zbor štirih *prosinodalnih spraševalcev*, ki so bili vsi slovenske narodnosti. Kandidata sta morala napraviti pismene naloge iz osmih predmetov ter še dva ustna izpita v slovenskem jeziku iz homiletike in katehetike. Spraševalno komisijo so sestavljali: generalni vikar Jožef Križman (za pastoralno teologijo in za duhovno pomoč bolnim in umirajočim); šempetrski župnik in dekan Vincenc Marušič (za dogmatično teologijo in svetopisemske vede); bivši semeniški ravnatelj dr. Jurij Polanc (za moralno teologijo in cerkveno pravo) ter travniški župnik dr. Jožef Benedikt de Braunizer (za pismeni in ustni izpit iz homiletike in katehetike).

Oba izprašanca sta spisala naloge iz petih snovi v latinščini in iz treh, in sicer iz homiletike, katehetike in iz dušnopastirske oskrbe bolnikov in umirajočih, v slovenščini. Profesorski zbor je vse sestavke ocenil kot prvovrstne (in primam classem referri meruit). Ivan Kenda se je pri ustnih izpiti tako dobro odrezal, da mu je dr. Jožef de Braunizer napisal v spričevalu: »Prvovrstno z odliko!«

Tu objavljamo Kendova spisa o duhovni oskrbi bolnikom in iz katehetike.

DUHOVNA OSKRBA BOLNIKOV

Nadškof Karel Attems, ki je prvi uredil res učinkovito dušnopastirsko dejavnost na Goriškem, je često pozival duhovnike, naj posvečajo posebno *skrb bolnikom*: pogostoma naj jih obiskujejo, jim nudijo vsakovrstno pomoč in tolažila sv. vere. Naj ne zapuščajo umirajočih, pri njihovem vzglavju naj molijo, dokler ne izdihnejo. Škofijska duhovščina si je osvojila te nauke. Duhovna oskrba bolnikov je postala ena izmed pglavitnih župnikovih dolžnosti, na katero so se morali pripraviti s posebnim izpitom.

Listina s Kendovim izpitnim sestavkom o oskrbi bolnikov nosi naslov: »*Ex assistentia infirmis ac moribundis praestanda*« (O duhovni oskrbi, ki naj se nudi bolnikom in umirajočim). Naloga ima dve vprašanji, latinsko pisani. Na prvo je kandidat odgovoril v latinščini, na drugo v slovenščini. Nas zanima slovensko besedilo, ki ga prinašamo dobesedno v prepisu.

Prvo vprašanje se glasi: V katerih dejanjih obstaja oskrba za bolnike in umirajoče? Sme župnik svetovati bolnikom, naj določajo pobožna volila, ali jim mora to prepovedati?

Na to vprašanje odgovarja Kenda, da je oskrba bolnikov duhovnega in svetnega značaja. Duhovna je dvojna: v podelitvi zakramenta sv. spovedi, sv. popotnice in maziljenja ter v pripravi na smrtni boj in na priporočanje duše. Svetna priprava pa je v tem, da duhovnik spomni bolnika na dolžnost, da z oporoko uredi porazdelbo zapuščine. Ker nima oblasti nad bolnikovo svobodno voljo, mu ne more prepovedati pobožnih volil. Sme pa ta volila bolniku priporočati? Treba je razločevati: če je bolnik bogat in nima otrok, mu jih lahko nasvetuje, le da ne prekašajo zneska, ki ga zakon določa, ko gre za volila samostanom. Ako pa je ubog in ima več otrok, naj se mu volila odsvetujejo, da ne bodo otroci oškodovani.

Drugo vprašanje se je glasilo: Kako naj župnik z duhovnim razgovorom potolaži in pripravi k vdanosti in notranjemu miru bolnika, ki je zaradi strahu pred smrtjo hudo preplašen in nemiren?

Na drugo vprašanje o »duhovnem razgovoru« z bolnikom Ivan Kenda tako nadaljuje v slovenščini:

Župnik: »Hualen bode Jესus Kristus. Kaku vam gre, moj dober prjateu!«

Bolnik: »Slabu, duhouni ozhe! Bolefen nozhe meni řapuštitu, ampak ona smiram le gori jemle. Smert se perbliřhuje. Se bojim, de bo ona gvifřhnu ukrahkim perřhla. Naj meni virjejo, de kadar se jeřt kol nanjo řmiřlim, se trefřsem, řim zagobiten, ne morem ne

fpati, ne jeſti, ne govoriti; moje ferzie je uſſa ſmiſhana.«

Župnik: »Moj prjateu! Sakaj je taku mozhnu bojte umriti? Imate morebiti ſlaba veſt, katera vam taiſhen ſtrah ſturi?«

Bolnik: »Jeſt je nizh koju na moj veſti nanajdem. Jeſt ſim vezhkrat, ſlaſti u leti boleſni, kakor ſami vejdo, ſturu ta gmajn ſpoved. Ma vendar na mojim ferzu nimam pokoja.«

Župnik: »Jeſt vam ſvetujem dober prjateu moj! Doprabite ſhe enkrat vaſha ſhjulenje ſkus ena gmajn ſpoved, inu dober miſlite na uſſe vaſhe falarje zeliga vaſhiga ſhjulenja. Morebiti je boſte ſhe na kaj ſpobnau, kar vam napokoj inu ſtrah dela.«

(Sledi v latinſčini: Tu prekine razgovor. Bolnik se pripravlja na novo ſploſno ſpoved. Se ſpove. Čez nekaj časa župnik ſpet obiſče bolnika in mu pravi:)

Župnik: »Dober dan moj dober prjateu! Dans je troſhtam, de jeſt vas bel myrniga inu u Boſhja vola, bel frezheniga najdem, kakor doſihmal, ſatorej, kir ſte je ſupet is vaſhim Bogam ſpravu. Sdaj je nabofte vezh taku mozhnu bau umriti.«

Bolnik: »Ah! Kaiſhna groſſa inu ſtrah meni objide, kir videm inu ſpoſnam, de bom mogu gvifhnu ukrahkim umriti!«

Župnik: »Jeſt vas proſſim, imajte ſ mano ena maihna poterpljenje inu poſhlufhaite me ſamerklivu. Jeſt ozhem vas potroſhtati.«

Bolnik: »Ja, gospod! Jeſt vas bom poſhlufhau.«

Župnik: »De je eden ſmert boji, ni obeden ſlab ſnjau. Tudi ti nar veizhi ſvetniki ſo je pred ſmertjo trepetali; ſakaj ſmert je ſhe ſama na ſebe ſtraſhna. Odlozhen biti ſa nimer od ſvojih, inu tiga ſvojga, inu jiti u ena naſnana vezhnost, je gvifhnu ſtraſhnu, hudu, inu ſhaloſtnu. Ma en christian, en dober christian, en ſpokorjen christian, kakor ſte vy, je nima noſhaha tiga bati. On vej ja, inu vyra njega taku

vuzhi, de, kadar on umrje, on letu zhaſnu, inu reunu zhjulenje, katera nam ſturi velika ſkerbi, ſapusti, inu gre u enu bolſhi, zhir ni nizh hudiga, ampak je uſſe to dobre. Leto ſpredamiſhluvanje je veliku ludjem veſelje ſturila, de ſo radi Blaga, denarja, ſhlahta, inu uſſe, kar ta ſvit ſhtima inu rad ima ſapuſtili. Ony ſo ſi h ferzu uſſeli to, kar ſ. ap. Paul pravi: to ſedanje terpljenje ni urednu te zhaſti, katera ima nad nam raſodeta biti. Tedaj tudi vy prjateu moj! daste je v Boſhia roka. Bodite veſſeu inu perpraulen na toiſtu mogljenje, ob katerimu bo Bogu dopadla, vas k njemu poklizati. Molite is aifram ſa ena ſreizhna ſmert. Obſhaluvaite falarje zeliga vaſhiga ſhjulenja. Jeſt vam oblubim, de jeſt vas ne ſapuſtim.«

Bolnik: »Bog tedaj naj ſturi ſ mano, kar je njemu uſheizhi. Jeſt ſim perpraulen umriti. Naj je ſgodi njegova ſveta vola. U njegove roke dam jeſt duſha moja. Amen.«

(Is) Joannes Kenda, Exvicarius Ronzinae.

SLOVENSKO ŠOLSTVO NA GORIŠKEM V ZACETKU 19. STOLETJA

Vpraſanje nastanka in razvoja ſolſtva na Goriſkem ni ſe raziskano. Že prvi goriſki nadſkof Karel Attems ſi je zaſtavil ſolſki problem in l. 1768 zaukazal, naj ſe ustanovijo redne ljudſke ſole po meſtih in večjih trgih. V nadſkofiji ſo namreč tedaj že delovale župniſke in nedeljske ſole, v katerih ſo duhovniki brezplačno poučevali deo in mladino v branju, pisanju, računanju, pa tudi v zgodovini in predvsem v krſčanskem nauku. Šole, ki ſo bile odprte le na nedelje in praznike, običajno popoldne, ſo ſe imenovale »nedeljske ſole«; tiſte pa, ki ſo bile odprte ob delavnikih, včasih za krajſi rok, včasih za polletje ali za daljſo dobo, ſo jim pravili »župniſke« ali tudi »ljudſke ſole« (scholae populares).

Šolſki zakon Marije Terezije iz leta 1774, ſ katerim je država prevzela ob-

last nad izobrazbo državljanov, je od-rejal, naj se v vseh krajih ustanovijo *trivialne* (ljudske) šole, v večjih kra-jih *glavne* šole in v deželnih glavnih mestih *normalne* (vzorne) šole. Tem je bil priključen še poseben učiteljski tečaj (praeparandium), ki naj bi stro-kovno usposabljal učitelje. Takrat so začele delovati trivialke v Gorici, Bov-cu, Črničah, Kojskem, Kanalu, Koba-ridu, St. Vidu pri Vipavi (1788), Tol-minu in Volčah; normalka z učitelj-skim tečajem pa v Gorici (S. Rutar, Zgodovina Tolminskega, str. 183. — Prim. Drago Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slov. ozemlja, Ljubljana 1970, str. 236-240. Odtis iz Zbornika Osnovna šola na Slov.)

Ker pa so v teh terezijanskih šolah poučevali v *nemškem jeziku*, jih duhov-niki niso posebno podprli, posebno še, ker ni bilo ne svetnih učiteljev in ne primernih šolskih prostorov. Raje so še nadalje poučevali v svojih župnijskih in nedeljskih šolah. Da bi bili kos tej nalogi, so številni duhovniki opravili učiteljski izpit na normalki. Dne 24. aprila 1808 je v Šempetru pri Gorici umrl »mali slovenski škof« dekan An-drej Lavrin. H konkurzu, razpisanem mesec kasneje za ovdovelo župnijo, se je priglasilo kar devet odličnih duhov-nikov, med njimi bovški dekan Matej Ratič, tolminski dekan Anton Smersù, cerkljanski dekan Jožef Pahor, renški župnik Franc Mozetič: vsi konkurenti so kot posebno važen dokument prilo-žili potrdilo o izvršenem učiteljskem tečaju na goriški normalki.

Avstrijski *šolski zakon* iz leta 1805, ki je bil osnova vsemu avstrijskemu šolstvu do novega šolskega zakona leta 1868, je podrobneje urejal osnovnošolski pouk za otroke od 6. do 12. leta. Odločal je poleg tega, naj se tudi mladi do 18. leta nudi nadaljnji pouk iz verouka, branja, pisanja in računanja. Nadzorništvo nad krajevnimi šolami je poverjal krajevnim župnikom, nad šolami v okrožju dekanom, vrhovno nad-zorstvo nad vsemi šolami pa višjemu šolskemu nadzorniku, ki je bil običaj-

no kak cerkveni dostojanstvenik. V kolikor je ta zakon uveljavljal župnijske in nedeljske šole, ga je duhovščina pozdravila; sicer pa se niso posebno ogre-vali za nove uradne šole, ki bi morale biti nemške.

Izvedbo tega zakona je druga fran-coska zasedba (1805-1806) močno za-vrla, tretja zasedba (1809-1813) pa jo je naravnost pokopala. Francozi so namreč proglasili načelo, naj se v ljud-skih šolah poučuje v deželnem jeziku. V Ljubljani se je šolstvo razrastlo, zlas-ti po Vodnikovi zaslugi, ki je priredil več šolskih učbenikov. Pa tudi na Go-riškem se je slovensko šolstvo precej okrepilo. Toda komaj so Francozi do-končno zapustili deželo, so avstrijske oblasti začele pritiskati na nadškofa Franca Filipa Inzaghija, naj zaukaže, da skupno z župani (maires) obnovijo nemške šole, kjerkoli so poprej delo-vale. Iz odgovorov, ki so jih dekani na-slovili na nadškofa, izhaja, da nikakor niso bili naklonjeni zopetni vpeljavi nemških šol: tolminski dekan Smersù ugotavlja, da je obnovitev nemške nor-malke sicer potrebna, a da je Tolminci ne zmorejo obnoviti brez posebnega dr-žavnega fonda; kanalski dekan Mihael Perkon sporoča, da bi se dala zopet otvoriti v Kanalu nemška trivialna šo-la, če bi ljudstvo pristalo na posebno kontribucijo (dajatev); komenski de-kan Franc Štekar pa poroča, da zaradi splošnega uboštva ni bilo nobene redne nemške šole v treh župnijah njegove-ga dekanata: v Komnu, Rihemberku in Dornberku, pa tudi zdaj jih zaradi rev-ščine ni mogoče ustanavljati.

Medtem ko so bile na goriškem po-deželju uradne nemške šole v hudi kri-zi, so *slovenske župnijske in nedeljske šole* po zaslugi požrtvovalnih duhovni-kov kar lepo uspevale. Valentin Stanič, ki je na lastno roko vpeljal ljudske šole na Banjščicah in zatem v Ročinju, ni bil ne prvi in ne edini. V Logu pod Mangartom je že leta 1806 kaplan Jurij Mavrič poučeval otroke v branju in pisanju. Zgoniški kurat Peter Budin je leta 1808 izdal za svoje učence sloven-sko začetnico »Novi kluzh ali tabla za

Todeta biti. Sedaj tudi vy prijateu
moj! dajte se u Bosphiã roka. Bodite
sepeu inu prepraulen na tojstu moz
leije, ob katerim u Bogu dopadla,
vas h njemu pozlizati. Molite is
aifram sa ena freizhna smert.
obshalu nite salarje zeliga va
spiga shjulerja. Jest vam oblubim,
de jest vas na sepustim. Expirimus.
Bog tedaj voj sturi mano, kar
je njemu ufeizhi. Jest jim serpran,
len umriti. Naj se sgodi njegova
beta Pola. U njegave roke Jan
jest Dushu moja. Amen.

Ioannes Kendapp
Exvicarius Ronzino.

branje inu pisanje«. Podgorski eskpozit Janez Kragl je leta 1815 ustanovil v Podgori šolo in v njej učil branja in pisanja, tako da je lahko pošiljal učence v goriško normalko. Devinski dekan Ivan Malič poroča leta 1819 nadškofu, da mavhinjski vikar Krištof Spolad poušuje v šoli mladino; isto dela v Devinu kaplan Andrej Pahor. Leta 1824 spet poroča dekan Malič o šolah, ki jih vodijo Matej Pagon v Zgoniku, vikar Valentin Floriančič v Nabrežini in kurat Janez Grmek na Proseku.

Seznam *nemških trivialnih šol* za leto 1817 našteva na goriškem podeželju šole v Kanalu, Tolminu, Bovcu, Gradiški in Krminu. Seznam iz leta 1820 pa poroča, da uči v šoli v Kanalu učitelj Franc Sandrini, v Tolminu učitelj Ivan Pittamiz, v Bovcu učitelj Valentin Pagon, v Kobaridu Gašper Jug, v Cerknem Ivan Sfiligoj. Dostavlja še, da v Ročinju in v Sv. Luciji poučujeta krajevna kurata, medtem ko so zamrle šole, ki so jih poprej vodili duhovniki, v Volčah, v Idriji ob Bači in še ponekod v Furlaniji.

VEROUČNA NALOGA ZA ŽUPNIJSKO SOLO

Vse bolj številne kot nemške šole s plačanim učiteljem so bile župnijske in nedeljske šole, ki so jih brezplačno vodili duhovniki. Če so bili preobloženi z dušnopastirskim delom, kar se je dogajalo v večjih župnijah, so si v pomoč privzemali *zasilne učitelje*, tj. bolj zmožne cerkovnike, organiste, pevovodje, ki pa so jih morali najprej za to izučiti. Te šole so bile dokaj številne, kot izhaja iz naslednjega primera. Na Tolminskem je leta 1865 delovalo 29 šol; od teh so bile 4 »redne«, nemške, in 25 župnijskih ali nedeljskih, ki so jim pravili tudi »male šole« ali »šole za silo«. Na teh šolah je poučevalo le 6 pravih učiteljev, vsi drugi so bili duhovniki. (S. Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 211 in 251).

Župnijske in nedeljske šole, v katerih se je srečavala mladina tudi iz sosednjih vasi, so bile *predhodnice* poznejših čitalnic in prosvetnih društev.

Saj v teh šolah je šlo, poleg krščanskega nauka, za pouk v branju, pisanju, računanju, zgodovini, lepem vedenju, torej tudi za jezikovno, prosvetno in kulturno delo. Župnijske šole so bile zatorej jedra verske vzgoje in narodne kulture. Prvi goriški nadškof Attems, menda najbolj genialen človek, kar jih je rodila goriška dežela, je v svoji predsmrtni poslanici leta 1773 upravičeno vzklikal: »Animarum curatores populorum patres sunt! Dušni pastirji so očetje narodov!« (Št. Kociančič, *Historia Archidioec. Goritiensis*, str. 85).

Škofijska oblast je močno podpirala župnijske šole. Odredila je, naj se čim več duhovnikov usposobi zanje z obiskovanjem učiteljskega tečaja na goriški normalki. Zatem je uvedla posebne katehetske ustne in pismene izpite v slovenskem jeziku.

S tem, da sta duhovnika Budin in Kenda oktobra 1809 opravila ustne in pismene izpite iz katehetike, sta bila usposobljena za vodstvo župnijskih in nedeljskih šol. Pismena naloga vsebuje snov versko-vzgojne učne ure na teh šolah. Snov je primerna za mladino; razgovor poteka med »vuzhenikom ali katehetom« (magister seu catechista) in »učencem« (discipulus). Gre torej za šolski pouk! Seveda bi se ta pouk s pridom uporabljal tudi v cerkvi pri popoldanskem krščanskem nauku.

Versko-vzgojna izpitna naloga Ivana Kende se glasi:

EX ARTE CATECHIZANDI

(Naloga iz »katehetske umetnosti«)

(Naslov naloge v latinščini:) Kako boš javno razlagal šesto božjo zapoved (ne prešuštuj!), ne da bi to bilo v spotiko čistim in nedolžnim mladenkam in doraščajočim mladostnikom.

»Moji prelubesnivi tukaj u Christusu Jesusu ukup fbrani poshlushauzi!

Jest bom fdaj fkuz Boshja pomozh, bres kateriga ta zhlovek nizh na famore fjurititi, ta fhesta fapoved Boshja reskladau, katera ima leta glafs: *Ty nimash presfheshtva ali nazhifstost tri-bati.*

Kir pa leta fapoved je imenitna, ima

veliku inu h isvelizhanju potribnu vuzhila, je pak mladim vushefham navarna; fatorej profsim jest Boga, de bi on taku moj jefsik vishau, de bi jest nizh is taiftiga vam na izuftu, kar bi fnalu ednimu al drugimu h enimu padzu al pohuifhanju biti.

Profim vas fa vasha famerkljivost. Bodite preprauleni.

* * *

Andohtlivi moji! Skus ufsaku fapoved Bog ta ufsigamogozhni, kateri ozhe ufse ludj isvelizhane imiti, nam kaj prepoveduje, kar on ozhe imiti, de bi my fapuftili, inu faukashe, de bi my imili fturiti, taku tudi nikaj prepoveduje inu faukafuje fkus leta fheshta fapoved, katera seskladuvati fim si jest dans naprej ufseu.

Tedaj ta perva uprafhanja, katera je vam potribna verjeti, je, kaj nam bo fkus leta fapoved prepovedanu?

Samerkaite dobru: prepovedane bodo: 1. Ufse freivolne nazhiste inu naframne fhelje inu mifli nashiga ferza. 2. Ufse naspodobnu inu pohuifhansku govorenja inu peifmi. 3. Ufse oftudne inu gerde dela tih pozhutikou. 4. Ufse naspodobne, napofhtene inu h nazhiftofti pomagajozhe gibbanje tiga zhivota. Inu 5. Ufse taishnu faderfhanje, kateru je nasproti ti tugenti al zhednosti te zhiftofti.

Lete fdaj imenuvane rezhi nifo le famu tim ledikom perfhonam fa nimer inu ufselej prepovedane, ampak tudi tim fakojnim ludjem. Letim nizh drufiga perpuszhenu ni, fonej to, kar k temu zilu inu konzu tiga fakona tizhe, katerny je to pogmeranje tiga zhloveskiga rodu. Bog, kateri nas je po svoj podobi ftuaru, ozhe nas ufse po svojimu ftanu zhifte imiti. Zhifte u ferzu, fhiste u govorenju, zhifte posebnu pak u djanju inu faderfhanju.

Is tiga, kar fte vy fdaj shlishali, ufsamete dol, de je prepovedanu fkus ta fheshta fapoved loternje, presheftuvanjanje inu ufse kontentanje svojih pozhutikou. Tudi ufse, kar h nazhiftofti pelle: naspodobnu nuzanje svojih rok, kufhuvanjanje. Firbzhni pogledi, prevezh

firbzhnu pezhanje eniga spola is tem drugim, pjazhe, jegrazhe etc.

Kaj bo nam pak fkus leta fapoved faukasanu?

Skus leta fapoved nam nizh drusiga faukasana bode, kakor famu ta lipa inu fhlahtna zhednost te zhiftofti, katera je flafsti ob nafhjih zaitech taku malu fnana.

Zhiftoft pak je trojna. Edna je zhiftoft tih ledikih perfhon, ta druga je zhiftoft tih udauzau inu udau, inu ta treka je zhiftoft tih fakojnih ludji. Saukasana nam je fkus leta fapoved ta fnotrajna inu fvonajna zhiftofti. Ta fnotrajna obftoja tim, de my hudim inu naspodobnim miflim inu fheljam u nafhim serzu obedniga prostora ne damo. Ta fvonajna pak u tim, de my fnamo nash fhivot, kakor sv. Apost. Paul pravi: (ut possimus vas in sanctificatione possidere) u zhiftofti ohraniti.

Sdaj kir sem vam ukrahkim, inu ker je meni perpusfhenu bilu govoriti, ta fheshta fapoved resloshu, moram jest, de se pervisham, al fte vy moj nauk fapopili, edniga ali drugiga zhes to uprafhati:

Učitelj ali katehet (magister seu catechista): Franz! al fnash tih 10 fapoved Boshjih?

Učenec (discipulus): Ja! jest jih fnam.

(Catech.): Prau! povej jih ty meni!

(Disc.): 1. Ti imash le u eniga samiga Boga virvati. 2. Ty nimash Boshiga lmena nanuznu imenuvati. 3. Ty imash prasniki pofvetzhuvati. 4. Ty imash ozhe ta inu mater fposhtuvati etc. 5. Ty nimash ubivati. 6. Ty nimash presheftva al nazhifstost tribati. 7. Ty nimash krafti etc.

(Catech.): Kaj bo nam fkus ta 6. fapoved prepovedanu? Povej ty meni Anton!

(Disc.): De nimamo krafti.

(Cath.): Sdaj vidim, de ty nifi na moje vuzhila ahtinga dau. Meni se fdi, de ty na fnash teh 10. fapoved Boshjih.

(Disc.): Gospod Vuzhenik! Jeft jih

dobra s'nam. Naj me pošlufshajo, jih profim. (*Latinsko*: Učenec našteje 10 zapovedi.)

Na to uprašha njega supet ta vuzhenik:

Ty si per ti šhesti šapovedi rekau: Ty nimash preshufshuvati, al nazhifstoft tribati. Kako morešh ty potim na moje uprašhanje odgovoriti: de bo škus ta šheshta šapoved prepovedanu, de nimamo krafti etc.

(*Disc.*): Sim je šareklu. Naj my na šamirjo gospod ozhe! Ješt sim imeu reizhi: ta šheshta šapoved nam prepovi, de nimamo presheshuvati.

(*Cat.*): Je šhe prau. Ma povej ty meni, kaj se pravi tukaj presheshuvanje. Povej šdaj ty Peter!

(*Disc.*): Je teshku, gospod ozhe! Meni se šdi, de Bog škuz leta šapoved ufse to, kar je gerdu, oftudnu, našramnu inu nazhifstu prepoveduje.

(*Cat.*): Otrok moj! Imash prau. Ma povej ty meni, kaj šna to gerdu, oftudnu, našramnu inu nazhifstu biti?

(*Disc.*): Snajo biti šhelje, misli, govorenje, peifmi, dela, šaderšhanje inu ufse, kar brumni, bogabojezhi inu pametni ludje tadlajo inu ša greh imajo inu deršhje.

(*Cat.*): Odgovori ty meni, Andrej! kaj nam bo škus leta šapoved šaukafanu?

(*Disc.*): Bog nam ušsim ukup šaukafhe, de imamo my u našhimu šhju-lenju pokafati ta lipa inu angelska zhednost te zhiftofti.

EPILOGUS - SKLEP

Kadar je timu taku, pošlufshauzi moji lubesnivi! de je nam ena taku šhlahtna, ena taku lipa, inu imenitna zhednost, kakor je zhednost te zhiftofti šaukazana, škerbite tedaj inu pomujete se, de boste leta šapoved ufselej na tainka deršhali inu dopounili. Glejte, de bo vašha šerzie ufselej zhifstu, inu Jezus vam šatu obezhuje enu obiu-nu plazhilu. Isvelizhani šo ty, pravi on, kateri so eniga zhifstiga šerza, šakaj oni bodo Boga gledali. Varite se pred šlabim inu pohuišhanskim govorenjam,

inu pitunam (?); vy dobru veifste, de bošta mogli enkrat od ufsake nanuzne inu napotribne bešsedze Bogu rajtinga dati. Kaku veliku štrašhneišhi bo vašha šodba, zhe vy kajshnimu škus vash našramni ješsik h ferdamanju pomagali. Posebnu pak naj bo ufselej vašha šhju-lenje inu šaderšhanje zhifstu, pašhtena inu brumnu dobra, de boste vy škus to vašhimu blišhnimu en dober Duh inu isgled. De pridemo ufši ukup u nebešsa, ša katere nas je Bog štuaru inu katere nam je potim, kadar jih je nam biu nash prvi Ozhe Adam šgubu, šapet Jezus Christus, škus njegova terpenje inu šmert našai šadobu.

Bog vam daj h deršhanju leta šapovedi, inu ufših drugih njegova možh-na gnada škus Jezusa Christusa, njegoviga lubiga Syna inu našhiga Isvelizharja. Amen.

V Gorici, 23. oktobra 1809.

Joannes Kenda, Exvicarius Ronzinae)
(Ivan Kenda, bivši vikar ročinjski)

Kendova izpitna sestavka iz leta 1809 sta tudi stilistično zanimiva. V obliki živega razgovora med župnikom in bolnikom, odnosno med učiteljem (katehetom) in učenci nam na zelo jasen, okreten in lahkoten način izražata tudi globlja notranja čustva in kočljive moralne probleme. Iz razgovora veje iskrena prisrčnost, spoštljivost in polno zaupanje. Beseda teče naravno, živahno, prepričljivo. Jezik je izrazno tako bogat, da lahko izrazi tudi zahtevnejše misli in celo miselne odtenke. Ne primanjkuje germanizmov, kar pa je razumljivo: slovenski duhovniki na Goriškem so izšli iz nemških šol in slovensščine so se naučili edinole od svojih mater.

Zgodovinska zasluga slovenskih duhovnikov na Goriškem je v tem, da so nudili svojim vernikom vso duhovno oskrbo v materinščini in tako ohranjevali iz roda v rod slovenski jezik. Pri tem so se opirali na živo ljudsko govorico, na ustaljene molitvene obrazce in veroučna besedila in morda še na kak redek slovenski izvod sv. pisma ali nabožnih knjig.

**SLOVENSKO BESEDILO 10. BOŽJIH
ZAPOVEDI IZ LETA 1756**

Slovenščina, ki so se je duhovniki posluževali v cerkvi, je bila odmev žive ljudske govornice. Ker ni bila književno ustaljena, se je spreminjala in razvijala kot govornica sama. V nekaj desetletjih so se spremenila tudi veroučna besedila. Lep primer takšnega razvoja nam nudi besedilo 10. božjih zapovedi, ki je bilo v rabi na Goriškem leta 1756, to je ob ustanovitvi goriške nadškofije, v primerjavi z besedilom, kot ga prinaša Kenda leta 1809:

Obrazec iz leta 1756

1. Jest sem Gospod tuoi Bug, ti nimash drugih Bogou raven mene imeti!
2. Ti nimash Imena Gospoda toiga Boga nepridnu pellati.
3. Spubnei de bodesh ta Prasniki posvizhoval.
4. Spostui ozheta tuoiga ienu mater tuoiu, de tebe dobro pride ienu bosh delgu shiu na semli.
5. Ti nimash ubijati.
6. Ti nimash preshushtuvati.
7. Ti nimash krasti.
8. Ti nimash fuosh prizhati.

9. Ti nimaš sheleiti shene tuoiga blishniga.

10. Ti nimash sheleiti blaga tuoiga blishniga.

Kendov obrazec iz leta 1809

1. Ty imash le u eniga famiga Boga virvati!
2. Ty nimash Bofhiga Imena nanuznu imenuvati.
3. Ty imash prasniki posvetzhuvati.
4. Ty imash ozheta inu mater spofhtuvati etc.
5. Ty nimash ubivati.
6. Ty nimash prefhehtva al nazhiftoft tribati.
7. Ty nimash krafti, etc.

* * *

Objavljena slovenska besedila zgovorno pričajo, kako je goriška Cerkev stala v stoletjih ob slovenskem človeku: ohranjela mu je ne samo zaklad duhovnega bogastva, verske in npravne vrednote, temveč tudi njegovo narodno samobitnost, njegovo svojstveno duhovnost in značaj. S tem, da je reševala njegova narodna izročila in njegov jezik, je rešila njegovo usodo in obstoj.

RUDOLF KLINEC

Novi Zavod sv. Družine v Gorici

Ko stopaš po ulici Don Bosca od salezijanskega zavoda proti Soči, ti oko zaman išče častitljivo poslopje Slovenskega sirotišča dr. Pavlice, toda v razdalji le nekaj metrov te že pozdravlja nova in res prikupna stavba Zavoda sv. Družine, ki bo tudi v prihodnje nadaljevala s poslanstvom zaslužne ustanove dr. Pavlice.

Zidanje Zavoda sv. Družine se je začelo 1. avgusta 1971. Zidarsko podjetje »Stignano« iz Tržiča (Monfalcona) je tega dne začelo s pripravljalnimi deli, 9. avgusta pa so se mogočni rinceži, razkrivači in buldožerji zagrizli

v zemljo in skalovje ter začeli zravnavati stavbišče. Dela so bila naporna in zamudna, ali podjetje je že v zgodnji pomladi 1972 začelo dvigati zidove, urejevati nadstropja in postavljati streho, tako da je sredi leta bila hiša že pokrita: dne 26. junija 1972 so zidarji dvignili nad streho »frasco«, vejo zmagoslavja, ter pri zasluženih zakuskih pili »likof«.

Sledila je stopnja notranjih del. Pod vodstvom nadvse skrbnega in marljivega arhitekta dr. Guglielma Riavisa, ki je osebno spremljal potek vseh del, in s strokovnimi nasveti raznih gospo-

Novi Zavod sv. Družine bo nadaljeval delo Slovenskega sirotišča

darstvenikov, posebno Štefana Viatorija in Ivana Prinčiča, so se izvršile številne dražbe za izdelavo in postavitve notranjih naprav in napeljav. Sledila so pogajanja, dogovori in pogodbe s tvrdkami, ki so se bile priglasile za prevzem teh del.

Postavitev dvigala je prevzela tvrdka Schindler iz Concorezza pri Milanu: z delom je začela aprila 1972; napeljava vode in centralnega ogrevanja je izvedla tvrdka Mario Olivo iz Basaldella del Comor (Videm): cevi je pričela postavljati avgusta 1972. Manj zahtevna dela in naprave so prevzele v podzakupu in v odvisnosti od podjetja Stignano druge tvrdke: tvrdka Gratton iz Visca je izdelala oba glavna vhoda in vrata; tvrdka Conduso iz Monfalcona je poskrbela za izdelavo oken; tvrdka Koren je uokvirila šipe; tvrdka Pozzi in Martinenghi iz Vidma je izdelala naprave pri strehi; napeljavo elektrike je izvedel elektrotehnik Gianni Bevilacqua.

Delovodja Sergio Catagni iz Terza pri Ogleju je opravljal svoje dolžnosti vestno in zelo skrbno. Nastopale pa so neštete ovire: zdaj so zakasnile suro-

vine ali stroji, zdaj je stavka prekinila delo, zdaj je tvrdka dala na razpolago premalo delavcev. Dela so se tako zavlekla, da ni moglo priti do slovesnega odprtja zavoda že meseca junija, kot je bilo v načrtu. Razne napeljave in namestitve strojev so trajale ves julij in avgust do prvih dni septembra 1973.

Vsem, še zlasti redovnicam, gojenkam in gojenkam, je trpkost prešinjala srce v dneh od 10. do 12. septembra, ko so buldožerji do temeljev razrušili dotrajano stavbo Slovenskega sirotišča, v kateri je vrsta mladih rodov prejela solidno vzgojo in krepko versko ter narodno zavest. Castitljivo Slovensko sirotišče se je umaknilo v zgodovino, da bi mogel Zavod sv. Družine nadaljevati njeno poslanstvo v današnjih spremenjenih razmerah. Staro poslopje je padlo, da pride novi zavod do polnega izraza: na prostoru, kjer je poprej stalo sirotišče, bo urejen park in speljane poti k vhodu v novi zavod.

SVATOVSKO OPRAVLJEN NOVI ZAVOD

Novo poslopje ima čudovito lego, sredi trt in sadovnjakov, v okolici, ki izžareva mir, spokojnost in ubranost.

Stavba je vredna vloženih naporov: sodobna, oblikovno razčlenjena v razgibano gradbeno enoto z enim, dvema in tremi nadstropji, tako da gleda s svojim slikovitim pročeljem proti Soči. Zgradba je posrečen primer sodobne gradbene tehnike.

Zavodova notranjost je blesteča po svoji svežini in ličnosti. Prostorna kapela in ob njej enako prostorna dvorana za razne nastope vzbujata v obiskovalcu resnično občudovanje; ko stopa po svetlem hodniku, se vrstijo vrata, sobe, prehodi, stopnice. V pritličju so nameščene velika kuhinja, obednica, kopalnice, pralnica in še vrsta skladiščnih prostorov. V prvem nadstropju spodnjega krila so prostori za dekliški in deški oddelek, v drugem pa sobe za goste in oddelek za redovnice.

Vsaka nova stavba naravnost kriči po primerni opremi in pohištvu. Solške sestre so prenesle iz starega poslopja v novo vse pohištvo, ki je bilo še uporabno. Ali sodobni vzgojni zavod postavlja zahtevo tudi po električnih gospodinjskih strojih, po moderni opravi in opremi, ki najbolje ustreza današnjim potrebam.

To moderno opremo in pristroje so oskrbele naslednje tvrdke: tovarna »Tecno-impianti« iz Vidma: kuhinjsko opremo (štedilnik, hladilnik, omare); tovarna pohištva ARMO, Arredamenti Moro, iz Ospedaletta Euganea pri Padovi: omare v zidu po spalnicah, otroške postelje in opremo v otroških spalnica; tovarna Toffoli iz Colle Umberto pri Coneglianu: stole za dvorano; tvrdka Olivieri iz Gorice: ograjo na koru v kapeli; tovarna SAM (Arredamenti metallici) iz Gorice: omare za knjižnico; marmist Ferruccio Ambrosio iz Gorice: oltarno mizo in stojalo za tabernakelj; goriški srebrar Lipizer: tabernakelj.

Oprema je še vedno nezadostna, tako da se v nekaterih sobah in prostorih režijo še vedno bele stene.

NOVEMU ŽIVLJENJU NAPROTI

Medtem ko je z zidanjem rastla nova stavba, je zavodovo vodstvo s pomočjo upravnega odbora, odbora za zidanje novega zavoda, kroga prijateljev Zavoda sv. Družine in številnih drugih dobrotnikov prevzemalo celo vrsto pobud, podvigov in dejavnosti, da bi se

Staro poslopje Slovenskega sirotišča

Slovensko sirotišče podirajo

gradbena dela čimprej zaključila, dolgovi poplačali in zavod dokončno odprl.

Vodstvo zavoda, zlasti agilna s. Rafaela, je uro za uro sledilo zidarskim delom ter reševalo upravne zadeve, ki so se spotoma porajale. Pri tem se je opiralo na odločitve upravnega odbora in strokovne nasvete odbora za zidanje novega zavoda.

Posebno delaven je bil krog zavodovih prijateljev. V zadnjih dveh letih je imel vrsto srečanj, katerih se je udeleževalo tudi do 40 oseb; razpravljal je o pobudah in dejavnostih, ki naj bi širile ozračje naklonjenosti do zavoda, pridobival je dobrotnikov in somišljenikov in tako postavljaj temelj za dejavnosti, ki jih bo zavod vršil v bodoče.

Med temi pobudami navajamo samo slikarsko tekmovanje »ex tempore« otrok od 3. do 15. leta ter majniško družabno prireditev. Slikarskega tekmovanja, ki se je vršilo v nedeljo 13. maja ob novem zavodu, se je udeležilo okrog sto mladih umetnikov. Posebna žirija je ocenila slikarske izdelke; vse risbe so bile razstavljene in najboljši risarji nagrajeni. Družabna prireditev, ki je imela mladinski značaj, je bila v nedeljo 27. maja v novih

zavodovih prostorih. Slavnostna akademija je potekala v kapeli, prirejeni v lično dvorano; v sosednih prostorih pa je bila razstava risb ter srečolov z nad 500 dobitki.

Pobude v korist Zavoda sv. Družine v Gorici so se vršile tudi drugod. Tako je pevski zbor Rupa-Peč organiziral nastop raznih pevskih zborov pred domačo cerkvijo in poklonil čisti izkupiček 136.500 lir goriškemu Zavodu. Kanadski Slovenci so priredili kar dvojno družabno prireditev v pomoč Zavodu sv. Družine: piknik 5. avgusta 1973 na slovenskem letovišču pri Boltonu v Torontu in banket 29. septembra v dvorani Marije Pomagaj v Torontu. Čisti dobiček obeh prireditev, tj. 668 kanadskih dolarjev na prvi prireditvi in 1.100 dolarjev na drugi, so takoj poslali v Gorico.

Zavod sv. Družine v Gorici je že v polni dejavnosti. Vanj so se vselile Šolske sestre, prišli so otroci, začelo se je vzgojno delo. Vršila pa so se že razna srečanja, ki dokazujejo, kako potrebna nam je bila takšna stavba, ki bo sedež in žarišče marsičemu. Ob novem zavodu se bo utrdila naša verska in narodna zavest, zrastel naš ponos, a prevzelo nas bo tudi spoznanje, da smo vsi soodgovorni za razvoj tega zavoda in za učinkovitost njegovega poslanstva med našim ljudstvom.

Razstava v škedenjskem Domu

Ob 130-letnici rojstva Simona Gregorčiča

(15. X. 1844 - 24. XI. 1906)

SPOMINČICA NA PESNIKOV GROB

Pevca z nebeško liro so ga imenovali. Njegove pesmi so bile in so znane in priljubljene slehernemu Slovencu. Ko sem bila še mala deklica v številni družini, smo doma radi in z navdušenjem deklamirali njegove pesmi. Gregorčiča smo poznali vsi in starši so nam otrokom velikokrat govorili o njem, zlasti oče, ki je bil pesnikov prijatelj. Z njegovimi pesmimi smo otroci že zarana vpijali vase slovensko narodno zavest.

Ko smo Gregorčiča srečali na cesti, smo si otroci potihoma zašepetali: »Gregorčič gre!«

Ko je pesnik umrl, nas je mama peljala k pogrebu. Oče in starejša brata ter sestra so šli za pogrebom, mi mali smo z materjo delali špalir. Pomnim, da je bila pri pogrebu ogromna množica ljudi. Starejši brat je prinesel domov vejico s pogrebnega venca, ki jo je hranil v spomin.

Neizbrisno pa mi je ostal v spominu dogodek, ki nam ga je oče nekoč pozneje, ko smo že doraščali, povedal:

Ko je Simon Gregorčič bival zadnja leta pred smrtjo v Gorici, je rad zahajal v gostilno pri »Zvezdi«, kjer so se sestajali goriški slovenski rojaki. V krogu zvestih prijateljev se je Gregorčič razgovarjal o vprašanjih, ki so tedanjo slovensko družbo zanimala. Bilo je v letih, ko se je vršila v Gorici akcija za nabiranje sredstev za Šolski dom, ki je bil Gregorčiču posebno pri srcu. Družba pri »Zvezdi« je nekoč prišla na idejo, da bi v prid Šolskega doma stavili na dražbo Gregorčičev cilinder (klobuk, ki so ga nosili duhovniki v tisti dobi). Res so licitacijo izvršili in Šolski dom je dobil svojo vsotico. Moj oče je bil najvišji ponudnik in mu je bil cilinder dodeljen. Simon Gregorčič mu je naslednji dan poslal svoj cilinder skupaj s svojo vizitko, na katero je napisal:

*»Saj taki starini bi krohotal se žid,
a šolski mladini sedaj prišla je v prid.«*

Ne vem, če so ti Gregorčičevi stih prišli kdaj v javnost. Navajam jih zato, da ne bi bili zanamcem izgubljeni.

10-letnica škedenjskega Doma

V desetih letih svojega obstoja je Dom prinesel Škedenju mladost. Je to prva misel, ki nam pride kar sama od sebe. Lahko bi še dodali: kaj bi bilo danes v Škedenju, ko bi ne bilo Doma?, kar še bolj velja za bodočnost.

Toda poleg te desetletnice se moramo spomniti dvajset let obstoja pevskega zbora. Saj ima Dom svoje korenine ravno v zboru, ker smo le po zaslugi tega delovanja prišli do te stavbe.

11. februarja 1954 je bila prva vaja (začeli smo z ženskim zborom) v spalnici slovenskega kaplana. Nismo imeli drugega prostora, treba je pa bilo začeti. Kasneje smo se preselili v majhno sobo vedno v isti hiši. V tem času smo dobili v dar televizijski aparat in mizo za ping pong. V tretje smo se preselili v župnišče v nekoliko večjo, a vedno neprimerno sobo. In vendar smo ravno v teh tesnih prostorih pripravili naše prve pomembne nastope: v cerkvi, v dvorani, po radiu, razne slovenske večere po tržaškem in celovškem radiu, v Avditoriju nastop z orkestrom itd. Vrstili so se izleti, skupna srečanja med mladino samo, ki se do tedaj ni poznala med seboj. Brez dvoma so ti fantje in dekleta tvorili prvo ali morda edino močno, delavno in živahno skupino po drugi svetovni vojni.

Povojna politika je v Škedenju razbila odlično kulturno dejavnost; ta mladina, ki je tvorila pevski zbor (in iz tega Dom) je ustvarila nekaj pomembnega, da je zopet Škedenj zaživel v slovenski javnosti. Sčasoma se je ta družba razšla (poroke, preselitve) in z njo se je nekaj zaključilo. Končala se je neka doba, ki se ne bo morda več vrnila v našo sredo, saj vemo sami, kakšne čase doživljamo.

Pokojna gospa Draga Gregorič-Rosenberg je s tem, da nam je zapustila svojo hišo, naredila Škedenju velikanško uslugo, zato je ne moremo in ne smemo nikoli pozabiti. Dala je trdno podlago vsemu našemu delu in lahko danes gledamo v bodočnost z večjim zaupanjem.

Že v teku te kratke dobe je šlo mimo Doma veliko mladine in z njo veliko dogodkov. Prepričan sem, da bo nosila v svojem srcu lepe spomine, predvsem vsakokrat, kadar bodo šli mimo

Razstava v škedenjskem Domu

te hiše. Mislim na mladino iz Škednja, Kolonkovca in Sv. Ane.

S pevskim zborom, z mladino, otroki in vsemi obiskovalci Doma se je razvijala v tem središču bogata kulturna in verska dejavnost, da nam je težko vse podrobno naštevati. Ustavimo se le pri naslovih: srečanja, razgovori, filmski in zabavni večeri, predavanja, petje otrok, dekliškega in mešanega pevskega zbora, razstave. Že ta beseda zasluži posebno poglavje: stoletnica pošte, narodne noše, škedenjski kruh, dela likovnih umetnikov. S temi pobudami je stopil Škedenj v širšo javnost kot v najboljših časih.

Pred dvema letoma nas je zapustil za vedno msgr. dr. Jakob Ukmar. On je blagoslovil Dom ter tu zadnjič nastopil v javnosti. Po njem, na predlog odbornikov, je dobil Dom ime. Leto dni po njegovi smrti smo izdali njegovo knjigo: Eshatologija.

Vse to delovanje je zahtevalo in zahteva precejšnjih finančnih sredstev. V največji meri so podpirali in podpirajo predvsem Škedenjci. Za nobeno drugo stvar se ni toliko prispevalo v Škednju kakor za Dom.

Iz Doma je nastala še nova uresničitev. Prav nasproti Domu stoji stara stavba, ki bo kmalu postala škedenjski muzej. Že več let zbiramo, z eno besedo rečeno, vso škedenjsko preteklost, da bi jo ohranili. In zopet se je tu izkazalo vsestransko sodelovanje Škedenjcev. Omenimo samo en primer: neki Škedenjc je daroval za to pobudo milijon lir.

Ob desetletnici se hoče vodstvo Doma zahvaliti vsem za to skupno delo, ki je že pokazalo svoje sadove ter se z vsemi veseliti za te dosežke; predvsem pa v tej skupnosti nadaljevati.

Vemo, kakšni so časi, težav in ovir je veliko, marsikje tudi že popušcanje, toda izkušnja že te male obletnice nam daje upanje, da bomo nadaljevali v istem duhu kot doslej z družinami, kjer je ostal še živ ideal vere in skupnosti v smislu besed, ki nam jih je zapisala pokojna gospa, ko nam je zapustila svoj dom: »Zapuščam svoj dom Škedenjcem, kjer naj nadaljujejo in razvijajo dediščino svojih očetov v zvestobi do materinega jezika, Boga in naroda. To naj družji in združi vse naše rojake.«

Škedenjski mešani zbor ob 20-letnici

Ob 500-letnici rojstva NIKOLAJA KOPERNIKA

Znanstveni svet je praznoval letos 500-letnico rojstva poljskega astronoma Nikolaja Kopernika, ki ga smatramo za utemeljitelja moderne astronomije in znanstvenega mišljenja nasploh. Zaradi tega je UNESCO (Mednarodna organizacija za vzgojo, znanost in kulturo pod okriljem OZN) proglasila leto 1973 za »Kopernikovo leto« in priporočila državam članicam, naj s primernimi kulturno-znanstvenimi srečanji proslavijo omenjeno obletnico rojstva moža, ki s svojim heliocentričnim pogledom na svet simbolizira mejnik med srednjim in novim vekom. Najbolj pomembne proslave so se doslej zvrstile na Poljskem, kjer se je Kopernik rodil in delal, ter v Italiji, kjer je študiral.

Ta veliki duh Poljske in Evrope je imel svojevrstno življenje, da se je moral ukvarjati z najbolj raznovrstnimi zadevami od upravljanja posestev in zdravljenja bolnikov pa do vojaške obrambe ter gospodarsko-političnimi problemi. Za vse je imel več vzpodbude od okolja, v katerem je živel, le za umsko-znanstveno delo ni našel skoro nobenega razumevanja, tako da se je sam brez sodelavcev in svetovalcev celo življenje ukvarjal z opazovanjem neba in se dokopal do svojega revolucionarnega pogleda na svet in vesolje.

OKVIR KOPERNIKOVEGA ŽIVLJENJA

Nikolaj Kopernik se je rodil v Torunju ob reki Visli v severni Poljski 19. februarja 1473. Družina njegovega očeta izvira iz Krakova in se je ukvarjala s trgovino bakra. Poročil je hčerko bogatega trgovca in posestnika Watzelroda iz Torunja. Iz te družine je bil tudi znani knezoškof v Warmiji (Ermelandu) Luka Watzelrode, ki je imel odločilno vlogo v Kopernikovem življenju ter bil pomembna osebnost v zgodovini Poljske.

Z desetimi leti je Kopernik izgubil očeta. Skrb zanj in za brata Andreja je nato prevzel dobri stric Watzelrode, tedaj še kanonik, in ga 19-letnega mladenciča poslal študirat v Krakov na univerzo, ki je tedaj slovela po odličnih predavateljih matematike in astronomije. To je bilo leta 1492, ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko in je Španija pregnala v Afriko zadnje arabske Mavre.

V Krakovu si je Kopernik pridobil prve trdne osnove matematičnih in astronomskih znanosti, ki jih je pozneje plodovito uporabil pri svojih raziskovanjih neba in nebesnih teles. Krakov je bil tedaj tudi eno glavnih središč poljske kulture in evropskega humanizma.

Ko je bil Kopernik star 24 let, je stric dosegel zanj mesto kanonika v Fromborku. Ta služba mu je zagotavljala znatne dohodke od posesti stolnega kapitlja in puščala čas za razmišljanje in opazovanje neba. Omogočila mu je tudi, da je nadaljeval študij na znanih univerzah v Italiji, kjer je preživel kakih deset let. Študiral je astronomijo, matematiko in humanistične vede v Bologni, medicino v Padovi in kanonsko pravo v Ferrari.

Leta 1506 se je vrnil domov kot splošno izobražen mož, matematik, jurist, zdravnik, astronom in humanist. Imel je tedaj 33 let. Naselil se je pri svojem stricu, ki je bil postal warmijski škof, kot njegov osebni zdravnik, tajnik in spremljevalec na potovanjih. Od njega je Kopernik prevzel tudi mnoge politične nazore, predvsem navezanost na poljske kralje in odpor zoper Nemški viteški red, ki je delal križarske pohode zoper Severne Slované.

Leta 1512 je stric-škof Watzelrode umrl in Kopernik se je preselil v Frauenburg v stanovanje zraven katedrale,

kjer je preživel celih trideset let in tudi umrl. Tu si je uredil znameniti stolp za opazovanje zvezd, v katerem je preživel večino svojega prostega časa in dal končno znanstveno-matematično podlago svojemu nauku o gibanju zemlje in drugih planetov okrog sonca.

KOPERNIKOVO ŽIVLJENJSKO DELO

Ob obali Severnega morja sicer ni bilo idealno delovno mesto za astronoma. Kot Kopernik sam pravi, je moral trpeti marsikatero neugodnost kot na primer megle ter razne druge ovire severnjaškega ozračja in velike višine pola. Toda z vztrajnostjo in nezlomljivo voljo po iskanju resnice je tihotni in pobožni kanonik iz Fromborka desetletja preverjal svojo teorijo o gibanju Zemlje. Ko se je na osnovi rezultatov svojih opazovanj in matematičnih izračunov prepričal, da ima v rokah resnico, jo je dosledno zagovarjal in se končno odločil, da jo objavi v tisku.

Temu dejstvu se imamo verjetno zahvaliti, da revolucionarna Kopernikova teorija ni ostala pozabljena v zaprašenem rokopisu. Največ zaslug za objavo knjige v tisku ima mladi profesor matematike v Wittembergu na Nemškem Joachim Rheticus, ki je bil slišal nekaj o novih naukih katoliškega kanonika iz Fromborka. Brž se je odpravil na pot proti Vzhodni Prusiji, da spozna moža, ki zagovarja tako drzne teorije. Sreča se s Kopernikom v Fromborku in ga po dolgem prigovarjanju pripravi, da dá dovoljenje za tisk svoje knjige.

Tako je leta 1543 bilo dotiskano v Nürnbergu znamenito Kopernikovo delo z latinskim naslovom »De revolutionibus orbium coelestium« (O kroženju nebesnih teles). Prve izvide je sivolasi kanonik lahko samo otipal na smrtni postelji. Dne 24. maja 1543 je namreč Nikolaj Kopernik umrl.

Ostala pa je njegova knjiga, v kateri z vsemi tedaj razpoložljivimi sredstvi in dognanji utemeljuje sončni sestav vesolja v nasprotju z dotedaj splo-

šno priznanim naziranjem, da je Zemlja in ne Sonce središče našega vesolja.

To je bil šele začetek kopernikanske revolucije, kajti priznani astronomi na evropskih univerzah so še naprej učili in razlagali Ptolomejeve nauke o Zemlji kot središču vesolja in se za Kopernikovo teorijo niso dosti zmenili. Le posamezni učenjaki so se vanjo poglabljali. Njegovo delo se je le počasi prebijalo skozi apatijo takratne miselnosti do novih naravoslovnih odkritij. Največji odpor je naletelo na protestantski strani, medtem ko je katoliška Cerkev postala pozorna na Kopernikov nauk šele v zvezi z Galilejem.

Na dokončno zmago je Kopernikova teorija morala čakati dvesto let. Šele tam okrog leta 1750, ko je angleški fizik Newton z odkritjem zakonov o gibanju nebesnih teles dokončno utemeljil kopernikanski svetovni sestav, so tudi vsi astronomi sprejeli ta nauk.

I. z. - Fervidus

Mladost ustavi nevesto

*Svatje vriskajo skozi maj cvetoči ...
Vrsta avtov, prvi v belih nageljnih odet,
v njem nevesta mlada — v polju utrgan cvet.
No, nevestica, izjoči se, izjoči.*

*Stop! Prikaže se ožarjena boginja,
svate ustavi, pot radosti jim zapre:
Me poznaš, nevestica? Mladost mi je ime.
Voziš se? V življenje trda gre stopinja.*

*Kam zletela si od mene lahkokrila,
nisem ti sijala s tvojih zornih lic,
žvrgolela pesmice ti rajskih ptic?
Zgodaj, ah, prezgodaj si me zatajila.*

*Pojdi v miru, ur'ce bridke vse prenesi.
Pa če v svetu kdaj ti bo hudo, hudo,
tisto mojo pesmico zapoj sladko:
»O, mladost ti moja, kam ušla si, kje si?«*

LISTNICA UREDNIŠTVA

Goriška Mohorjeva družba je v letu 1973 izdala za svoj zlati jubilej naslednje knjige:

1. KOLEDAR za leto 1974: ličen, vsebinsko bogat in pester, sodoben.
2. Dr. Fortunat Mikuletič: INTERNATITIS. Kronika iz internacije v Italiji v letih 1941-1943 z umetniškimi slikami Ljuba Ravnikarja.
3. SLAVNOSTNI ZBORNIK ob zlatem jubileju GMD: vsestranski prikaz družbene dejavnosti v loku zadnjih 50 let.
4. PRIMORSKI SLOVENSKE BIOGRAFSKI LEKSIKON (PSBL), I. zvezek. Galerija likov vseh za primorske Slovence zaslužnih osebnosti.

Za Slavnostni zbornik smo nabrali še mnogo tvarine. Naš izvedenec je pripravil podroben znanstven pregled vseh mohorjevskih tiskov, ki kaj zgovorno prikaže nadvse bogato delo Goriške Mohorjeve v prošlem petdesetletju. Da bi zbornik ne bil preobsežen, smo ta važni prispevek zadržali za drugo leto. Mohorjeva si zato pridržuje možnost, da bo v tej zvezi izdala še kako dopolnilno delo.

Natis I. zvezka Primorskega slovenskega biografskega leksikona (PSBL) se je zaradi tehničnih razlogov nekoliko zakasnil. Knjiga bo izšla v najkrajšem času in je vključena v Mohorjevo knjižno zbirko za leto 1974.

Gre pač za zelo zahtevno znanstveno delo, ki orje ledino na Primorskem in ki zahteva strokovno usposobljenih sodelavcev, zamudnih raziskav, brskanja po arhivih, pregledovanja listov, revij in knjig ter znanstvene izdelave sestavkov. Potreben bi bil čimbolj širok krog sodelavcev, ki pa je z druge strani omejen zaradi načela, naj se uporabljajo domače moči, zlasti tisti, ki danes živijo in delujejo na Goriškem in na Tržaškem.

K sodelovanju vabimo vse slovenske primorske razumnike, zlasti še mlajši rod. Zbiranje podatkov bo trajalo še nekaj let, dela je za vse dovolj. Samo z združenimi močmi bomo rešili pozabe čim več oseb, ki so šli preko Slovenske Primorske, vrgli rodovitno seme na polje naše kulture, segli v roke našemu človeku in ga podprli na življenjski poti.

Odbor GMD trdno zaupa, da bodo vsi z razumevanjem sprejeli zakasnelo vročitev biografskega leksikona in s svojo naklonjenostjo moralno podprli izpeljavo tako idealnega načrta.

Odbor GMD

Kazalo

Pot v Emavs (<i>Vinko Beličič</i>)	28
Najbolj odprta meja (<i>Vinko Beličič</i>)	31
Dar pozabe (<i>Vinko Beličič</i>)	33
O hipnozi in hipnotizmu (<i>Alfonz Čuk</i>)	35
Pisatelj Andrej Čebokli (<i>Vinko Beličič</i>)	40
Ob dvajsetletnici Trinkove smrti (<i>Albert Rejec</i>)	42
Kaj smo Slovenci prejeli... (<i>Drago Stoka</i>)	50
Otok živih (<i>Andrej Čebokli</i>)	55
Velikonočno pismo (<i>Andrej Čebokli</i>)	59
Slovenskemu dekletu v spomin (<i>Kazimir Humar</i>)	63
Peter Butkovič-Domen (<i>Jožko Kragelj</i>)	68
Andrej Uršič (<i>Jožko Kragelj</i>)	70
Vatikanska radijska postaja (<i>Roman Rus</i>)	72
Kraševci in Rihemberžani v internaciji (<i>Viktor Kos</i>)	77
Prosvetno delo v Devinu (<i>Ivan Kretič</i>)	82
Goriška Mohorjeva družba in izseljenci (<i>Ignacij Kunstelj</i>)	85
Pok. prof. Marjan Kos (<i>Zorko Harej - Saša Martelanc</i>)	91
Deželne volitve na Goriškem (<i>Slavko Bratina</i>)	96
Ob 25-letnici Izraela (<i>Maks Šah</i>)	98
Slovenci in njihovi duhovniki v Nemčiji (<i>Franc Felc</i>)	103
Nova vrata vatikanske bazilike (<i>Roman Rus</i>)	106
Pred Bogom in Cerkvijo zaslužen (<i>msgr. A. Turk</i>)	108
Beležnice skladatelja Vinka Vodopivca (<i>Jožko Kragelj</i>)	113

Obletnice velikih mož (<i>Martin Jevnikar</i>)	119
Slovenski papeški zavod v Rimu (<i>Maksimilijan Jezernik</i>)	129
Ob stoletnici pošte v Dolini (<i>Fran Juriševič</i>)	131
Rudolf Bettiol (<i>Hubert Močnik</i>)	137
Starogorski spomenik (<i>Angel Cracina</i>)	140
Vasici Medana in Kožbana (<i>Rajko Pavlovec</i>)	144
Kulturna prosvetna dejavnost... (<i>J. Jk.</i>)	150
Današnje poslanstvo GMD (<i>Rudolf Klinec</i>)	158
Pod rimsko-soškimi arkadami (<i>l. z. Fervidus</i>)	162
Franjo Ravnik (<i>Leopold Jurca</i>)	165
Slov. zapisi iz Napoleonovih časov (<i>Rudolf Klinec</i>)	171
Novi zavod sv. Družine v Gorici (<i>Rudolf Klinec</i>)	179
Ob 130-letnici rojstva Simona Gregorčiča (<i>M. Rutar-Zaharija</i>)	183
10-letnica škedenjskega Doma (<i>Dušan Jakomin</i>)	184
Ob 500-letnici rojstva Nikolaja Kopernika (<i>Alojzij Tul</i>)	186
Listnica uredništva	188

Pesmi

Drugi pogovor z Andrejem Ceboklijem (<i>Joža Lovrenčič</i>)	61
Tebi na grob (<i>Irenej</i>)	88
Slovensko-nemški deklici Juliji (<i>Boleslav</i>)	135
Kanalska romanca (<i>l. z. Fervidus</i>)	136
Mladost ustavi nevesto (<i>l. z. Fervidus</i>)	187

REGISTRIRANO NA SODIŠČU V GORICI, DNE 26. 8. 1968 - ŠTEV. 3080
ODGOVORNI UREDNIK: DR. KAZIMIR HUMAR

UREDIL MAKS KOMAC